

การศึกษาลำดับพัฒนาการวัฒนธรรมทางโบราณคดีเมืองอู่ทอง

โดย
นายสันต์ ไทยานนท์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์
ภาควิชาโบราณคดี
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2554
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาลำดับพัฒนาการวัฒนธรรมทางโบราณคดีเมืองอู่ทอง

โดย
นายสันต์ ไทยานนธ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์
ภาควิชาโบราณคดี
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2554
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

CULTURAL DEVELOPMENT OF ANCIENT COMMUNITIES
AT MUEANG U-THONG

By
Mr. San Thaiyanonda

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree
Master of Arts Program in Historical Archaeology
Department of Archaeology
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2011
Copyright of Graduate School, Silpakorn University

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาลำดับ
พัฒนาการวัฒนธรรมทางโบราณคดีเมืองอู่ทอง” เสนอโดย นายสันติ ไทยานนธ์ เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัย
ประวัติศาสตร์

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ธารทัศน์วงศ์)

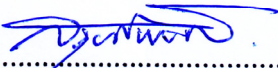
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ศาสตราจารย์ เกียรติคุณ ดร.ผาสุข อินทราวุธ

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(อาจารย์ ดร.สฤณีพงศ์ ขุนทอง)

30 / ม.ค. / 55

..... กรรมการ

(อาจารย์ก้องแก้ว วีระประจักษ์)

๒๕ / มค. / ๕๕

๐๕ / ๗ กรรมการ

(ศาสตราจารย์ เกียรติคุณ ดร.ผาสุข อินทราวุธ)

30, มค. / 55

50101309 : สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์

คำสำคัญ : เมืองโบราณอู่ทอง/ เมืองอู่ทอง/ สมัยทวารวดี/ วัฒนธรรมทวารวดี

สันต์ ไทยานนธ์ : การศึกษาลำดับพัฒนาการวัฒนธรรมทางโบราณคดีเมืองอู่ทอง.
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ศ.เกียรติคุณ ดร.ผาสุข อินทรารุณ. 212 หน้า.

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาพัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองโบราณอู่ทอง โดยเน้น การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากการขุดค้น แหล่งโบราณคดีทั้ง 3 แหล่ง ที่ได้ทำการขุดค้นไปแล้วในปี พ.ศ. 2553 ผลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ สามารถจัดลำดับพัฒนาการของเมืองโบราณอู่ทองได้ 4 ระยะ คือ

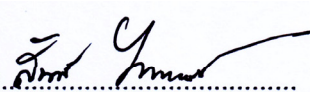
1) ระยะที่ 1 ก่อนสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 10) หลักฐานจาก การขุดค้นคันดินคู เมืองทำให้ทราบว่า ก่อนหน้านี้นั้นพื้นที่บริเวณคันดินคูเมืองได้ปรากฏร่องรอยของชุมชนอยู่อาศัยมาก่อน ชุมชนเหล่านี้ได้รู้จักและติดต่อกับอินเดียมาก่อนหน้าแล้ว นอกจากนั้นยังพบร่องรอยการติดต่อกับเมืองท่าโบราณสำคัญร่วมสมัยทางแถบแหลมอินโดจีน อย่างเช่น เมืองออกแก้ว ประเทศเวียดนาม

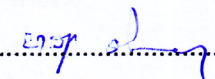
2) ระยะที่ 2 แรกเริ่มสมัยทวารวดี(ช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-12) มีการรวมตัวพัฒนาขึ้นเป็นรูปแบบรัฐ จากชุมชนที่อยู่ต่อเนื่องกันมาจากก่อนหน้านี้ ในช่วงนี้เองพบว่าประชาชนมีการใช้ตัวอักษรแล้วซึ่งน่าเป็นผลมาจากการติดต่อทางการค้ากับอินเดีย

3) ระยะที่ 3 สมัยทวารวดี (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-14) พัฒนาเป็นรัฐทวารวดีอย่างเต็มตัว มีการพัฒนาระบบชลประทาน และยังพบร่องรอยของศาสนาพราหมณ์ในช่วงนี้ ที่แหล่งโบราณคดีเนินพลับพลา ซึ่งน่าจะมีความเกี่ยวเนื่องกับชนชั้นปกครองในฐานะเทวราช เพื่อให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสในผู้ปกครองรัฐ

4) ระยะที่ 4 สมัยทวารวดีตอนปลาย (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-16) การค้ากับเมืองท่าต่างๆยังคงเจริญต่อเนื่องเรื่อยมา พบการทำอุตสาหกรรมแปรรูปลูกปัดแก้ว และโลหะ ซึ่งน่าจะเป็นสินค้าส่งออก และมีการติดต่อสัมพันธ์กับเมืองท่าทางภาคใต้ ก่อนที่เมืองอู่ทองต้องเสื่อมลงไปราวพุทธศตวรรษที่ 16 อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิประเทศ

ภาควิชาโบราณคดี

ลายมือชื่อนักศึกษา

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554.

50101309 : MAJOR : HISTORICAL ARCHAEOLOGY

KEY WORD : ANCIENT U-THONG/ U-THONG/ DAVARAVATI PERIOD/ DAVARAVATI
CULTURE

SAN THAIYANONDA: CULTURAL DEVELOPMENT OF ANCIENT
COMMUNITIES AT MUEANG U-THONG. THESIS ADVISOR: PROF.EMERITUS PHASOOK
INDRAWOOTH,Ph.D. 212 pp.

This research focuses on studying the cultural development of U-thong Ancient City, especially information analyzing studying from three archaeological sites which were excavated in 2010. The result of this study allows ordering the development of U-thong Ancient City in four phases.

Phase I: Pre – Davaravati (ca. 5th century A.D.) The evidences from excavating the moat and rampart indicates that there were traces of communities living in that area previously. These communities had known and communicated with India long before that. Additionally, the traces of trading with contemporary major ancient ports in Indo-China Cape such as Oc-Eo and Vietnam are found too.

Phase II: Early Davaravati (ca. 6th - 7th century A.D.) In this period, there was development of previous communities to be situated in a form of state. The citizens started using alphabets, which might be the result of trading with India.

Phase III: Davaravati (ca. 8th - 9th century A.D.) The growing state then became a fully – formed state. There was development in irrigation. There was also discovering of traces of Brahmanism at Noen Plab-pla archaeological site, which might be related to the ruler class of Devaraj Majesty as they made the people more obedient and have more faith to their leader.

Phase IV: Late Davaravati (ca. 10th - 11th century A.D.) There were minor industries involving making glass beads and metal, perhaps as export goods. Also, there was trading with southern ports before the deterioration of U-thong City in approximately 11th century A.D. due to the changes of the landscape.

Department of Archaeology

Graduate School, Silpakorn University

Student's signature

San Thainonda

Academic Year 2011

Thesis Advisor's signature

Phasook

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้คงมีอาจสำเร็จลงได้อย่างราบรื่น หากขาดการสนับสนุน และการช่วยเหลือทุนจากหน่วยงาน และบุคคลผู้มีพระคุณต่าง ๆ ดังนี้

ขอขอบพระคุณสำนักศิลปากรที่2 สุพรรณบุรี ที่ได้อนุญาตให้สามารถทำการขุดค้น รวมถึง อำนวยความสะดวกในการสำรวจพื้นที่ก่อนการทำวิจัย

ขอขอบคุณทุนอุดหนุนการวิจัย ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ขอขอบพระคุณ คุณพ่อจรัสศักดิ์ ไทยานนท์ และ แม่คุณเพ็ก จุฑาลักษณ์ ที่ได้เข้ามาศึกษาต่อ ณ. คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร และคอยสนับสนุนทุนการศึกษาและเป็นการกำลังใจให้แก่ลูกเรื่อยมาตลอดการทำวิจัย

ขอขอบพระคุณอย่างสูงสำหรับ ท่านศาสตราจารย์ เกียรติคุณ ดร.ผาสุข อินทราวุธ ผู้เป็นแรงบันดาลใจในการศึกษาเกี่ยวกับทวารวดี คอยสนับสนุนและชี้แนะแนวทางในการศึกษาและทำวิจัยจนสำเร็จ รวมถึงได้สนับสนุนทุนวิจัย ในการหาอายุตัวอย่างโบราณวัตถุ

ขอขอบพระคุณ Dr. Troy Case จาก University of North Carolina ที่ช่วยเหลือทุนในการวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร. สฤณีพงศ์ ขุนทรง ที่ให้คำแนะนำในการขุดค้น รวมถึงสนับสนุนอุปกรณ์ในการขุดค้นทางโบราณคดี และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับโบราณวัตถุที่พบ

ขอขอบพระคุณ อาจารย์กองแก้ว วีระประจักษ์ คุณณัฐภัทร จันทวิษ, นายบัณฑิต สมประสงค์, รศ. สุรพล นาถะพินธุ, ผศ. ขวลิต ขาวเขียว, คุณสมชาย ณ. นครพนม, ดร.อำพัน กิจงาม, ดร.ประสิทธิ์ เอื้อตระกูลวิทย์, ดร.กฤษณ์ วันอินทร์, รศ. ดร. ดวงเดือน ไกรลาศ, ที่ช่วยวิเคราะห์และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับข้อมูลหลักฐานการวิจัย

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งสำหรับ คุณ เสาวพงษ์ ยมาพัฒน์ และ คุณ ถานันตร์ อภิชาติ พี่ชายที่แสนดีทั้งสอง ที่ช่วยเหลือสนับสนุนทุนในการขุดค้นทางโบราณคดี และคุณแม่ กุลนภา พรสุตาชัย ที่เอ็นดูช่วยเหลือตลอดมา

ขอขอบคุณเพื่อนรักที่ร่วมสนับสนุนการวิจัย นาย ธิติษฎ์ เสมา และช่วยอำนวยความสะดวกในการเดินทาง นาย กฤติกร พรสุตาชัย

และที่ขาดไม่ได้เลยคือ นางสาว วิณา มุลมงคล เพื่อนรักที่ร่วมขุดค้นและร่วมฝ่าฟันอุปสรรคและคอยเป็นกำลังใจที่ดีให้เสมอมา และนายสรวิน ภาตตราเสถียร ที่คอยช่วยเหลือด้านงานแปลข้อมูลเอกสารต่างประเทศ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญภาพ.....	ฏ
สารบัญแผนผัง.....	ด
สารบัญลายเส้น	ต
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญ	1
เมืองอุทงกับการดำเนินงานทางโบราณคดีที่ผ่านมา	6
วัตถุประสงค์การศึกษา.....	13
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	13
ขอบเขตงานวิจัย.....	13
ระเบียบวิธีขั้นตอนการศึกษา.....	13
หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง.....	14
แหล่งข้อมูล.....	14
2 สถาปัตยกรรมศาสตร์ และที่ตั้งเมืองอุทง.....	12
สถาปัตยกรรมศาสตร์.....	15
สถาปัตยกรรมประเทศ.....	15
ทรัพยากรธรรมชาติ	18
สภาพภูมิอากาศ	19
พิกัดที่ตั้งเมืองโบราณอุทง.....	20
สิ่งศักดิ์สิทธิ์สำคัญที่ประชาชนนับถือประจำเมืองอุทง	26
3 การดำเนินงานทางโบราณคดี	34
หลักฐานด้านโบราณสถานภายในเมืองอุทง	41
การสำรวจเพื่อกำหนดพื้นที่ในการขุดค้นทางโบราณคดี	46

บทที่	หน้า
การขุดค้นทางโบราณคดี	54
หลุมขุดทดสอบ TP.1 (คันดินคูเมืองทิศตะวันตก)	55
สรุปผลการขุดค้นหลุมขุดทดสอบ TP.1	56
หลุมขุดทดสอบ TP.2	64
สรุปผลการขุดค้นหลุมขุดทดสอบ TP.2	65
หลุมขุดทดสอบ TP.3	73
สรุปผลการขุดค้นหลุมขุดทดสอบ TP.3	74
4 วิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดี	81
คูน้ำ-คันดิน เมืองโบราณอู่ทอง	81
การจัดลำดับชั้นทับถมทางวัฒนธรรม TP.1	89
วิเคราะห์หลักฐานสำคัญที่พบจากชั้นวัฒนธรรมคันดินคูเมือง	90
โครงกระดูกและการฝังศพ	90
ภาชนะมีจารึก	96
เศษภาชนะลายคลื่นเคลือบน้ำดินสีแดง	102
ผลการกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์	106
สรุปผลการกำหนดอายุสมัยคันดิน	108
สรุปผลการขุดค้นคันดินคูเมือง	110
วิเคราะห์หลักฐานประเภทโบราณวัตถุประเภทต่างๆจากหลุมขุดค้น TP.2 และ TP.3	
โบราณวัตถุประเภทดินเผา	111
ภาชนะดินเผา	111
ภาชนะประเภทหม้อมีสัน	112
ภาชนะประเภทชาม, อ่าง	123
ภาชนะประเภทหม้อและไห	124
ส่วนฐาน, ก้นภาชนะ	127
ภาชนะจากต่างถิ่น	128
ตะคันดินเผา	131
เทคนิคการตกแต่งภาชนะ	132

เทคนิคการทํานํ้าดินและเขียนสี	133
เทคนิคการ ชูดขีด, ชูด	135
เทคนิคการทํานํ้าดินผสมชูดขีด	136
เทคนิคลายกดประทับ	142
เทคนิคการขีดมันเป็นริ้ว	146
เทคนิคการปั้นแปะ	148
เป็่ยดินเผา	149
แวนดินเผา	150
กระสุนดินเผา	152
กระเป็่ยดินเผา	153
อิฐ	156
ตราประทับและกํอนดินที่ถูกประทับตรา	158
ตุ๊กตาดินเผาและดินเผาไฟปั้นเป็นรูปต่างๆ	161
ดินเผาไฟที่ใช้ในพิธีกรรม	163
ชิ้นส่วนประติมากรรมหิน	171
โบราณวัตถุประเภทลูกปัดแก้ว	172
โบราณวัตถุประเภทโลหะ	177
ห้วงตะกั่ว	177
ใบมีดเหล็ก	178
เงินและทอง	179
ตะกรันและขี้แร่	180
โบราณวัตถุประเภทพืช	184
ข้าว	184
หลักฐานประเภทนิเวศวัตถุ	185
หลุมขุดค้น TP.2	185
หลุมขุดค้น TP.3	187

บทที่	หน้า
การจัดลำดับขั้นทัณฑ์ทางวัฒนธรรม TP.2	191
ผลการกำหนดอายุชั้นวัฒนธรรม	193
ผลการกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์	193
สรุปการจัดอายุชั้นวัฒนธรรม TP.2	194
การจัดลำดับขั้นทัณฑ์ทางวัฒนธรรม TP.3	195
ผลการกำหนดอายุชั้นวัฒนธรรม	197
ผลการกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์	197
สรุปการจัดอายุชั้นวัฒนธรรม TP.3	198
สรุปการตีความจากหลักฐานทางโบราณคดีในบริบทต่างๆ	
ของแหล่งโบราณคดีเมืองอุ้มทอง.....	199
ด้านสภาพของสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตในอดีต.....	199
สภาพเศรษฐกิจและสังคม	200
ศาสนาและคติความเชื่อ.....	201
การเมืองและการปกครอง.....	202
5 สรุปผลการวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดี	203
ข้อมูลใหม่ที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้	205
ข้อเสนอแนะ	205
รายการอ้างอิง.....	206
ประวัติผู้วิจัย	212

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	เปรียบเทียบสภาพเมืองอุทงจากภาพถ่ายทางอากาศของเมืองอุทงในปีต่างๆ	38
2	ลักษณะสภาพปัจจุบันของโบราณสถานทั้ง 14 แห่ง บริเวณเมืองอุทง.....	43
3	สรุปโบราณวัตถุที่พบจากการขุดค้นหลุมทดสอบ TP.1.....	61
4	สรุปผลการวิเคราะห์ตัวอย่างดินจากห้องปฏิบัติการ หลุมทดสอบ TP.1	62
5	สรุปโบราณวัตถุที่พบจากการขุดค้นหลุมทดสอบ TP.2.....	70
6	สรุปผลการวิเคราะห์ตัวอย่างดินจากห้องปฏิบัติการ หลุมทดสอบ TP.2	71
7	สรุปโบราณวัตถุที่พบจากการขุดค้นหลุมทดสอบ TP.3.....	78
8	สรุปผลการวิเคราะห์ตัวอย่างดินจากห้องปฏิบัติการ หลุมทดสอบ TP.3	79
9	สรุปจำนวนและสภาพโครงกระดูกที่พบใกล้หลุมขุดค้น TP.1	85
10	สรุปชั้นหลักฐานทางโบราณคดีที่พบภายในหลุมขุดค้น TP.1	89
11	แสดงผลวิเคราะห์อายุด้วยวิธี Thermoluminescence laboratory จากภาควิชาวิทยาศาสตร์พื้นพิภพ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	106
12	สรุปรายละเอียดดินเผาไฟที่พบจากหลุมขุดค้น TP.3	163
13	เปรียบเทียบองค์ประกอบที่พบในลูกปัด ระหว่างแหล่งโบราณ พรหมหินใต้กับเมืองอุทง.....	173
14	สรุปจำแนกลูกปัดที่พบตามระดับชั้นสมมติ จากหลุมขุดค้น TP.2.....	174
15	จำแนกลูกปัดที่พบตามระดับชั้นสมมติ จากหลุมขุดค้น TP.3.....	175
16	สรุปชั้นหลักฐานทางโบราณคดีที่พบภายในหลุมขุดค้น TP.2	191
17	ค่าอายุตัวอย่างอิฐจากวิธีเรืองแสงความร้อนTP.2.....	193
18	สรุปชั้นหลักฐานทางโบราณคดีที่พบภายในหลุมขุดค้น TP.3	195
19	ค่าอายุตัวอย่างอิฐจากวิธีเรืองแสงความร้อนTP.3.....	197

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	เทวรูปพระวิษณุที่พบในบริเวณเมืองโบราณอู่ทอง	30
2	พระวิษณุที่พบในอินเดีย, เวียดนาม และภาคใต้ในประเทศไทย	31
3	พระพุทธรูปศิลา พบจากการขุดแต่งเจดีย์หมายเลข2 เมืองอู่ทอง.....	32
4	มहिษมรตทินิ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล.....	32
5	เปรียบเทียบลักษณะผ้าของประติมากรรมพระวิษณุกับมहिษมรตทินิ.....	33
6	ถนนทำอู่ทองแนวคันดินที่คาดว่าเป็นคันกั้นน้ำและใช้เป็นถนนในสมัยโบราณ	36
7	บริเวณโบราณสถานคอกช้างดินหมายเลข 1	36
8	สภาพคันดินและคูเมืองที่ถูกขุดลอกเพื่อขยายทางน้ำที่ตื้นเขินในปีพ.ศ. 2553 ..	46
9	โครงกระดูกที่พบบริเวณคันดินนอกคูเมืองใกล้กับพื้นที่หลุมขุดทดสอบ TP.1	47
10	โครงกระดูกที่พบบริเวณคันดินนอกคูเมืองใกล้กับพื้นที่หลุมขุดทดสอบ TP.1	47
11	สภาพบริเวณทั่วไปของพื้นที่ที่จะทำการขุดค้นหลุมทดสอบที่2 (TP.2)	49
12	ลูกปัดประเภทต่างๆที่พบในพื้นที่ (TP.2) อยู่ในความครอบครองของราษฎรภายในพื้นที่	49
13	โบราณวัตถุที่ได้จากการสำรวจพื้นที่ที่จะทำการขุดค้นหลุมทดสอบที่2	50
14	ดินจากการเจาะตรวจชั้นดินดูความหนาแน่นของโบราณวัตถุ เพื่อประเมินเลือกเป็นพื้นที่ขุดทดสอบ	50
15	สภาพทั่วไปของพื้นที่ที่จะทำการขุดหลุมทดสอบที่3 (TP.3)	51
16	ตรา? และลูกปัดจากหินคานะเลียน, ต่างหูดีบุก และห่วงตะกั่ว ที่พบในพื้นที่ (TP.3)อยู่ในความครอบครองของราษฎรภายในพื้นที่	52
17	โบราณวัตถุที่ได้จากการสำรวจพื้นที่ที่จะทำการขุดค้นหลุมทดสอบที่3 (TP.3).....	52
18	แสดงภาพรวมของคันดินนอกเมืองด้านทิศตะวันตก หลังจากการถูก ไถปรับเพื่อทำถนน	55
19	ภาพรวมของชั้นทับถมหลักภายในหลุมขุดค้น TP.1	56
20	ร่องรอยกิจกรรมที่1 ในระดับสมมติที่ (3) 80-120 cm.dt.	58
21	ร่องรอยกิจกรรมที่2 ในระดับสมมติที่ (6) 200-250 cm.dt.	59
22	หลุมขุดค้น TP.2 ที่แหล่งโบราณคดีเนินพลับพลา	64

ภาพที่		หน้า
23	ร่องรอยกิจกรรมที่2 ในระดับสมมติที่ (4) 50-60 cm.dt.	66
24	ร่องรอยกิจกรรมที่2 ในระดับสมมติที่ (4) 50-60 cm.dt.	66
25	ชั้นแทรก3a กลุ่มดินเผาไฟที่ปรากฏบนผนังหลุมขุดค้นด้านทิศเหนือ	67
26	หลุมขุดค้น TP.3 ที่แหล่งโบราณคดีเนินพลับพลา	73
27	ร่องรอยกิจกรรมที่1 ในระดับสมมติที่ (7) 90-100 cm.dt.	75
28	ร่องรอยกิจกรรมที่2 ในระดับสมมติที่ (12) 140-150 cm.dt.	76
29	ภาพถ่ายทางอากาศเมืองโบราณอู่ทองปี พ.ศ. 2553.....	83
30	ภาพตัดคูเมืองอู่ทองทางด้านทิศตะวันตกก่อนการไถปรับคันดิน.....	84
31	ภาพตัดคูเมืองอู่ทองทางด้านทิศตะวันตกหลังจากทำการปรับพื้นที่คันดิน	84
32	ตำแหน่งโครงกระดูกมนุษย์ในหลุมขุดกุ่มที่1.....	86
33	ตำแหน่งโครงกระดูกมนุษย์ในหลุมขุดกุ่มที่2.....	86
34	ก้อนอิฐมีลายนิ้วมือปรากฏ กระจายทั่วพื้นที่.....	88
35	เศษสอปดินเผาที่พบจากการสำรวจ	88
36	โครงกระดูกฝังนอนตะแคงเหยียดยาวพร้อมใบหอกเหล็ก ที่ระดับ 120 cm.dt...	93
37	โครงกระดูกจากแหล่งโบราณคดีบ้านนาลาว	95
38	โครงกระดูกจากแหล่งโบราณคดี ฟ้าแดดสงยาง	95
39	ชิ้นส่วนภาชนะทรงพานมีจารึกตัวอักษรปัลลวะช่วงพุทธศตวรรษที่ 11 -12	96
40	เศษภาชนะดินเผามีจารึก นำเข้ามาจากเมืองอริกะเมฑู จากแหล่งโบราณคดีภูเขาทอง.....	99
41	สันนิษฐานรูปทรงและการใช้งานของเศษภาชนะมีจารึกที่พบ.....	101
42	ตะคันมีเชิงที่พบภายในเมืองโบราณอู่ทอง	101
43	เศษภาชนะลายคลื่นที่พบจากคันดินคูเมืองอู่ทอง ระดับ 430 cm.dt.	103
44	เศษภาชนะลายคลื่นที่พบจากแหล่งเรือจมประเทศมาเลเซีย	103
45	เปรียบเทียบร่องรอยน้ำเคลือบที่ปรากฏบนพื้นผิวด้านในของภาชนะ	104
46	เศษภาชนะเคลือบน้ำตาลสีแดงขูดขีดลายคลื่น ที่ระดับ 497 cm.dt.	105
47	สรุปผลการจัดลำดับชั้นทับถมทางวัฒนธรรมหลุมขุดค้น TP.1	107
48	ภาชนะมีสันรูปแบบที่ 1 จากการขุดค้นเมืองโบราณอู่ทอง.....	110
49	ภาชนะมีสันรูปแบบที่ 2 จากการขุดค้นเมืองโบราณอู่ทอง.....	114

ภาพที่		หน้า
50	ภาพที่มีสันรูปแบบที่ 3 จากการขุดค้นเมืองโบราณอู่ทอง.....	115
51	ภาพที่มีสันรูปแบบที่ 4 จากการขุดค้นเมืองโบราณอู่ทอง.....	116
52	ภาพที่มีสันรูปแบบที่ 6 จากการขุดค้นเมืองโบราณอู่ทอง.....	118
53	ภาพที่มีสันที่พบตามระดับสมมติจากหลุมขุดค้น TP.2.....	121
54	ภาพที่มีสันที่พบตามระดับสมมติจากหลุมขุดค้น TP.3.....	122
55	ตัวอย่างเศษภาชนะ ภาชนะทรงสาม ที่พบจากหลุมขุด ทดสอบ TP.2 และ TP.3	124
56	ตัวอย่างชิ้นส่วนภาชนะทรงหม้อ, ไหม้การตกแต่งลวดลาย	126
57	ภาพประเภทหม้อก้นกลมมีการตกแต่งลายกดประทับช่องสี่เหลี่ยมเล็กๆ.....	126
58	ชิ้นส่วนฐานของภาชนะมีเชิงพบจากหลุมขุดทดสอบ TP.3.....	128
59	เศษเครื่องถ้วยจีนเคลือบสีเขียวจากหลุมขุดค้น TP.2 และ TP.3	130
60	ชิ้นส่วนพวยของภาชนะเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ถัง ที่พบในช่วงระดับ 0-30 cm.dt.	130
61	ชิ้นส่วนตะคันดินเผาที่พบจากการขุดค้นเมืองโบราณอู่ทอง.....	132
62	ชิ้นส่วนปากภาชนะทรงสามเคลือบน้ำดินสีแดง และเศษภาชนะเขียนสีแดงสลักขาว	134
63	ชิ้นส่วนภาชนะเขียนสีแดงสลักขาว มีลายเส้นสีขาวคล้ายตัวอักษร ข. ในอักษรปัลลวะ ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 14.....	134
64	เศษภาชนะมีการตกแต่งด้วยเทคนิคการขูดขีด	135
65	ชิ้นส่วนภาชนะขูดขีดเป็นลายคลื่นแบบที่1 จากหลุมขุดค้นคันดินคูเมือง TP.1 ..	137
66	ตัวอย่างชิ้นส่วนภาชนะขูดขีดเป็นลายคลื่นแบบที่1 จากหลุมขุดค้น TP.3.....	138
67	ตัวอย่างชิ้นส่วนภาชนะขูดขีดเป็นลายคลื่นประเภทที่ 2 จากหลุมขุดค้น TP.2 ...	138
68	ตัวอย่างภาชนะลายเชือกทาบที่พบจากการขุดค้นเมืองโบราณอู่ทอง	142
69	ตัวอย่างเศษภาชนะกดประทับลายจักสานที่พบจากการขุดค้นเมืองโบราณอู่ทอง	143
70	เศษภาชนะมีลายกดประทับเป็นรูปสี่เหลี่ยมมุมต่อกัน ก่อนการต่อประกอบ.....	144
71	รูปทรงภาชนะมีลายกดประทับ ภายหลังประกอบเสร็จสิ้น	144
72	ตัวอย่างเศษภาชนะมีการกดโดยใช้ไม้ปลายแหลม และใช้เปลือกหอยขมกดประทับ	145
73	ภาชนะกดประทับด้วยไม้ปลายแหลมเป็นพื้นปลา พบที่เมืองโบราณกำแพงแสน	146

ภาพที่		หน้า
74	ตัวอย่างเศษภาชนะที่ตกแต่งด้วยเทคนิคขัดมันเป็นริ้ว จากการขุดค้นเมืองโบราณอู่ทอง.....	147
75	ภาชนะทรงสามขัดมันเป็นริ้วจากเมืองศรีมโหสถ.....	147
76	ชิ้นส่วนดินที่ใช้ตกแต่งภาชนะด้วยเทคนิคปั้นแปะ.....	148
77	เบี้ยดินเผาที่พบจากการขุดค้นภายในเมืองโบราณอู่ทอง	149
78	แวดินเผาที่พบจากการขุดค้นเมืองโบราณอู่ทอง	151
79	แวดินเผาจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอู่ทอง.....	152
80	กระสุนดินเผาที่พบจากการขุดค้นเมืองอู่ทอง.....	153
81	กระเบื้องดินเผาที่พบจากการขุดค้นเมืองโบราณอู่ทอง	154
82	กระเบื้องดินเผาเครื่องประกอบโครงสร้างศาสนสถาน ที่พบภายในเมืองโบราณอู่ทอง	155
83	ตัวอย่างอิฐมีรอยนิ้วมือพบจากการขุดค้นคันดิน TP.1 ระดับ 200-250 cm.dt...	156
84	ตัวอย่างเศษอิฐที่แตกหัก พบแถบขาวที่ยังสมบูรณ์อยู่ภายใน	157
85	ก้อนดินถูกประทับตรา	159
86	ก้อนดินถูกประทับตรารูปม้าที่พบจากการขุดค้นเมืองอู่ทอง	159
87	ตราประทับดินเผารูปกลีบดอกไม้ม.....	160
88	อิฐมีลายกดประทับรูปดอกไม้ม 5 กลีบ เลขทะเบียน 20/2502.....	160
89	ดินเผารูปหัวสัตว์มีเขา.....	161
90	ขวานหมอบศิลาหลัก แยกส่วนหัวและลำตัว	162
91	หัวตุ๊กตาดินเผาจากการขุดค้น	162
92	โบราณวัตถุเป็นดินเผานี้เป็นรูปต่างๆที่พบร่วมกับร่องรอยกิจกรรม	164
93	ภาพลายเส้นของโบราณวัตถุที่พบ.....	164
94	ภาพรวมของร่องรอยกิจกรรมที่คาดว่าเป็นกองกฐน.....	165
95	แผ่นดินเผามีการขีดเขียนเป็นรูปหงษ์ หรือ นกยูง	167
96	สัญลักษณ์ศรีวิไลต์พร้อมกับพระจันทร์เสี้ยว อีกหนึ่งด้านของแผ่นดินเผา.....	168
97	แผ่นดินเผากลมนูนมีลายสัญลักษณ์ศรีวิไลต์ด้านเดียว	168
98	ชิ้นส่วนแท่นหินบดที่พบจากร่องรอยกิจกรรม.....	171
99	ตัวอย่างลูกปัดสีเดียวที่ได้จากหลุมขุดค้น TP.2 และ TP.3	176

ภาพที่		หน้า
100	ลูกปัดหลายสีแบบโรมัน พบจากการขุดหลุม TP.2 ระดับ 70 cm.dt.....	176
101	วัตถุดินในการผลิตลูกปัดเศษแก้วและหิน เศษลูกปัดที่เสียหายจากการผลิต	177
102	ห่วงตะกั่วที่พบจากหลุมขุดค้น TP.2, TP.3.....	177
103	ใบมีดเหล็กพบจากหลุมขุดค้น TP.3.....	178
104	แผ่นเงินคุดจากหลุมขุดค้น TP.2.....	179
105	เครื่องประดับทองคำที่พบภายในเมืองอุทอง จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง	179
106	ภาพรวมแนวดินเผาไฟส่วนขยายผนังด้านทิศเหนือหลุมขุดค้น TP.2.....	181
107	ตัวอย่างดินเผาไฟที่มีรอยทาบของไม้ไผ่ จากกลุ่มดินเผาไฟ	182
108	ตะกรันเหล็กและแก้วที่พบจากแนวดินเผาไฟ	182
109	ก้อนดินเผาไฟคาดว่าเป็นเศษของผนังเตาถลุง มีคราบของตะกรันเคลือบอยู่ ...	183
110	ตัวอย่างเมล็ดข้าวสีดำที่ได้จากหลุมขุดค้น TP.2.....	184
111	กระดองเต่าที่พบจากร่องรอยกิจกรรมที่ 2	186
112	ตัวอย่างกระดูกสัตว์ที่พบจากหลุมขุดค้น TP.2	186
113	ตัวอย่างกระดูกสัตว์ที่พบจากหลุมขุดค้น TP.3	187
114	ร่องรอยกิจกรรมที่1 หลุมทดสอบ TP.3	188
115	กระดูกปลาและเปลือกหอยที่พบจากร่องรอยกิจกรรมที่ 1 หลุมขุดค้น TP.3.....	188
116	สรุปหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในหลุมขุดค้น TP.2.....	189
117	สรุปหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในหลุมขุดค้น TP.3.....	190
118	สรุปการจัดลำดับชั้นวัฒนธรรมหลุมขุดค้น TP.2.....	192
119	สรุปการจัดลำดับชั้นวัฒนธรรมหลุมขุดค้น TP.3.....	196

สารบัญแผนผัง

แผนผังที่		หน้า
1	ลักษณะแผนผังเมืองโบราณคูทองในปัจจุบัน	20
2	ผังเมืองโบราณคูทองและเส้นทางน้ำโบราณที่ใช้ติดต่อกับชุมชนที่ไกลออกไป...	35
3	แผนผังแสดงตำแหน่งโบราณสถานบริเวณเมืองคูทองในปัจจุบัน.....	42
4	ผังชั้นดินของหลุมขุดค้น TP.1 ค้นดินคูเมืองด้านทิศตะวันตก.....	63
5	ผังชั้นดินของหลุมขุดค้น TP.2 แหล่งโบราณคดีเนินพลับพลา.....	72
6	ผังชั้นดินของหลุมขุดค้น TP.3 แหล่งโบราณคดีเนินพลับพลา.....	80
7	ตำแหน่งโครงกระดูกมนุษย์และใบหอกที่พบในหลุมขุดค้น	94
8	ตำแหน่งโบราณวัตถุที่พบร่วมกับร่องรอยกิจกรรม.....	165

สารบัญลายเส้น

ลายเส้นที่		หน้า
1	ใบหอกเหล็กที่พบอยู่ร่วมกับโครงกระดูก.....	93
2	ภาชนะมีสันรูปแบบที่ 5 จากการขุดค้นเมืองโบราณอู่ทอง.....	117
3	ตัวอย่างภาชนะทรงสามที่พบจากหลุมทดสอบ TP.2 และ TP.3.....	123
4	รูปแบบปากภาชนะประเภท หม้อ,ไห จากการขุดค้นเมืองโบราณอู่ทอง.....	125
5	ภาพส่วนฐาน,ก้น ของภาชนะที่พบในแหล่งโบราณคดีเมืองอู่ทอง.....	127
6	ตะคันดินเผาที่พบจากการขุดค้นเมืองอู่ทอง.	131
7	แฉดินเผาแบบต่างๆที่พบจากการขุดค้นจากหลุม TP.2 และ TP.3	151
8	กระเบื้องดินเผาที่ได้จากการขุดค้นจาก TP.2 และ TP.3.....	155

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

พื้นที่ในแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ก่อนช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 ได้ปรากฏร่องรอยหลักฐานเมืองโบราณทั้งขนาดเล็กและใหญ่จำนวนมากมายกระจ่ายตัวอยู่ตลอดเส้นทางตามลำน้ำสำคัญๆ แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของเมืองโบราณในอดีตที่เจริญขึ้นร่วมสมัยกันในแถบนี้ อีกทั้งยังเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองโดยมีลำน้ำธรรมชาติ และคูคลองที่เกิดจากการขุดเชื่อมต่อระหว่างเมืองต่อเมือง และเชื่อมไปยังลำน้ำสายหลัก(แม่น้ำ) ขึ้นเพื่อให้สามารถติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้ารวมถึงวัฒนธรรมทั้งภายในภูมิภาคเดียวกัน และเมืองอื่นๆ ที่ไกลออกไปรวมถึงต่างชาติจากพื้นทะเล ที่จะเข้ามาติดต่อค้าขายได้สะดวกยิ่งขึ้น

จากการศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศที่ได้เข้ามาทำการศึกษามาก่อนหน้านี้ เกี่ยวกับกลุ่มเมืองโบราณในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา ทำให้ทราบว่าในช่วงเวลาระหว่างราวพุทธศตวรรษที่ 11-16 แถบลุ่มน้ำเจ้าพระยานี้มีอาณาจักรที่พัฒนามาจากชุมชนโบราณเล็กๆ ทั้งที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียงรอบๆ เริ่มได้รับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกมากจากการติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้ากับอินเดียราวพุทธศตวรรษที่ 3-5 เป็นอย่างน้อย¹ เนื่องด้วยสภาพภูมิศาสตร์ของเมืองโบราณในแถบนี้ ในสมัยโบราณอยู่ใกล้ชายฝั่งทะเลได้เอื้ออำนวย จึงเกิดการรวมตัวขยายเครือข่ายเมืองท่าทางการค้า มีการเริ่มรับพุทธศาสนาและศิลปกรรมซึ่งเป็นผลมาจากการติดต่อทางด้านการค้าเข้ามาปรับประยุกต์ให้เข้ากับวิถีชีวิตของผู้คนในแถบนี้จากชาวพื้นเมืองจนเป็นรูปแบบเฉพาะตัวราวพุทธศตวรรษที่ 11 นักวิชาการต่างได้เรียกศิลปกรรมรวมถึงได้กำหนดชื่ออายุสมัยในช่วงนี้ว่า “ทวารวดี”

¹ ผาสุข อินทราวุธ, ทวารวดีการศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2542), 19-20.

ซึ่งมีที่มาจากบันทึกและจดหมายเหตุของจีนที่บันทึกขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 12 ได้กล่าวถึงอาณาจักรโบราณมีชื่อว่า โถ-โล-โป-ตี รวมถึงหลักฐานสนับสนุนถึงชื่ออาณาจักรนี้ว่ามีอยู่จริงคือจารึกบนเหรียญเงินที่ถูกพบที่เมืองนครปฐมโบราณสองเหรียญจารึกคำว่า “ศรีทวารวดี ศุวรูปุณยะ” และมีการกำหนดอายุสมัยไว้ราวพุทธศตวรรษที่ 12²

หลังจากการค้นพบนี้เองทำให้เมืองโบราณต่างๆ ในสมัยทวารวดีเริ่มมีผู้สนใจทำการศึกษามากยิ่งขึ้น และทำให้ทราบว่ารูปแบบการกระจายตัวของวัฒนธรรมทวารวดีนี้กระจายตัวจากศูนย์กลางออกไปยังทุกทิศทั่วทุกภาคของประเทศไทย โดยเมืองโบราณสมัยทวารวดีที่นักวิชาการให้ความสำคัญและคาดว่าเป็นศูนย์กลางอาณาจักรนั้นมีอยู่ 3 เมืองด้วยกัน คือ เมืองโบราณอู่ทอง เมืองนครปฐมโบราณ และ เมืองลพบุรี เมืองโบราณทั้ง 3 เมืองนี้ต่างพบหลักฐานที่แสดงถึงความสำคัญของเมืองด้านเป็นศูนย์กลางด้านการค้ากับชาวต่างชาติ โดยที่เมืองโบราณอู่ทองและเมืองลพบุรี พบร่องรอยหลักฐานมีการติดต่อทางการค้ากับต่างชาติที่เก่าไปถึงพุทธศตวรรษที่ 3-9³ ส่วนเมืองนครปฐมโบราณพบปรากฏร่องรอยติดต่อกับอินเดียตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 8 เป็นต้นมา⁴ และเป็นเมืองมีขนาดใหญ่ที่สุดในบรรดาเมืองโบราณร่วมสมัย เมืองโบราณทั้ง 3 เมือง ที่กล่าวมานี้ต่างพบหลักฐานประเภตสินค้าที่มาจากการติดต่อค้าขายเช่น ลูกปัดแก้ว, ลูกปัดหินกึ่งมีค่าและฝังสี, ลูกปัดมีตาที่มาจากทั้งจีน อินเดีย และโรมัน รวมถึงรูปเคารพทั้งเนื่องในพุทธศาสนาและพราหมณ์

² ยอร์ช เซเดส์, “การค้นพบเหรียญโบราณในสยามกับอาณาจักรทวารวดี”, แปลโดย รัชฎาพร ฤทธิจันทร์, ใน นครปฐมศึกษาในเอกสารฝรั่งเศส (กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2552), 123.

³ ผาสุข อินทรารุช, ทวารวดีการศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2542), 67.

⁴ สฤณีพงศ์ ชุนทรง, “พัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองนครปฐมโบราณก่อนช่วงพุทธศตวรรษที่ 19” (วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553)

ดังนั้นเมืองโบราณสำคัญในสมัยทวารวดีที่ตั้งอยู่ในแถบที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและภาคอื่นของประเทศไทยจะปรากฏรูปแบบลักษณะเฉพาะที่แสดงให้เห็นถึงการวางแผนผังของเมืองให้สามารถที่จะติดต่อกับชายกับต่างชาติได้โดยอาศัยลำน้ำ ที่ถือว่าเป็นวิธีที่สะดวกที่สุดที่นิยมในขณะนั้น ดังจะเห็นได้จากภาพถ่ายทางอากาศที่ได้มีผู้ทำการศึกษาก่อนหน้านี้เกี่ยวกับเมืองโบราณสมัยทวารวดีในแถบที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างทั้ง 63 แห่ง⁵ จะเห็นว่ารูปแบบเฉพาะของเมืองโบราณสมัยทวารวดี หลายแห่งที่กระจายตัวอยู่ที่ราบใกล้ชายฝั่งทะเลโบราณทั้งขนาดเล็กและใหญ่เป็นเมืองที่มีการสร้างคูน้ำคันดินขึ้นล้อมรอบเมือง ซึ่งมีลักษณะเป็นรูปแบบไม่ตายตัว(ไม่เป็นรูปทรงเลขาคณิต) เพื่อประโยชน์ใช้สอยในด้านระบบชลประทานที่ไว้ให้ผู้คนได้ใช้อุปโภคบริโภคภายในเมืองและป้องกันน้ำท่วมรวมถึงใช้เป็นเส้นทางสำหรับติดต่อกับเมืองอื่นๆที่อยู่ไกลออกไป โดยที่คันดินด้านหนึ่งจะอยู่ใกล้กับลำน้ำสายหลักที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำที่สามารถออกไปสู่ทะเลโดยไม่ไกลนัก คูน้ำรอบเมืองจึงเป็นดังเสมือนรูปแบบเฉพาะที่จะปรากฏในเมืองโบราณสมัยทวารวดี และเป็นสิ่งที่สำคัญเป็นอันดับแรกที่จะสร้างเพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่ที่มีความสำคัญของอาณาจักรและอาจใช้ประโยชน์ทางด้านเป็นปราการป้องกันเมืองอีกด้วย

โดยที่รูปแบบการตั้งถิ่นฐานลักษณะนี้มีความเป็นไปได้ที่ชาวพื้นเมืองได้นำแนวคิดและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชาวพุทธในอินเดียแถบบริเวณแม่น้ำคงคา-ยมนา และลุ่มแม่น้ำกฤษณา-โคทาวรี ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 9-10 มาปรับใช้เนื่องจากมีสภาพภูมิประเทศที่คล้ายคลึงกัน⁶ ในช่วงนี้เองที่พุทธศาสนาจากอินเดียเริ่มเข้ามามีความสัมพันธ์กับชาวพื้นเมืองโดยพัฒนาควบคู่ไปกับการขยายอาณาจักรทวารวดี ดังจะพบโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาทั้งโบราณสถานและประติมากรรมเป็นจำนวนไม่น้อยตามเมืองโบราณสมัยทวารวดีทั่วทุกภาคของประเทศไทย

⁵ ผ่องศรี วนาสิน และทิวา ศุภจรรยา, เมืองโบราณบริเวณชายฝั่งทะเลเดิมที่ราบภาคกลางประเทศไทย : การศึกษาตำแหน่งที่ตั้งภูมิศาสตร์สัมพันธ์ (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), 21.

⁶ ผาสุข อินทราวุธ, “ร่องรอยวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”, ใน โบราณคดีและประวัติศาสตร์ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2545), 138.

โดยในแต่ละภาคก็必将มีความแตกต่างทางด้านการสร้างผลงานประติมากรรมเนื่องในพุทธศาสนา ตามแต่ความนิยมของช่างชาวพื้นเมืองที่ผสมผสานกับความเชื่อเดิมในแต่ละพื้นที่ โดยที่รูปแบบศิลปกรรมยังคงแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมทวารวดีอย่างชัดเจนเช่น แกะภาคกลาง ส่วนมากมักจะพบประติมากรรมประเภท ธรรมจักรศิลาเป็นจำนวนมากกระจายตัวตามเมืองโบราณแถบลุ่มเจ้าพระยาตอนล่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เมืองโบราณนครปฐม ส่วนในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือมักพบ ใบเสมาสลักภาพพุทธชาดกนูนต่ำแกะสลักจากหินทรายปรากฏอยู่เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะที่เมืองฟ้าแดดสงยาง เป็นต้น

แต่ในบรรดาเมืองโบราณสมัยทวารวดีที่ปรากฏร่องรอยพุทธศาสนาที่เจริญควบคู่กับความเจริญทางการค้ากันไปนี้ เมืองโบราณอู่ทอง จัดได้ว่าเป็นเมืองท่าโบราณที่เป็นศูนย์กลางเผยแผ่พุทธศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดของอาณาจักรทวารวดี⁷ เพราะพบหลักฐานประเภทชิ้นส่วนประติมากรรมเนื่องในพุทธศาสนาที่มีรูปแบบคล้ายกันกับศิลปกรรมที่ อมราวดี และเมืองนาคาร ชุนโกณฑะ เช่น ชิ้นส่วนประติมากรรมดินเผาพระพุทธรูปสามรูปล้อมบาตร และชิ้นส่วนประติมากรรมปูนปั้นพระพุทธรูปนาคปรก โดยประติมากรรมที่ได้กล่าวมานี้ลักษณะเป็นฝีมือของช่างพื้นเมืองแต่แสดงรูปแบบศิลปกรรมออกมาตามอย่างศิลปะอมราวดีตอนปลายราวพุทธศตวรรษที่ 8-10⁸ จึงถือได้ว่าเมืองโบราณอู่ทองเป็นเมืองโบราณในสมัยทวารวดีที่มีความสำคัญทางด้านเมืองท่าการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งและยังเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาในสมัยทวารวดีที่แพร่กระจายออกไปสู่ภูมิภาคใกล้เคียง

⁷ ผาสุข อินทราวุธ, ทวารวดีการศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2542), 106.

⁸ เรื่องเดียวกัน, 148 - 149.

เมืองโบราณอู่ทองนั้นเริ่มมีการสนใจทำการศึกษาทางด้านโบราณคดีตั้งแต่ครั้งที่ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรีในปี พ.ศ. 2446 ท่านได้ ทรงเสด็จไปยังเมืองโบราณอู่ทองและได้ทรงนิพนธ์รายละเอียดถึงสภาพของเมืองโบราณอู่ทองที่ ท่านทรงได้ทอดพระเนตรเห็นในขณะนั้นไว้ใน รายงานเสด็จตรวจเมืองสุพรรณบุรี⁹ หลังจากนั้นได้ มีนักวิชาการชาวต่างชาติได้เข้ามาศึกษาอย่างต่อเนื่อง เมืองโบราณอู่ทองจึงได้เริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้น โดยมีการขุดแต่งโบราณสถานอย่างเป็นระบบในช่วงปี พ.ศ.2504-2509 ดำเนินงานโดยนาย สมศักดิ์ รัตนกุล และมี ศาสตราจารย์ ชอง บวสเชอลิเยร์ (Jean Boisselier) ผู้เชี่ยวชาญด้าน โบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะภูมิภาคเอเชียอาคเนย์เป็นผู้คอยให้คำปรึกษา เพราะในช่วง เวลานั้นพื้นที่ภายในเมืองโบราณอู่ทองเริ่มมีผู้เข้ามาเช่าพื้นที่อยู่อาศัยและเริ่มมีผู้บุกรุกเข้ามา ลักลอบขุดหาโบราณวัตถุตามโบราณสถานและพื้นที่ใกล้เคียงทางกรมศิลปากรจึงจำเป็นต้องเร่ง ศึกษาพื้นที่ในเขตเมืองโบราณอู่ทองจะเสียหายจากการบุกรุก

ซึ่งผลจากการที่ได้จากการศึกษานี้ทำให้สันนิษฐานได้ว่าเมืองโบราณอู่ทองนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองร่วมกับสมัยฟูนัน โดยที่ศาสตราจารย์ ชอง บวสเชอลิเยร์ ได้ให้ข้อสันนิษฐานว่า ศูนย์กลางอาณาจักรฟูนันน่าจะอยู่ในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามากกว่า เพราะในแถบแหลมโคชิน ไชนามีร่องรอยของเมืองในสมัยฟูนันปรากฏเพียง 3 ถึง 4 เมืองเท่านั้น ส่วนในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานั้น ปรากฏแหล่งโบราณคดีที่พบหลักฐานร่วมสมัยฟูนันประมาณ 15 เมืองและมีความต่อเนื่องของ วัฒนธรรมตั้งแต่ช่วงแรกเริ่มรับวัฒนธรรมจากอินเดียจนถึงช่วงสมัยฟูนันซึ่งศูนย์กลางก็น่าจะเป็น อู่ทองด้วย¹⁰ แต่ก็เป็นเพียงข้อสังเกตเพราะ มีหลักฐานที่กล่าวว่า อาณาจักรฟูนันตั้งอยู่ทางตอนใต้ ของกัมพูชา(ออกแก้วประเทศเวียดนาม) จากศิลาจารึกที่พบ และบันทึกของภิกษุจีนคังไถ-ฮุยยง ที่เดินทางมาช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 8 ซึ่งก็ยังหาข้อยุติไม่ได้เกี่ยวกับข้อสันนิษฐานนี้ แต่ถึง อย่างไรก็ตาม หลังจากที่อาณาจักรฟูนันล่มสลายลงช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 10 เมืองโบราณใน แถบลุ่มน้ำเจ้าพระยายังคงมีความสัมพันธ์ติดต่อกับเมืองท่าแถบแหลมโคชินไชน่าอยู่ตลอดเพราะ

⁹ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, “เรื่องเมืองอู่ทอง จากรายงานเสด็จตรวจ ราชการเมืองสุพรรณบุรี”, ใน โบราณวิทยาเรื่องเมืองอู่ทอง, (กรุงเทพฯ: ศิวพร, 2509), 27.

¹⁰ ชอง บวสเชอลิเยร์, “ทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับที่ตั้งอาณาจักรฟูนัน”, หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงเก็บความเรียบเรียง, ใน โบราณวิทยาเรื่องเมืองอู่ทอง, (กรุงเทพฯ: ศิวพร, 2509), 17-20.

พบโบราณวัตถุหลายชิ้นที่ออกแก้วเป็นศิลปะแบบทวารวดี ซึ่งคาดว่าเมืองโบราณคู่งทองนี้เองที่อาจเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ออกไป¹¹

เมืองคู่งทองกับการดำเนินงานด้านโบราณคดีที่ผ่านมา

หลังจากที่ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 4 ได้ทรงเสด็จไปยังเมืองโบราณคู่งทอง เมื่อปี พ.ศ.2446 และได้ทรงบันทึกและวินิจฉัยเรื่องเมืองคู่งทองไว้ในพระนิพนธ์เรื่อง นิทานโบราณคดีซึ่งทรงสันนิษฐานว่าเมืองโบราณคู่งทองอาจจะเป็นเมืองที่พระเจ้าคู่งทอง (สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1) เคยครองราชย์อยู่ก่อนเนื่องจากพบซากกำแพงเมือง คูน้ำ และเนินดินเป็นจำนวนมาก อีกทั้งพบพระพุทธรูปแบบทวารวดีเหมือนที่จังหวัดนครปฐมและเงินตราสังข์ที่เชื่อว่าบริเวณนี้เคยเป็นเมืองขนาดใหญ่มาก่อน¹² จึงทำให้นักโบราณคดีทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้รู้จักและสนใจเข้ามาทำการศึกษาทางโบราณคดีที่เมืองคู่งทองโดยมีการดำเนินงานเกี่ยวกับทางโบราณคดีทั้งภายในเมืองและบริเวณใกล้เคียงกับเมืองโบราณคู่งทองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันดังนี้

ปี พ.ศ.2478 ควอริช เวลส์ (Quaritch Wales) นักโบราณคดีชาวอังกฤษได้เดินทางเข้ามาเพื่อทำการสำรวจและขุดศึกษาที่เจดีย์หมายเลข 3 แต่ไม่สามารถขุดค้นจนเสร็จสิ้นได้ด้วยสภาพภูมิประเทศไม่อำนวย¹³ ผลจากการศึกษาที่ได้ในครั้งนั้นทำให้ ควอริช เวลส์ สันนิษฐานว่า รอยต่อช่วงยุคสมัยเมืองคู่งทอง อาจเป็นเมืองศูนย์กลางแห่งสุดท้ายที่ชาวทวารวดีอพยพหลบหนีการโจมตีของขอมก่อนนครปฐม ราชธานีของอาณาจักรทวารวดีในยุคนั้น คู่งทองคงอ่อนแอให้แกขอม¹⁴

¹¹ ชองบอส เซอริเยร์, ความรู้ใหม่ทางโบราณคดีจากเมืองคู่งทอง (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2511), 20-21.

¹² ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมราชา, “นิทานที่ 18 เรื่องคันเมืองโบราณ: เรื่องเมืองคู่งทอง”, ใน นิทานโบราณคดี (พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2505), 453-467.

¹³ สมศักดิ์ รัตนกุล, รายงานการสำรวจและขุดแต่งโบราณวัตถุสถาน เมืองเก่าคู่งทอง อำเภอคู่งทอง จังหวัดสุพรรณบุรี (พระนคร: ศิวพร, 2509), 5-6.

¹⁴ กรมศิลปากร, โบราณคดีและประวัติศาสตร์เมืองสุพรรณบุรี (กรุงเทพฯ: สารรังสรรค์, 2542), 18.

ปี พ.ศ. 2502 หม่อมเจ้าสุภัทสวัสดิ์ ดิศกุล อาจารย์ประจำคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรในขณะนั้น ได้นำนักศึกษาคณะโบราณคดีมาทำการขุดค้นศึกษาซากโบราณสถานในเมืองโบราณอู่ทอง และทรงให้ความเห็นเกี่ยวกับโบราณวัตถุที่ได้จากการขุดในครั้งนั้นว่า ศิลปะของโบราณวัตถุที่พบซึ่งส่วนใหญ่จะเป็น ชิ้นส่วนปูนปั้นประดับศาสนสถาน มีรูปแบบศิลปะแบบทวารวดีมาจนถึงแบบศิลปะอู่ทองช่วงแรกๆ และได้ทรงสันนิษฐานว่า ศิลปะคุปตะที่มาจากอินเดีย นั้นน่าจะเจริญขึ้นที่เมืองนครปฐมโบราณก่อน แล้วจึงแพร่ต่อมาถึงเมืองโบราณอู่ทอง ที่มีรูปแบบศิลปะที่ลักษณะเป็นแบบพื้นเมืองแล้ว ซึ่งต่างจากเมืองนครปฐมโบราณที่มีรูปแบบใกล้เคียงกับศิลปะคุปตะมากกว่า¹⁵

ปี พ.ศ.2504-พ.ศ.2509 กรมศิลปากรโดย นายสมศักดิ์ รัตนกุล ภัณฑารักษ์ประจำหน่วยศิลปากรที่2 อู่ทอง ได้ดำเนินการขุดแต่งโบราณสถานในบริเวณเมืองโบราณอู่ทองและขุดแต่งโบราณสถานทางด้านทิศเหนือของคอกช้างดินหมายเลข 5¹⁶ ได้พบหลักฐานที่สำคัญมากมาย ซึ่งได้เชิญให้ ศาสตราจารย์ ชอง บวสเชอริเยร์ ให้คอยเป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษาในการดำเนินการขุดค้นศึกษาทางโบราณคดีที่เมืองอู่ทองและในปีพ.ศ.2408 ศาสตราจารย์ ชองบวส เชอริเยร์ ได้เขียนบทความและกล่าวถึงความสำคัญของเมืองโบราณอู่ทองจากผลการขุดค้นว่า เมืองโบราณอู่ทองนั้นน่าจะเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรทวารวดีเพราะมีความสำคัญและมีความต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และได้เปรียบเทียบโบราณวัตถุที่ได้จากการขุดค้นกับโบราณวัตถุที่พบในจังหวัดปราจีนบุรีและที่ ออกแก้วประเทศเวียดนามที่เชื่อกันว่าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรพูนัน ทำให้เห็นว่าเมืองโบราณอู่ทองเจริญต่อเนื่องมาโดยไม่ขาดตอนตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์

¹⁵

สุภัทสวัสดิ์ ดิศกุล, หม่อมเจ้า, “รายงานการนำนักศึกษาคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ไปทำการขุดค้นทางโบราณคดีที่อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรีครั้งที่1 และครั้งที่ 2.” ศิลปากร 3, 2 (กรกฎาคม 2502): 78-79.

¹⁶

สมศักดิ์ รัตนกุล, รายงานการสำรวจและขุดแต่งโบราณวัตถุสถาน เมืองเก่าอู่ทอง อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี (พระนคร: ศิวพร, 2509)

จนถึงพุทธศตวรรษที่ 17-18 ก่อนที่จะทิ้งเมืองอย่างกะทันหัน เพราะภัยธรรมชาติหรือเหตุอื่นๆ เพื่อไปสร้างเมืองใหม่ที่สุพรรณบุรี¹⁷

ปี พ.ศ. 2508-2509 วัดสัน (W. Watson) กับ ลูฟส์ (H.E. Loffs) ทำการขุดศึกษาที่บ้านท่าม่วง ใกล้กับเมืองโบราณอู่ทอง พบว่าบริเวณเมืองอู่ทองมีความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมตั้งแต่สมัยพูนมาจนถึงสมัยทวารวดี ซึ่งไม่พบที่เมืองออกแก้วก่อนการขยายตัวของวัฒนธรรมพูนและมีวัฒนธรรมในช่วงปลายสมัยหินใหม่และยุคโลหะอยู่ก่อนแล้ว¹⁸

ปี พ.ศ. 2508 ปรีชา กาญจนาคม อาจารย์ประจำคณะโบราณคดี นำนักศึกษาภาควิชาโบราณคดีออกฝึกงานภาคปฏิบัติ ประจำปีการศึกษา พ.ศ. 2508 ที่อำเภ่อู่ทอง ซึ่งศาสตราจารย์ ของบวส เซอริเยร์ ได้ดำเนินงานให้กับทางกรมศิลปากรอยู่ที่เมืองอู่ทองด้วยในขณะนั้น จึงได้ให้คำแนะนำในการปฏิบัติงานแก่นักศึกษา และได้ทำการขุดศึกษาที่เนินดินนอกเมืองอู่ทอง ห่างจากเจดีย์หมายเลข 1 (วัดปราสาทร้าง) ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือไปประมาณ 400 เมตร ผลการขุดค้นพบโบราณวัตถุที่คาดว่าเป็นของใช้ในช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่นขวานหินขัดที่มีลักษณะคล้ายกันกับพบที่บ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี รวมถึงเศษภาชนะดินเผาที่พบแสดงให้เห็นว่า บริเวณที่ทำการขุดค้นนี้น่าจะเป็นที่อยู่อาศัยของคนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ก่อนที่จะมีอาณาจักรทวารวดี¹⁹

¹⁷ ของ บวสเซอริเยร์, “เมืองอู่ทองและความสำคัญของเมืองอู่ทอง”, แปลโดย อูไรศรี วรสระริน, ใน โบราณวิทยาเรื่องเมืองอู่ทอง (กรุงเทพฯ : ศิวพร, 2509), 6.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, 7.

¹⁹ ปรีชา กาญจนาคม, “รายงานผลของนักศึกษาคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งไปฝึกงานโบราณคดีที่อำเภ่อู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ตั้งแต่วันที่ 7- 21 พฤศจิกายน 2508.” โบราณคดี ปฐมฤกษ์ (พฤษภาคม 2509): 13-20.

ปี พ.ศ. 2525 พรชัย สุจิตต์ ได้ทำการขุดทดสอบที่บ้านนาลาว จำนวน 5 หลุม ใกล้กับลำน้ำจรเข้สามพัน ห่างจากเมืองอุทุมพรประมาณ 3 กิโลเมตร ผลจากการขุดค้น พบว่าเป็นชุมชนที่มีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และมีการติดต่อกับชุมชนใกล้เคียง อย่างเช่น ที่บ้านโคกสำโรง อำเภออุทุมพร และบ้านดอนตาเพชร จังหวัดกาญจนบุรี เป็นชุมชนที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ เพราะอยู่บนเส้นทางการค้าที่สำคัญทางน้ำ และอยู่ต่อเนื่องมาถึงสมัยประวัติศาสตร์ จึงแสดงให้เห็นว่าก่อนมีการสร้างเมืองอุทุมพรขึ้น ได้มีชุมชนกระจายตัวอยู่ตามลำน้ำสำคัญๆ อยู่ก่อนหน้านี้อย่างแน่นอน²⁰

ปี พ.ศ. 2540-พ.ศ. 2545 สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 2 สุพรรณบุรี ได้ทำการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณกลุ่มโบราณสถานคอกช้างดินซึ่งเป็นกลุ่มศาสนสถานในศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไศวนิกาย ที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองโบราณอุทุมพร ได้พบซากโบราณสถานจำนวนมาก นอกจากนั้นการขุดค้นในครั้งนี้ได้พบเหรียญจารึก ศรีทวารวดี ศวรรปุณย อีกทั้งได้ข้อสรุปว่าแท้จริงแล้วสิ่งก่อสร้างโบราณที่เป็นคันดินล้อมรอบเป็นรูปทรงกลมไม่ได้เป็นคอกช้างช้างอย่างที่เชื่อกัน แต่เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ในสมัยทวารวดี และบางแห่งก็น่าจะเป็นอ่างเก็บน้ำสำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ด้วย²¹

ปี พ.ศ. 2541 สุรพล นาถะพินธุ ได้ดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดีภายในเมืองโบราณอุทุมพรบริเวณสนามหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทุมพร ได้พบหลักฐานจำนวนหนึ่งที่อธิบายความได้ว่าพื้นที่บริเวณดังกล่าวมีการอยู่อาศัยอย่างหนาแน่นของคนในอดีตเมื่อประมาณ 1700-1500 ปีมาแล้ว และอาจมีการเข้ามาอยู่อาศัยก่อนหน้านั้นแต่ไม่น่าเกิน 1900 ปีมาแล้ว²²

²⁰ พรชัย สุจิตต์, รายงานการขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านนาลาว ต.จรเข้สามพัน อ.อุทุมพร จ.สุพรรณบุรี (กรุงเทพฯ: ภาควิชามนุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529), 222-223.

²¹ ภัทรพงษ์ เก่าเงิน, โบราณคดีคอกช้างดิน (กรุงเทพฯ: ฟันนี้พับลิชชิง, 2545), 113-120.

²² สุรพล นาถะพินธุ, “ข้อมูลเพิ่มใหม่จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเมืองอุทุมพร”, เอกสารประกอบการสัมมนาจากทวารวดีถึงสุพรรณภูมิ: หลักฐานและข้อมูลใหม่ทางโบราณคดี, (สุพรรณบุรี: สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 2, 2542), 102-103.

ปี พ.ศ. 2544 วสันต์ เทพสุริยานนท์ ทำการขุดค้นจำนวน 3 หลุม ที่บ้านนาลาว ใกล้บริเวณที่ได้เคยทำการขุดศึกษาไปแล้ว 500 เมตร ผลจากการขุดค้น พบว่าเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ไม่น่าเก่าไปกว่ายุคโลหะตอนปลาย โดยได้ทำการเปรียบเทียบกับ การขุดค้นเมื่อปี พ.ศ. 2525 ทำให้ทราบว่าชุมชนในบริเวณนี้รู้จักการทำโลหะ และใช้เครื่องมือโลหะร่วมกับเครื่องมือหิน นอกจากนั้นยังพบร่องรอยการฝังศพที่พบเครื่องอุทิศเป็นกำไลหินเพียงชิ้นเดียวร่วมกับโครงกระดูก แสดงให้เห็นถึงความเชื่อแบบดั้งเดิมของชุมชนแห่งนี้ จึงทำให้สันนิษฐานว่าชุมชนนี้เองน่าจะมีพัฒนาทางสังคมมาเป็นชุมชนเมืองโบราณอุทุมทองในช่วงเวลาต่อมา²³

จากการศึกษาที่ผ่านมาเกี่ยวกับทางด้านโบราณคดีของเมืองโบราณอุทุมทองที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้นนั้นหากพิจารณาจะเห็นว่าการศึกษาที่ผ่านมาจะเน้นศึกษาข้อมูลจากขุดแต่งบูรณะโบราณสถาน ที่พบอยู่ภายในเมืองและบริเวณรอบๆเมืองโบราณอุทุมทองเป็นส่วนใหญ่และเน้นที่จะศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบของศิลปกรรมที่พบ ซึ่งส่วนมากจะเกี่ยวเนื่องในพุทธศาสนา แต่ในการศึกษาเกี่ยวกับสภาพวิถีชีวิตของผู้คนในสมัยโบราณ และพัฒนาการวัฒนธรรมของเมืองโบราณอุทุมทองนั้นยังถือว่าน้อยมาก โดยในการศึกษาเกี่ยวกับลำดับพัฒนาการ และวิถีชีวิตภายในพื้นที่เมืองโบราณอุทุมทองจะเห็นได้ว่าได้มีผู้ทำการศึกษาอย่างเป็นระบบเมื่อปีพ.ศ. 2541 โดยการดำเนินงานของรองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ ซึ่งได้ทำการขุดค้นในบริเวณพื้นที่ด้านหน้าของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทุมทอง ทำให้ได้ข้อมูลใหม่ทางโบราณคดีแก่เมืองโบราณอุทุมทอง จากผลการขุดค้นพบว่าเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของผู้คนสามัญในสมัยทวารวดีโดยมีการเริ่มใช้พื้นที่อย่างน้อยราวพุทธศตวรรษที่ 9 โดยพบโบราณวัตถุประเภทลูกปัดมีตาเป็นสินค้าช่วงยุคอินโด-โรมันในระดับชั้นล่างสุดซึ่งสอดคล้องกับผลค่าเรดิโอคาร์บอน การขุดค้นศึกษาในครั้งนี้ทำให้เห็นภาพของชีวิตสามัญชนในสมัยโบราณซึ่งแตกต่างกับข้อมูลของเมืองโบราณอุทุมทองที่ได้เคยศึกษามา²⁴

²³ วสันต์ เทพสุริยานนท์, “รายงานผลการขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านนาลาว ตำบลอุทุมทอง อำเภอกุทุมทอง จังหวัดสุพรรณบุรี พ.ศ. 2544”, ใน โบราณคดีเมืองอุทุมทอง (นนทบุรี: สหมิตรพรินต์ติ้ง, 2545), 127-150.

²⁴ สุรพล นาถะพินธุ, “ประวัติวัฒนธรรมในกลุ่มแม่น้ำทวน-จรเข้สามพัน และเมืองอุทุมทอง” (เอกสารประกอบการสัมมนาสุวรรณภูมิศึกษา, 2554), 12-14.

แต่ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การศึกษาตรวจสอบชั้นวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองโบราณอู่ทองยังถือว่าข้อมูลน้อยมากเมื่อเทียบกับข้อมูลที่สำคัญในฐานะของศูนย์เผยแพร่พุทธศาสนาที่เก่าแก่และเมืองท่าทางการค้าที่สำคัญซึ่งข้อมูลด้านการศึกษาชั้นวัฒนธรรมของชุมชนโบราณอู่ทองควรจะมีควบคู่ไปกับข้อมูลทางโบราณสถานในเมืองโบราณอู่ทองที่ได้ทำการศึกษามาแล้ว เพื่อที่จะเติมเต็มภาพวิถีชีวิตของชุมชนโบราณในเมืองโบราณอู่ทองที่ขาดหายไปให้เห็นภาพได้ชัดเจนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ประกอบกับในปัจจุบันพื้นที่ในเมืองโบราณอู่ทองได้มีผู้อาศัยอย่างหนาแน่นขึ้นและพัฒนาเป็นเมืองที่มีความเจริญตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป โดยพื้นที่ในเขตเมืองโบราณอู่ทองได้ถูกชาวบ้านจับจองปลูกเป็นที่อยู่อาศัยมากกว่าแต่ก่อนที่จะใช้พื้นที่ในเมืองเพาะปลูกทำพืชไร่เป็นส่วนใหญ่ จึงเห็นว่าเมืองโบราณอู่ทองควรที่จะได้รับการศึกษาเพิ่มเติมก่อนที่จะสภาพพื้นที่ของเมืองจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสังคมซึ่งจะยากต่อการศึกษาในอนาคตและถือเป็นการค้นคว้าเพื่อให้ได้ข้อมูลใหม่มาเพิ่มเติมให้เป็นประโยชน์กับทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณอู่ทองหลังจากที่การศึกษาครั้งล่าสุดได้ผ่านมาแล้วเป็นเวลา 12 ปี

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เบื้องต้นผู้วิจัยได้วางแผนที่จะทำการขุดหลุมทดสอบจำนวนสองหลุมโดยได้ลงพื้นที่สำรวจครั้งแรกในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2553 พร้อม คุณสุภาภรณ์ ดวงสกุล นักโบราณคดีชำนาญการสำนักโบราณคดีที่ 2 สุพรรณบุรี ในการแนะนำพื้นที่ในการขุดตรวจภายในเมืองโบราณอู่ทองซึ่งทางอำเภอเมืองอู่ทองขณะนั้นได้มีโครงการทำการขุดลอกคูเมืองโบราณอู่ทองที่ตื้นเขินและได้ดำเนินการขุดลอกคูเมืองทางด้านทิศตะวันตกไปบางส่วนบ้างแล้ว จากการสำรวจพื้นที่ภายในเมือง ผู้วิจัยได้เก็บตัวอย่างโบราณวัตถุผิวดินและนำข้อมูลภาพถ่ายของแหล่งโบราณคดีที่ได้ทำการสำรวจมาแล้ว ประกอบกับภาพถ่ายทางอากาศ เข้าปรึกษาท่านศาสตราจารย์ผาสุข อินทราวุธ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้เพื่อ ขอความคิดเห็นและพิจารณาความเหมาะสมเลือกพื้นที่ทำการขุดทดสอบในครั้งนี้

โดยที่ได้เลือกพื้นที่ทางด้านทิศใต้ของเมืองและอยู่ใกล้คูเมืองทางด้านทิศตะวันตกประมาณ 115 เมตรส่วนหลุมที่ 2 ขนานไปตามแนวคูเมืองทางด้านทิศตะวันตกห่างจากหลุมแรก 125 เมตรและห่างจากคูเมือง 80 เมตร โดยทั้งสองแหล่งนั้นการใช้พื้นที่จากเดิมจนถึงปัจจุบันใช้ในการปลูกพืชเท่านั้นพบหลักฐานตามผิวดินจำพวก เศษภาชนะดินเผา และเศษตะกั่วโลหะอยู่หนาแน่นที่สำคัญคือยังไม่ถูกลักลอบขุดค้นจากชาวบ้าน ดังจะกล่าวรายละเอียดในส่วนของ

ขั้นตอนการดำเนินการชุดคันต่อไป และถัดมาในช่วงเดือนมิถุนายนปีเดียวกันนี้ ทางสำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรีได้รับแจ้งจากชาวบ้านว่าได้พบโครงกระดูกบริเวณคันดินคูเมืองนอกเมืองด้านทิศตะวันตก ซึ่งเป็นผลมาจากกรมชลประทานที่เป็นผู้ดำเนินการการปรับภูมิทัศน์ปรับแต่งคันดินคูเมืองทางด้านทิศตะวันตกเพื่อทำเป็นถนนโดยการตัดดินส่วนบนของคันดินคูเมืองออกปรับให้มีระดับเดียวเสมอกันรอบคูเมืองโบราณคูทอง เพื่อที่จะทำเป็นถนนสำหรับการสัญจรและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต ในการปรับระดับคันดินนี้เองทำให้พบหลักฐานเป็นโครงกระดูกมนุษย์ฝังเรียงติดกันอย่างน้อย 4 โครง ทางสำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรีจึงได้แนะนำว่าควรทำการศึกษาชั้นทับถมของคันดินคูเมืองนี้เพิ่มเติมด้วยเช่นกันเพราะยังไม่เคยมีการขุดตรวจและศึกษามาก่อนและให้ผู้วิจัยเดินทางไปเพื่อเก็บข้อมูลในส่วนนี้และผู้วิจัยได้ตัดสินใจเพิ่มหลุมทดสอบที่คันดินนี้เพิ่ม รวมหลุมทดสอบเป็นทั้งหมด 3 หลุมทดสอบ เพราะถือได้ว่าจะเป็นความรู้ใหม่เกี่ยวกับการใช้พื้นที่บริเวณคูเมืองด้านนอกทางทิศตะวันตก

สาเหตุสำคัญอีกประการที่จะต้องทำการศึกษาคันดินคูเมืองในครั้งนี้ก็คือ ในปัจจุบันเมืองโบราณคูทองเริ่มมีการพัฒนา มีการปรับเปลี่ยนสภาพพื้นที่ภูมิทัศน์ของคูเมืองให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของเมืองที่เปลี่ยนไปเนื่องจากมีประชาชนเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น จึงทำให้สภาพของตัวเมืองรวมถึงคันดินโบราณที่เหลืออยู่ทางด้านเดียวของเมืองคูทองนั้นเปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน ซึ่งจะทำให้ยากต่อการศึกษเกี่ยวกับเรื่องนี้ในอนาคต ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรที่จะทำการศึกษาควบคู่ไปกับการขุดตรวจพื้นที่ภายในเมืองเพื่อที่จะได้ข้อมูลการใช้พื้นที่บริเวณคันดินนอกเมืองและภายในเมืองทางแถบทิศใต้ของตัวเมืองโบราณคูทองไว้เป็นข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดีให้สมบูรณ์ต่อไป.

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาลำดับพัฒนาการขั้นวัฒนธรรมภายในเมืองโบราณอู่ทอง
2. ศึกษาชั้นทับถมของคันดินคูเมืองด้านนอกฝั่งทิศตะวันตกของเมืองโบราณอู่ทอง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงลำดับพัฒนาการทางวัฒนธรรมของพื้นที่ทำการขุดทดสอบภายในเมืองอู่ทอง
2. ทราบถึงอายุสมัยแรกเริ่มและในแต่ละชั้นดินทับถมที่มีการขุดลอกคูเมืองในสมัยโบราณ

ขอบเขตการวิจัย

1. พื้นที่ภายในเมืองโบราณอู่ทองเน้นศึกษาลำดับพัฒนาการวัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่ทางด้านทิศใต้ติดกับคูเมืองด้านทิศตะวันตกจากหลุมขุดค้นจำนวน 2 หลุม
2. ศึกษาเฉพาะคันดินโบราณรอบนอกทางด้านทิศตะวันตกของเมืองอู่ทอง โดยทำการขุดตรวจหน้าตัดดิน เพียงหนึ่งหลุมขนาดหน้ากว้าง 2 เมตรเท่านั้น โดยเน้นการศึกษาชั้นทับถมของดินและอายุสมัยของชั้นทับถมแต่ละชั้น.

ระเบียบวิธีขั้นตอนการศึกษา

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณอู่ทองจากเอกสาร, รายงานการขุดค้นทางโบราณคดีและการสำรวจจากนักวิชาการที่ผ่านมา, แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ, บทความ, รวมถึงการสัมภาษณ์บุคคลในพื้นที่
2. ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่จะทำการศึกษา
3. ทำการลงพื้นที่เก็บข้อมูลทางภาคสนาม ทั้งจากการสัมภาษณ์และการสำรวจพื้นที่เป้าหมายเพื่อเลือกความเหมาะสมของพื้นที่ ที่จะใช้สำหรับขุดตรวจชั้นดิน
4. เรียบเรียงข้อมูลที่ได้ทำการศึกษาจากเอกสารและจากการสำรวจภาคสนามนำมาพิจารณาและวางแผนสำหรับ การขุดตรวจทางโบราณคดี ซึ่งในการขุดตรวจศึกษาขั้นวัฒนธรรมภายในเมืองจำนวน 2 หลุมกำหนดขนาดความกว้างและความยาวเท่ากับ 3x3 เมตร ส่วนขุดตรวจเพื่อหาชั้นทับถมบริเวณคูเมืองนั้นได้กำหนดหน้ากว้างของหลุมขุดค้นเป็นขนาด 2 เมตรจำนวน 1 หลุม โดยทำการขุดตัดหน้าดินเป็นแนวตรงจนกว่าจะถึงชั้นดินธรรมชาติ

5. วิเคราะห์ข้อมูลและหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้จากการขุดค้นในด้านการใช้งานพื้นที่คันดินคูเมืองโบราณคูทองในสมัยโบราณรวมทั้งหาค่าอายุสมัยแต่ละชั้นดินด้วยวิธีการเปรียบเทียบโบราณวัตถุและวิธีทางวิทยาศาสตร์หากพบตัวอย่างที่สามารถนำไปศึกษาได้โดยเลือกใช้วิธีเรดิโอคาร์บอน หรือ คาร์บอน-14 (C-14) และวิธีเทอร์โมลูมิเนสเซน (Thermoluminescence)

6. ส่งเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์โบราณวัตถุที่พบจากการขุดค้นรวมถึงการสำรวจทั้งหมดและนำมาประกอบข้อมูลทางเอกสารที่ได้ทำการค้นคว้ามาก่อนหน้านี้เพื่อนำไปสู่การตอบประเด็นปัญหาการวิจัยที่ได้ตั้งไว้

7. สรุปผลการวิจัยและนำเสนอ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี
2. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ คูทอง
3. ที่ว่าการอำเภอเมืองคูทอง
4. เทศบาลตำบลคูทอง
5. เทศบาลตำบลท่าวคูทอง

แหล่งข้อมูล

1. สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ
2. สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์
3. สำนักโบราณคดี
4. สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี
5. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร
6. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ คูทอง

บทที่ 2

สภาพภูมิศาสตร์ และที่ตั้งเมืองโบราณอู่ทอง

สภาพภูมิศาสตร์

เมืองโบราณอู่ทองปัจจุบันตั้งอยู่เขตการปกครองของเทศบาลตำบลอู่ทอง อำเภอรอทอง จังหวัดสุพรรณบุรี พื้นที่ทั้งอำเภอโดยประมาณ 630.29 ตารางกิโลเมตร แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 13 ตำบล กับอีก 143 หมู่บ้าน จำนวนประชากรรวม 122,038 คน²⁵ มีเขตติดต่อกับอำเภอต่างดังนี้

ทิศเหนือ : อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี และ อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี

ทิศตะวันออก : อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี และ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

ทิศใต้ : อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี และ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ทิศตะวันตก : อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี และ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

สภาพภูมิประเทศ

ภูมิประเทศของอำเภออู่ทองโดยทั่วไปมีลักษณะเป็นพื้นที่ลอนลาดสลับลอนชันจนถึงเทือกเขาอยู่ทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองอู่ทองเช่นกลุ่มของเทือกเขาที่ทอดแนวยาวจากทิศใต้ของอำเภอเมืองอู่ทองไปทางทิศเหนือซึ่งขนานกับเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดกาญจนบุรีประกอบไปด้วยเขาถ้ำเสือ, เขารางระเบิด, เขาท่าเทียม, เขาพระ, เขาโกปิตทอง,

²⁵ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, โครงการศึกษาและจัดทำข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์จังหวัดสุพรรณบุรี (กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2542), 1-3.

จากภาพสามารถแบ่งสภาพภูมิประเทศและลักษณะการเกิดของพื้นที่ในเขตอำเภอเมืองอุทงทองออกเป็น 6 ลักษณะดังนี้

1. **สภาพพื้นที่แบบเพี้ยมอนด์ที่มีความลาดเทน้อยกว่า 3%** (พื้นที่สีชมพู) ส่วนใหญ่พบทางตอนเหนือของอำเภออุทงทองโดยพื้นที่จะลาดเทจากทางตะวันตกมาทางตะวันออกเชื่อมกับที่ราบท่าจีนมีความลาดเทน้อยกว่า 3%
2. **สภาพพื้นที่แบบเพี้ยมอนด์ที่มีความลาดเทระหว่าง 3-5%** (พื้นที่สีเขียว) ส่วนใหญ่พบตามพื้นที่ ที่ถัดลงมาจากพื้นที่ที่มีความลาดชันค่อนข้างสูงบริเวณที่ติดกับอำเภออุทงทองทางตะวันตกเป็นแนวยาวขึ้นไปทางเหนือ ขนานไปกับทิวเขามักจะพบปูนมาร์ล ปะปนในดินและบนผิวดิน
3. **พื้นที่ราบตะกอนลำนํ้า** (พื้นที่สีส้ม) มีลักษณะของตะกอนที่ปรากฏอยู่ในอำเภออุทงทองนี้ 2 ลักษณะคือตะกอนที่เกิดจากลำนํ้าใหญ่คือแม่น้ำท่าจีน (แม่น้ำสุพรรณบุรี) ที่ไหลผ่านทางทิศตะวันออกของตัวอำเภออุทงทองตามแนวทิศเหนือ-ใต้ และตะกอนลำนํ้าอีกลักษณะหนึ่งที่พบคือ ตะกอนลำนํ้ารูปพัดเกิดจากลำนํ้าเล็กๆที่กระจายอยู่ทั่วพื้นที่โดยที่แนวทิศทางของลำนํ้าจะไหลจากแนวเขาและแนวเทือกเขาด้านทิศตะวันตกของอำเภอลงสู่แม่น้ำท่าจีนด้านตะวันออกของอำเภอ พื้นที่ราบตะกอนลำนํ้านี้จะพบอยู่ที่สันดินริมแม่น้ำทั้งเก่าและใหม่
4. **พื้นที่แนวสันเขาโค้งงอแบบกระทะคว่ำ-กระทะหงาย** (พื้นที่สีน้ำตาล) หรือโครงสร้างทางธรณีดั้งเดิมเป็นลักษณะของพื้นผิวโลกที่มีความทนทานต่อการผุพังและสลายตัว ซึ่งประกอบด้วยลักษณะของสันเขาหรืออแนของสันเขาพบทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัด
5. **เขากระโดด** (พื้นที่สีเทาเข้ม) เป็นลักษณะของเนินเขาที่มีความสูงไม่มากนักคือมีความสูงไม่เกิน 300 เมตร ความลาดชันมากกว่า 20% พบกระจายกระจายทั่วไปทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ของ อำเภออุทงทอง

6. **ที่ราบน้ำทะเลเคยท่วมถึง**(พื้นที่สีฟ้าอ่อน) ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มต้ำน้ำท่วมสูงและท่วมนาน มีแม่น้ำท่าจีน(แม่น้ำสุพรรณบุรี)ไหลผ่าน เป็นดินที่เกิดจากการทับถมของตะกอนทะเลเก่าเนื้อดินมีลักษณะเป็นดินเหนียว มีความลาดเท 0-1% อยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภออู่ทอง

ทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรแร่ ในแถบเมืองโบราณอู่ทองนั้นทรัพยากรแร่ส่วนใหญ่จะเป็นหินชั้นเป็นหินปูนสีเทาอ่อนเนื้อละเอียดเกิดสลับกับหินดินดาน หินทราย หินโคลน(Mud stone) หินกรวดมน (Conglomerate) และหินทัฟฟูเขาไฟ (Tuff)²⁷ ปัจจุบันแถบอำเภอเมืองอู่ทองมีสัมปทานเหมืองแร่มากที่สุด ในจังหวัดสุพรรณบุรีโดยเป็นแร่หินปูนซึ่งมีเอกชนทำสัมปทานถึง 25 ราย²⁸

ทรัพยากรดิน พื้นที่บริเวณนี้เป็นดินตะกอนที่เกิดจากพื้นที่ที่เคยเป็นที่ราบน้ำท่วมถึงและเป็นที่สะสมของตะกอนทะเลเก่าเนื้อดินเป็นดินเหนียวสีดำนี้อาหารเหมาะแก่การเพาะปลูกข้าวและพืชไร่น่าจะมีพื้นที่บางส่วนมีปัญหาดินเปรี้ยวโดยที่อำเภออู่ทองพบมีพื้นที่มีปัญหาดินเปรี้ยว 11,673 ไร่

ทรัพยากรป่าไม้ ปัจจุบันพื้นที่อำเภอเมืองอู่ทองมีพื้นที่ป่าไม้ประมาณ 46,734 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้ เบญจพรรณ ประเภทไม้เนื้อแข็ง เช่น เต็ง (Shorea obtuse), รัง (Shorea siamensis), มะค่าโมง (Afzelia xylocarpa), มะค่าแต้ หรือ มะค่าหนาม (Sindora siamensis), ชิงชัน (Dalbergia oliveri gamble), ตะเคียนและยมหอม เป็นต้น พื้นที่ป่าไม้ส่วนใหญ่ในปัจจุบันได้ถูกชาวบ้านบุกรุกถางทำเป็นพื้นที่เพาะปลูกไปเป็นจำนวนมากแต่ทางการก็ได้ประกาศพื้นที่ป่าที่เหลือในแถบอำเภออู่ทองให้เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติซึ่งมี 4 แห่ง คือ ที่ป่าทุ่งเขาดินดำ, ป่าสักกระยาเยย, ป่าบ้านโง่งและเขาเพชรน้อยซึ่งมีพื้นที่ป่ามากที่สุดประมาณ 14,972 ไร่

²⁷ กรมศิลปากร, โบราณคดีและประวัติศาสตร์เมืองสุพรรณ (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนสารจักรวรรค, 2542), 4.

²⁸ “โรงไม้ สุสาน บ่อลูกวัง ผลกระทบทางวัฒนธรรมชาติ และ วัฒนธรรมประวัติศาสตร์ของเมืองอู่ทอง.” ศิลปวัฒนธรรม 25, 1 (พฤศจิกายน, 2546): 124.

สภาพภูมิอากาศ

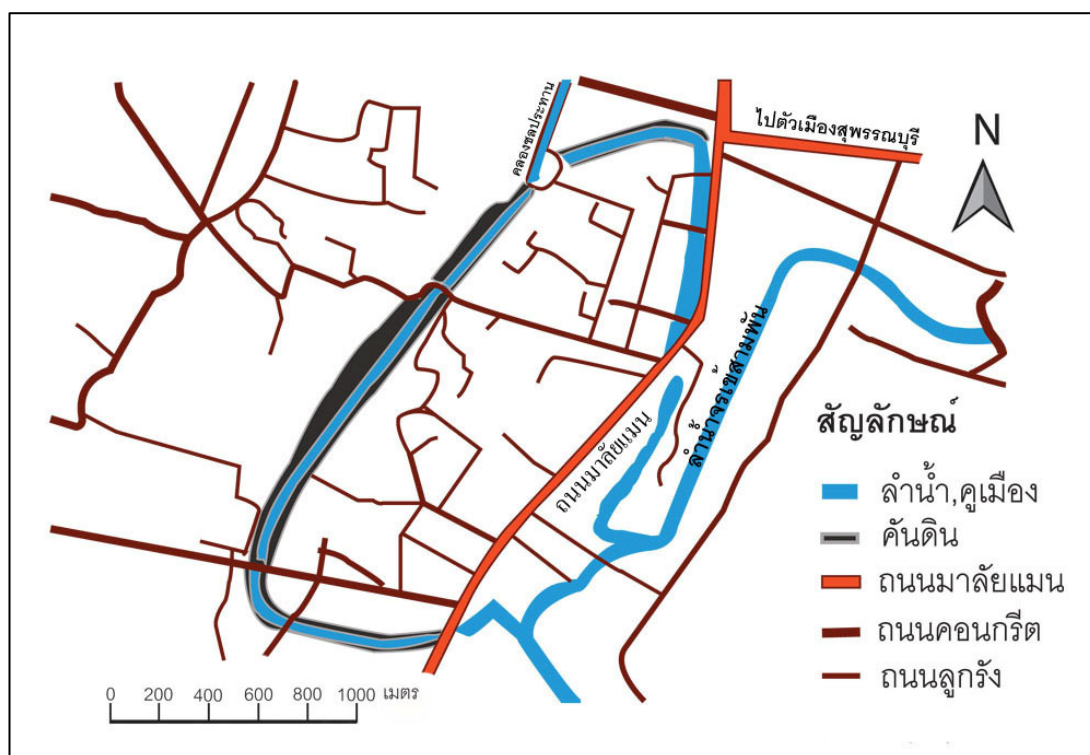
สภาพภูมิอากาศมีความคล้ายคลึงกับจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางคือจะมีลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่านในช่วงเดือนตุลาคมถึงกุมภาพันธ์และมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่านในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม นอกจากนี้ยังมีลมตะวันออกเฉียงใต้จากทะเลจีนใต้พัดเข้ามาในช่วงกลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคมจากอิทธิพลดังกล่าวจึงทำให้เกิด 3 ฤดู²⁹

โดยฤดูฝนจะเริ่มจากเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคมรวมระยะเวลา 6 เดือน ปริมาณฝนจะมากสุดในช่วงสิงหาคมและกันยายนซึ่งเกิดจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากพายุดีเปรสชันซึ่งเคลื่อนตัวจากประเทศได้เข้ามาทางฝั่งประเทศเวียดนามหากปีใดมีพายุเกิดขึ้นติดต่อกันหลายครั้งจะทำให้ฝนตกนานกว่าปกติ ซึ่งจะทำให้เกิดน้ำท่วมขึ้นได้ ส่วนฤดูหนาวจะเริ่มจากปลายเดือนตุลาคมไปถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์มีระยะเวลา รวมประมาณ 3 เดือน ในช่วงฤดูหนาวจะมีอากาศหนาวเย็นแต่อุณหภูมิไม่ลดต่ำลงมากเพราะอยู่ ปลายลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและฤดูร้อนจะต่อจากปลายเดือนกุมภาพันธ์ ถึงกลางเดือน พฤษภาคมรวมระยะเวลา 3 เดือน ช่วงที่อากาศร้อนที่สุดคือเดือนเมษายนเพราะมาจากการแผ่รังสี ของดวงอาทิตย์พร้อมกับได้ถูกปกคลุมด้วยบริเวณความกดอากาศสูงที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ทะเลจีนใต้ และลมมรสุมแปซิฟิกตะวันตก ที่เป็นต้นกำเนิดของกระแสลมตะวันออกเฉียงใต้ที่ พัดเข้าสู่ลาวไทยและภาคกลาง อุณหภูมิเฉลี่ยต่อปี 28.2 องศาเซลเซียส(ข้อมูลเฉลี่ยช่วง 30 ปี จากปี 2510-2539) ช่วงเดือนเมษายนอุณหภูมิจะสูงที่สุดมีอุณหภูมิเฉลี่ย 39.4 องศาเซลเซียส เดือน ธันวาคมเป็นเดือนที่มีอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 15.3 องศาเซลเซียส

²⁹ วันชัย จันทน์ฉาย, แผนการใช้ที่ดินจังหวัดสุพรรณบุรี (กรุงเทพฯ: กรมพัฒนาที่ดิน, 2530), 3.

พิกัดที่ตั้งของเมืองโบราณอู่ทอง

ที่ตั้งพิกัดทางภูมิศาสตร์ของเมืองโบราณอู่ทองคือ ละติจูดที่ 14 องศา 22 ลิปดา 8ฟิลิปดาเหนือ และลองจิจูดที่ 99 องศา 53 ลิปดา 35ฟิลิปดาตะวันออก พิกัดกริด 964891 (แผนที่ทหารลำดับชุด L7017, ระวาง 4938, พิมพ์ครั้งที่ II RTSD) ลักษณะตัวเมืองจากภาพถ่ายทางอากาศเป็นเมืองโบราณที่มีคูน้ำและคันดิน 2 ชั้นล้อมรอบ ตัวเมืองมีขนาดความกว้าง 750 เมตร และมีความยาว 1,650 เมตร มีเนื้อที่ประมาณ 976 ไร่เศษ ระดับความสูงของพื้นที่ตัวเมืองประมาณ 6 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง แผนผังของเมืองมีลักษณะเกือบคล้ายรูปวงรี ตัวเมืองทอดตัวยาวไปตามทิศตะวันออกเฉียงเหนือ-ตะวันออกเฉียงใต้ คูเมืองด้านทิศเหนือมีลักษณะสอบแหลมส่วนทางด้านทิศตะวันออกมีลักษณะป่องออกเพื่อให้ใกล้กับลำน้ำจรเข้สามพัน ทางด้านทิศใต้มีคูเมืองลักษณะโค้งมนส่วนทางด้านทิศตะวันตกมีลักษณะเป็นเส้นตรงขนานกับแนวลำน้ำ (แผนผังที่ 1)

แผนผังที่ 1 ลักษณะแผนผังเมืองโบราณอู่ทองในปัจจุบัน

ที่มา: ดัดแปลงจากแผนที่ทหารลำดับชุด L7017, ระวาง 4938, พิมพ์ครั้งที่ II RTSD

ความยาวโดยรอบคูเมืองโบราณคู່ทองประมาณ 4,166 เมตร เมืองโบราณคู່ทอง ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลคู່ทอง เดิมชื่ออำเภอจรเข้สามพัน³⁰ ตั้งอยู่ริมลำน้ำจรเข้สามพันเป็นลำน้ำสายสำคัญของเมืองโบราณคู່ทอง ตั้งแต่โบราณลำน้ำสายนี้มีต้นน้ำอยู่ที่เขาหัวนอนเทือกเขาเดียวกับเขาถวยพระเพลิงเขตอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เป็นอาณาเขตติดต่อกับอำเภอคู່ทอง ทางทิศใต้และทิศตะวันตก บริเวณต้นน้ำมีร่องรอยแสดงให้เห็นว่าลำน้ำจรเข้สามพันเป็นลำน้ำที่ต่อเนื่องมาจากลำห้วยรางกอกที่แยกมาจากแม่น้ำแม่กลอง อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ผ่านหมู่บ้านหัววังไปทางกำแพงแสนเป็นห้วยรางพิบูลย์ในปัจจุบัน ซึ่งอยู่ทางด้านเหนือของเมืองโบราณกำแพงแสนจากนั้นไหลผ่านไปเชื่อมกับลำน้ำจรเข้สามพันได้อีกทางหนึ่ง แล้วผ่านอำเภอคู່ทองด้านทิศใต้ผ่านบ้านรางหวาย, บ้านลาดหมู, วัดประทุมวิหาร, บ้านจรเข้สามพัน, บ้านนาลาวซึ่งลำน้ำในช่วงนี้จะเรียกว่าคลองนาลาว จากนั้นจะไหลผ่านหน้าเมืองโบราณคู່ทองที่บ้านท่าพระยาจักรหรือตลาดท่าพระยาจักรในปัจจุบัน ขึ้นไปทางเหนือ ผ่านคลองตาขาม บ้านดอนยายแสง บ้านตาลูกอ่อน บ้านวัดนกและบ้านไผ่หงอย ซึ่งเมื่อถึงตำแหน่งนี้ลำน้ำจรเข้สามพันจะไหลไปบรรจบกับแม่น้ำท่าว่า-ท่าคอย หรือแม่น้ำสุพรรณบุรีสายเก่าเป็นลำน้ำสองพี่น้องแล้วไหลลงแม่น้ำท่าจีนที่อำเภอสองพี่น้องสุพรรณบุรี

³⁰ นับตั้งแต่รัชการที่ 5 ได้ทรงปฏิรูปการปกครองโดยแบ่งหัวเมืองออกเป็นมณฑล เมืองอำเภอ และตำบล เมื่อปี พ.ศ. 2448 พื้นที่เมืองโบราณคู່ทองอยู่ในเขตปกครองของ อำเภอจรเข้สามพัน ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ริมฝั่งลำน้ำจรเข้สามพันในปัจจุบัน ต่อมาปีพ.ศ.2480ทางราชการพิจารณาเห็นว่าเขตปกครอง อำเภอจรเข้สามพันมีเมืองท่าคู່ทองซึ่งเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติตั้งนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับหลักฐานโบราณคดีและประวัติศาสตร์จึงเปลี่ยนชื่อจากอำเภอจรเข้สามพันมาเป็นชื่อ อำเภอคู່ทอง เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2483 สมัยขุนสุพรรณบุรีธานีเป็นนายอำเภอ.ดูใน จังหวัดสุพรรณบุรี, ประวัติศาสตร์ไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดสุพรรณบุรี (สุพรรณบุรี: มนัสการพิมพ์, 2528), 131.

ภูมิศาสตร์ที่ตั้งของเมืองโบราณอู่ทองนั้นมีการสันนิษฐานว่าแต่เดิมตั้งอยู่ใกล้แนวชายฝั่งทะเลโบราณในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-16 นอกจากนั้นมีการสันนิษฐานอีกว่าแนวชายฝั่งทะเลอ่าวไทยโบราณอยู่สูงกว่าปัจจุบันเพราะมีการพบแนวสันทรายเป็นช่วงๆ จึงใช้คาดการณ์ระดับน้ำทะเลในช่วงเวลานั้นว่าน่าจะอยู่สูงกว่าปัจจุบัน 3.5-4 เมตร³¹ ลักษณะอ่าวไทยกินพื้นที่ลึกเข้าไปโดยมีจังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี อ่างทอง สิงห์บุรี ลพบุรี สระบุรี นครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี อยู่ใกล้ชายทะเลของอ่าวไทยขณะนั้น(แผนที่ที่ 3) ซึ่งจังหวัดต่างๆที่กล่าวมานี้ต่างพบร่องรอยชุมชนโบราณและเมืองโบราณกระจายตัวอยู่ตามแนวชายฝั่งและตลอดลำน้ำที่จะออกสู่ปากอ่าว ตัวเมืองโบราณอู่ทองนั้นตั้งอยู่บนที่ดอนบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ ทางด้านทิศตะวันตกนั้นเป็นที่ราบเชิงเขาจากเขาพระและเขาทำเทียม³² เป็นเทือกเขาที่มีแนวยาวต่อเนื่องมาจากทางด้านที่ติดต่อกับจังหวัดกาญจนบุรีโดยแนวเทือกเขานี้ยังมีเขาถ้ำเสืออยู่เชิงเขาทางทิศใต้ของเมืองและมีเขารางระเบิดเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดของแนวเทือกเขานี้ มีความสูง 226 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลางส่วนทางด้าน ทิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศใต้ เป็นที่ราบต่ำน้ำสามารถท่วมถึงได้ในฤดูฝนหากปีนั้นมีปริมาณน้ำฝนมาก ลักษณะแผนผังของเมืองโบราณอู่ทองแสดงคติรูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบอินเดียที่ปรากฏใน สมตปณตติยชาดก ที่กำหนดว่าเมืองจะต้องตั้งอยู่ในภูมิศาสตร์ที่ด้านหนึ่งเป็นภูเขาอีกด้านเป็นทะเล และจะต้องมีประตู 4 ด้าน³³ แต่จากบันทึกที่กล่าวถึงลักษณะคันดินคูเมืองก่อนที่ถนนมาลัยแมนจะตัดผ่านหน้าตัวเมืองนั้นพบว่ามีเพียงบันทึกของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อปี พ.ศ. 2446

³¹ ผ่องศรี วนาสิน และทิวา ศุภจรรยา, เมืองโบราณบริเวณชายฝั่งทะเลเดิมที่ราบภาคกลางประเทศไทย : การศึกษาตำแหน่งที่ตั้งภูมิศาสตร์สัมพันธ์ (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), 45-47.

³² รายงานเสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ปี พ.ศ. 2446 ได้ทรงบันทึกชื่อของเขาทำเทียมไว้ว่า “เขาธรรมเจียร” ดูใน กรมศิลปากร, โบราณวิทยาเรื่องเมืองอู่ทอง (พระนคร: ศิวพร, 2509), 27.

³³ Paul Wheathly, “NAGARA and Commandery: Origins of the early Southeast Asian urban tradition.” (Department of geography research papers university of chicago, 1983), 226-230.

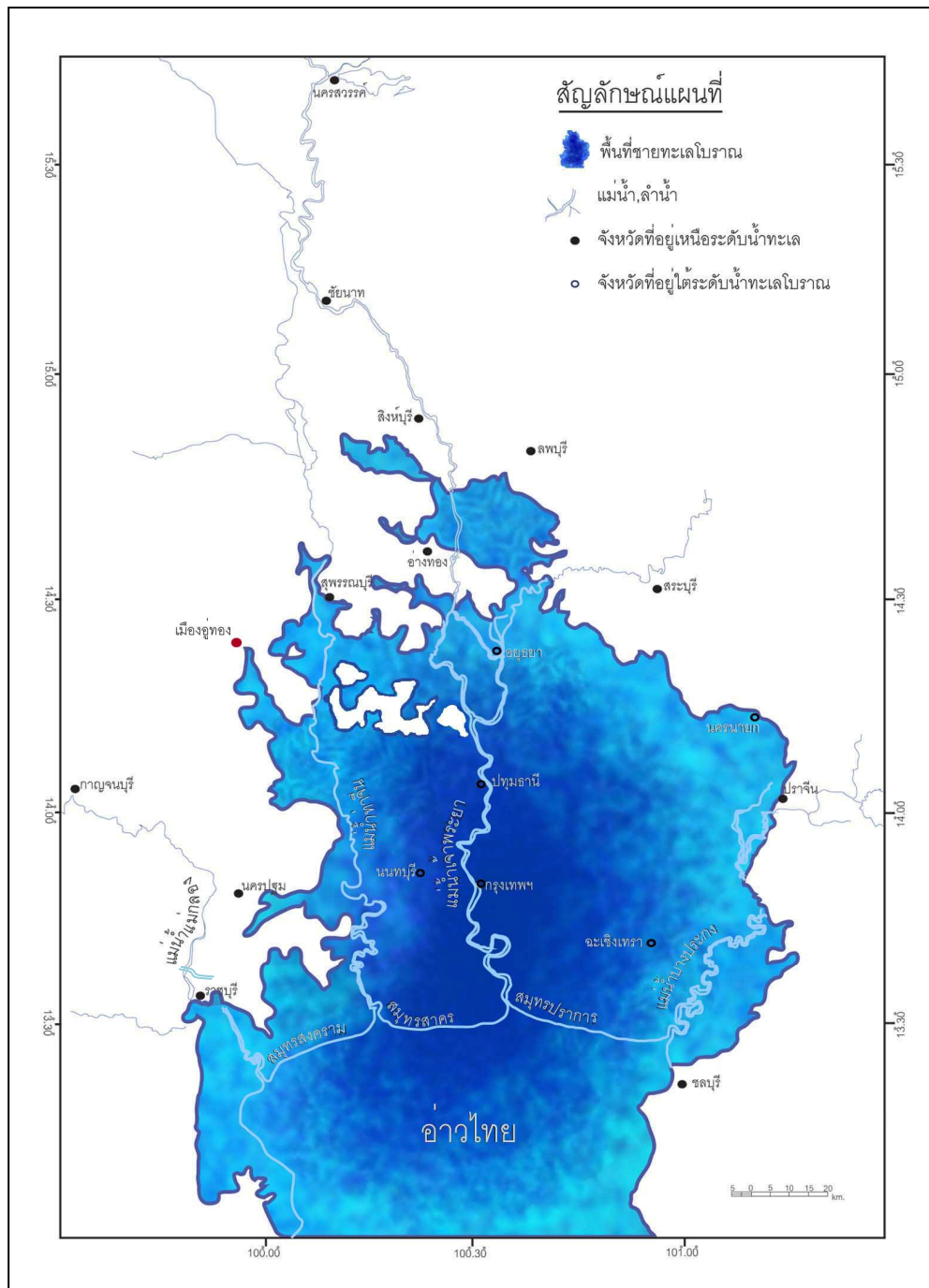
ได้ทรงกล่าวถึงลักษณะคันดินคูเมืองที่ทรงพบในขณะนั้น ไว้ในบันทึกไว้ว่า ภูมิฐานของเมืองอุททอง นั้นน่าจะเป็นเมืองขนาดใหญ่มีกำแพงเมือง(คันดิน) 2 ชั้นและมีสระใหญ่ขุดไว้หลายสระคล้ายกับ เมืองเก่าสุโขทัย³⁴ และในนิทานโบราณคดี เรื่องเมืองอุททอง ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพท่านยังทรงได้กล่าวถึงแนวกำแพงเมืองและป้อมปราการที่เมืองโบราณอุททองไว้ว่า เคยมีป้อมปราการก่อด้วยศิลา(แลง) แต่หักพังไปเสียเกือบหมดแล้ว ยังเหลือคงรูปอยู่แต่ ประตูเมืองข้างละเล็กน้อย แนวปราการด้านหน้าตั้งบนที่ดอน คูเป็นตระพังสูงราว 6 ศอก(3เมตร) แล้วเป็นแผ่นดินต่ำ(พื้นลาดลง)ต่อไปสัก 5 เส้น(200เมตร) ถึงริมน้ำจะเข้าสามพัน³⁵ ทำให้เห็นว่า ในขณะสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้พบนั้นน่าจะเป็นประตูเมืองซึ่ง อยู่บริเวณถนนมลายีนแมน หรือด้านหน้าของพิพิธภัณฑสถานปัจจุบันซึ่งไม่เหลือร่องรอยแล้ว

โดยภาพรวมความเหมาะสมของสภาพศาสตร์และทรัพยากรในบริเวณที่ตั้งเมืองอุททองมีความเหมาะสมต่อการตั้งถิ่นฐานชุมชนทั้งสภาพภูมิประเทศที่ตั้งอยู่ระหว่างที่ราบเชิงเขาและที่ราบจากการทับถมของตะกอนจากแม่น้ำจรเข้สามพันที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก ยังมีลำน้ำธรรมชาติทั้งที่ไหลจากเทือกเขาทางด้านทิศตะวันตกของเมือง และแม่น้ำจรเข้สามพันทางด้านทิศตะวันออกของเมืองทำให้มีน้ำใช้หล่อเลี้ยงภายในเมืองได้ตลอดทั้งปีรวมถึงใช้เป็นเส้นทางติดต่อกับชุมชนภายนอกได้เป็นอย่างดีเพราะลำน้ำที่ผ่านเมืองนั้นสามารถเชื่อมต่อไปยังชายฝั่งทะเลได้เพราะอยู่ระหว่างเส้นทางติดต่อทางการค้าที่สำคัญระหว่างตะวันตกคือ อินเดีย เปอร์เซียและอาหรับ ส่วนทางด้านตะวันออกคือจีน ส่วนเส้นทางติดต่อทางบกก็มีความเหมาะสมเช่นกันเพราะอยู่ในเส้นทางการค้าระหว่างเมือง เมาะตะมะ และเมืองเมอลาลัง ข้ามเทือกเขาตะนาวศรีมาทางด้านเจดีย์สามองค์ ต่อมาตามแม่น้ำแคว และแยกเข้าสู่ลำน้ำจรเข้สามพัน หรือทางบกต่อมายังเมืองอุททองได้ แต่ลักษณะของภูมิศาสตร์ที่ตั้งของเมืองอุททองนี้ถือว่าเป็นลักษณะที่พบได้ตามเมืองโบราณที่ร่วมสมัยกับเมืองโบราณอุททอง เช่นเมือง โบราณนครปฐม และเมืองคูบัว

³⁴ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา, “เรื่องเมืองอุททอง จาก รายงานเสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี”, ใน โบราณวิทยาเมืองอุททอง (กรุงเทพฯ: ศิวพร, 2509), 28.

³⁵ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา, นิทานโบราณคดี (กรุงเทพฯ: มหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2511), 224.

เป็นต้น และเมืองเหล่านี้ก็จะประสบปัญหาเกี่ยวกับน้ำคล้ายๆกันคือการเกิดน้ำท่วมเฉียบพลันและการเกิดปัญหาเส้นทางน้ำต้นเงินเปลี่ยนทิศทางการที่สภาพภูมิประเทศได้เปลี่ยนแปลงคือแนวชายฝั่งทะเลได้ถอยตัวไกลออกไป และเป็นหนึ่งในสาเหตุที่ทำให้เมืองโบราณคูทองรวมถึงเมืองโบราณร่วมสมัยอื่นๆมีความสำคัญทางด้านการเป็นเมืองแห่งศูนย์กลางทางการค้าต้องมีบทบาทลดลง.

แผนที่ที่ 2 ภาพสันนิษฐานแนวชายทะเลโบราณในช่วงสมัยทวารวดี

ที่มา: ดัดแปลงมาจากการวิจัยผ่องศรี วนาสิน และทิวา ศุภจรรยา, เมืองโบราณบริเวณชายฝั่งทะเลเดิมที่ราบภาคกลางประเทศไทย : การศึกษาตำแหน่งที่ตั้งภูมิศาสตร์สัมพันธ์ (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), 46.

สิ่งศักดิ์สิทธิ์สำคัญที่ประชาชนนับถือประจำเมืองอุททอง

ศาลเจ้าพ่อพระยาจักรและศาลเจ้าพ่อหลักเมือง สถานที่ทั้งสองเป็นสถานที่ประดิษฐานประติมากรรมพระวิษณุศิวะที่พบในบริเวณเมืองอุททอง โดยที่เจ้าพ่อพระยาจักร (ภาพที่ 1 ก.) ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่ ศาลเจ้าพ่อพระยาจักรในเขตชุมชนตลาดท่าพระยาจักร ที่ตั้งชื่อตามลักษณะที่ปรากฏบนประติมากรรมครั้งแรกพบ ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านในแถบเมืองอุททองนี้เคารพนับถือกันมาก แต่ไม่ทราบที่มาแน่ชัด พบปรากฏในบันทึกของ สมเด็จพระนารายณ์รัตนาธิเบศร์ได้กล่าวไว้ในสาส์นสมเด็จเจ้าว่า เดิมพบอยู่ที่ท่าพระยาจักรซึ่งเป็นท่าเรือของเมืองอุททอง โดยวางหางายอยู่บนพื้นดินต่อมาจึงได้ก่อสร้างศาลประดิษฐานเทวรูปองค์ดังกล่าว³⁶ สมเด็จพระนารายณ์รัตนาธิเบศร์ได้ทรงนิพนธ์ไว้ในนิทานโบราณคดีเรื่องเมืองอุททองว่า “แม้เทวรูปที่นับถือสมัยหลังมา ก็มีรูปพระวิษณุแบบเก่าที่ทำใส่หมวกแทนมงกุฎอยู่ที่ท่าพระยาจักรองค์หนึ่ง ซึ่งคนถือว่าศักดิ์สิทธิ์ไม่กล้าย้ายเอาไปที่อื่น”³⁷

ลักษณะของเทวรูปพระวิษณุนี้เป็นเทวรูปที่แกะสลักขึ้นจากหิน ลักษณะสวมหมวกทรงกระบอก มีสี่กรโดยสังเกตดูรายละเอียดได้ยากเพราะปัจจุบันถูกปิดทองจนไม่สามารถเห็นรายละเอียดดั้งเดิมได้แล้วแต่ก็ยังเห็นเค้าโครงและพอสันนิษฐานได้ว่าประติมากรรมพระวิษณุและเทวรูปในลักษณะเดียวกันนี้ที่ยังปรากฏถึงปัจจุบันยังพบอีกสามองค์คือที่ทางขึ้นเขาพระ (ภาพที่ 1 ข.) และที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองทางเข้าตัวเมืองสุพรรณบุรีซึ่งคาดว่าน่าจะถูกย้ายมาจากเมืองอุททอง ส่วนเทวรูปที่ศาลเจ้าพ่อศาลหลักเมืองนั้นเป็นเทวรูปพระวิษณุที่มีลักษณะคล้ายกัน น่าจะสลักเชื่อมติดกันทั้งสององค์ (ภาพที่ 1 ค.) สำหรับเทวรูปพระวิษณุที่พบในเมืองอุททองนี้มีข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะทางประติมานวิทยาประการ ที่ถึงแม้ว่าตัวประติมากรรมจะถูกประชาชนปิดทองสักการบูชา จนไม่สามารถเห็นรายละเอียดที่ชัดเจนได้ รวมถึงบางองค์ก็ได้ถูกดัดแปลงแก้ไขจนรูปแบบดั้งเดิมได้เปลี่ยนไป แต่ก็ยังคงพอสังเกตเห็นโครงร่างองค์ประกอบของประติมากรรมในส่วนต่างๆ และกล่าวถึงลักษณะร่วมของเทวรูปพระวิษณุทั้ง 4 องค์ได้คือ เป็นประติมากรรมศิลาสูงที่สลักเป็นรูปพระวิษณุ มี 4 กร มีประภาณทลขนาดเล็กด้านหลังเศียร ทรงผ้ายาวแบบโหด

³⁶ กรมศิลปากร, โบราณวิทยาเมืองอุททอง (กรุงเทพฯ: สหมิตรพริ้นติ้ง, 2545), 86.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, 38.

มีเข็มขัดผ้า(กตีสูตร) ย้อยลงมาเป็นวงโค้งด้านหน้า และมีชายผ้าจากผูกเป็นโบว์ทั้งลงมาทั้งสองข้าง ซึ่งลักษณะของเครื่องทรงผ้าที่มีวงโค้งด้านหน้านี้มีรูปแบบคล้ายกับกลุ่มเทวรูปพระวิษณุที่พบทางภาคใต้ของประเทศไทย (ภาพที่2 ค, ง, และ จ.) ที่มีลักษณะเด่นทางประติมานคือ เป็นพระวิษณุสวมหมวกทรงกระบอก พระหัตถ์ซ้ายล่างทรงถือหอยสังข์ไว้ที่พระโสณี มีเข็มขัดผ้า(กตีสูตร) ย้อยเป็นวงโค้งอยู่ด้านหน้าผ้านุ่ง เทวรูปที่พบทางภาคใต้มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่10-11³⁸ เทวรูปพระวิษณุที่ได้กล่าวมานั้นนักวิชาการได้เสนอว่า เป็นเทวรูปที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียแถบลุ่มแม่น้ำกฤษณา มีอายุช่วงราชวงศ์อิศวากู แห่งเมือง Nagarjunakonda ปกครองแคว้น Andhra Pradesh³⁹ ดังเช่นพระวิษณุที่พบจากการขุดค้นที่ Yeleswaram(ภาพที่2 ก.) มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 9-10⁴⁰ นอกจากนั้นเทวรูปในลักษณะนี้ยังเทียบได้กับเทวรูปพระวิษณุที่ออกแก้วประเทศเวียดนามที่มีอายุครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่11⁴¹(ภาพที่2 ข.) ในการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มเทวรูปพระวิษณุถือสังข์ใน ช่วงหลังได้มีการเสนอการกำหนดอายุใหม่โดยการเปรียบเทียบกับ กิริยมงกุฎที่มีการสลักกลดลายพรรณพฤษาในสมัยคุปตะและประมาณณฑลที่ปรากฏหลังเศียร ของกลุ่มเทวรูปพระวิษณุถือสังข์ที่พระโสณีจากภาคใต้กับ พระวิษณุจากเมืองลัคเนา และพระวิษณุภายในถ้ำหมายเลข 2 และ 3 ที่เมือง พาทามิ เมื่อเปรียบเทียบแล้วจึงคาดว่าควรที่นำจะมีอายุช่วงราวพุทธศตวรรษที่11-12⁴²

³⁸ พริยะ ไกรฤกษ์, ศิลปทักษิณก่อนพุทธศตวรรษที่19 (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2523), 104-109.

³⁹ ผาสุข อินทราวุธ, “ศิวลึงค์: ในภาคใต้”, ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2542 เล่มที่15 (กรุงเทพฯ: 2542), 7509.

⁴⁰ Stanley J. O'Connor, Hindu Gods of Peninsular Siam (Switzerland: Ascona, 1972), 37.

⁴¹ Ibid., 28.

⁴² เอกสุตา สิงห์ลำพอง, “ข้อเสนอการกำหนดอายุใหม่ของรูปพระวิษณุแบบทรงสังข์ที่พระโสณี,” พิพิธภัณฑสาร 12, 4 (กรกฎาคม-กันยายน 2548): 5-7.

หากจะทำการเทียบรูปแบบลักษณะของประติมานของเทวรูปพระวิษณุที่อุททองกับเทวรูปที่พบทางภาคใต้ และออกแก้วประเทศเวียดนามแล้วก็ยังคงไม่สามารถที่จะกล่าวได้อย่างเต็มที่ได้ว่าเทวรูปที่พบจากเมืองอุททองทั้ง 4 องค์นั้น เป็นเทวรูปอยู่ในกลุ่มเดียวกันกับที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เพราะเนื่องด้วยถูกปิดทองจนไม่สามารถเห็นสิ่งที่ถืออยู่ในพระหัตถ์ได้ชัดเจน จะมีแต่เทวรูปพระวิษณุที่ศาลเจ้าทางขึ้นเขาพระ (ภาพที่ 1 ข.) ที่ยังเห็นชัดว่าพระหัตถ์ซ้ายล่างได้ถือวัตถุคล้ายกับสังข์ แต่เทวรูป พระวิษณุที่ศาลเจ้านี้ได้ถูกดัดแปลงแล้วในสมัยหลังจนลักษณะของพระเศียรและพระอังสาได้ได้เปลี่ยนไปรวมถึงสิ่งของที่ถือในพระหัตถ์บางชิ้นก็ได้เพิ่มเติมเข้ามา นอกจากนั้นมีข้อสังเกตที่พบว่า เทวรูปพระวิษณุจากเมืองอุททองทั้ง 4 องค์ มีข้อแตกต่างจากเทวรูปพระวิษณุจากทางภาคใต้ และจากเมืองออกแก้วประเทศเวียดนามอยู่มากเช่นกัน คือ เทวรูปพระวิษณุที่เมืองอุททองนี้ จะเห็นว่านิยมสลักเป็นประติมากรรมนูนสูงไม่นิยมสลักเป็นประติมากรรมลอยตัว เช่นขัดผ้า(กตีสูตร)ที่เป็นวงโค้งด้านหน้ามีลักษณะเล็กกว่าแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการที่เปลี่ยนมาจากกลุ่มพระวิษณุถือสังข์เหนือสะโพกจากภาคใต้ที่มีขนาดใหญ่กว่า⁴³ เพราะเทวรูปทางภาคใต้ที่ได้กล่าวมาเป็นลักษณะของการคาดเข็มขัดผ้าเส้นเดียวไม่มีชายผ้าออกมาทับเข็มขัดผ้าเช่นพระวิษณุที่เมืองอุททอง และมีประติมากรรมพระวิษณุ 2 ชิ้นที่พื้นแผ่นหินด้านหลังประติมากรรมจะสลักเป็นรูปรัศมีแผ่ออกมาลักษณะคล้ายเศียรพญานาค ซึ่งมีอยู่ 2 องค์ที่มีลักษณะนี้คือ เทวรูปที่ศาลเจ้าทางขึ้นเขาพระ (ภาพที่ 1 ข.) และเทวรูปที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองจังหวัดสุพรรณบุรี(ภาพที่ 1 ค.)องค์ซ้ายมือ รัศมีที่ปรากฏด้านหลังประติมากรรมในลักษณะคล้ายกับ พระพุทธรูปศิลาที่พบจากเจดีย์หมายเลข 2 ที่เมืองอุททอง(ภาพที่ 3) มีการกำหนดอายุสมัยอยู่ที่พุทธศตวรรษที่ 12-14⁴⁴ ซึ่งไม่เคยพบลักษณะเช่นนี้ปรากฏในเทวรูปพระวิษณุที่อื่นมาก่อน

⁴³ วนกร ลอสุวรรณ, “ร่องรอยหลักฐานการนับถือศาสนาพราหมณ์ก่อนช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 ที่พบบริเวณเมืองโบราณอุททอง จังหวัดสุพรรณบุรี” (สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2541), 39.

⁴⁴ กรมศิลปากร, โบราณวิทยาเมืองอุททอง (กรุงเทพฯ: สหมิตรพริ้นติ้ง, 2545), 80.

นอกจากนี้เทวรูปพระวิษณุจากเมืองอู่ทองทั้ง 4 รูป ยังมีความใกล้เคียงกับเทวรูปมหิษมรรทินี(ภาพที่4) ซึ่งอยู่ในพิพิธภัณฑสถานพระองค์ ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล⁴⁵ ทั้งรูปแบบการแกะสลักเป็นประติมากรรมนูนสูง และลักษณะผ้าถุงที่มีชายผ้าห้อยลงมาทับเข็มขัดผ้า และมีชายผ้าเป็นวงโค้งด้านหน้า ทั้งยังมีชายผ้าที่มีลักษณะผูกเป็นโบว์ที่พระโสณิช่างขวาแล้วมีชายผ้าห้อยลงมาเบื้องล่างทั้งสองข้างซึ่ง หม่อมเจ้าสุภัทสวัสดิ์ ดิศกุล ได้ทรงกำหนดอายุว่า เทวรูปนี้น่าจะรับอิทธิพลศิลปะแบบปัลลวะซึ่งอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-14⁴⁶

ข้อสังเกตที่กล่าวมานี้ จึงอาจพอที่สันนิษฐานได้ว่า เทวรูปพระวิษณุที่เมืองอู่ทองทั้ง 4 รูป นั้นน่าจะมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-14 และเป็นประติมากรรมที่สร้างขึ้นจากช่างชาวพื้นเมืองโดยยังคงปรากฏรูปแบบลักษณะบางประการที่เป็นผลมาจากการติดต่อสัมพันธ์ทั้งจากอินเดีย และมีความเกี่ยวข้องกับเมืองท่าร่วมสมัยทางภาคใต้ของไทย โดยเฉพาะที่เมืองนครศรีธรรมราช และที่เมืองออกแก้วในประเทศเวียดนาม เพราะเมืองอู่ทอง เมืองนครศรีธรรมราช และ ออกแก้ว นั้นต่างก็เป็นเมืองท่าสำคัญร่วมสมัยที่รับวัฒนธรรมจากอินเดียเช่นเดียวกัน.

⁴⁵ สุภัทสวัสดิ์ ดิศกุล, ม.จ., “มหิษมรรทินี.” โบราณคดี 1, 3 (มกราคม – มีนาคม 2511): 9 -13.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, 13.

(ก)

(ข)

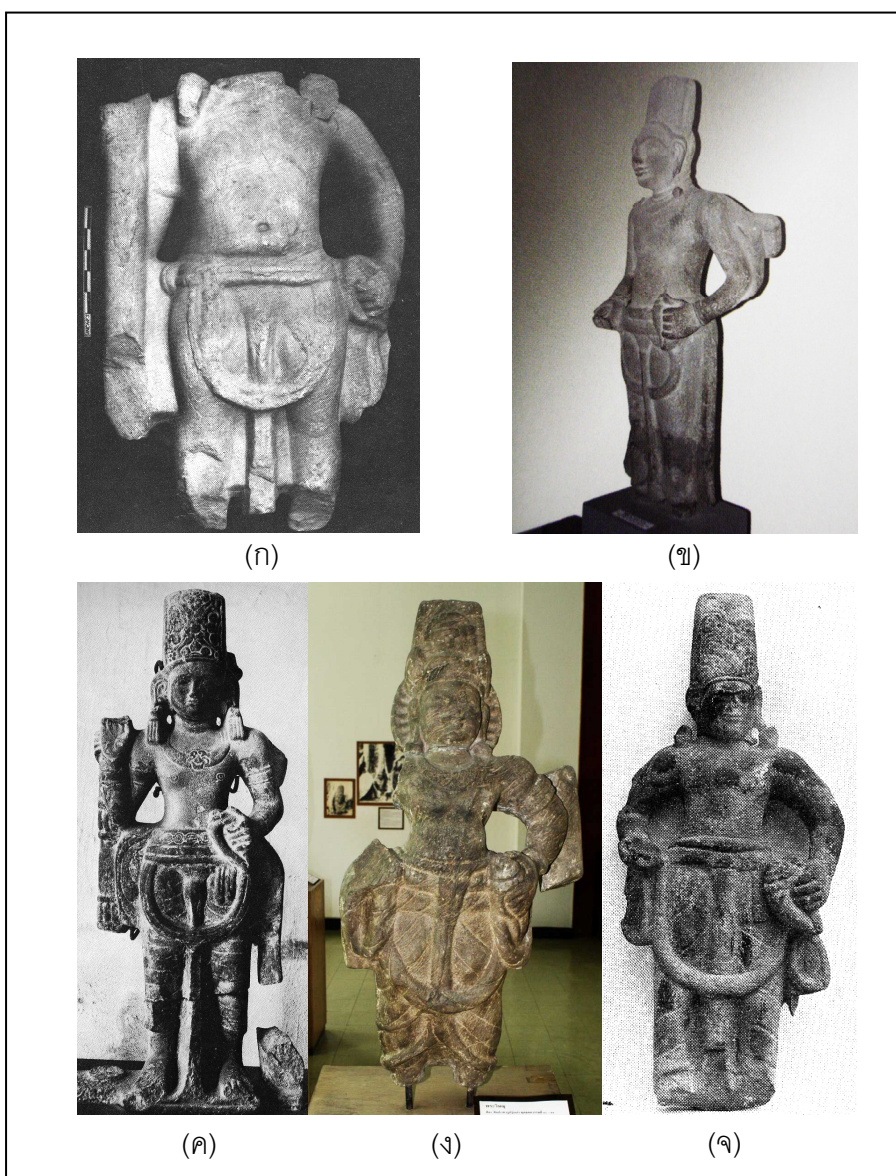
(ค)

ภาพที่ 1 เทวรูปพระวิษณุที่พบในบริเวณเมืองโบราณคูทอง

(ก) ศาลเจ้าพ่อพระยาจักร

(ข) ศาลทางขึ้นวัดเขาพระ

(ค) ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสุพรรณบุรี

ภาพที่ 2

พระวิษณุที่พบในอินเดีย, เวียดนาม และภาคใต้ในประเทศไทย

(ก) พระวิษณุจาก Yeleswaram Andhra Pradesh

(ข) พระวิษณุจาก ออกแก้ว ประเทศเวียดนาม

(ค) วิษณุพบที่ วัดศาลาทั้ง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(ง) พระวิษณุพบที่ เทวสถานหอนพระนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

(จ) พระวิษณุพบที่ วัดพระพรหม อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภาพที่3 พระพุทธรูปศิลา พบจากการขุดแต่งเจดีย์หมายเลข 2 เมืองอู่ทอง
ที่มา: กรมศิลปากร, โบราณวิทยาเมืองอู่ทอง (กรุงเทพฯ: สหมิตรพริ้นติ้ง, 2545), 80.

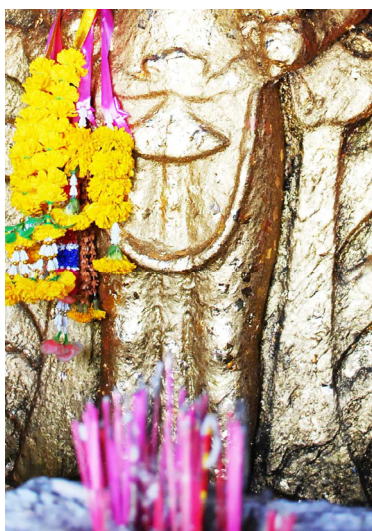

ภาพที่4 มหิษมรรทินี ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์
ยุคล

ที่มา: สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., “มหิษมรรทินี.” โบราณคดี 1, 3 (มกราคม – มีนาคม 2511): 9 -13.

(ก)

(ข)

(ค)

ภาพที่ 5 เปรียบเทียบลักษณะผ้าห่มของประติมากรรมพระวิษณุกับมเหษัมรรทินี

(ก) ประติมากรรม มเหษัมรรทินี (ข) พระวิษณุ ศาลเจ้าทางขึ้นเขาพระ

(ค) พระวิษณุ ศาลเจ้าพ่อหลักเมืององค์ขวา

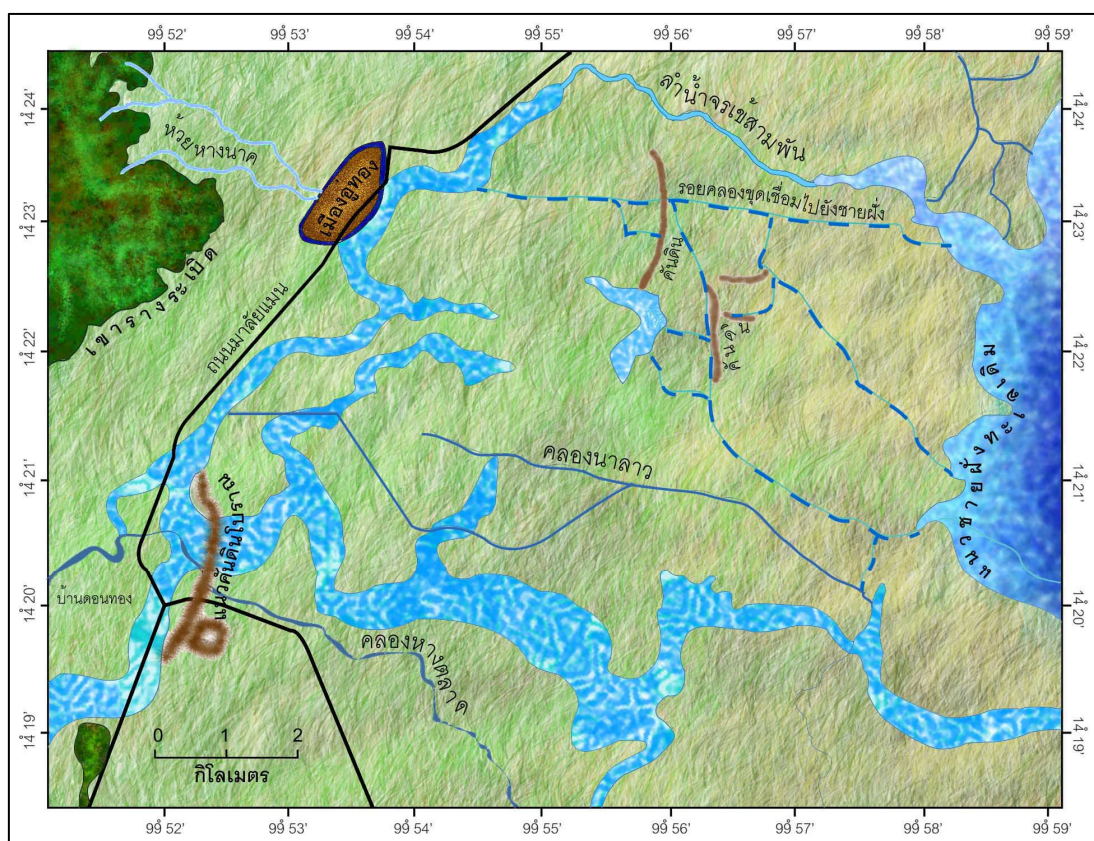
บทที่ 3

การดำเนินงานทางโบราณคดี

เมืองโบราณคูทองถือได้ว่าเป็นพื้นที่ ซึ่งมีสภาพภูมิประเทศเหมาะสมต่อการอยู่อาศัยมาแล้วตั้งแต่อดีต เนื่องด้วยตั้งอยู่บริเวณที่ลาดเชิงเขาที่มีความอุดมสมบูรณ์โดยมีลำน้ำห้วยลวกและลำห้วยหางนาครที่มีต้นกำเนิดจากเทือกเขา ระหว่างเขาทำเทียมและเขาพระ ทางด้านทิศตะวันตกของตัวเมืองไหลเข้ามาสู่คูเมือง และไหลตามคูเมืองลงไปตามทางด้านทิศตะวันออกของเมืองที่มีแม่น้ำจรเข้สามพันไหลผ่านขนานคูเมืองซึ่งใช้เป็นเส้นทางในการติดต่อกับชุมชนภายนอกที่ไกลออกไป

นอกจากนั้นหากมองจากแผนผังของเมืองคูทอง (แผนผังที่1) จะพบว่าเมืองโบราณคูทองนี้มีระบบสาธารณูปโภค และการจัดการชลประทานที่มีระบบ ดังจะเห็นคันดินที่มีลักษณะเป็นแนวยาวที่ชาวบ้านได้เรียกว่า ถนนทำคูทอง(ภาพที่6) ซึ่งคาดว่าน่าจะเป็นคันดินกั้นน้ำหรือใช้บังคับน้ำให้ไหลออกสู่ลำน้ำเมื่อฤดูน้ำหลาก หรือกั้นน้ำให้ไหลเข้าสู่เมืองเมื่อยามหน้าแล้ง ซึ่งคันดินนี้มีการสันนิษฐานไว้อีกว่า น่าจะใช้เป็นถนนโบราณเพื่อติดต่อทางบกกับเมืองโบราณอื่นๆทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยแนวคันดินนี้พบว่าสิ้นสุดที่จังหวัดเพชรบุรี และพบว่าใช้ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยอยุธยา นอกจากนั้นยังพบแนวคันดินเป็นรูปวงกลม และสี่เหลี่ยมมุมมนที่เรียกว่า คอกช้างดิน (ภาพที่7) เป็นกลุ่มโบราณสถานในศาสนาพราหมณ์ ห้างออกมาจากตัวเมืองคูทองมาทางด้านทิศใต้ของตัวเมืองประมาณ 3 กิโลเมตร จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าเป็นสถานที่ใช้สำหรับกักเก็บน้ำเพื่อใช้อุปโภคบริโภคหรือสำหรับใช้ในพิธีกรรม โดยพบร่องรอยโบราณสถานรวมถึงโบราณวัตถุเนื่องในศาสนาพราหมณ์เช่น พบภาชนะดินเผารูปรางคล้ายคนโทบรรจุเหรียญเงินในสมัยทวารวดีมีสัญลักษณ์มงคล จำนวน 9 เหรียญพร้อมกับก้อนเงินอีก 38 ชิ้นจากโบราณสถานคอกช้างดินหมายเลข 7 และยังพบมุขลิ่งค์พร้อมฐานโยนีในการขุดแต่งโบราณสถานคอกช้างดินหมายเลข 5 เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าความเชื่อในการนับถือศาสนาพราหมณ์แม้จะไม่โดดเด่นเท่าเทียมศาสนาพุทธ ที่เจริญอยู่ก่อนแล้วก็ตามแต่ก็มีบทบาทที่สำคัญอยู่ไม่น้อยที่ผสมผสานอยู่ในความเชื่อความนับถือของผู้คนในเมืองอุทุมพร⁴⁷

แผนผังที่ 2 ผังเมืองโบราณอุทุมพรและเส้นทางน้ำโบราณที่ใช้ติดต่อกับชุมชนที่ไกลออกไป
ที่มา: ดัดแปลงจากแผนที่แสดงที่ตั้งเมืองโบราณอุทุมพรของ ทิวา ศุภจรรยา จาก เอกสาร
ประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่องสุพรรณบุรีประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม, 13

⁴⁷ สายยันต์ ไพโรชาญจิตร และ สุภมาศ ดวงสกุล, “หลักฐานและความรู้ใหม่ทางโบราณคดีเกี่ยวกับโบราณสถานคอกช้างดินเมืองอุทุมพร.” ศิลปากร 41, 4 (กรกฎาคม-สิงหาคม, 2541): 15-40.

ภาพที่6 ถนนทำวอู่ทองแนวคันดินที่คาดว่าเป็นคันกั้นน้ำและใช้เป็นถนนในสมัยโบราณ

ภาพที่7 บริเวณโบราณสถานคอกช้างดินหมายเลข 1

พื้นที่เมืองโบราณคูทองในปัจจุบันได้เปลี่ยนสภาพมาเป็นพื้นที่ ที่อยู่อาศัยแทนพื้นที่ เพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร และย้ายพื้นที่เพาะปลูกทำพืชไร่ออกไปนอกเมืองทางด้านทิศ ตะวันตกของเมืองบริเวณเชิงเขารางระเบิด, เขาทำเทียมแทน สาเหตุสำคัญในการเปลี่ยนแปลง สำคัญคือการสร้างถนนมาลัยแมนเป็นทางหลวงหมายเลข 321 จากสุพรรณบุรีถึงนครปฐม ซึ่งได้ ตัดผ่านเมืองโบราณคูทองทางด้านทิศตะวันออก มีผลทำให้คูเมืองด้านดังกล่าวถูกถมเพื่อปรับ พื้นที่ทำถนน จากนั้นในช่วงปี พ.ศ. 2526 รัฐบาลได้มีนโยบายจัดสรรที่ว่างซึ่งอยู่ในการดูแลของ ราชการให้ราษฎรเช่าเพื่อทำกินและอยู่อาศัยมีผลทำให้เมืองโบราณคูทองที่ได้ขึ้นทะเบียน โบราณสถานของชาติไว้เมื่อปี พ.ศ.2478 จึงต้องมีการจัดสรรที่ว่างให้ราษฎรเช่าทำกินและอยู่ อาศัยหนาแน่นเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน มีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคให้เหมาะสมสอดคล้องกับ จำนวนประชาชน ดังจะเห็นได้จากภาพถ่ายทางอากาศที่แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ อดีตจนถึงปัจจุบันทั้งความหนาแน่นของการปลูกที่อยู่อาศัยของประชาชนและการปรับเปลี่ยน สภาพของแม่น้ำจรเข้สามพัน ดังในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบสภาพเมืองอุททองจากภาพถ่ายทางอากาศของเมืองอุททองในปีต่างๆ

ภาพถ่ายทางอากาศ/ ปีพ.ศ.	รายละเอียดสภาพของเมืองอุททอง
 พ.ศ. 2496	พบว่ามีถนนมาลัยแมนตัดผ่านตัวเมืองแล้ว แต่พื้นที่ภายในตัวเมืองส่วนใหญ่เกือบทั้งหมด ยังคงเป็นพื้นที่เพาะปลูก นอกคูเมืองฝั่งตะวันออก ด้านทิศเหนือของตัวเมืองเป็นที่ตั้งของตลาดท่าพระยาจักรีมีที่อยู่อาศัยของประชาชนในพื้นที่บริเวณนี้เริ่มมีความหนาแน่นที่สุดในช่วงนั้น สภาพของคูเมืองยังไม่มีเปลี่ยนแปลงจากเดิมมากนัก พื้นที่ส่วนต้นเขินของแม่น้ำจรเข้าสามพัน ช่วงชนานกับคูเมืองประชาชนยังไม่ได้มาปลูกที่อยู่อาศัย.
 พ.ศ. 2518	มีพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุททอง และที่ว่าการอำเภออุททองแล้ว ประชาชนเริ่มเข้ามาอาศัยในตัวเมืองมากขึ้นโดยเฉพาะพื้นที่ติดกับคูเมืองฝั่งตะวันออกที่มีถนนมาลัยแมนตัดขนานไปกับคูเมืองจะพบว่าการปลูกที่อยู่อาศัยตลอดแนวทั้งสองฝั่งของถนนมาลัยแมน ส่วนบริเวณตลาดท่าพระยาจักรีจะเห็นว่าพื้นที่มีการปลูกที่อยู่อาศัยขยายกระจายออกไปตามแนวแม่น้ำจรเข้าสามพัน และแนวถนนที่ตัด คูเมืองฝั่งตะวันออกบริเวณหน้า ที่ว่าการอำเภออุททองได้ถูกขุดขยายเป็นอ่างเก็บน้ำของตัวเมืองแต่ขอยังไม่เป็นคอนกรีตเช่นปัจจุบัน.

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบสภาพเมืองอุททองจากภาพถ่ายทางอากาศของเมืองอุททองในปีต่างๆ (ต่อ)

ภาพถ่ายทางอากาศ/ ปีพ.ศ.	รายละเอียดสภาพของเมืองอุททอง
	ภายในตัวเมืองอุททองได้มีประชาชนเข้ามาอยู่เกือบเต็มพื้นที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณทางด้านด้านทิศเหนือของตัวเมืองตามแนวถนนมาลัยแมนที่ตรงไปยังตัวเมืองสุพรรณบุรีและถนนที่ตรงไปยังจังหวัดชัยนาทจะเห็นว่ามีอาคารที่อยู่อาศัยปลูกหนาแน่นเต็มพื้นที่ ส่วนแม่น้ำจรเข้สามพันส่วนที่ขนานไปกับคูเมืองได้ถูกเปลี่ยนแปลงเป็นคลองชลประทานไปแล้ว จากที่ขนาดความกว้างของแม่น้ำเดิมอยู่ที่ประมาณ 94 เมตร มาเป็นคลองชลประทานขนาด 20 เมตรตลอดสายที่ผ่านพื้นที่ชุมชนท่าพระยาจักร์ พื้นที่แม่น้ำสองฝั่งที่ได้ถูกปรับถมกลายเป็นที่อยู่อาศัยของประชาชนตลอดแนวคลองชลประทานทั้งสองฝั่ง ส่วนดินเงินของแม่น้ำจรเข้สามพันที่กลายเป็นพื้นดินก็มีประชาชนเข้ามาใช้พื้นที่อยู่อาศัยเต็มพื้นที่เช่นกัน.

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบสภาพเมืองอุททองจากภาพถ่ายทางอากาศของเมืองอุททองในปีต่างๆ (ต่อ)

ภาพถ่ายทางอากาศ/ ปีพ.ศ.	รายละเอียดสภาพของเมืองอุททอง
	มีการขุดลอกคูเมืองฝั่งตะวันตกตลอดแนว สภาพตัวเมืองหากเปรียบเทียบกับปีแต่ละปีที่ผ่านมา จำนวนของประชาชนที่เข้ามาใช้พื้นที่เพื่อปลูกที่อยู่อาศัยได้เพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เพราะเนื่องจากความพร้อมระบบสาธารณูปโภคที่สมบูรณ์ขึ้นจากแต่ก่อน จึงทำให้เมืองโบราณอุททองและบริเวณรอบๆมีประชาชนต้องการเข้ามาอยู่กันมากขึ้นและได้พัฒนาไปตามสภาพของสังคมของเมืองอุททองที่เปลี่ยนไป ซึ่งมีผลต่อพื้นที่ภายในเมืองโบราณอุททองทั้งจากการใช้พื้นที่ผิวดินวัตถุประสงค์ไปจากเดิมของประชาชนที่เข้าพื้นที่ รวมถึงการลักลอบขุดหาโบราณวัตถุภายในตัวเมือง.

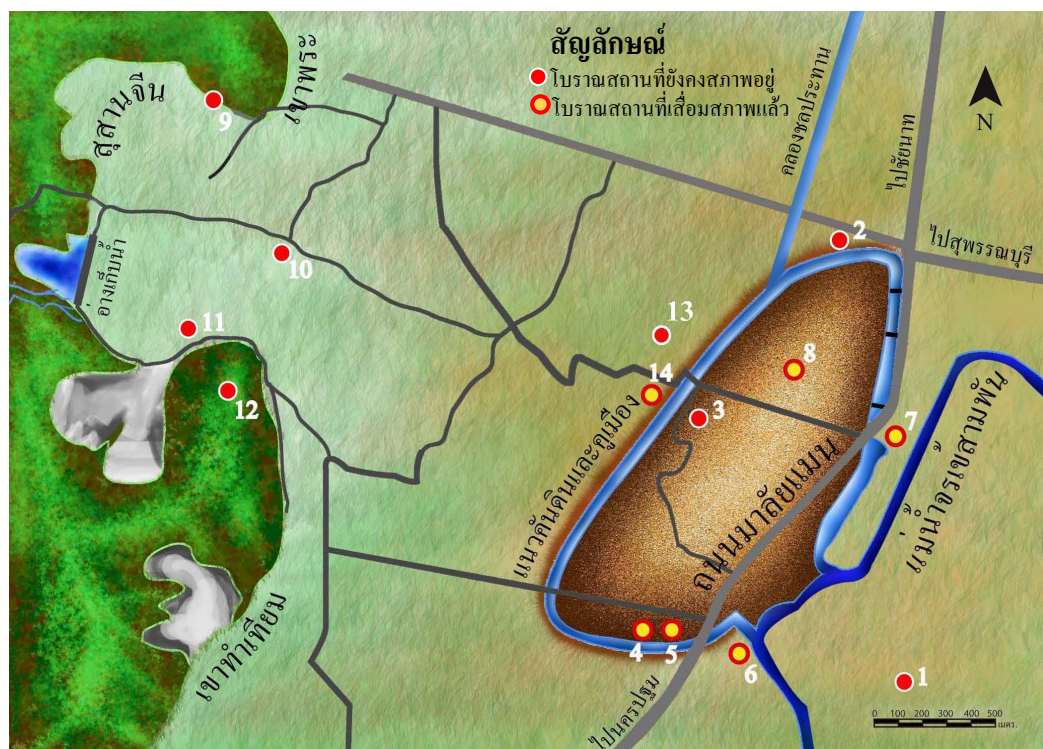
หลักฐานด้านโบราณสถานภายในเมืองอุททอง

เป็นที่ทราบกันดีว่าเมืองโบราณอุททองนั้นพบหลักฐานประเภทโบราณสถานเป็นตัวอย่างหลงเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจโบราณสถานควบคู่ไปกับการสำรวจหาพื้นที่ขุดค้นทางโบราณคดีภายในเมืองอุททอง เพราะโบราณสถานที่พบเป็นจำนวนมากทั้งภายในเมืองอุททองและบริเวณรอบๆเมืองอุททองนั้นเป็นหลักฐานที่สำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่จะสามารถนำมาใช้ประกอบในการตีความของการขุดค้นทางโบราณคดีในครั้งนี้ เพื่อให้เห็นภาพทางด้านความเจริญรุ่งเรืองทางด้านพุทธศาสนา และเศรษฐกิจการค้าของเมืองอุททองในสมัยทวารวดี โดยได้สำรวจจากแผนผังและรายงานการสำรวจและขุดแต่งโบราณวัตถุสถานเมืองเก่าอุททอง เท่าที่ปรากฏทั้งหมด 14 แห่ง ซึ่งในรายงานได้กล่าวถึงการสำรวจในครั้งนั้นว่าสำรวจพบเนินดินที่เป็นซากโบราณสถานไม่น้อยกว่า 20 แห่ง จากการขุดแต่งบูรณะในปี พ.ศ. 2507 พบว่าเนินโบราณสถานที่พบส่วนใหญ่ได้ถูกลักลอบขุดไปแล้ว⁴⁸ ซึ่งบางเนินทำการขุดแต่งแล้วไม่พบร่องรอยหลักฐานใดๆ อาจเป็นกองอิฐที่มาจากการไถปรับพื้นที่จากผู้รู้เท่าไม่ถึงการรวมถึงผลจากการสร้างถนนมาลัยแมนที่ต้องมีไถปรับพื้นที่จึงทำให้หลักฐานในส่วนนี้เสื่อมสภาพไป สำหรับการสำรวจโบราณสถานนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะทราบว่าในปัจจุบันมีโบราณสถานในบริเวณเมืองโบราณอุททองเหลืออยู่กี่แห่งและมีสภาพอย่างไรในปัจจุบัน เพื่อเป็นฐานข้อมูลของโบราณสถานในเมืองอุททองในปัจจุบัน ซึ่งอาจมีประโยชน์สำหรับผู้สนใจศึกษาเกี่ยวเมืองอุททองต่อไปในอนาคต

โดยจำนวนโบราณสถานที่เสื่อมสภาพไปมีทั้งหมด 6 แห่งซึ่งเป็นผลมาจากทั้งความรู้เท่าไม่ถึงการของประชาชนที่ใช้พื้นที่ รวมถึงส่วนหนึ่งจากการลักลอบขุดหาโบราณวัตถุและการสร้างถนนที่ต้องตัดผ่านบริเวณตัวโบราณสถาน ทั้งจากในอดีตที่เมืองเริ่มมีการพัฒนาหลังจากที่ผู้คนเริ่มเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้นรวมถึงในปัจจุบัน ที่โบราณสถานบางแห่งมีร่องรอยของการรื้ออิฐที่มีการพังทลายอยู่ก่อนแล้ว ออกจากฐานโบราณสถานเพื่อหาโบราณวัตถุ เช่นที่เจดีย์หมายเลข 10 และหมายเลข 11

⁴⁸ สมศักดิ์ รัตนกุล, รายงานการสำรวจและขุดแต่งโบราณสถานเมืองเก่าอุททอง อำเภออุททอง จังหวัดสุพรรณบุรี (พระนคร: ศิวพร, 2509), 7.

ดังนั้นจึงอาจจะสรุปได้ว่าปัจจุบันนี้เหลือโบราณสถานจากแผนผังในปี พ.ศ. 2507 ที่ยังคงสภาพรูปแบบของฐานโบราณสถานจำนวน 8 แห่ง และซากโบราณที่เป็นกองอิฐ 3 แห่ง และอีก 4 แห่งได้เสื่อมสภาพไม่เหลือร่องรอยแล้ว โดยมีโบราณสถานอีก 1 แห่ง ขึ้นทะเบียนหมายเลขโบราณสถานแทนโบราณสถานที่เสื่อมสภาพไปแล้วคือ โบราณสถานหมายเลข 12 โดยตำแหน่งโบราณสถานทั้งหมดจากการสำรวจได้ดังแสดงใน แผนผังที่ 3

แผนผังที่ 3 แผนผังแสดงตำแหน่งโบราณสถานบริเวณเมืองอุททองในปัจจุบัน

ตารางที่ 2 ลักษณะสภาพปัจจุบันของโบราณสถานทั้ง 14 แห่ง บริเวณเมืองอุทอง

ชื่อโบราณสถาน	ที่ตั้งโบราณสถาน	ประวัติการบูรณะ	ลักษณะสถาปัตยกรรม	โบราณวัตถุที่พบ	สภาพปัจจุบัน
โบราณสถาน หมายเลข 1 วัดปราสาท(ร้าง)	นอกคูเมืองทิศตะวันออกห่าง จากพิพิธภัณฑฯ 1 กม.	ขุดแต่งบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2507-2509	ฐานเจดีย์สี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้าง ด้านละ 36.5 ม. ฐานด้านบน เป็นฐานเจดีย์สมัยอยุธยา	อิฐتبแต่งลวดลายเขียนสี สมัยทวารวดี และเครื่องใช้ สมัยอยุธยาเช่น	ฐานส่วนบนพังทลายลง บางส่วน อิฐเปื่อยผุพัง
โบราณสถาน หมายเลข 2	นอกคูเมืองทิศเหนือห่างจาก พิพิธภัณฑฯ 600 ม.	ขุดแต่งบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2506-2509	ฐานเจดีย์สี่เหลี่ยมจัตุรัส ย่อมุม กว้างด้านละ 28.35 มีเจดีย์ทิศ สี่เหลี่ยมจัตุรัสทั้ง 4 มุม	เศียรพระพุทธรูปทองคำ, ธรรมจักรศิลาครึ่งซีก, พระพุทธรูปศิลาปางเสด็จ จากดาวดึงส์,พระพิมพ์ดินเผา	ฐานส่วนบน ทิศใต้และ ตะวันออก อิฐหลุดพัง
โบราณสถาน หมายเลข 3	ในเมืองฝั่งตะวันตกห่างจาก พิพิธภัณฑฯ 500 ม.	ขุดแต่งบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2507-2509	ฐานเจดีย์สี่เหลี่ยมกว้างด้านละ 16.60 ม. และมีมุขยื่น 3 มุข	พระพุทธรูปสำริด 3 องค์ปาง เสด็จจากดาวดึงส์,แผ่นดิน เผารูปคนเหาะ	อิฐช่วงฐานพังหลุดออก เห็นอิฐภายใน
โบราณสถาน หมายเลข 4	ในเมืองอยู่ใกล้คูเมืองทิศใต้ ห่างจากพิพิธภัณฑฯ 1.1กม.	ไม่เคยมีการขุดแต่ง และทำการศึกษา	ไม่ทราบรูปทรง	ไม่มีการกล่าวถึงในรายงาน ขุดค้น	เสื่อมสภาพเหลือเพียง เศษอิฐ
โบราณสถาน หมายเลข 5	ในเมืองอยู่ใกล้คูเมืองทิศใต้ ห่างจากพิพิธภัณฑฯ 1.1กม.	ขุดแต่งบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2507-2509	คาดว่าเป็นซากอาคารประเภท วิหาร กว้าง 5 ม. ยาว 28 ม.	พระพุทธรูปดินเผาปางสมาธิ นูนต่ำ,เศษกระเบื้องดินเผา	เสื่อมสภาพไม่พบ ร่องรอย

ตารางที่ 2 ลักษณะสภาพปัจจุบันของโบราณสถานทั้ง 14 แห่ง บริเวณเมืองอู่ทอง (ต่อ)

ชื่อโบราณสถาน	ที่ตั้งโบราณสถาน	ประวัติการบูรณะ	ลักษณะสถาปัตยกรรม	โบราณวัตถุที่พบ	สภาพปัจจุบัน
โบราณสถาน หมายเลข 6	นอกเมืองทางทิศใต้ของตัวเมือง ใกล้แม่น้ำจรเข้สามพัน ห่างจากพิพิธภัณฑ 1.1 กม.	ไม่เคยมีการขุดแต่งและทำการศึกษา	ไม่ทราบรูปทรง	ไม่มีการกล่าวถึงในรายงานขุดค้น	เสื่อมสภาพเหลือเพียงเศษอิฐ
โบราณสถาน หมายเลข 7	นอกเมืองฝั่งตะวันออกใกล้แม่น้ำจรเข้สามพันห่างจากพิพิธภัณฑ 200 ม.	ขุดแต่งบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2507-2509	ไม่ทราบรูปทรง	เศียรลวดลายปูนปั้นและเศียรพระพุทธรูปดินเผา	ทรุดโทรมเป็นเพียงกองอิฐ
โบราณสถาน หมายเลข 8	ในเมืองหลังที่ว่าการอำเภอ ห่างจากพิพิธภัณฑ 250 ม.	ไม่เคยมีการขุดแต่งและทำการศึกษา	ไม่ทราบรูปทรง	ไม่มีการกล่าวถึงในรายงานขุดค้น	เสื่อมสภาพ ไม่พบร่องรอย
โบราณสถาน หมายเลข 9	นอกเมืองบริเวณเชิงเขาพระ ห่างจากพิพิธภัณฑ 3 กม.	ขุดแต่งบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2507-2509	ฐานเจดีย์สี่เหลี่ยมจัตุรัส ยาว-กว้างด้านละ 10 เมตร ย่อมุม 4 มุม มีเจดีย์กลมตั้งอยู่มุมทั้ง 4	พระพิมพ์ดินเผาปางแสดงธรรม 2 พระหัตถ์ ประทับภายในทุ่ม 2 องค์	ทรุดโทรม อิฐผุพัง
โบราณสถาน หมายเลข 10	นอกเมืองใกล้อ่างเก็บน้ำเชิงเขาท่าเหี้ยม ห่างจากพิพิธภัณฑ 2.4 กม.	ขุดแต่งบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2507-2509	เป็นเจดีย์ทรงกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 16 ม.	ชิ้นส่วนของเศียรพระพุทธรูปปางสมาธิ, กระจกหินขนาดเล็ก	ทรุดโทรมพังทลายบางส่วน

ตารางที่ 2 ลักษณะสภาพปัจจุบันของโบราณสถานทั้ง 14 แห่ง บริเวณเมืองอุทอง (ต่อ)

ชื่อโบราณสถาน	ที่ตั้งโบราณสถาน	ประวัติการบูรณะ	ลักษณะสถาปัตยกรรม	โบราณวัตถุที่พบ	สภาพปัจจุบัน
โบราณสถาน หมายเลข 11	นอกเมืองเชิงเขาทำเทียม ห่าง จากพิพิธภัณฑ 2.3 กม.	ขุดแต่งบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2507-2509	ฐานเจดีย์สี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้าง-ยาวด้านละ 10.60 ม.	พระพุทธรูปสำริดปางแสดง ธรรม 4 องค์, ธรรมจักรศิลา พร้อมฐานและเสาแปด เหลี่ยม, พระพิมพ์สาวกดินเผา มีจารึก เมตเตยโยโก และ สาริปุตโต ตัวอักษรอายุราว พุทธศตวรรษที่ 12-13	ทรุดโทรมส่วนมุม พังทลายมีร่องรอย ถูกรื้อค้น
โบราณสถาน หมายเลข 12 ยอดเขารวมเทียม	นอกเมืองทิศตะวันตก บน ยอดเขาทำเทียมห่างจากพิพิธ ภัณฑ 2.3 กม.	ไม่เคยมีการขุดแต่ง และทำการศึกษา	รูปแบบเจดีย์ทรงระฆังแบบ ลังกา สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา	ไม่พบโบราณวัตถุใดๆ	ทรุดโทรมด้านหลังองค์ เจดีย์ถูกลักลอบขุดหา โบราณวัตถุ
โบราณสถาน หมายเลข 13	นอกเมือง ทิศตะวันตกของ เมืองห่างจากพิพิธภัณฑ 850 ม.	ขุดแต่งบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2507-2509	ฐานเจดีย์รูปแปดเหลี่ยมย่อมุม ยาวด้านละ 5 ม. สูง 3.5 ม.	พระพุทธรูปสำริด ปางแสดง ธรรม 2 องค์ และ ปางแสดง ธรรม 2 องค์ สิ่งห่อหุ้ม 1 ตัว	ไม่ค่อยทรุดโทรม มากนัก
โบราณสถาน หมายเลข 14	อยู่นอกเมืองใกล้คูเมืองฝั่ง ตะวันตกห่างจากพิพิธภัณฑ 700 ม.	ไม่เคยมีการขุดแต่ง และบูรณะ	ไม่ทราบรูปทรง	ไม่มีการบันทึกในรายงาน ขุดค้น	มีเพียงกองเศษอิฐ กระจาย

การสำรวจเพื่อกำหนดพื้นที่ในการขุดค้นทางโบราณคดี

สำหรับพื้นที่ในการขุดค้นนั้นผู้ขุดค้นได้กำหนดพื้นที่ ที่จะทำการขุดค้นทั้งหมด 3 พื้นที่ด้วยกันคือ พื้นที่บริเวณคันดินนอกเมืองทางทิศตะวันตกและภายในเมืองอีกจำนวนสองหลุม โดยที่บริเวณคันดินนอกคูเมืองทางฝั่งตะวันตก ช่วงที่ทำการสำรวจนั้นบริเวณพื้นที่นี้กำลังขุดลอกคูเมืองฝั่งตะวันตกตลอดแนว (ภาพที่6) ผู้วิจัยได้เลือกขุดตรวจสอบชั้นดินบริเวณใกล้กับที่พบโครงกระดูกมนุษย์ฝังเรียงกันก่อนหน้านี้จำนวน 2 หลุม ที่ได้ทำการขุดกู้ไปเรียบร้อยแล้ว(ภาพที่7 และภาพที่8) ซึ่งอยู่ห่างจากจุดที่จะใช้เป็นหลุมทดสอบประมาณ 50 เมตร และห่างจากซากโบราณสถานหมายเลข 14 ประมาณ 500 เมตร กำหนดเป็นหลุมขุดค้นที่1(TP.1) วัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบชั้นทับถมของคันดินเป็นหลัก

ภาพที่8 สภาพคันดินและคูเมืองที่ถูกขุดลอกเพื่อขยายทางน้ำที่ตื้นเขินในปี พ.ศ.2553

ภาพที่9 โครงกระดูกที่พบบริเวณคันดินนอกคูเมืองใกล้กับพื้นที่หลุมชุดทดสอบ TP.1(หลุมที่1)

ภาพที่10 โครงกระดูกที่พบบริเวณคันดินนอกคูเมืองใกล้กับพื้นที่หลุมชุดทดสอบ TP.1(หลุมที่2)

สำหรับพื้นที่ขุดค้นภายในเมืองโบราณอู่ทอง ได้รับความอนุเคราะห์จากคุณสุภมาศ ดวงสกุล นักโบราณคดีชำนาญการสำนักโบราณคดีที่ 2 สุพรรณบุรี และคุณอภิรัฐ เจะเหล้า นักโบราณคดี ในการแนะนำพื้นที่ในการขุดตรวจภายในเมืองโบราณอู่ทอง โดยเป็นพื้นที่ทางแถบฝั่งตะวันตกของและทางทิศใต้ของตัวเมือง เพราะพื้นที่บริเวณนี้ปัจจุบันเป็นพื้นที่ยังไม่มีมีการเข้ามาอยู่อาศัยและคาดว่าจะถูกรบกวนจากการลักลอบขุดน้อยที่สุด

โดยพื้นที่แรกเป็นพื้นที่เช่าของ นายไพรัช มธุรภัทร อยู่ทางทิศใต้ของตัวเมือง ลักษณะของพื้นที่เป็นที่เนินจากการสอบถามและสัมภาษณ์ชาวบ้านและผู้เช่าที่ดินได้ให้ข้อมูลว่าพื้นที่นี้ถูกรบกวนจากการลักลอบขุดน้อยที่สุด เพราะอยู่ติดริมถนนภายในตัวเมืองรวมถึงผู้เช่าใช้ประโยชน์จากที่ดินเพียงแค่ใช้ปลูกพืชสำหรับไว้รับประทานเท่านั้น และจากการเดินสำรวจรอบๆพื้นที่ พบว่าพื้นที่เพิ่งทำการไถพรวนไปเพื่อทำการเพาะปลูกเพียงต้นๆประมาณ 30 เซนติเมตร (ภาพที่ 9) โบราณวัตถุที่พบภายในแหล่งจากการสัมภาษณ์ราษฎรในพื้นที่ได้แสดงโบราณวัตถุที่เก็บได้ในพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นลูกปัดแก้วสีต่างๆ, หินคาเนเลียน, หินอาเกต และลูกปัดทำจากกระดูกสัตว์ (ภาพที่ 10) จากการเดินสำรวจพบเศษภาชนะดินเผาแตกกระจายด้วยลายขีดเป็นคลื่นและ กัดประทับด้วยไม้เป็นรูปสามเหลี่ยม รวมถึงได้พบเบี้ยดินเผา 2 ชิ้นด้วยกัน (ภาพที่ 11) นอกจากนั้นยังพบตะกรันหรือขี้แรกอีกจำนวนหนึ่งด้วย จากนั้นจึงได้ทำการ เจาะทดสอบเพื่อดูความหนาแน่นของโบราณวัตถุภายในดิน พบว่ามีความหนาแน่นของเศษภาชนะและดินเผาไฟตลอดความลึก 1.50 เมตร (ภาพที่ 12) จึงได้เลือกพื้นที่นี้เป็นหลุมขุดค้นที่ 2 (TP.2)

ภาพที่11 สภาพบริเวณทั่วไปของพื้นที่ที่จะทำการขุดค้นหลุมทดสอบที่2 (TP.2)

ภาพที่12 ลูกปัดประเภทต่างๆที่พบในพื้นที่ (TP.2) อยู่ในความครอบครองของราษฎรภายในพื้นที่

ภาพที่13 โบราณวัตถุที่ได้จากการสำรวจพื้นที่ที่จะทำการขุดค้นหลุมทดสอบที่2 (TP.2)

ภาพที่14 ดินจากการเจาะตรวจชั้นดินดูความหนาแน่นของโบราณวัตถุเพื่อประเมินเลือกเป็นพื้นที่ขุดทดสอบ

พื้นที่ชุดคันที่3 ผู้ชุดคันได้เลือกสำรวจพื้นที่ใกล้กับหลุมทดสอบที่2 โดยห่างไปประมาณ 300 เมตร ขนานไปกับคูเมืองทิศตะวันตก พื้นที่นี้จากการสัมภาษณ์ผู้คนในพื้นที่ได้ข้อมูลว่าแต่เดิมเป็นพื้นที่ปลูกพริกทั้งพื้นที่ในปัจจุบันมีลักษณะเป็นป่ากระถิน(ภาพที่13) ทัวบริเวณพบเศษภาชนะเป็นจำนวนมาก โบราณวัตถุจากการสัมภาษณ์ราษฎรในพื้นที่เก็บไว้ได้ พบโบราณวัตถุที่น่าสนใจคือ หินคานะเลียนทั้งที่เป็นลูกปัดและรูปวงรีคล้ายตราประทับ? รวมถึงต่างหูตีนูก(ภาพที่14) ส่วนโบราณวัตถุที่ได้จากการเดินสำรวจรอบๆ พบโบราณวัตถุผิวดินเช่น เศษภาชนะดินเผากระจายทั่วพื้นที่ เบี้ยดินเผา แวดินเผา ห่วงตะกั่ว และกระสุนดินเผา (ภาพที่15) และได้ทำการขุดเจาะทดสอบเพื่อดูความหนาแน่นของปริมาณโบราณวัตถุใต้ดินเพื่อใช้ตัดสินใจในการเลือกพื้นที่สำหรับหลุมชุดทดสอบที่3 จากการเจาะตรวจพบโบราณวัตถุประเภทเปลือกหอยไข่งลูกปัดแก้วสีน้ำเงิน และเศษภาชนะตลอดความลึก 1.00 เมตร ผู้วิจัยจึงตัดสินใจเลือกพื้นที่ดังกล่าวนี้สำหรับขุดหลุมทดสอบหลุมที่ 3

ภาพที่15 สภาพทั่วไปของพื้นที่ที่จะทำการขุดหลุมทดสอบที่3 (TP.3)

ภาพที่16 ตรา? และลูกปัดจากหินคานเลียน, ต่างหูดีบุก และห่วงตะกั่วที่พบในพื้นที่ (TP.3) อยู่ในความครอบครองของราษฎรภายในพื้นที่

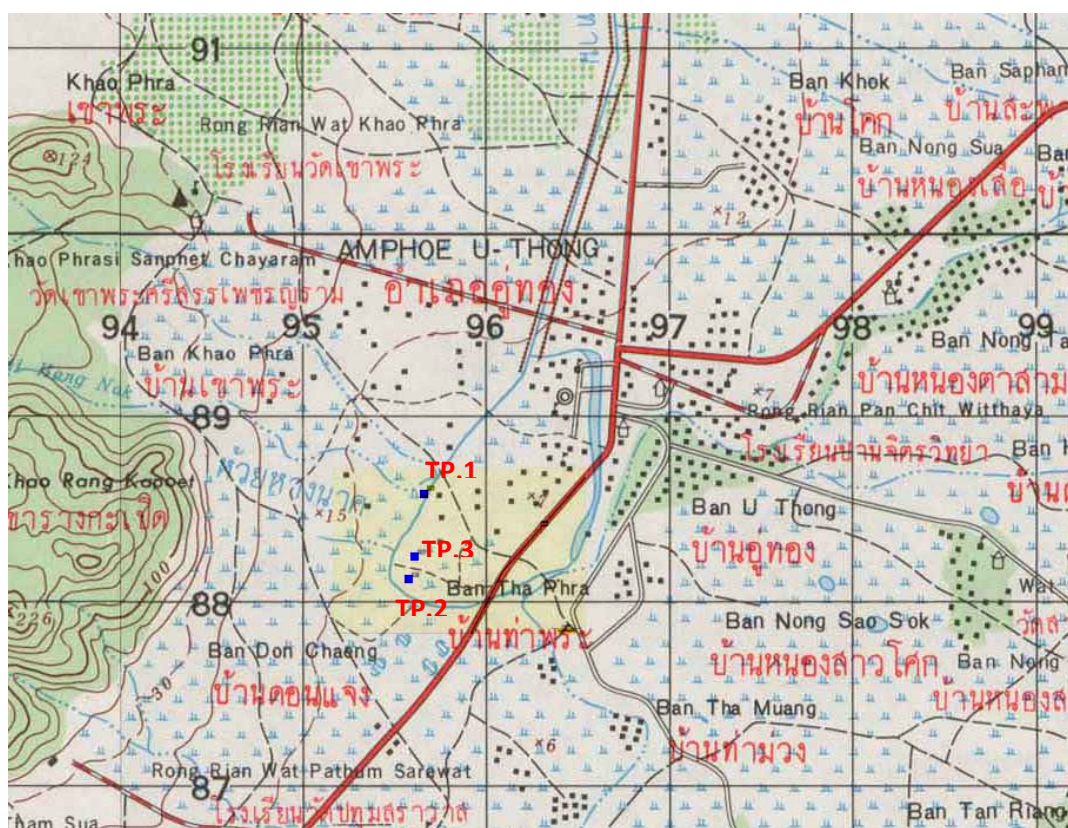
ภาพที่17 โบราณวัตถุที่ได้จากการสำรวจพื้นที่จะทำการขุดค้นหลุมทดสอบที่3 (TP.3)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เลือกกำหนดพื้นที่หลุมขุดทดสอบโดยได้กำหนดเรียกชื่อหลุมขุดทดสอบทั้ง3แห่งคือ หลุมขุดทดสอบที่1 คือ TP.1, หลุมขุดทดสอบที่2 คือ TP.2 และหลุมขุดทดสอบที่3 คือ TP.3 ตามลำดับและได้ทำการกำหนดพิกัดหลุมขุดทดสอบทั้งสามแห่งลงในแผนที่ทหาร (แผนที่ที่4) โดยพิกัดทั้งสามหลุมมีดังนี้

TP.1= 1588656N 595707E

TP.2= 1588185N 595615E

TP.3 = 1588305N 595623E

แผนที่ที่ 3 แสดงตำแหน่งหลุมขุดทดสอบเมืองโบราณคูทอง TP.1, TP.2 และTP.3

ที่มา: กรมแผนที่ทหาร พิกัดกริด UTM แผนที่ทหารลำดับชุด L7017

การขุดค้นทางโบราณคดี

สำหรับวิธีที่ผู้วิจัยใช้ในการขุดค้นทางโบราณคดีครั้งนี้ได้ใช้ 2 วิธีคือ การขุดค้นตามระดับสมมติ และการขุดตามชั้นดินทางโบราณคดี โดยที่หลุมขุดทดสอบ TP.1 เลือกใช้ระบบขุดตามชั้นดินทางโบราณคดีเพื่อนำมาพิจารณาลำดับชั้นที่พบว่ามีเริ่มต้นเมื่อไรและทับถมกันกี่สมัย กำหนดความกว้างของหลุมคือ 2x2 เมตรขุดตัดคันดินเป็นแนวตรงลงไปจนกว่าจะถึงชั้นดินธรรมชาติ ส่วนหลุมขุดทดสอบ TP.2 และ TP.3 ได้เลือกใช้วิธีขุดค้นตามระดับสมมติเพราะคาดว่าพื้นที่ที่จะทำการขุดค้นน่าจะมีโบราณวัตถุและร่องรอยกิจกรรมหนาแน่นภายในพื้นที่ตัวเมืองอุทง และได้กำหนดขนาดของหลุมทั้งสองหลุมคือ 3x3 เมตร ซึ่งผลของการขุดทดสอบทั้ง 3 หลุมขุดค้นมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

หลุมขุดทดสอบ TP.1 (คันดินคูเมืองทิศตะวันตก)

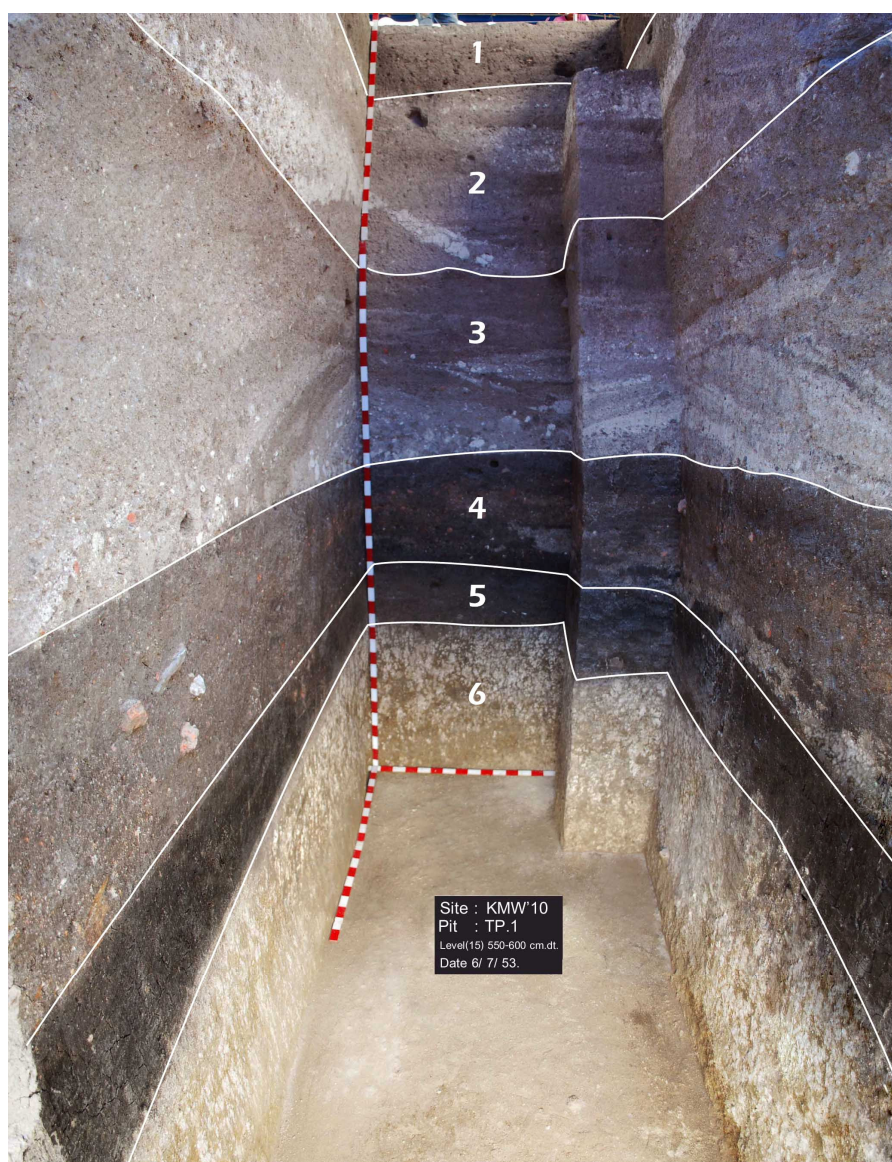
สภาพก่อนการขุดตรวจ พื้นที่หลุมขุดทดสอบ TP.1 อยู่บริเวณทางทิศตะวันตกของคันดินนอกเมือง คันดินทางทิศตะวันตกนี้เป็นคันดินนอกเมืองเพียงพื้นที่เดียวที่ยังเหลือหลักฐานในปัจจุบัน คันดินนี้มีความสูงจากคูเมือง 2 เมตรโดยประมาณ มองภาพรวมจะเห็นว่าคันดินมีลักษณะเป็นเนินดินที่ลาดลงลดระดับไปทางทิศตะวันตก แต่หลังจากที่มีการไถปรับคันดินเพื่อทำเป็นถนนในการสัญจร คันดินบริเวณหลุมขุดคันได้มีสภาพที่เปลี่ยนไปคือจากเนินกลายเป็นแอ่งที่มีความลึกประมาณ 3 เมตร (ภาพที่16)

ภาพที่18 แสดงภาพรวมของคันดินนอกเมืองด้านทิศตะวันตกหลังจากการถูกไถปรับเพื่อทำถนน

สรุปผลการขุดค้นหลุมขุดทดสอบ TP.1

เมื่อทำการขุดค้นหลุมทดสอบ TP.1 เสร็จสิ้นแล้วพบร่องรอยกิจกรรม 2 ร่องรอยด้วยกัน และการขุดค้นจนถึงชั้นดินธรรมชาตินั้นมีความลึกรวมทั้งสิ้น 600 cm.dt. โดยสามารถแบ่งชั้นทับถมได้ทั้งหมด 6 ชั้นทับถมหลัก ซึ่งรวมทั้งชั้นดินธรรมชาติด้วย(ภาพที่17) โดยมีรายละเอียดของแต่ละชั้นทับถมดังนี้

ภาพที่19 ภาพรวมของชั้นทับถมหลักภายในหลุมขุดค้น TP.1

ชั้นทับถมที่1 เป็นชั้นทับถมชั้นบนที่เหลือจากการถูกไถตัดหน้าดินเพื่อปรับให้เสมอกับระดับถนน ชั้นดินระดับนี้สามารถแยกออกจากชั้นดินอื่นๆได้โดยชัดเจน ชั้นดินนี้มีความหนา 70 เซนติเมตร ดินมีสีเทาเข้ม (dark grayish brown 2.5Y 4/2) จัดเป็นดินร่วน พบปริมาณซากพืชจำพวกรากไม้จำนวนมาก มีค่าปริมาณอินทรีย์วัตถุ 1.2 ค่าความเป็นกรดต่าง 7 เป็นกลาง พบโพรงสัตว์ประเภทปลวก และเศษดินเผาไฟเล็กน้อยและได้นำส่งกำหนดอายุทางวิธีทางวิทยาศาสตร์ด้วยวิธีเรืองแสงความร้อน(Termoluminescence Laboratory) ของภาควิชาวิทยาศาสตร์พื้นพิภพมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยจะชั่งถ่วงถึงผลกำหนดอายุในบทวิเคราะห์ต่อไป

ชั้นทับถมที่2 ดินในชั้นทับถมนี้มีสีเทาอ่อน (light gray 2.5Y 7/2) จัดเป็นดินร่วนเหนียว ในชั้นทับถมนี้มีความหนา 130 เซนติเมตร พบว่ามีปูนมาร์ลแทรกปะปนอยู่ทุกด้านของผนัง มีปริมาณอินทรีย์วัตถุ 0.33 มีค่าความเป็นกรดต่าง 8 เป็นด่าง ในชั้นทับถมนี้พบร่องรอยกิจกรรมที่ 1 เป็นหลักฐานสำคัญคือโครงกระดูกมนุษย์ฝังนอนตะแคงหันไปหน้าไปทางทิศใต้ศีรษะหันไปทางทิศตะวันตกที่ระดับ 120 cm.dt. (ภาพที่18) และได้นำตัวอย่างดินเผาไฟที่พบจากร่องรอยกิจกรรมในชั้นดินนี้ ส่งกำหนดอายุทางวิธีทางวิทยาศาสตร์ด้วยวิธีเรืองแสงความร้อน (Termoluminescence Laboratory) ด้วยเช่นกัน ชั้นดินนี้ยังสามารถแบ่งชั้นดินทับถมย่อยได้อีก 1 ชั้นได้แก่

ชั้นแทรก 2a เป็นชั้นแทรกของปูนมาร์ล ลักษณะของดินเป็นสีขาว (white 5Y 8/1) เนื้อดินละเอียดคล้ายแป้งมีปริมาณอินทรีย์วัตถุ 0.12 ค่าความเป็นกรดต่าง 8 เป็นด่าง แทรกเป็นชั้นหนาอย่างชัดเจนที่ผนังทิศเหนือ และทิศใต้

ภาพที่20 ร่องรอยกิจกรรมที่1 ในระดับสมมติที่ (3) 80-120 cm.dt.

ชั้นทับถมที่3 ชั้นทับถมนี้มีความหนา 140 เซนติเมตร ลักษณะดินในชั้นนี้เป็นดินสีน้ำตาลอ่อนอมเทา (light brownish gray 2.5Y 6/2) ชั้นดินนี้มีปริมาณปูนมาร์ลบนแทรกอยู่กับดินเป็นชั้นบางๆจำนวนมากจึงทำให้ดินชั้นนี้มีสีอ่อนลงกว่าชั้นก่อนๆ มีปริมาณอินทรีย์วัตถุ 0.1 และความเป็นกรดต่าง 7.5 ต่างอ่อน ชั้นดินนี้พบร่องรอยกิจกรรมที่2 คือพบอิฐและดินเผาไฟเป็นจำนวนมาก(ภาพที่19) ซึ่งอาจเป็นการนำมาถมและ ได้นำส่งกำหนดอายุทางวิธีทางวิทยาศาสตร์ ด้วยวิธีเรืองแสงความร้อน (Termoluminescence Laboratory) นอกจากนั้นพบร่องรอยกองไฟพบถ่านเป็นปริมาณมากและได้นำส่งกำหนดอายุด้วยวิธีเรดิโอคาร์บอน ที่สถาบันเทคโนโลยีนิวเคลียร์แห่งชาติ(องค์การมหาชน) โดยจะกล่าวถึงในบทวิเคราะห์ต่อไป ในชั้นดินนี้เริ่มพบเศษภาชนะ ยังก็เป็นจำนวนที่ไม่มากนัก และสามารถแบ่งชั้นแทรกได้1 ชั้นแทรกคือ

ชั้นแทรก3a ลักษณะของดินมีสีน้ำตาลอ่อนเข้มกว่าชั้นดินหลัก (light olive brown 2.5Y 5/3) เป็นดินร่วน มีปริมาณอินทรีย์วัตถุ 0.56 ค่าความเป็นกรดต่าง 7 เป็นกลาง ไม่พบโบราณวัตถุในชั้นแทรกนี้

ภาพที่21 ร่องรอยกิจกรรมที่2 ระดับสมมติที่ (6) 200-250 cm.dt.

ชั้นทับถมที่4 ชั้นดินนี้มีสีเข้มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเป็นสีน้ำตาลเข้มเกือบดำ (2.5Y 4/1 dark gray) จัดว่าเป็นดินเหนียว มีปริมาณอินทรีย์วัตถุ 0.63 ความเป็นกรดต่าง 8.5 เป็นต่างมาก ในชั้นดินนี้ลักษณะของชั้นดินพบปริมาณเศษอิฐเศษเล็ก ๆ แทรกเป็นชั้นหนาประมาณ 70 เซนติเมตร ทั้ง 3 ด้านของผนังหลุมขุดค้นต่อเนื่องกันซึ่งคาดว่าน่าจะเป็นชั้นดินถม เป็นการเตรียมพื้นที่สำหรับการสร้างคันดิน ในชั้นนี้มีปริมาณภาชนะดินเผามากกว่าชั้นก่อนๆพบหนาแน่นต่อลงมาจาก ชั้นดิน ที่3 ลงมา50 เซนติเมตร หลังจากระดับนี้ลงไปแล้วจะพบเศษภาชนะรวมถึงเศษดินเผาไฟน้อยมาก เศษภาชนะส่วนมากเป็นภาชนะเนื้อหยาบเผาไม่สุกและหนา แต่ก็พบภาชนะเนื้อบางเขียนสีปะปนอยู่ด้วย แต่โดยรวมภาชนะทั้งหมดนั้นใช้ความร้อนต่ำในการเผา เพราะใส่ในมีสีดำสนิท ได้ทำการส่งตัวอย่างอิฐกำหนดอายุทางวิธีทางวิทยาศาสตร์ด้วยวิธีเรืองแสงความร้อน (Termoluminescence Laboratory) 1 ตัวอย่าง และยังปรากฏชั้นแทรก1ชั้นดังนี้

ชั้นแทรก4a ชั้นดินมีความหนาประมาณ 15 เซนติเมตรแทรกอยู่ที่ผนังหลุมขุดค้นด้านทิศใต้ และทิศตะวันออก ลักษณะสีดิน เป็นดินสีเทาน้ำตาล เป็นดินร่วนเหนียว มีปริมาณอินทรีย์วัตถุ 0.37 ความเป็นกรดต่าง 8 เป็นต่าง เป็นดินที่มีปูนมาร์ลแทรกอยู่อย่างเห็นได้ชัดแต่ดินมีลักษณะเหนียวแข็งเมื่อโดนอากาศ

ชั้นทับถมที่5 ชั้นดินในชั้นนี้พบว่าสีดินที่เปลี่ยนไปเป็นสีที่เข้มขึ้นอีกคือ ดินเป็นสีดำสนิท (very dark gray 2.5Y 3/1) ลักษณะเนื้อดินแน่นเป็นดินร่วนเหนียวเมื่อโดนอากาศแล้วมีความแข็ง มีปริมาณอินทรีย์วัตถุ 0.53 ความเป็นกรดต่าง 7.5 เป็นด่างอ่อน ทั้งชั้นมีความหนา 50 เซนติเมตร ชั้นดินนี้พบเศษภาชนะที่น้อยลง และเป็นชั้นดินสุดท้ายก่อนที่จะเป็นชั้นดินธรรมชาติ ซึ่งน่าจะเป็นชั้นดินแรกเริ่มในการเข้ามาใช้พื้นที่ก่อนการสร้างเมืองอู่ทอง ดังจะกล่าวถึงในบทวิเคราะห์ต่อไป

ชั้นดินที่6 เป็นชั้นดินธรรมชาติมีลักษณะเป็นชั้นดินดานหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าดิน ชี้นกยูงลักษณะของดินมี สีเทาอมสีเขียวซีมัวอ่อน (5Y 6/2 light olive gray) เป็นลักษณะค่อนข้างไปทางดินที่มีความเหนียวมีกรวดแข็งและปูนมาร์ลแทรกตัวหนาแน่น มีปริมาณอินทรีย์วัตถุ 0.12 ความเป็นกรดต่าง 8.5 เป็นด่างมากในชั้นนี้ไม่พบโบราณวัตถุใดๆ

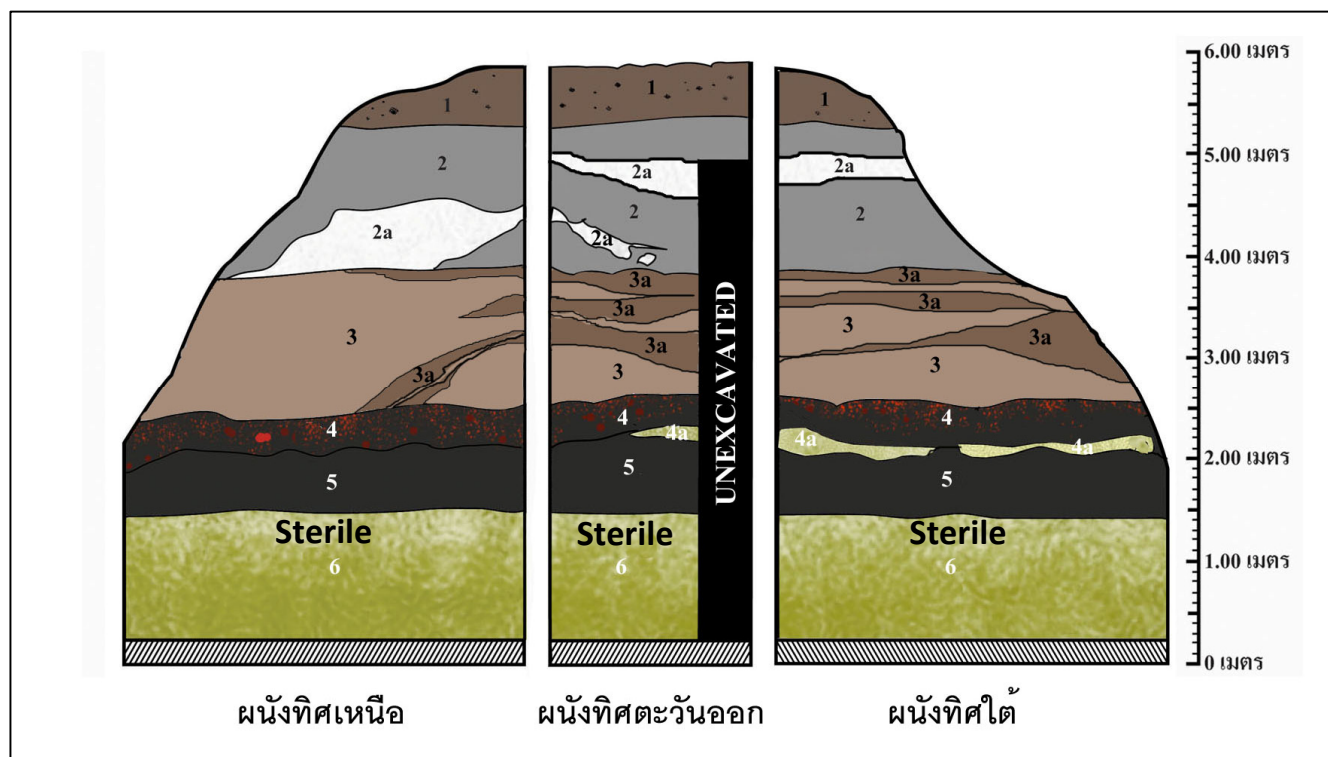
กล่าวโดยรวมของหลุมขุดทดสอบ TP.1 ชั้นทับถมก่อนชั้นดินธรรมชาตินั้นมีชั้นทับถมทั้งหมด 5ชั้น โดยชั้นทับถมที่5 น่าจะเป็นชั้นดินแรกเริ่มกิจกรรมก่อนที่จะทำการถมเพื่อทำคันดิน ส่วนชั้นทับถมที่4นั้นน่าจะเป็นชั้นทับถมแรกคล้ายลักษณะของการเตรียมพื้นที่โดยการขุดตักหน้าดินในบริเวณคูเมืองมาทับถมพร้อมกับใช้เศษอิฐหักเป็นการรองพื้นเพื่อเพิ่มความแข็งแรงให้กับผิวดิน และชั้นทับถมที่3 ซึ่งน่าจะเป็นชั้นดินที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาในการทับถมครั้งที่ 2 ของคันดินนี้ และในระยะเวลาต่อมา มีการขุดลอกคันดินครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่งโดยในชั้นนี้พบร่องรอยกิจกรรมการใช้พื้นที่ อีก1 กิจกรรมคือ ร่องรอยการใช้พื้นที่คันดินนี้ในการฝังศพซึ่งน่าจะฝังหลังจากที่ทำการทับถมคันดินในชั้นลำดับที่2เสร็จแล้ว และชั้นทับถมที่ 1 เป็นชั้นดินสุดท้ายที่ทำการขุดลอกก่อนที่จะปล่อยทิ้งร้างไปซึ่งน่าจะมีความสูงมากกว่านี้ก่อนที่จะถูกปรับพื้นที่ในปัจจุบัน

ตารางที่ 3 สรุปโบราณวัตถุที่พบจากการขุดค้นหลุมทดสอบ TP.1

ระดับ (cm.dt)	โบราณวัตถุประเภทดินเผา					โลหะ		รวม (ชิ้น)
	เบี้ย	ตะคัน	เศษภาชนะ ลายคลื่น	เชิงภาชนะ มีจารึก	อิฐ (กรัม)	กระปวน (สัมฤทธิ์)	ใบหอก (เหล็ก)	
0-50	-	-			300	-	-	-
50-80	-	-			-	-	-	-
80-120	-	-			432	-	1	1
120-160	-	-			783	-	-	-
160-200	-	-			2,370	-	-	-
200-250	-	-			27,039	-	-	-
250-270	-	-	4		789	-	-	4
270-290	1	-	1		6,579	-	-	2
290-330	-	-	-		3,770	-	-	
330-380	1	-	-		5,242	-	-	1
380-400	1	-	7	1	5,290	1	-	10
400-450	1	1	12		3,255	-	-	14
450-500	-	-	1	-	-	-	-	1
รวม	4	1	25	1	55,849	1	1	33

ตารางที่ 4 สรุปผลการวิเคราะห์ตัวอย่างดินจากห้องปฏิบัติการ หลุมชุดทดสอบ TP.1

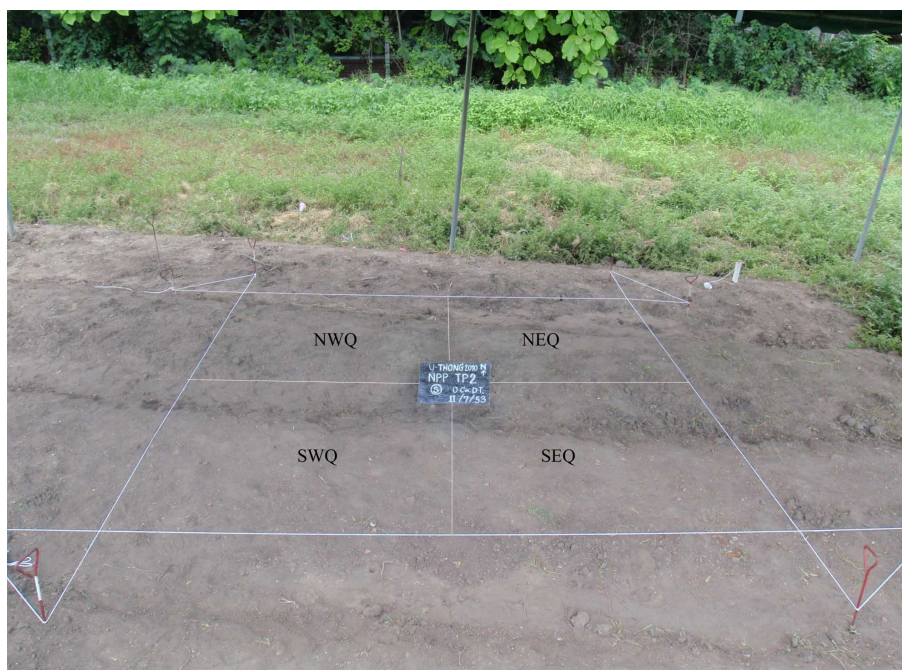
Layer	% Sand	% Silt	%Clay	%OM	PH	Dry clay color	Wet clay color	Soil types
1	33.373	43.408	23.218	1.273	7.0	2.5Y 4/2 dark grayish brown	2.5Y 2.5/1 black	Loam
2	31.354	32.303	36.341	0.335	8.0	2.5Y 7/2 light gray	2.5Y5/3 light olive brown	Clay loam
2a	25.970	50.020	24.009	0.125	8.0	5Y 8/1 white	5Y7/3 pale yellow	Silt loam
3	35.301	39.425	25.272	0.186	7.5	2.5Y 6/2 l light brownish gray	2.5Y5/3 light olive brown	Loam
3a	43.977	31.012	25.010	0.569	7.0	2.5Y 5/3 light olive brown	2.5Y 3/2 very dark grayish brown	Loam
4	27.696	28.118	44.185	0.633	8.5	2.5Y 4/1 dark gray	2.5Y 2.5/1 black	Clay
4a	41.378	22.235	36.385	0.376	8	2.5Y 5/2 grayish brown	2.5Y4/2 dark grayish brown	Clay loam
5	33.534	27.190	39.274	0.532	7.5	2.5Y 3/1 very dark gray	2.5Y 2.5/1 black	Clay loam
6	39.491	30.254	30.254	0.123	8.5	5Y 6/2 light olive gray	5Y 5/3 olive	Clay loam

แผนผังที่ 4 ผังชั้นดินของหลุมขุดค้น TP.1 ค้นดินคูเมืองด้านทิศตะวันตก

หลุมขุดทดสอบ TP.2

หลุมขุดทดสอบ TP.2 นี้เป็นหลุมขุดค้นภายในเมืองทางด้านทิศใต้ของตัวเมืองอุทุมอยู่ใกล้กับคูเมืองทางทิศตะวันตก 500 เมตร ชาวบ้านเรียกบริเวณนี้ว่าเนินพลับพลา เพราะแต่ก่อนมีลักษณะเป็นเนินกว้าง จึงได้กำหนดชื่อแหล่งว่า เนินพลับพลาหรือ NPP สภาพของพื้นที่ ที่จะทำการขุดทดสอบถูกรบกวนจากการไถพรวนและการนำมูลสัตว์มาถมที่เพื่อเป็นปุ๋ยให้กับพืชซึ่งมีความหนาประมาณ 35 เซนติเมตร ในการขุดหลุมทดสอบภายในเมืองนี้ผู้วิจัยได้ใช้การขุดค้นแบบตามระดับสมมติเป็นหลัก คือการขุดลงชั้นละ 10 เซนติเมตร โดยการเปิดหน้าดินในระดับแรกผู้วิจัยได้ขุดปรับสภาพหน้าดินลงไป 30 เซนติเมตรเพราะทราบดีแล้วว่าพื้นที่นี้ทั้งพื้นที่ถูกรบกวนด้วยความลึกประมาณ 35 เซนติเมตรและได้กำหนดหลุมขุดค้น แบบระบบตารางกริด (Grid System) รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 3x3 เมตร และแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ส่วนละ 1.5x1.5 เมตร โดยเรียกชื่อแต่ละบริเวณขุดค้นตามทิศ คือ NEQ, SEQ, NWQ และ SWQ (ภาพที่ 20)

ภาพที่ 22 หลุมขุดค้น TP.2 ที่แหล่งโบราณคดีเนินพลับพลา

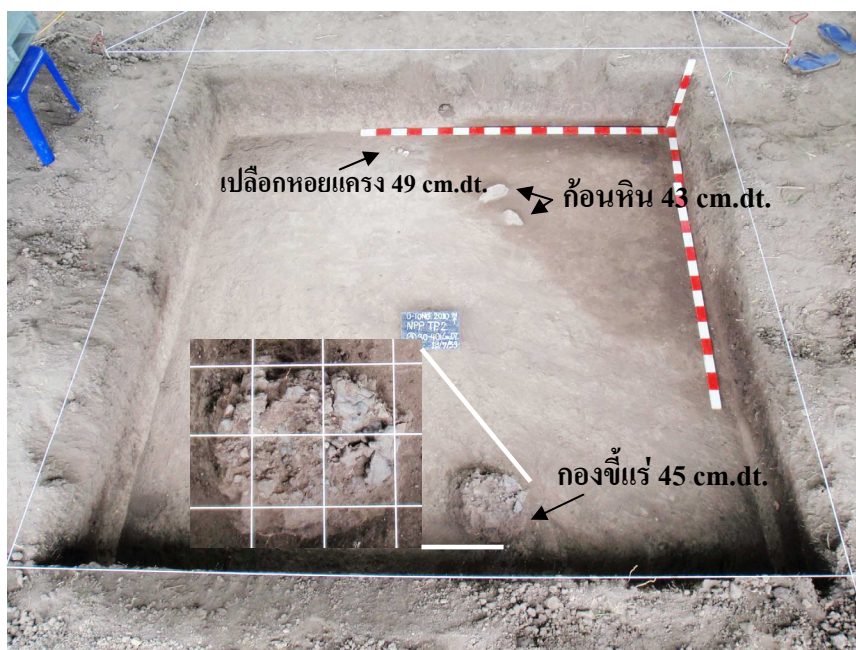
สรุปผลการขุดค้นหลุมขุดทดสอบ TP.2

หลังจากทำการขุดค้นเสร็จสิ้นแล้วหลุมขุดค้นมีความลึก 240 cm.dt. สามารถแบ่งชั้นทับถมได้ 5 ชั้นหลักโดยมีรายละเอียดดังนี้

ชั้นทับถมที่1 มีความหนาทั้งชั้นประมาณ 50 เซนติเมตร ช่วบนโดยถูกไถพรวนเพื่อใช้ในการปลูกพืช ดินชั้นนี้จะพบมูลสัตว์ จำพวกมูลวัวมูลไก่ นำมาใส่เพื่อบำรุงดิน และพบซากพืชเป็นจำนวนมากเกิดจากการไถพรวนกลับดินที่มีวัชพืชขึ้น ในชั้นที่ถูกไถพรวนนี้มีความหนา 25 เซนติเมตร ดินจึงมีสีน้ำตาลเข้ม (10YR 3/2 very dark grayish brown) จัดเป็นดินร่วนเหนียว มีค่าปริมาณอินทรีย์วัตถุ 1.22 ค่าความเป็นกรดต่าง 7 เป็นกลาง ชั้นดินนี้น่าจะเป็นชั้นดินสุดท้ายที่เป็นที่ประกอบกิจกรรมในสมัยโบราณเศษภาชนะที่พบในชั้นนี้เป็นภาชนะประเภท เนื้อดินส่วนใหญ่เผาเกือบสุกดี และเนื้อเกือบแกร่งปริมาณภาชนะดินเผาในชั้นนี้พบ เศษภาชนะเครื่องถ้วยจีน และพบลูกปัดแก้วแบบสีเดียวนอกจากนั้นยังพบ กระสุนดินเผา และเบี้ยดินเผาในชั้นดินระดับนี้อีกด้วย

ชั้นทับถมที่2 เป็นชั้นดินที่มีความหนาประมาณ 25 เซนติเมตรลักษณะดินมีสีน้ำตาลอ่อน (2.5Y 5/3 light olive brown) เป็นดินร่วนเหนียว มีปริมาณอินทรีย์วัตถุ 1.05ค่าความเป็นกรดต่าง 7 เป็นกลาง แบ่งชั้นชัดเจนจากชั้นดินที่ 1 ชั้นทับถมนี้เป็นชั้นดินที่พบเศษภาชนะมากที่สุดกว่าชั้นอื่นๆและพบร่องรอยกิจกรรม1(ภาพที่21) และร่องรอยกิจกรรมที่2(ภาพที่22) ร่องรอยในชั้นดินนี้ แสดงให้เห็นว่าชั้นดินในช่วงนี้เป็นพื้นที่ ที่ถูกใช้งานในบริเวณนี้ และหนาแน่นในช่วงหนึ่งของพื้นที่นี้ ในชั้นดินนี้สามารถแบ่งชั้นแทรกย่อยได้อีก 1 ชั้นแทรกดังนี้

ชั้นแทรก2a อยู่ที่ผนังด้านตะวันออกเป็นลักษณะวงรีกว้าง 30 เซนติเมตรอยู่ระหว่างชั้นดินที่1 และชั้นดินที่2 มีสี น้ำตาลเข้ม (10YR 2/2 very dark brown) และมีเม็ดปูนมาร์ล เป็นจุดเล็กๆเป็นกระจุกทั่วในชั้นแทรก เป็นดินร่วนเหนียวมีปริมาณอินทรีย์วัตถุ 0.81 ความเป็นกรดต่าง 7.5เป็นด่างอ่อน ไม่พบโบราณวัตถุ

ภาพที่ 23 ร่องรอยกิจกรรมที่ 1 ระดับสมมติที่ (3) 40-50 cm.dt.

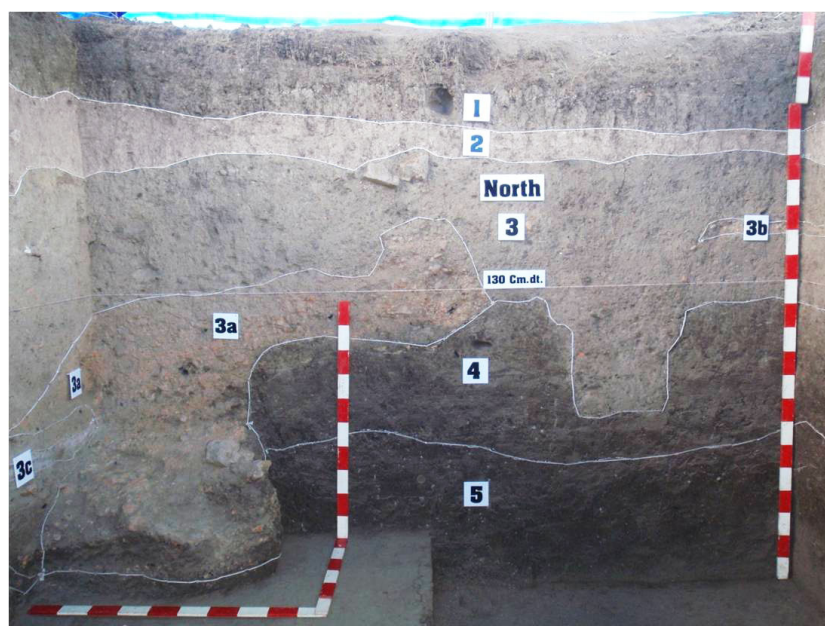

ภาพที่ 24 ร่องรอยกิจกรรมที่ 2 ระดับสมมติที่ (4) 50-60 cm.dt.

ชั้นทับถมที่3 เป็นชั้นดินที่มีความหนาประมาณ 40 เซนติเมตรลักษณะของดินมีสีน้ำตาลเทา (2.5Y 5/2 grayish brown) เป็นดินร่วน มีปริมาณอินทรีย์วัตถุ 0.69 ค่าความเป็นกรดต่าง 7.5 เป็นด่างอ่อนในชั้นนี้พบว่าปริมาณของภาชนะดินเผาตกลงอย่างเห็นได้ชัด พบร่องรอยเป็นดินเผาไฟเป็นเม็ดเล็กๆเป็นกองหลุดได้ง่าย กินพื้นที่ช่วงผนังทิศเหนือไปถึงผนังทิศใต้ในชั้นดินนี้อาจเป็นที่ประกอบกิจกรรมที่เกี่ยวกับความร้อนเพราะพบดินเผาไฟเป็นจำนวนมาก สามารถแบ่งชั้นดินย่อยเป็นชั้นแทรกในชั้นนี้ได้ 2 ชั้นแทรกดังนี้

ชั้นแทรก3a ชั้นแทรกนี้คือชั้นกลุ่มดินเผาไฟที่อยู่ติดผนังด้านทิศเหนือมีสีน้ำตาลอ่อน (2.5Y 5/4 light olive brown) เป็นดินเหนียวร่วน มีปริมาณอินทรีย์วัตถุ 0.43 ค่าความเป็นกรดต่าง 7.5 เป็นด่างอ่อนชั้นแทรกนี้กินความลึกลงไปจนเกือบชั้นดินธรรมชาติ (ภาพที่23)

ชั้นแทรก3b เป็นชั้นแทรกที่มีดินเผาไฟเล็กๆความหนาประมาณ 10 เซนติเมตร อยู่ระหว่างมุมผนังด้านทิศเหนือ และทิศตะวันออกดินมีสีน้ำตาลอ่อน (2.5Y 5/4 light olive brown) เป็นดินร่วนมีปริมาณอินทรีย์วัตถุ 0.70 ค่าความเป็นกรดต่าง 7.5 ด่างอ่อน ไม่พบโบราณวัตถุ

ภาพที่25 ชั้นแทรก3a กลุ่มดินเผาไฟที่ปรากฏบนผนังหลุมขุดค้นด้านทิศเหนือ

ชั้นทับถมที่4 ชั้นนี้มีความหนา 50 เซนติเมตร เป็นชั้นที่ดินเปลี่ยนเป็นสีที่เข้มขึ้นคือมีสีน้ำตาลเข้ม (2.5Y 4/2 dark grayish brown) มีปริมาณอินทรีย์วัตถุ 0.54 ค่าความเป็นกรดต่าง 7.5 เป็นด่างอ่อน เป็นชั้นที่ไม่พบโบราณวัตถุใดๆชั้นดินนี้ พิจารณาแนวชั้นดินพบว่าการขุดหลุมจากชั้นดินก่อนหน้านี้ลงมาถึงชั้นดินที่ 4 นี้ 2 ที่ด้วยกัน คือ บริเวณที่เป็นกองดินเผาไฟ ด้านมุมผนังหลุมขุดค้น ทิศเหนือและทิศตะวันตก และที่ผนังหลุมขุดค้นด้านทิศตะวันออก

ชั้นทับถมที่5 ลักษณะดินในชั้นนี้มีสีน้ำตาลเข้ม (2.5Y 4/2 dark grayish brown) คล้ายชั้นดินที่4 แต่แตกต่างกันตรงที่ชั้นดินนี้เริ่มมีเม็ดปูนมาร์ลปรากฏซึ่งเป็นชั้นดินที่จะถึงชั้นดินธรรมชาติ มีปริมาณอินทรีย์วัตถุ 0.14 ค่าความเป็นกรดต่าง 7.5 ด่างอ่อน ในชั้นดินนี้พบว่าแนวกองดินเผาไฟได้กินพื้นที่ลงมาถึงชั้นดินนี้ด้วย ไม่พบโบราณวัตถุใดๆในชั้นดินนี้

ชั้นดินที่6 ชั้นดินธรรมชาติมีลักษณะเป็นสีเขียวอมเทา (5Y 5/2 olive gray) มีปริมาณอินทรีย์วัตถุ 0.14 ค่าความเป็นกรดต่าง 8.5 ด่างแก่ ดินในชั้นมีความแข็งและมีเม็ดกรวดและปูนมาร์ล อยู่ในปริมาณมากไม่พบโบราณวัตถุใดๆ

ภาพรวมของชั้นดินหลุมขุดทดสอบ TP.2 นี้ จะเห็นว่าการใช้พื้นที่ในชั้นดินที่1 ปริมาณของภาชนะถึงจะไม่มีปริมาณหนาแน่นมากแต่ก็มีการกระจายตัวทั่วพื้นที่หลุมขุดทดสอบ แสดงให้เห็นว่าในช่วงท้ายของการใช้พื้นที่นี้ยังคงมีการติดต่อกับชุมชนภายนอกอยู่ เพราะพบภาชนะ ทั้งเศษภาชนะเครื่องถ้วยจีน เคลือบสีเขียวซีมาเป็นต้น แต่ช่วงที่พื้นที่อย่างเห็นได้ชัดเจนนี้อาจเป็นชั้นดินที่2 เพราะพบปริมาณเศษภาชนะเป็นจำนวนที่มากและพบตลอดทั้งชั้นดินนี้มากกว่าชั้นอื่นๆอย่างเห็นได้ชัดและพบร่องรอยกิจกรรมถึง 2 กิจกรรมด้วยกัน ทั้งการถลุงโลหะและการใช้เป็นที่ทิ้งขยะจากครัวเรือนในสมัยโบราณชั้นดินที่3 ชั้นดินนี้เป็นชั้นดินที่พบโบราณวัตถุน้อยลงมากอาจเป็นเพราะเป็นพื้นที่ตรงนี้อาจจะเป็นพื้นที่ประกอบอุตสาหกรรมเกี่ยวกับการใช้ความร้อน เพราะพบเศษดินเผาไฟกระจายและปะปรายและเป็นกองหนาแน่นในชั้นนี้รวมถึงพบกองซีเถ้าเป็นกองหนา 10 เซนติเมตร กินพื้นที่ลึกเข้าไปในผนังทางด้านทิศตะวันตก ในชั้นดินที่4 เป็นชั้นดินที่พบร่องรอยการใช้พื้นที่ประกอบกิจกรรมเบาบางเพราะพบโบราณวัตถุเป็นเศษภาชนะน้อยชิ้น ส่วนชั้นดินที่5 ไม่พบร่องรอยการใช้พื้นที่เลย จึงอาจกล่าวได้ว่า พื้นที่หลุมขุดทดสอบนี้มีการเข้ามาใช้พื้นที่แรกเริ่มในชั้นดินที่4 เป็นครั้งแรก ตามด้วยชั้นดินที่3 และชั้นดินที่2 และ ชั้นดินที่1 เป็นชั้นดินสุดท้ายก่อนการทิ้งร้างไป

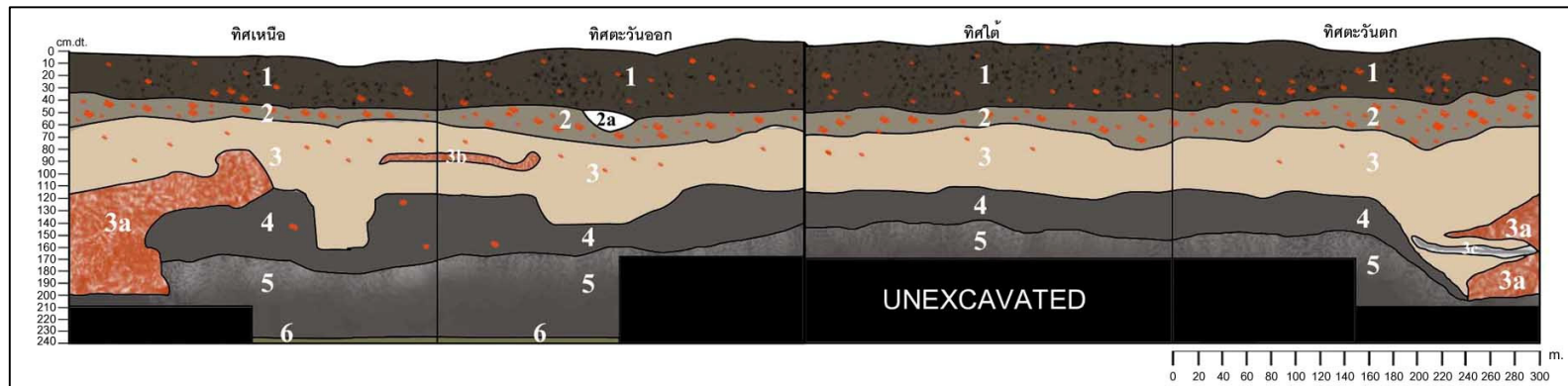
ส่วนในชั้นดินที่3 ได้ทำการขยายหลุมชุดตามแนวดินเผาไฟที่ผนังหลุมทางด้านทิศเหนือ เพื่อที่จะได้ทราบขนาดของแนวดินนี้ว่ามีขนาดเท่าใด เพื่อที่จะสามารถตั้งข้อสันนิษฐาน ร่องรอยการประกอบกิจกรรมนี้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ร่องรอยกิจกรรมที่พบอาจจะมีความสัมพันธ์กับการถลุงโลหะจากหลักฐานกองขี้แร่ที่กริด SEQ ที่ระดับ 45cm.dt. หรือการผลิตลูกปัดแก้วจากตะกรันแก้วที่พบในระดับ 60-70 cm.dt. ซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดผลการขยายหลุมชุดค้นในบทวิเคราะห์ต่อไป

ตารางที่5 สรุปโบราณวัตถุที่พบจากการขุดค้นหลุมทดสอบ TP.2

ระดับ (cm.dt)	โบราณวัตถุประเภทดินเผา								แก้ว		หิน		โลหะ						กระดูก	พืช	รวม (ชิ้น)
	เบี้ย/แว/กระสุน			ตะคัน	เครื่อง ถ้วยจีน	ลูก ปัด	ตุ๊กตา/ สัตว์	กระ เบ้อง	อิฐ (กรัม)	ลูก ปัด	ตะกั่ว	ชิ้นส่วน ประติมา- กรรมหิน	หิน กรวด	ห่วง ตะกั่ว	แร่เหล็ก	แผ่น เงิน	ทอง (กรัม)	ตะกั่ว (กรัม)	เบี้ย	ข้าว	
0-30	6	-	-	2	2	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13
30-40	3	-	1	1	1	-	-	-	140	7	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	15
40-50	6	-	1	-	3	-	-	-	300	93	-	2	2	1	1		-	576	-	-	109
50-60	7	1	-	2	-	-	-	1	500	7	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	19
60-70	-	-	-	-	-	-	-	3	4,000	140	1	1	-	1	-	1	-	270	-	-	147
70-80	5	-	-	-	-	2	2	2	270	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	13
80-90	3	-	-	1	-	-	1	-	1,250	88	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	101
90-100	2	-	-	-	-	1	-	-	4,500	148	-	-	-	1	-	-	0.005	136	-	-	152
100-110	-	-	-	1	-	-	-	-	1,300	26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	27
110-120	-	1	-	-	-	-	-	-	2,300	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11
120-130	-	-	2	-	-	-	-	-	2,000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	3
130-140	-	-	-	-	-	-	-	-	1,800	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
140-150	-	-	-	-	-	-	-	-	480	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8
150-160	-	-	-	-	-	-	-	-	260	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
160-170	-	-	-	-	-	-	-	-	300	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
170-180	-	-	-	-	-	-	-	-	196	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
180-190	-	-	-	-	-	-	-	-	157	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
190-200	-	-	-	-	-	-	-	-	183	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
200-210	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
210-220	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
รวม	32	2	4	7	6	3	3	6	19,936	530	2	4	3	5	1	1	0.005	982	1	8	618

ตารางที่ 6 สรุปผลการวิเคราะห์ตัวอย่างดินจากห้องปฏิบัติการ หลุมขุดทดสอบ TP.2

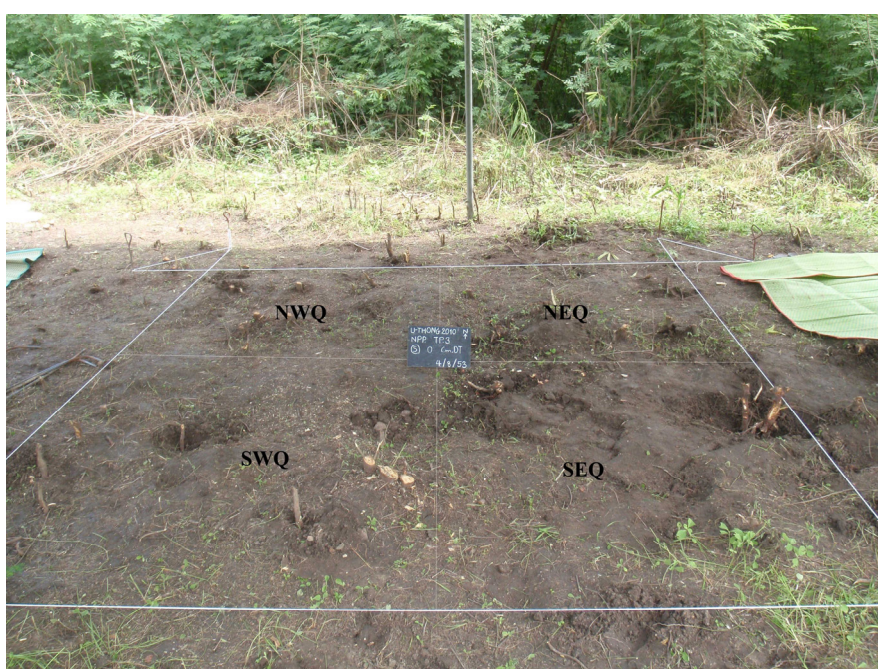
Layer	% Sand	% Silt	%Clay	%OM	PH	Dry clay color	Wet clay color	Soil types
1	38.865	30.066	30.066	1.223	7.0	10YR 3/2 very dark grayish brown	10YR 2/1 black	Clay loam
2	36.835	34.088	34.088	1.058	7.0	2.5Y 5/3 light olive brown	2.5Y 3/2 very dark grayish brown	Clay loam
2a	42.931	26.031	26.031	0.815	7.5	10YR 5/2 grayish brown	10YR 2/2 very dark brown	Clay loam
3	44.823	30.096	30.096	0.692	7.5	2.5Y 5/2 grayish brown	2.5Y 3/2 very dark grayish brown	Loam
3a	34.330	32.329	32.329	0.432	7.5	2.5Y 5/4 light olive brown	2.5Y 4/4 olive brown	Clay loam
3b	40.917	32.044	32.044	0.706	7.5	2.5Y 5/3 light olive brown	2.5Y 3/3 light olive brown	Loam
4	36.835	28.072	28.072	0.548	7.5	2.5Y 4/2 dark grayish brown	2.5Y 3/2 very dark grayish brown	Clay loam
5	32.811	30.084	30.084	0.404	7.5	10YR 4/2 dark grayish brown	10YR 3/2 very dark grayish brown	Clay loam
6	42.942	26.026	26.026	0.144	8.5	5Y 5/2 olive gray	5Y 5/3 olive	Clay loam

แผนผังที่ 5 ผังชั้นดินของหลุมขุดค้น TP.2 แหล่งโบราณคดีเนินพลับพลา

หลุมขุดทดสอบ TP.3

หลุมขุดทดสอบ TP.3 เป็นหลุมขุดค้นที่อยู่ห่างจากหลุม TP.2 ประมาณ 120 ไปทางทิศเหนือ ขนานกับคูเมืองและอยู่ห่างจากคูเมืองประมาณ 80 เมตร ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่เรียกว่าเนินพลับพลาเช่นเดียวกับหลุม TP.2 พื้นที่นี้แต่เดิมใช้ในการทำสวนปลูกพริกทั้งพื้นที่แต่ในปัจจุบันได้ปล่อยทิ้งร้าง สภาพเป็นป่ากระถิน มีต้นกระถินขึ้นหนาแน่น การขุดค้นใช้ระบบขุดค้นเดียวกับหลุมทดสอบ TP.2 คือการขุดค้นตามระดับสมมติ

ภาพที่ 26 หลุมขุดค้น TP.3 ที่แหล่งโบราณคดีเนินพลับพลา

สรุปผลการขุดค้นหลุมขุดทดสอบ TP.3

หลุมทดสอบ TP.3 เริ่มขุดอย่างละเอียดหลังระดับสมมติที่ 40 cm.dt. เพราะถูกรบกวนมาแล้วจากการไถพื้นที่ทำเกษตรกรรม และพบว่ามีภาชนะดินในพื้นที่ย่อยๆ มาถมนบริเวณนี้ไม่น้อยนัก เพื่อทำร่องสวน พื้นที่นี้จากการถ้ำระดับพบว่าสูงกว่าพื้นที่ TP.2 ประมาณ 20 เซนติเมตร จากการขุดค้นพบว่ามีระดับความลึกที่ 210 cm.dt. และแบ่งชั้นทับถมออกได้เป็น 5 ชั้นหลักดังมีรายละเอียดดังนี้

ชั้นทับถมที่ 1 มีความหนาโดยรวมประมาณ 45 เซนติเมตรเป็นชั้นดินปัจจุบันที่ทิ้งร้างไม่ได้ใช้พื้นที่แล้วมีต้นกระถินขึ้นเต็มพื้นที่ ชั้นดินนี้พบรากไม้เป็นจำนวนมาก ความหนาของชั้นที่ถูกรบกวน 15 เซนติเมตรดินมีสีน้ำตาลเข้ม (2.5Y 3/2 very dark grayish brown) เป็นดินร่วนเหนียว ค่าอินทรีย์วัตถุในดิน 1.23 ค่าความเป็นกรดต่าง 7 เป็นกลาง ชั้นดินนี้เป็นชั้นดินสุดท้ายในการใช้พื้นที่ ในสมัยโบราณเศษภาชนะที่พบส่วนใหญ่เป็นเศษภาชนะเนื้อดิน เนื้อเกือบละเอียดเผาเกือบสุกผิวสีส้มเข้ม และส้มอ่อนไล่ในมีสีเทาเข้ม ชั้นเล็กประมาณ 2-3 เซนติเมตรกระจายตัวทั่วชั้นดินแต่เป็นปริมาณที่เบาบาง

ชั้นทับถมที่ 2 ชั้นดินนี้มีความหนาประมาณ 30 เซนติเมตรลักษณะสีดินเป็นสีน้ำตาลอ่อนตัดกับสีดินชั้นบนอย่างชัดเจน (2.5Y 5/2 grayish brown) เป็นดินร่วน ปริมาณอินทรีย์วัตถุในดิน 1.02 ค่าความเป็นกรดต่าง 7.5 เป็นด่างอ่อนๆ ในชั้นนี้พบเศษภาชนะที่เริ่มมีขนาดใหญ่ขึ้นประมาณ 5-10 เซนติเมตรและเพิ่มปริมาณมากขึ้นกว่าชั้นดินที่แล้ว และยังถือว่าไม่หนาแน่น

ชั้นทับถมที่ 3 มีระดับความหนาประมาณ 40 เซนติเมตร ชั้นดินนี้มีสีอ่อนขึ้นเล็กน้อยจากชั้นดินที่แล้ว สีน้ำตาลอ่อนอมเทา (2.5Y 5/2 grayish brown) เป็นดินร่วน มีปริมาณอินทรีย์วัตถุ 0.86 ค่าความเป็นกรดต่าง 7.5 เป็นด่างอ่อนๆ ในระดับชั้นนี้พบเศษภาชนะหนาแน่นในช่วงบนของชั้นลงมาประมาณ 20 เซนติเมตร หลังจากระดับนี้ลงมาภาชนะมีความหนาแน่นลดลงอย่างเห็นได้ชัด ในชั้นดินนี้พบร่องรอยกิจกรรมที่ 1 (ภาพที่ 25) เป็นกองของกระดูกสัตว์น้ำประเภทปลาและเปลือกหอยซึ่งทอดตัวเป็นแนวยาวจากทิศตะวันตกมาทางผนังหลุมทิศใต้ ที่ผนังหลุมทิศใต้พบว่ามีรอยของดินถูกความร้อนเป็นสีเหลือง อมส้มมีเศษของถ่านปะปนเล็กน้อยซึ่ง

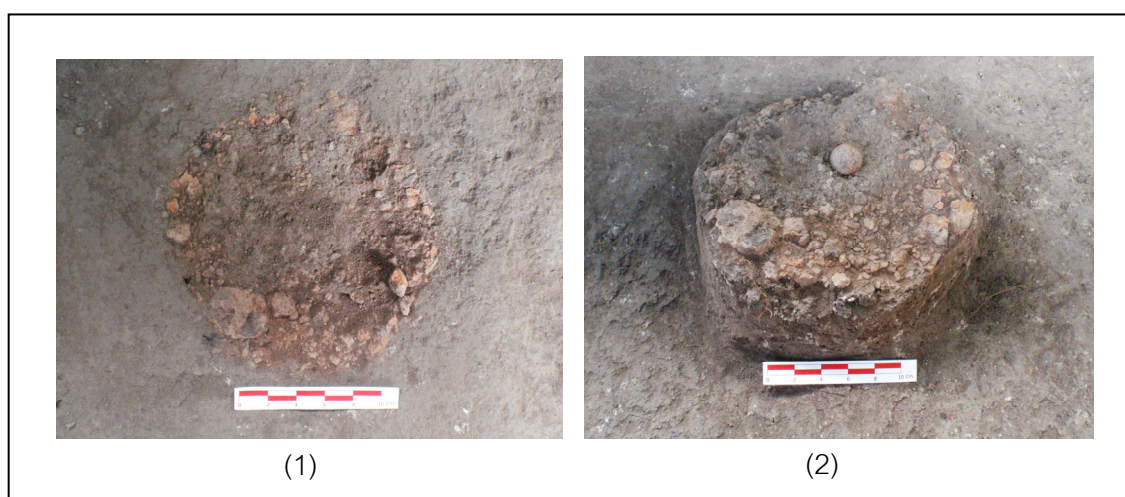
คาดว่าศูนย์กลางของไฟนั้นน่าจะอยู่ลึกเข้าไปในผนังด้านนี้ ซึ่งอาจจะเป็นร่องรอยของกองไฟที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมครัวเรือนในอดีต ในชั้นดินนี้สามารถแบ่งชั้นดินแทรกได้อีก 1 ชั้นแทรก คือ

ชั้นแทรก 3a มีความหนาประมาณ 25 เซนติเมตร ยาว 46 เซนติเมตร ลักษณะของดินมีสีน้ำตาลเข้ม (2.5Y 4/2 dark grayish brown) เป็นดินร่วน มีปริมาณอินทรีวัตถุ 0.82 ค่าความเป็นกรดต่าง 7.5 เป็นด่างอ่อน มีก้อนดินถูกเผาไฟสีเหลืองอมส้มและถ่านเล็กน้อยปะปนในชั้นแทรกนี้ ซึ่งชั้นแทรกนี้อยู่ติดกับร่องรอยกิจกรรมที่เป็นกองเปลือกหอยและกระดูกปลา ซึ่งจะกล่าวในบทวิเคราะห์ต่อไป

ภาพที่ 27 ร่องรอยกิจกรรมที่ 1 ระดับสมมติที่ (7) 90-100 cm.dt.

ชั้นทับถมที่ 4 นั้นดินนี้มีความหนาประมาณ 30 เซนติเมตร ลักษณะของดินมีสีน้ำตาลเข้ม (2.5Y 3/1 very dark gray) ตัดกับชั้นดินก่อนชัดเจนเป็นดินร่วนเหนียว มีปริมาณอินทรีย์วัตถุ 0.70 ค่าความเป็นกรดด่าง 7.5 ในชั้นดินนี้พบจำนวนปริมาณเศษภาชนะเบาบางลงมาก แต่พบร่องรอยกิจกรรมที่ 2 คือ รอยของดินถูกความร้อนเป็นรูปวงกลม ขนาด 21 เซนติเมตร มีความหนา 11 เซนติเมตร ที่กริดNWQ(ภาพที่26) โดยได้พบโบราณวัตถุร่วมขณะขุดค้นในระดับดินเดียวกันนี้คือ วัตถุทำจากดินเผาไฟมีสีดำจำนวน 5 ชิ้นประกอบด้วย ดินปั้นเป็นรูปกลมแบนมีรอยขีดด้านหนึ่งและคล้ายรอยกดอีกด้านหนึ่ง มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 1.5 เซนติเมตร 1 ชิ้น, ดินปั้นเป็นรูปกลมท่อนขนาดมีรอยกดประทับเล็กน้อยด้าน เส้นผ่าศูนย์กลาง 2 เซนติเมตร 1 ชิ้น, ดินปั้นเป็นรูปปรางขนาด 1 เซนติเมตร 1 ชิ้น, ดินปั้นไม่เป็นรูปร่างมีรอยบีบ 2 เซนติเมตร 1 ชิ้น ดินปั้นเป็นรูปกระสุนทรงรีดินเผาขนาด 3 เซนติเมตร 1 ลูก เส้นผ่าศูนย์กลาง 3 เซนติเมตร เบื้องต้นคาดว่าร่องรอยดินเผาไฟนี้น่าจะเป็นร่องรอยกิจกรรมเกี่ยวเนื่องในการประกอบพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งจะขอลำถึงรายละเอียดโบราณวัตถุที่พบร่วมกับร่องรอยกิจกรรมนี้ในบทวิเคราะห์ต่อไป

ภาพที่ 28 ร่องรอยกิจกรรมที่ 2 ระดับสมมติที่ (12) 140-150 cm.dt.

(1) ลักษณะและขอบเขตร่องรอยดินเผาไฟ

(2) ความหนาของกองดินเผาไฟ

ชั้นทับถมที่5 มีความหนาประมาณ 30 เซนติเมตรเป็นชั้นดินที่มีสีเข้มเช่นกันคือมีน้ำตาลเข้ม (2.5Y 4/2 dark grayish brown) เป็นดินร่วนเหนียว มีค่าอินทรีย์วัตถุ 0.61 ค่าความเป็นกรดต่าง 7.5 เป็นด่างอ่อน ลักษณะดินมีลักษณะแข็งและแน่นขึ้น มีเม็ดปูนมาร์ลแทรกตัวในเนื้อดินในปริมาณที่มากทั่วชั้นในชั้นดินนี้คือชั้นดินที่จะถึงชั้นดินธรรมชาติแล้ว และไม่พบโบราณวัตถุใดๆในชั้นดินนี้เลย

ชั้นดินที่6 เป็นชั้นดินธรรมชาติ มีสีเทาอมเขียว (5Y 4/2 olive gray) เป็นดินร่วนเหนียว มีค่าอินทรีย์วัตถุ 0.32 และค่าความเป็นกรดต่าง 8 เป็นด่าง ดินมีลักษณะแข็งเต็มไปด้วยเม็ดปูนมาร์ลสีขาว และ เม็ดกรวดทั่วชั้นดิน ไม่พบโบราณวัตถุใดๆ

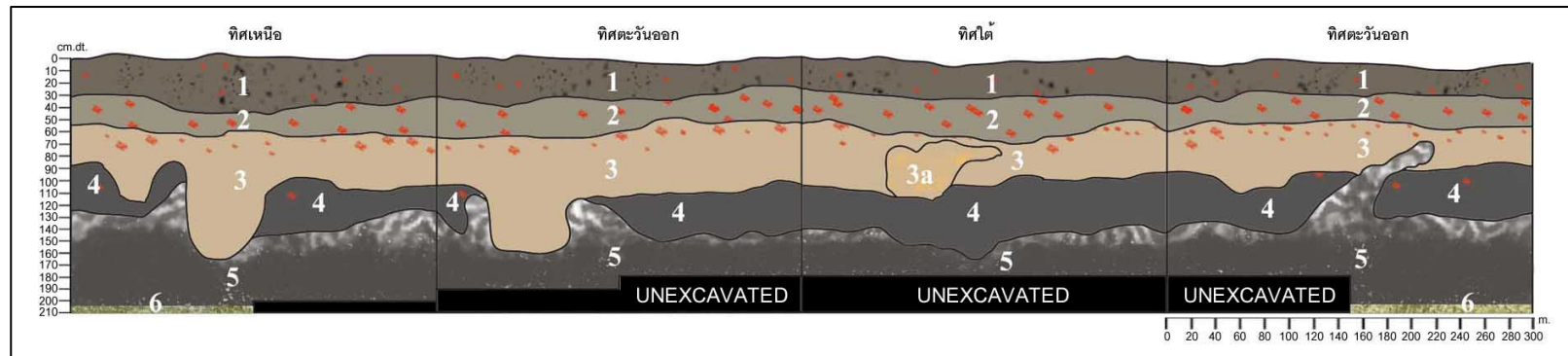
โดยรวมของหลุมทดสอบ TP.3 พบว่าชั้นดินแรกเป็นชั้นดินสุดท้ายของชั้นทับถมยังพบร่องรอยการใช้พื้นที่แต่ไม่หนาแน่นนัก ในชั้นดินที่2 ชั้นดินมีความเปลี่ยนแปลงคือมีสีอ่อนขึ้นและปริมาณของภาชนะมีปริมาณที่เท่าเดิม ในชั้นดินที่3จะเห็นถึงการใช้งานพื้นที่นี้ชัดเจนคือพบเศษภาชนะดินเผาจำนวนมากแน่นในช่วงบนของชั้นดิน และพบร่องรอยกิจกรรมที่1 คือร่องรอยการประกอบกิจกรรมโดยพบเศษของเปลือกหอย และกระดูกปลากองอยู่ใกล้กันพร้อมกับพบร่องรอยของดินถูกความร้อนในระดับเดียวกันจึงมีความเป็นไปได้ว่า น่าจะเป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรมเกี่ยวกับการประกอบอาหารในสมัยโบราณ แต่ในช่วงล่างของชั้นดินนี้พบว่ามีเศษภาชนะที่ลดลงอย่างชัดเจน ในชั้นดินที่4 ปริมาณของเศษภาชนะน้อยมากที่สุดแต่พบร่องรอยกิจกรรมที่ 2 โดยพบเป็นร่องรอยดินถูกไฟเผาเป็นรูปวงกลมขนาด 21 เซนติเมตรซึ่งคาดว่าน่าจะเป็น กองไฟในการประกอบพิธีเนื่องในศาสนาพราหมณ์ เพราะพบโบราณวัตถุที่มีสัญลักษณ์มงคล 2 ชั้นและดินปั้นเป็นรูปทรงต่างๆอีก 3 ชั้นในระดับและพื้นที่ใกล้เคียงกัน (ดังจะกล่าวรายละเอียดในบทวิเคราะห์) ในชั้นดินที่5เป็นชั้นดินที่ก่อนที่จะถึงชั้นดินธรรมชาติ พบเศษภาชนะ 8 ชิ้นในชั้นนี้แถบทิศเหนือของหลุมขุดค้นในช่วง170-180cm.dt. แต่หลังจากนั้นลงมาแล้วไม่พบโบราณวัตถุใดๆอีกเลยจนถึงชั้นดินธรรมชาติ

ตารางที่ 7 สรุปโบราณวัตถุที่พบจากการขุดค้นหลุมทดสอบ TP.3

ระดับ (cm.dl)	โบราณวัตถุประเภทดินเผา									แก้ว	หิน		โลหะ				พืช	รวม (ชิ้น)	
	เบี้ย	แว	กระสุน	ตะคัน	ตราประทับ?	ดินเผาปั้น รูปเลขาคณิต+ไม้ เป็นรูปร่าง	เครื่องถ้วยจีน	กระเบื้อง	อิฐ (กรัม)		ลูกปัด	งบน้ำอ้อย	หินปูน	ห่วงตะกั่ว	ใบมีดเหล็ก	สัมฤทธิ์			ตะกรัน (กรัม)
0-40	-	-	-	-	-	-	-	-	79	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
40-50	-	1	-	-	-	-	1	-	106	-	-	-	-	-	-	-	-	2	
50-60	1	-	-	--	-	-	-	-	113	-	-	-	1	-	-	74		2	
60-70	1	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	3	-	-	1	-	-	7	
70-80	1	-	-	1	-	-	-	-	33	2	1	-	-	-	-	102	-	5	
80-90	2	1	-	2	-	-	-	-	164	212	-	-	1	-	-	90	3	221	
90-100	2	-	2	1	-	1	-	-	185	78	-	-	-	2	-	36	7	93	
100-110	-	1	-	2	-	-	-	-	259	-	-	-	-	-	-	-	-	3	
110-120	-	-	-	-	-	-	-	-	231	46	-	-	-	-	-	-	-	46	
120-130	-	-	-	-	-	-	-	-	60	-	-	-	-	-	-	-	-		
130-140	-	-	-	-	-	-	-	-	78	-	-	-	-	-	-	-	-		
140-150	-	-	2	-	-	5	-	-	90	-	-	-	-	-	-	-	-	7	
150-160	-	-	5	-	1	-	-	-	30	-	-	-	-	-	-	-	-	6	
160-170	-	-	-	-	-	-	-	-	30	-	-	-	-	-	-	-	-		
170-180	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
180-190	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
190-200	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
200-210	Sterile																		
รวม	7	3	9	6	1	6	1	2	1,458	338	1	3	2	2	1	302	10	393	

ตารางที่ 8 สรุปผลการวิเคราะห์ตัวอย่างดินจากห้องปฏิบัติการ หลุมขุดทดสอบ TP.3

Layer	% Sand	% Silt	%Clay	%OM	PH	Dry clay color	Wet clay color	Soil types
1	38.133	32.454	29.411	1.239	7.0	2.5Y 3/2 very dark grayish brown	2.5Y 2.5/1 black	Clay loam
2	44.399	32.349	23.251	1.029	7.5	2.5Y 5/2 grayish brown	2.5Y 3/1 very dark grayish brown	Loam
3	44.489	30.278	25.232	0.865	7.5	2.5Y 5/2 grayish brown	2.5Y 3/1 very dark gray	Loam
3a	44.466	32.310	23.222	0.820	7.5	2.5Y 4/2 dark grayish brown	2.5Y 3/1 very dark gray	Loam
4	44.500	28.254	27.245	0.700	7.5	2.5Y 3/1 very dark gray	2.5Y 2.5/1 black	Clay loam
5	42.482	28.254	29.263	0.617	7.5	2.5Y 4/2 dark grayish brown	2.5Y 3/2 very dark grayish brown	Clay loam
6	42.389	26.278	31.332	0.320	8.0	5Y 4/2 olive gray	5Y 3/2 dark olive gray	Clay loam

แผนผังที่ 6 ผังชั้นดินของหลุมขุดค้น TP.3 แหล่งโบราณคดีเนินพลับพลา

บทที่ 4

วิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดี

ผลจากการดำเนินงานทางโบราณคดีที่คันดินคูเมืองอุทงทางด้านทิศตะวันตก กับพื้นที่ภายในเมืองทางด้านทิศใต้ 2 พื้นที่ และจากการสำรวจที่ได้กล่าวมาก่อนหน้านี้ทำให้ได้หลักฐานที่สามารถนำมาเข้ากระบวนการวิเคราะห์ตีความเกี่ยวกับบริบทด้านต่างๆของเมืองโบราณอุทง เพื่อให้เห็นสภาพวิถีชีวิตของเมืองอุทงในอดีต ทั้งทางด้านความสัมพันธ์ของเมืองโบราณอุทงกับชุมชนใกล้เคียง และการค้าที่ติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติรวมถึงอายุสมัยในการเริ่มใช้พื้นที่ ที่ได้ทำการศึกษาในครั้งนี้ ในบทนี้จึงจะขอลำถึงการวิเคราะห์หลักฐานต่างๆทางโบราณคดีที่ได้จากการขุดค้น 3 พื้นที่ คือ คันดินนอกเมืองอุทงทางด้านทิศตะวันตกและพื้นที่ทั้ง 2 ภายในเมืองด้านทิศใต้ของตัวเมืองอุทง โดยมีรายละเอียดดังนี้

คูน้ำ-คันดินเมืองโบราณอุทง

เมืองโบราณสำคัญในสมัยทวารวดีที่ตั้งอยู่ในแถบที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและภาคอื่นๆของประเทศไทยมักจะปรากฏรูปแบบคูน้ำคันดินลักษณะเฉพาะที่แสดงให้เห็นถึงการวางแผนผังของเมืองอย่างเป็นระบบและสะท้อนมุมมองทางด้านวิถีชีวิตมากกว่ามุมมองเชิงสัญลักษณ์ของการจำลองรูปแบบจักรวาล⁴⁷ ซึ่งหากสังเกตถึงการเลือกภูมิศาสตร์ของตำแหน่งที่ตั้งตัวเมืองต่างๆแล้วจะเห็นว่ามักจะให้ความสำคัญในการตั้งตัวเมืองให้ใกล้กับแม่น้ำสายใหญ่เพื่อจัดระบบชลประทานให้มีน้ำเข้ามาหล่อเลี้ยงภายในเมืองได้อยู่ตลอดเวลา ยังรวมถึงให้สามารถที่จะติดต่อกับชุมชนภายนอก และการติดต่อค้าขายกับต่างชาติที่อยู่ไกลออกไปได้ โดยอาศัยแม่น้ำที่อยู่ติดกับคูเมืองอีกด้านที่ถือว่าเป็นวิธีที่สะดวกที่สุด และมีความนิยมมากในขณะนั้น

⁴⁷ ดุษฎี สมบุญยะวิโรจน์, “รูปแบบเมืองทวารวดีในภาคกลางของประเทศไทย.” สารนิพนธ์ปริญาศิลปศาสตรบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2522, 74-75.

เมืองโบราณอู่ทองนั้นก็ปรากฏรูปแบบแผนผังเดียวกันกับที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นคือ เป็นเมืองที่มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบ โดยเมืองโบราณอู่ทองเป็นเมืองที่มีคันดินสองชั้น ซึ่งคันดินชั้นในมีความสูงมากกว่าคันดินชั้นนอก แผนผังของเมืองอู่ทองนี้มีลักษณะคล้ายรูปวงรีที่ไม่สม่ำเสมอ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตกับเมืองโบราณร่วมสมัยต่างๆ ที่พบเส้นทางน้ำที่สามารถเดินทางติดต่อกันได้กับเมืองอู่ทองในอดีต เช่น เมืองโบราณกำแพงแสน, เมืองนครปฐมโบราณ, เมืองคูบัว จะพบว่าเป็นรูปสี่เหลี่ยมมุมมนเป็นส่วนมาก ควอริช เวลส์ ได้สันนิษฐานรูปแบบเดิมของเมืองโบราณอู่ทองว่าในก่อนช่วงพุทธศตวรรษที่ 11 คูน้ำคันดินไม่ได้มีลักษณะอย่างที่เราเห็นในปัจจุบัน แต่มีลักษณะที่ไม่สม่ำเสมอ ซึ่งเป็นลักษณะของเมืองที่มีคูน้ำคันดินในรุ่นแรกๆ⁴⁸ ซึ่งได้ขยายต่อเติมภายหลังช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-13 และมีความกว้างของคูเมืองประมาณ 20 เมตร แต่ก็ยังไม่มีการศึกษาอย่างจริงจังในประเด็นนี้

เมื่อพิจารณาจากโบราณวัตถุและโบราณสถานที่พบทั้งในตัวเมืองและบริเวณใกล้เคียงจึงสามารถพอที่จะสันนิษฐานได้ว่า เมืองโบราณอู่ทองนั้นน่าจะเป็นเมืองที่เกิดขึ้นช่วงแรกๆในแถบที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา นอกจากนั้นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพท่านยังทรงได้บันทึก กล่าวถึงแนวกำแพงเมืองและป้อมปราการที่เมืองโบราณอู่ทองไว้ว่า “เคยมีป้อมปราการก่อด้วยศิลา(แลง) แต่หักพังไปเสียเกือบหมดแล้ว ยังเหลือคงรูปอยู่แต่ประตูเมืองข้างละเล็กน้อย แนวปราการด้านหน้าตั้งบนที่ดอน คูเป็นตระพังสูงราว 6 ศอก(3เมตร) แล้วเป็นแผ่นดินต่ำ(พื้นลาดลง)ต่อไปสัก 5 เส้น(200เมตร) ถึงริมน้ำจะเข้าสามพัน”⁴⁹ ทำให้เห็นว่า ในขณะที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้เสด็จมาสำรวจเมืองอู่ทองนั้น พบว่ายังมีร่องรอยของประตูเมืองซึ่งน่าจะอยู่บริเวณถนนมลายัแมน หรือด้านหน้าของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในปัจจุบันซึ่งไม่เหลือร่องรอยเพราะได้ถูกถมถนนสร้างถนนมลายัแมนไปแล้ว สภาพคันดินคูเมืองในปัจจุบันของเมืองโบราณอู่ทองนั้นตัวคันดินชั้นนอกได้เหลืออยู่เพียง2ด้านคือทางด้านทิศ

⁴⁸ H.G.Q. WALES, “RECENT DVARVATII DISCORIES AND SOME KHMER COMPARISON” JSS 68, PART 1, 43-54.

⁴⁹ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “เรื่องเมืองอู่ทอง จาก รายงานเสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี”, ใน โบราณวิทยาเมืองอู่ทอง (กรุงเทพฯ: ศิวพร, 2509), 224.

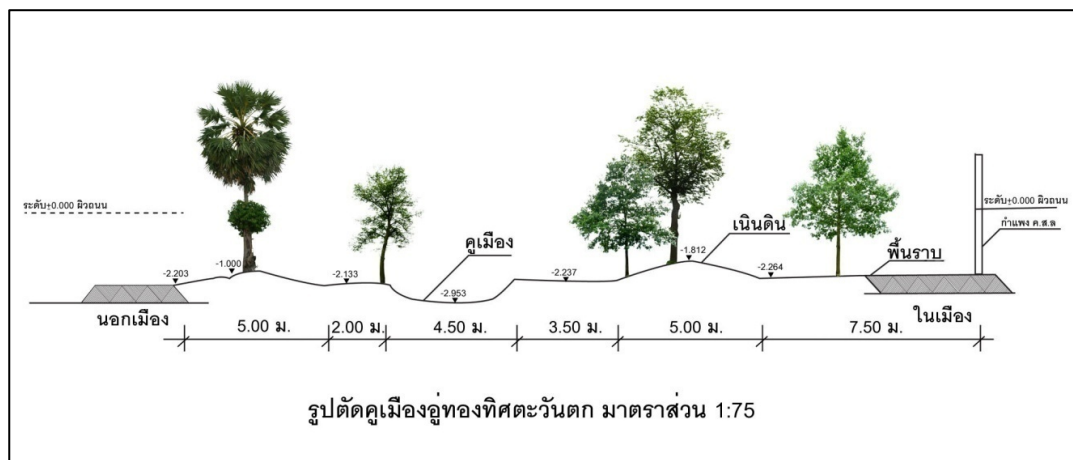
ตะวันตกและด้านทิศใต้ของตัวเมืองส่วนทางด้านอื่นได้ถูกไถปรับและถูกบุกรุกเป็นที่อยู่อาศัยไปแล้ว(ภาพที่29)

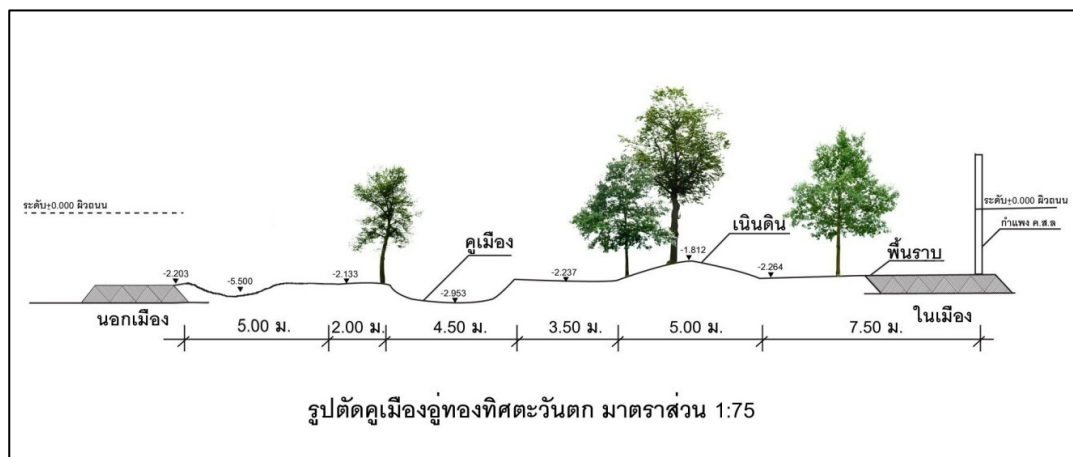
ภาพที่29 ภาพถ่ายทางอากาศเมืองโบราณคูทองปี พ.ศ.2553

ที่มา: ดัดแปลงจากภาพถ่ายทางอากาศจากโปรแกรม google earth.

แต่จากการสำรวจก่อนการขุดค้นในปี พ.ศ.2553 คูเมืองที่เหลือด้านดังกล่าวได้เปลี่ยนสภาพไปแล้วโดยมาจากการพัฒนาแหล่งน้ำที่ตื้นเขิน ทำให้มีโครงการปรับระดับของคันดินเพื่อใช้เป็นถนน และจะใช้เป็นทางสัญจรสำหรับการท่องเที่ยวโบราณสถานในอนาคต โดยจากที่คันดินเดิมมีความสูงประมาณ 1 เมตร จากพื้นถนน (ภาพที่30) ได้ถูกตัดส่วนที่สูงที่สุดของคันดินออกไป หากมองจากภาพตัดของคันดินทางทิศตะวันตก (ภาพที่31) จะพบว่าส่วนหนึ่งของคันดินได้ถูกขุดตัดหน้าดินออกจนกลายเป็นแอ่ง ในการดำเนินการนี้เองทำให้พบโครงกระดูกมนุษย์จำนวนหนึ่งในบริเวณนี้

ภาพที่ 30 ภาพตัดคูเมืองอุทกทางทางด้านทิศตะวันตกก่อนการแก้ไขปรับคันดิน

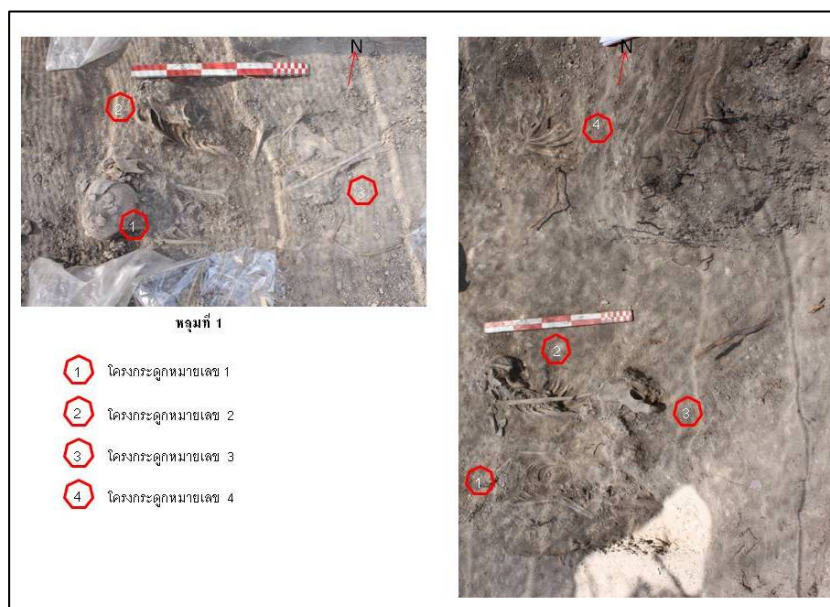
ภาพที่ 31 ภาพตัดคูเมืองอุทกทางทางด้านทิศตะวันตกหลังจากทำการปรับพื้นที่คันดิน

จากการพบโครงกระดูกจากการขุดตักหน้าดินนี้เองจึงทำให้พบว่าโครงกระดูกฝังเรียงกันไปตามแนวของคันดินนอกเมืองนี้ โดยเจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี ได้ทำการขุดกู้โครงกระดูกที่เหลือ พบตำแหน่งโครงกระดูกสองจุด จุดแรกพบส่วนของกระดูกศีรษะโผล่ออกมาจากคันดินโดยที่กระดูกส่วนล่างถูกทำลายตอนขุดตักดิน ส่วนจุดที่สองพบเป็นกระดูกท่อนขาโผล่ออกมาจากคันดิน จึงต้องทำการขุดกู้ทั้งสองจุด ซึ่งอยู่บริเวณใกล้กัน ทำให้สรุปจำนวนและสภาพของโครงกระดูกที่พบในเบื้องต้นได้ดังนี้⁵⁰

ตารางที่ 9 สรุปจำนวนและสภาพโครงกระดูกที่พบใกล้หลุมขุดค้น TP.1

หมายเลข	หลุมที่ 1/สภาพ(ภาพที่ 31)	หลุมที่ 2/สภาพ(ภาพที่ 32)
1	เด็กอายุ 0-5 ปี นอนคว่ำ ศีรษะไปทางทิศตะวันตก พบตั้งแต่กระดูกศีรษะลงไปขึ้นท่อนแขน	พบเพียงส่วนขาท่อนล่างจนถึงเท้า กระดูกมีขนาดใหญ่ นอนตะแคง ใบหน้าไปทางทิศใต้ ศีรษะไปทางทิศตะวันตก เป็นผู้ใหญ่เพศชาย
2	เด็กอายุ 0-5 ปี นอนคว่ำ ศีรษะไปทางทิศตะวันตก พบตั้งแต่ช่วงลำตัวลงมาถึงกระดูกเชิงกราน	เพศหญิง อายุ 25-30 ปี สมบูรณ์ทั้งโครง นอนตะแคง ใบหน้าไปทางทิศใต้ ศีรษะไปทางทิศตะวันตก
3	เด็กอายุ 5-10 ปี นอนคว่ำ ศีรษะไปทางทิศตะวันตก	พบเพียงท่อนขาที่ยื่นออกมาจากคันดินไม่สามารถระบุเพศอายุได้
4	พบเพียงกระดูกซี่โครงไม่สามารถระบุเพศอายุได้	-

⁵⁰ อภิรัฐ เจะเหล้า “รายงานเบื้องต้นการขุดกู้โครงกระดูกบริเวณคูเมืองโบราณอู่ทอง” สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี, 2553.

ภาพที่ 32 ตำแหน่งของโครงกระดูกมนุษย์ในหลุมขุดคุ้ยที่ 1

ภาพที่ 33 ตำแหน่งของโครงกระดูกมนุษย์ในหลุมขุดคุ้ยที่ 2

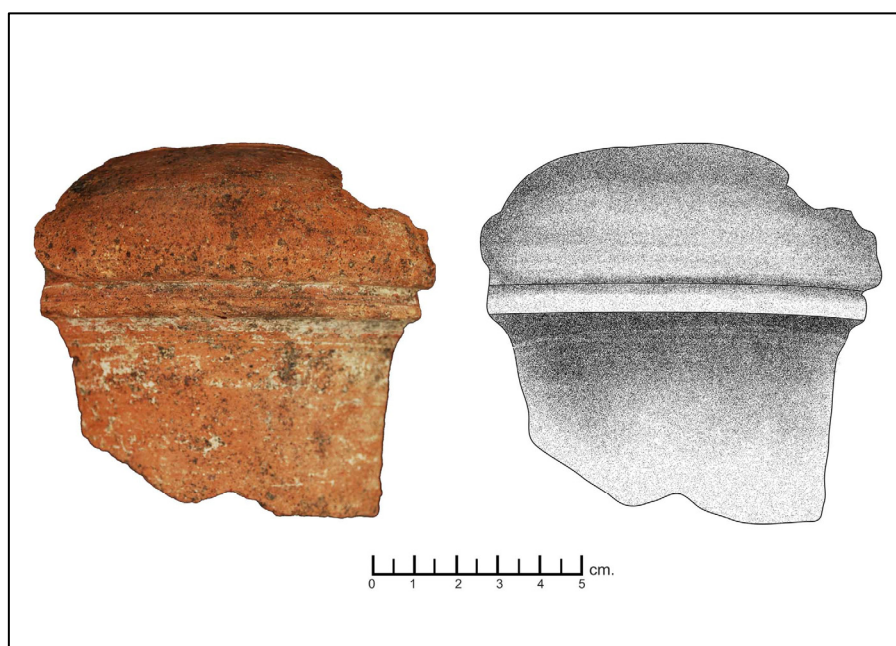
จากตารางที่ 9 และภาพที่ 32 และ 33 จะเห็นได้ว่ามีโครงกระดูกมนุษย์ที่พบจากการขุดกู้อย่างน้อย 7 โครงด้วยกัน ซึ่งมีทั้งโครงกระดูกที่เป็นเด็กและผู้ใหญ่ฝังซ้อนทับกันโดยไม่พบเครื่องอุทิศใดเลย ในหลุมขุดกู้ทั้งสองหลุม แต่ที่น่าสังเกตคือลักษณะของทิศทางการฝังเกือบทั้งหมดจะเหมือนกันคือการฝังวางศีรษะของโครงกระดูกไปทางทิศตะวันตก ในเบื้องต้นของการขุดกู้ครั้งนี้สามารถสันนิษฐานเบื้องต้นเกี่ยวกับโครงกระดูกที่พบนี้ได้น่าจะเป็นโครงกระดูกมนุษย์ในสมัยโบราณ ซึ่งก่อนหน้านี้จะไถ่ปรับคันดินนี้ได้มีสภาพลักษณะเป็นเนินดินสูงขึ้นไปและน่าจะเป็นชั้นสุดท้ายของการถมคันดินในสมัยโบราณ จากหลักฐานที่ได้จากการขุดกู้ทั้ง 2 หลุม เบื้องต้นสันนิษฐานได้ว่าบริเวณดังกล่าว อาจถูกใช้เป็นพื้นที่ฝังศพหรือสุสานของชุมชน ถึงแม้ว่าสมัยในทวารวดีศาสนาพุทธได้เข้ามาแล้ว แต่ผู้คนในสมัยนั้นก็ยังคงความเชื่อเดิมอยู่จนค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปสู่การเคารพตามความเชื่อทางพุทธศาสนา⁵¹

นอกจากนั้นในบริเวณใกล้กับที่พบโครงกระดูกห่างออกไปทางทิศตะวันตกประมาณ 100 เมตรพบว่ามีซากของกองอิฐกระจายอยู่ ซึ่งน่าจะเกิดจากการไถ่ปรับพื้นที่เพื่อทำการเกษตร จากการสอบถามจากเจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 2 คาดว่าน่าจะเป็นซากของเจดีย์ที่ถูกทำลายโดยที่ซากเจดีย์นี้ยังไม่เคยได้ถูกสำรวจหรือบันทึกมาก่อน และจากการเดินสำรวจพบว่าเป็นกองของเศษอิฐ อิฐส่วนใหญ่ที่พบจะเป็นอิฐจากโบราณสถาน มีลายนิ้วมือที่ปาดขณะที่อิฐยังเปียกอยู่ ปรากฏรอยทั้งกากบาท และเป็นรูปวงกลม แตกหักกระจายเป็นจำนวนมากอยู่ทั่วบริเวณ (ภาพที่ 34) และจากการสำรวจได้พบหลักฐานสำคัญคือ เศษชิ้นส่วนของสถูปดินเผา 1 ชิ้น (ภาพที่ 35) ซึ่งพอที่จะทำให้สันนิษฐานได้ว่า มีโบราณสถานเนื่องในพุทธศาสนาอยู่ใกล้บริเวณคันดินที่ใช้เป็นที่ฝังศพนี้และอาจมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพื้นที่บริเวณคันดินนี้ด้วย

⁵¹ อภิรัฐ เจะเหล่า “รายงานเบื้องต้นการขุดกู้โครงกระดูกบริเวณคูเมืองโบราณอู่ทอง” สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี, 2553.

ภาพที่34 ก้อนหินมีลายนิ้วมือปรากฏ กระจายกระจายทั่วพื้นที่

ภาพที่35 เศษสฤปดินเผาที่พบจากการสำรวจ

การจัดลำดับชั้นทับถมทางวัฒนธรรม TP.1

ชั้นวัฒนธรรมที่ได้จากการขุดค้นคันดินคูเมือง มีความลึกรวมกันกว่า 580 cm.dt. และสามารถแบ่งชั้นหลักฐานออกได้ 5 ชั้นหลักฐานด้วยกัน

ตารางที่10 สรุปชั้นหลักฐานทางโบราณคดีที่พบภายในหลุมขุดค้น TP.1

ชั้นหลักฐาน	ระดับ	ลักษณะของชั้นหลักฐาน
ชั้นหลักฐานที่1	0-70 cm.dt	เป็นชั้นกิจกรรมสุดท้าย จากการขุดค้นพบหลักฐานเพียง ก้อนดินเผาไฟ กระจายเบาบาง
ชั้นหลักฐานที่2	70-200 cm.dt.	เป็นชั้นที่พบหลักฐานว่ามีการฝังศพ ที่ระดับ 120.cm.dt. ร่วมกับเครื่องอุทิศ คือ ใบหอกโลหะ 1 ชิ้น นอกจากนั้นไม่พบหลักฐานอื่นใดอีกเลยในชั้นนี้
ชั้นหลักฐานที่3	200-340 cm.dt.	เริ่มพบร่องรอยหลักฐาน ในช่วงล่างของชั้นทับถม แต่ยังคงมีปริมาณที่เบาบาง
ชั้นหลักฐานที่4	340-410 cm.dt.	โบราณวัตถุพบหนาแน่นในชั้นนี้ โดยพบโบราณวัตถุชิ้นสำคัญคือ เศษเชิงภาชนะดินเผามีจารึก 397 cm.dt.
ชั้นหลักฐานที่5	410-460 cm.dt.	ยังคงพบโบราณวัตถุหนาแน่นต่อเนื่องจนถึงระดับ 450 cm.dt. โบราณวัตถุจึงเริ่มลดน้อยลง จนถึงชั้นดินธรรมชาติ

วิเคราะห์หลักฐานสำคัญที่พบจากชั้นวัฒนธรรมคันดินคูเมือง

โครงกระดูก และการฝังศพ

จากผลการขุดค้นคันดินคูเมืองจะเห็นได้ว่าในช่วงบนสุดของชั้นดินซึ่งเป็นชั้นทับถมสุดท้ายของการขุดลอกคันดินลงมาถึงชั้นที่พบโครงกระดูก จะไม่พบเศษภาชนะเลยซึ่งแสดงให้เห็นว่าการใช้พื้นที่ในช่วงชั้นดินนี้ จะใช้พื้นที่เป็นสำหรับฝังศพเพียงอย่างเดียวเท่านั้นสำหรับโครงกระดูก 1 โครงที่พบในระดับ 120 cm.dt. (ภาพที่36) เป็นโครงกระดูกที่ฝังนอนตะแคงหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก เอียงไปทางทิศใต้เล็กน้อยตามแนวคูเมือง จากการขุดค้นพบหลักฐานว่ามีเครื่องอุทิศเป็นใบหอกหักงอไว้ที่ข้างลำตัวของโครงกระดูก(ลายเส้นที่1) แต่ก็ไม่พบหลักฐานอื่นใดฝังอยู่ร่วมอีกเลย(แผนผังที่ 7) ซึ่งต่างจากโครงกระดูกที่ได้ทำการขุดกู้ไปก่อนหน้านี้ที่ทุกโครงไม่พบเครื่องอุทิศฝังอยู่ร่วมกับศพเลยแม้แต่ชิ้นเดียว การฝังศพโดยไม่ใส่เครื่องอุทิศให้ผู้ล่วงลับนี้ มีความคล้ายกับแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ยุคโลหะตอนปลาย ที่แหล่งโบราณคดีบ้านนาลาว(ภาพที่ 37) ห่างจากเมืองโบราณอู่ทองประมาณ 3 กิโลเมตร ซึ่งได้พบหลักฐานการฝังศพโดยหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกและพบเครื่องอุทิศเพียงชิ้นเดียวคือกำไลหินและไม่พบหลักฐานใดอื่นเลยภายในระดับชั้นที่พบโครงกระดูก⁵² การฝังศพหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกพร้อมเครื่องมือเหล็กยังมีลักษณะคล้ายกับแหล่งโบราณคดียุคโลหะตอนปลายที่ บ้านใหม่ชัยมงคล⁵³ และยังคล้ายกับการฝังศพในวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายที่แหล่งโบราณคดี ฟ้าแดดสงยาง(ภาพที่38) ที่มีลักษณะการฝังศพทั้งนอนหงายและนอนตะแคงเหยียดยาว หันศีรษะไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ซึ่งมีทั้งพบเครื่องอุทิศเป็นต่างหูเพียงชิ้นเดียวและไม่มีเครื่องอุทิศใดเลย⁵⁴ นอกจากนั้นการฝังศพลักษณะนอนเหยียดยาวนี้ยังพบในแหล่งโบราณคดีก่อนสมัยประวัติศาสตร์ตอนปลายที่อยู่

⁵² วสันต์ เทพสุริยานนท์, โบราณคดีเมืองอู่ทอง (กรุงเทพฯ: สหมิตรพรินต์ติ้ง, 2545), 127-150.

⁵³ สุรพล นาถะพินธุ, “การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย,” ใน การประชุมทางวิชาการระดับชาติ ฝรั่งเศส-ไทย ครั้งที่3 เรื่อง “พัฒนาการของรัฐในประเทศไทยจากหลักฐานทางโบราณคดี,” 182-186, กรุงเทพฯ: อทิตตา พรินต์ติ้ง, 2538.

⁵⁴ ผาสุข อินทราวุธ และคณะ, รายงานการขุดค้นเมืองฟ้าแดดสงยาง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ (นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544), 43.

ต่อเนื่องมาถึงสมัยทวารวดีอีกเช่น ที่แหล่งโบราณคดีเมืองอู่ตะเภา จังหวัดชัยนาท โครงกระดูกหมายเลข 1 ที่มีลักษณะการฝังศพ นอนเหยียดยาวหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือเช่นกัน⁵⁵ และแหล่งโบราณคดีซับจำปา จังหวัดลพบุรี ก็พบการฝังศพในลักษณะนอนเหยียดยาวเช่นกันแต่การวางศีรษะหันไปทางทิศตะวันออก⁵⁶ และยังสามารถเทียบได้กับ โครงกระดูกที่พบจากแหล่งโบราณคดีดงแม่นางเมืองจำนวน 9 โครง ที่พบในชั้นวัฒนธรรมสมัยทวารวดีที่ไม่พบการฝังเครื่องอุทิศร่วม⁵⁷

โครงกระดูกที่ขุดพบจากคันดินนี้เมื่อเปรียบเทียบชั้นดินกับการขุดค้นจากแหล่งโบราณคดีที่บ้านนาลาวเมื่อปี 2544 แล้ว พบว่าอยู่คนละชั้นทับถมและคนละชั้นวัฒนธรรม โครงกระดูกที่พบนี้จึงน่าที่จะเป็นโครงกระดูกในชั้นทับถมสมัยทวารวดีอย่างแน่นอน จากการขุดค้นไม่พบร่องรอยของหลุมฝังศพ ซึ่งพิจารณาจากชั้นทับถมแล้วพบว่าน่าจะเป็นการฝังศพที่เรียงกันเป็นจำนวนมากในครั้งเดียวกัน ตามแนวคันดินต่อเนื่องกันของโครงกระดูกที่พบก่อนหน้านี้ โดยที่โครงกระดูกที่พบภายในหลุมขุดค้นมีลักษณะของการฝังที่มีความคล้ายคลึงกันทั้งทิศทางการหันศีรษะของศพไปทางทิศตะวันตกและการวางศพนอนตะแคง จึงคาดว่าน่าจะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการฝังศพเพราะรูปแบบของการวางตัวของกระดูกมีระเบียบและมีความคล้ายกัน และการฝังศพโดยไม่ใส่ของอุทิศให้ผู้ตายก็ปรากฏอยู่ตามแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายหลายแหล่งดังที่ได้กล่าวมาแล้ว และน่าจะเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ที่แหล่งโบราณคดีบ้านนาลาว ถึงแม้ปรากฏว่ามีการยอมรับนับถือพุทธศาสนามานานแล้วก่อนหน้านี้สมัยทวารวดี แต่ก็ยังคงพบการฝังศพในรูปแบบความเชื่อดั้งเดิมอยู่

⁵⁵ จารึก วิไลแก้ว, โบราณคดีเมืองอู่ตะเภา (กรุงเทพฯ, 2534), 78-80.

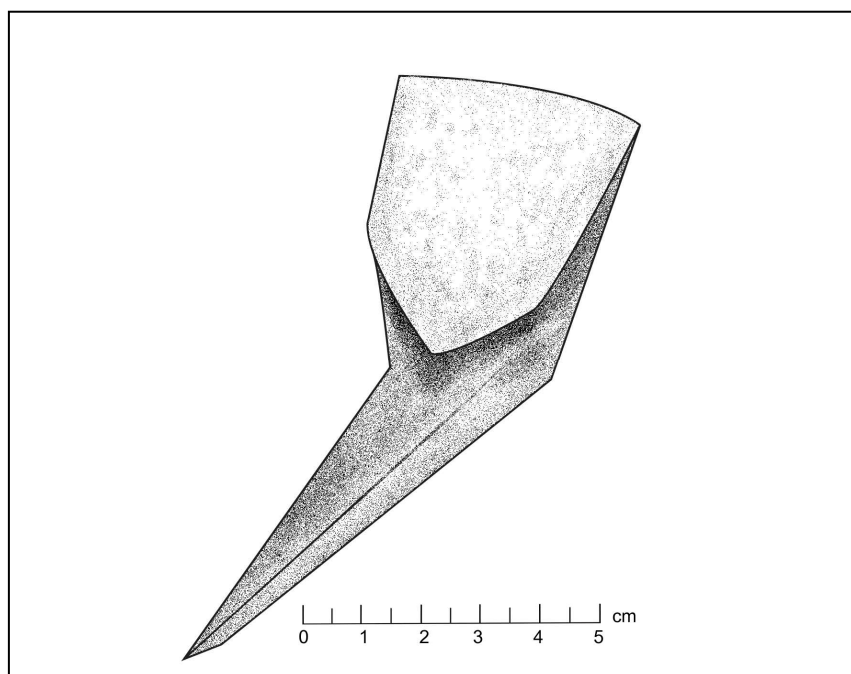
⁵⁶ สว่าง เลิศฤทธิ์, “ซับจำปา 2544: การปฏิบัติงานโบราณคดีและหลักฐานที่พบ,” เมืองโบราณ 27, 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2544): 117-113.

⁵⁷ พิมพ์ชนก พงษ์เกษตรกรรม, “พัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองโบราณดงแม่นางเมือง อ.บรรพตพิสัย จ.นครสวรรค์,” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552, 106-108.

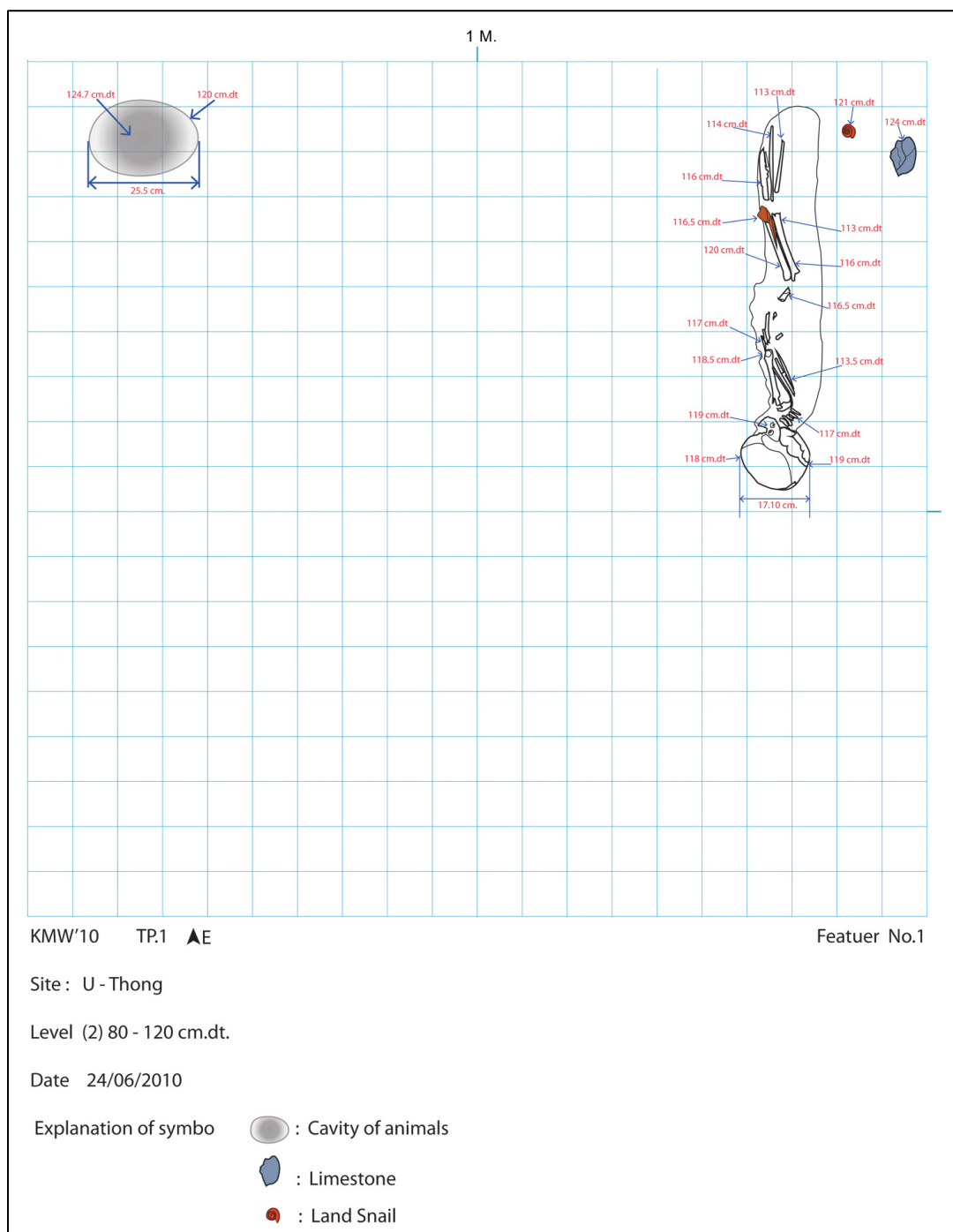
ในการค้นพบครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า ถึงจะมีการยอมรับนับถือพุทธศานามานานแล้วก็ตาม ก็ยังคงพบความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนที่ยังคงสืบเนื่องต่อมาจนถึงสมัยทวารวดี แต่มีข้อที่น่าสังเกตว่าโครงกระดูกที่พบจากคันดินคูเมืองทั้งหมด 7 โครง มีโครงกระดูกของเด็กอายุ 0-10 ปี มากกว่าโครงกระดูกของผู้ใหญ่ ซึ่งอาจแสดงให้เห็นถึงข้อสันนิษฐานหนึ่งของการตายบางประการได้ ส่วนด้านสาเหตุของการเสียชีวิตที่ชัดเจนกว่านี้นั้น ยังคงต้องการอาศัยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการศึกษาและหาคำตอบในโอกาสต่อไป.

ภาพที่36 โครงกระดูกฝังนอนตะแคงเหยียดยาวพร้อมใบหอกเหล็ก ที่ระดับ 120 cm.dt.

ลายเส้นที่1 ใบหอกเหล็กที่พบอยู่ร่วมกับโครงกระดูก

แผนผังที่ 7 ตำแหน่งโครงกระดูกมนุษย์และใบหอกที่พบในหลุมขุดค้น

ภาพที่37 โครงกระดูกจากแหล่งโบราณคดีบ้านนาลาว

ที่มา: วสันต์ เทพสุริยานนท์, “รายงานผลการขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านนาลาว ตำบลอุ้มของ อำเภอกู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี” ใน โบราณคดีเมืองอุทอง (กรุงเทพฯ: สหมิตรพรีนติ้ง, 2545), 134.

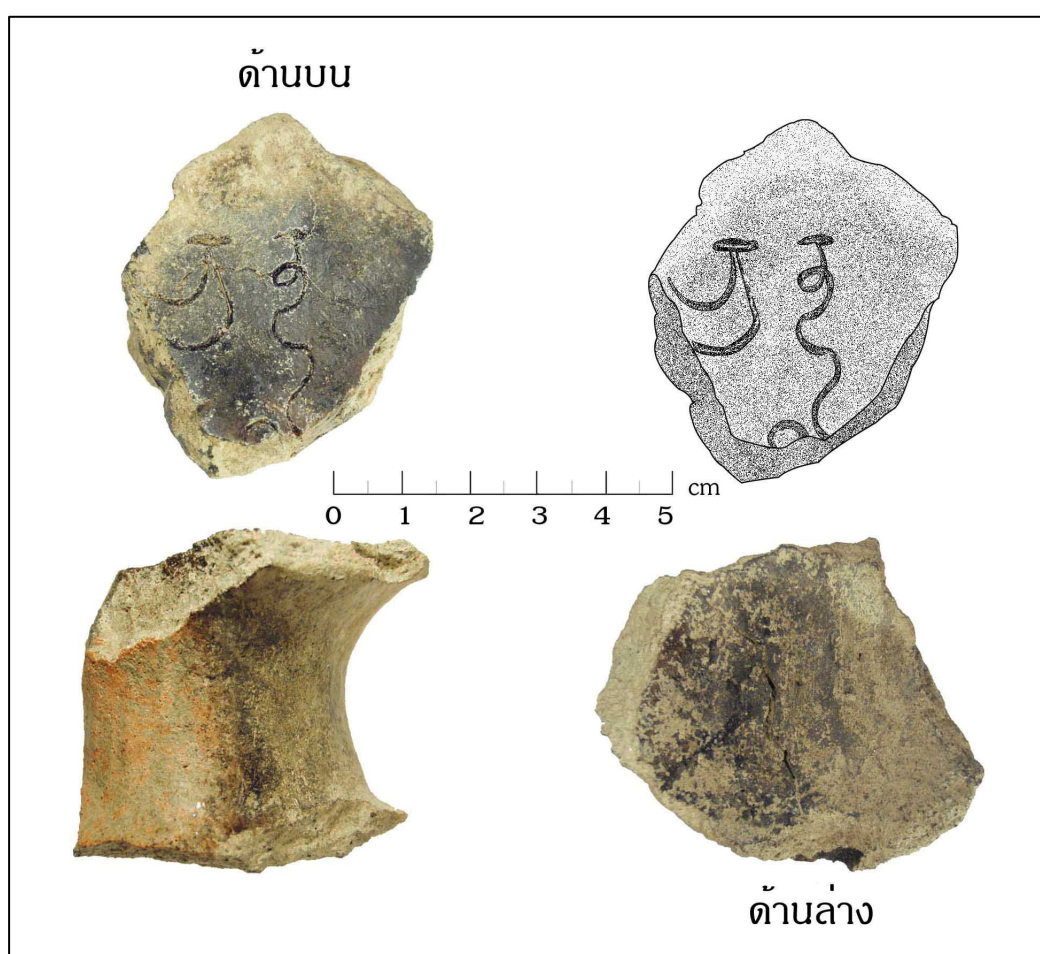

ภาพที่38 โครงกระดูกจากแหล่งโบราณคดี ฟ้าแดดสงยาง

ที่มา: ผาสุข อินทราวุธ และคณะ, รายงานการขุดค้นเมืองฟ้าแดดสงยาง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ (นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544), 120.

ภาชนะมีจารึก

นอกจากการกำหนดอายุค้นดินด้วยผลวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์แล้วในการขุดค้นดินครั้งนี้ยังได้พบหลักฐานสำคัญที่สามารถนำมาใช้กำหนดอายุได้ดีคือ ชิ้นส่วนเชิงของภาชนะทรงพานมีจารึกอักษรปัลลวะ(ภาพที่39) ที่ระดับ 397 cm.dt.

ภาพที่39 ชิ้นส่วนภาชนะทรงพานมีจารึกตัวอักษรปัลลวะช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-12

โดยที่ชิ้นส่วนเชิงภาษามีจารึก ท่านอาจารย์ก่องแก้ว วีระประจักษ์ ได้เป็นผู้อ่านและแปล พร้อมกับกำหนดอายุรูปแบบตัวอักษร คำที่ปรากฏในจารึกสันนิษฐานได้ว่า เมื่อพิจารณาจากตัวอักษรแล้วเป็นจารึกอักษรปัลลวะ เมื่อถอดอักษรแล้วได้รูปดังนี้

จำลองจารึก

คำอ่าน

จนะทุ อ่านว่า จัน-ทุ

ซึ่งคำว่า จนะทุ นี้อาจารย์ก่องแก้ว วีระประจักษ์ ได้ตรวจสอบทั้งภาษาบาลี และภาษาสันสกฤตแล้ว เป็นศัพท์ที่ไม่มีในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตเบื้องต้นนี้สันนิษฐานว่า บางส่วนของอักษรจารึกอาจแตกหายไปจึงทำให้รูปอักษรปรากฏไม่ครบจบคำในภาษาใดภาษาหนึ่ง หรือผู้จารึก อาจมีเจตนาจารึกไว้เป็นคำเฉพาะจึงไม่เข้าข่ายของอักขระภาษาใดๆ จึงไม่มีคำแปลตามภาษาใดภาษาหนึ่ง ด้านอายุของรูปตัวอักษรพิจารณาได้ยากมาก เพราะมีรูปอักษรเพียง 3 ตัว เท่านั้น และได้เปรียบเทียบตรวจสอบรูปอักษรในจารึก เยธมมาฯ 2 บนสถูปศิลา และ เยธมมาฯ 3 (หน้าศาลเจ้า) จารึกทั้งสองนี้พบที่บริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม และยังได้เปรียบเทียบกับจารึกลานทองคำ ภาษาบาลี จากศรีเกษตร และจารึกลานทองแดงของพระเจ้าศิริสุนทรวรมันแห่งราชวงศ์ปัลลวะ ประเทศอินเดีย จารึกทั้ง 4 ที่นำมาเปรียบเทียบเป็นจารึกที่สร้างขึ้นในระหว่าง พุทธศตวรรษที่ 10-12 แต่เนื่องจากรูปอักษรในจารึกที่เศษภาษะดินเผา มีจำนวนน้อยมาก เมื่อศึกษาเปรียบเทียบแล้วได้ข้อสรุปโดยสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นรูปอักษรที่ใช้อยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11-12⁵⁸ ซึ่งชิ้นส่วนภาษะที่พบนั้นคาดว่าน่าจะเป็นชิ้นส่วนของภาษะประเภทพิเศษ ซึ่งน่าจะเป็นส่วนของภาษะมีเชิงหรือทรงพานที่น่าจะใช้ในทางพิธีกรรมทางศาสนา โดยการใส่เครื่องบูชา ซึ่งตามแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีจะพบภาษะทรงพานนี้ใกล้บริเวณ

⁵⁸ ก่องแก้ว วีระประจักษ์, “เอกสารการวิเคราะห์จารึกบนเศษภาษะดินเผาที่มีจารึกพบที่คันดินคูเมืองอู่ทองปี 2553,” 2554.

โบราณสถานเป็นส่วนใหญ่ และส่วนมากจะมีเนื้อละเอียดและประณีต⁵⁹ ซึ่งเศษภาชนะที่พบมีลักษณะคล้ายกับที่ได้กล่าวมา รวมถึงบริเวณคันดินที่ได้ทำการขุดค้นนั้นอยู่ใกล้กับซากโบราณสถานเพียง 100 เมตรดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น รวมถึงยังใกล้กับโบราณสถานหมายเลข 14 ประมาณ 500 เมตรอีกด้วย

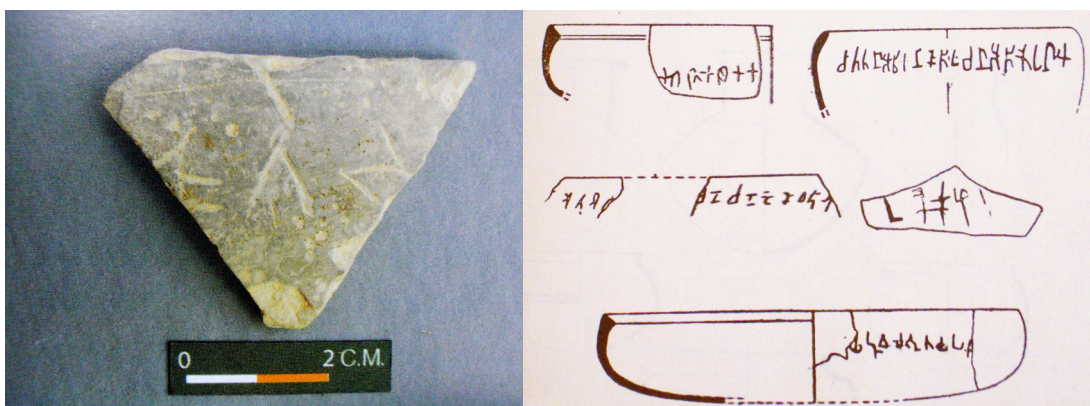
จึงอาจกล่าวได้ว่าชิ้นส่วนภาชนะที่พบนั้นน่าจะเป็นชิ้นส่วนของภาชนะที่ใช้เนื่องในพิธีกรรมทางศาสนา ส่วนด้านการพบจารึกตัวอักษรด้านในภาชนะพบว่าลักษณะของการเขียนตัวอักษรลงภาชนะในสมัยทวารวดีนั้นยังไม่เคยพบปรากฏที่แหล่งโบราณคดีใดเท่าที่สืบค้นได้ในขณะนี้ แต่การเขียนจารึกลงบนภาชนะนั้นพบเป็นจำนวนมากที่แหล่งโบราณคดีเมืองท่าทางการค้าของอินเดียได้โดยพบที่ Arikamedu, Alagarai, Korkai, Uraiyur, Kanchipuram⁶⁰ ในประเทศไทยนั้น ได้พบเศษภาชนะมีจารึกแบบทางอินเดียได้ ที่แหล่งโบราณคดีภูเขาทองซึ่งตัวอักษรเป็นภาษาทมิฬ มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 9⁶¹ ซึ่งเป็นตัวอักษรต่างรูปแบบกับจารึกภาชนะที่พบที่คันดินคูเมืองอู่ทอง และหากพิจารณาทั้งเนื้อภาชนะและกรรมวิธีการจารึกลงบนภาชนะแล้ว พบว่ามีสิ่งที่ต่างกันอยู่คือ เนื้อภาชนะที่พบจากเมืองอู่ทองนี้มีเนื้อที่หยาบกว่า ซึ่งเป็นลักษณะภาชนะเนื้อดินแบบพื้นเมือง ในขณะที่เนื้อภาชนะจาก เมืองอริกะเมฑู ประเทศอินเดีย จะเป็นเนื้อที่ละเอียด และเนื้อภาชนะส่วนใหญ่มีสีเทาดำ(ภาพที่40) ส่วนกรรมวิธีการจารึกลงบนเนื้อภาชนะนั้น ภาชนะจากเมืองอู่ทองใช้วิธีการจารึกลงบนภาชนะก่อนที่จะทำการเผา ส่วนภาชนะที่เมืองอริกะเมฑู ใช้การขูดขีดจารึกหลังจากที่ภาชนะเผาเสร็จแล้ว⁶²

⁵⁹ ผาสุข อินทราวุธ, ดรรชนีภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี (กรุงเทพฯ: สยามการพิมพ์, 2528), 16-17.

⁶⁰ Ramachandran K.S., Archaeology of South India Tamil Nadu (Delhi: Sundeep Prakashan, 1980), 82.

⁶¹ บุญยฤทธิ์ ฉายสุวรรณ, ทุ่งตึกเมืองท่าการค้าโบราณ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาพันธ์, 2550), 133

⁶² Ramachandran K.S., Archaeology of South India Tamil Nadu, 82.

ภาพที่ 40 เศษภาชนะมีจารึก ภาษาทมิฬ-พราณณมี จากเมืองอริกะเมฑู (ซ้าย: เศษภาชนะดินเผา มีจารึก จากแหล่งโบราณคดีภูเขาทอง, ขวา: เศษภาชนะมีจารึก จากแหล่งโบราณคดีอริกะเมฑู ประเทศอินเดีย)

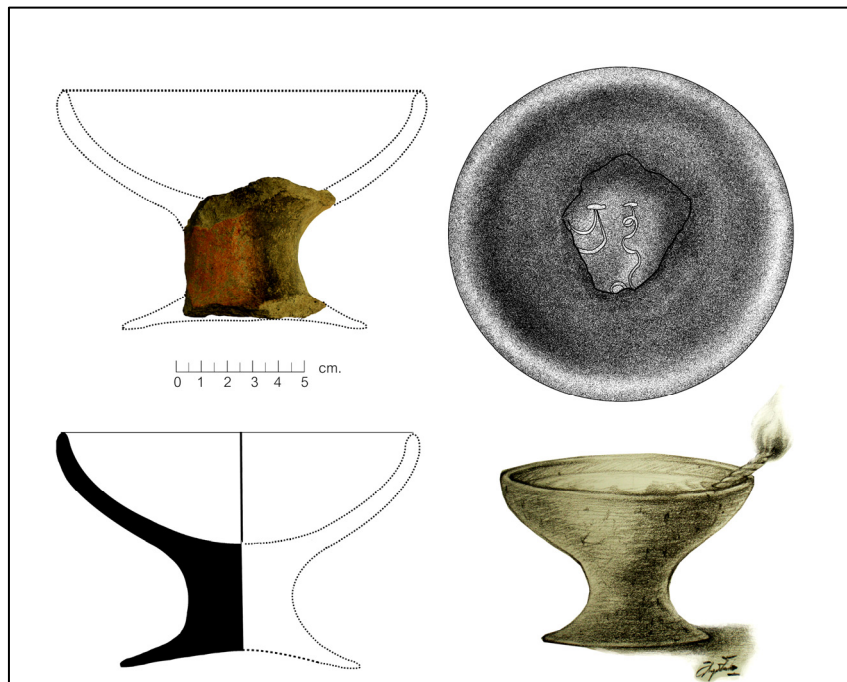
ที่มา: บุญยฤทธิ์ ฉายสุวรรณ, ทุ่งตึกเมืองท่าการค้าโบราณ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาพันธ์, 2550), 133. และ Ramachandran K.S., Archaeology of South India Tamil Nadu (Delhi: Sundeep Prakashan, 1980), 193.

จึงสันนิษฐานได้ว่าชิ้นส่วนเชิงภาชนะมีจารึกที่พบจากคันดินคูเมืองนี้น่าจะเป็นภาชนะที่ผลิตขึ้นภายในท้องถิ่น และผลิตขึ้นไว้ใช้เองในพื้นที่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-12 นั้น เมืองอู่ทองคงมีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านการค้าเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีการใช้อักษรปัลลวะภายในพื้นที่ ซึ่งผู้คนในชุมชนน่าจะรู้จักและมีความรู้ทางด้านภาษาซึ่งมีที่มาจากการติดต่อการค้ากับประเทศอินเดียมาก่อนหน้านี้แล้ว เช่นจากหลักฐาน ประเทตราประทับและตราประทับดินเผา เครื่องหมายของการติดต่อด้านการค้าที่พบในเมืองอู่ทอง ซึ่งตรงกับสมัยราชวงศ์กุษาณะของอินเดีย ราวพุทธศตวรรษที่ 6-9⁶³

⁶³ อนันต์ กลิ่นโพธิ์กลับ, “การศึกษาความหมายและรูปแบบของตราประทับสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอู่ทอง อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี,” วิทยานิพนธ์ปริญามหาบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547, 261.

ส่วนด้านการใช้งานของภาษาที่พบนั่นคงยากที่จะระบุได้เนื่องจากพบในสภาพที่ไม่สมบูรณ์ทั้งตัวภาษาและตัวจารึก แต่ก็อาจที่จะพอสันนิษฐานเกี่ยวกับการใช้งานได้จากที่ได้กล่าวไปในข้างต้นว่าภาษาที่มีเชิงส่วนมากมักจะถูกใช้ในพิธีกรรมจะพบอยู่ใกล้บริเวณศาสนสถาน ซึ่งบริเวณใกล้คันดินนี้ ก็ได้พบซากโบราณสถานใกล้ๆกันถึง 2 แห่งจึงเป็นไปได้ว่าภาษาที่พบนี้อาจใช้เพื่อใส่สิ่งของบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือในอีกข้อสันนิษฐานหนึ่งอาจเป็นส่วนหนึ่งของภาษาประเภทตะคันสำหรับใส่น้ำมันเพื่อใช้จุดประทีปบูชาก็เป็นได้(ภาพที่41) เพราะในเมืองอุทองเองก็พบชิ้นส่วนตะคันดินเผาที่มีเชิงคล้ายกับลักษณะนี้เช่นกัน(ภาพที่42)

จากการค้นพบหลักฐานชิ้นนี้จึงเป็นสิ่งที่สามารถที่กล่าวได้ว่าช่วงพุทธศตวรรษที่ 11 เป็นอย่างน้อย ชุมชนในเมืองอุทองได้มีความรู้เกี่ยวกับอักษรและภาษาแล้ว ซึ่งเป็นผลมาจากการติดต่อค้าขายกับประเทศอินเดีย เนื่องด้วยเป็นตัวอักษรปัลลวะ โดยมีการนำมาใช้ภายในชุมชนเพื่อเป็นสื่อกลางในการติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติโดยเฉพาะอินเดีย รวมถึงเมืองท่าร่วมสมัยอื่นๆแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางด้านการค้าที่น่าจะค่อยๆเจริญขึ้นมาเป็นระยะเวลาก่อนหน้านี้แล้ว แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ไม่สามารถทราบได้ว่าจารึกเป็นคำในภาษาใด เพราะจารึกที่พบมีสภาพไม่สมบูรณ์ แต่ก็ถือได้ว่าเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญมากขึ้นหนึ่ง เพราะถือได้ว่าเป็นจารึกตัวอักษรปัลลวะที่เก่าที่สุดภายในเมืองอุทองที่พบภายในชั้นวัฒนธรรมจากการขุดค้นทางโบราณคดีอย่างเป็นระบบ

ภาพที่ 41 สันนิษฐานรูปร่างและการทำงานของเศษภาชนะมีจารึกที่พบ

ภาพที่ 42 ตะคันมีเชิงที่พบภายในเมืองโบราณคู่มือทอง
ที่มา: จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติคู่มือทอง

เศษภาชนะลายคลื่นเคลือบน้ำดินสีแดง

โบราณวัตถุชิ้นสำคัญที่สามารถนำมาช่วยกำหนดอายุของชั้นทับถมได้อีกชิ้นคือ เศษภาชนะดินเผาเคลือบน้ำดินสีแดง มีลวดลายขูดขีดเป็นลายคลื่นต่อกัน(ภาพที่43) พบที่ระดับความลึก 430 cm.dt. ตัวเนื้อภาชนะเป็นภาชนะเนื้อหยาบและมีความหนาเกือบ 1 เซนติเมตร แต่มีน้ำหนักเบาเพราะเนื้อภาชนะมีส่วนผสมของแกลบข้าวซึ่งสามารถเห็นความพรุนของเนื้อภาชนะได้จากรอยแตก นอกจากนั้นผิวด้านในของภาชนะจะพบรอยน้ำเคลือบติดอยู่ด้วย ลักษณะของเศษภาชนะที่พบนี้ สามารถเทียบเคียงได้กับภาชนะที่มีลวดลายเดียวกันนี้จากแหล่งเรือจมที่แม่น้ำ Pontian เมือง Pahang ทางตะวันตกของมาเลเซีย Gibson-Hill กล่าวว่าเรือจมนี้อาจมีต้นทางมาจากประเทศเวียดนามหรือทางตอนใต้ของประเทศจีน และน่าจะมีความอายุราวพุทธศตวรรษที่ 8-10⁶⁴ (ภาพที่44) และภาชนะลักษณะนี้ยังพบจากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีทางเวียดนามตอนใต้ที่แหล่งโบราณคดี Go-Hang และ Canh Den และได้กำหนดอายุไว้ราวพุทธศตวรรษที่ 9-10⁶⁵ หากพิจารณารูปแบบของลวดลาย และเทคนิคการเคลือบน้ำดินที่จะปรากฏรอยน้ำดินไหลย้อยไปอยู่ที่ผิวด้านในภาชนะ(ภาพที่45) เศษภาชนะที่พบจากเมืองอู่ทองนี้น่าจะเป็นภาชนะประเภทเดียวกันกับที่พบจากทางใต้ของประเทศเวียดนาม และแหล่งเรือจมที่ประเทศมาเลเซีย นอกจากนั้นในประเทศไทยยังพบที่แหล่งโบราณคดี เมืองขีดขินอีก 1 ชิ้น แต่พบอยู่ในชั้นวัฒนธรรมทวารวดี⁶⁶ ส่วนเศษภาชนะลายคลื่นที่พบจากคูเมืองอู่ทองนี้พบในชั้นวัฒนธรรมที่เก่าไปกว่าสมัยทวารวดีและสอดคล้องกับผลกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์ดังที่จะกล่าวถึงในช่วงต่อไป

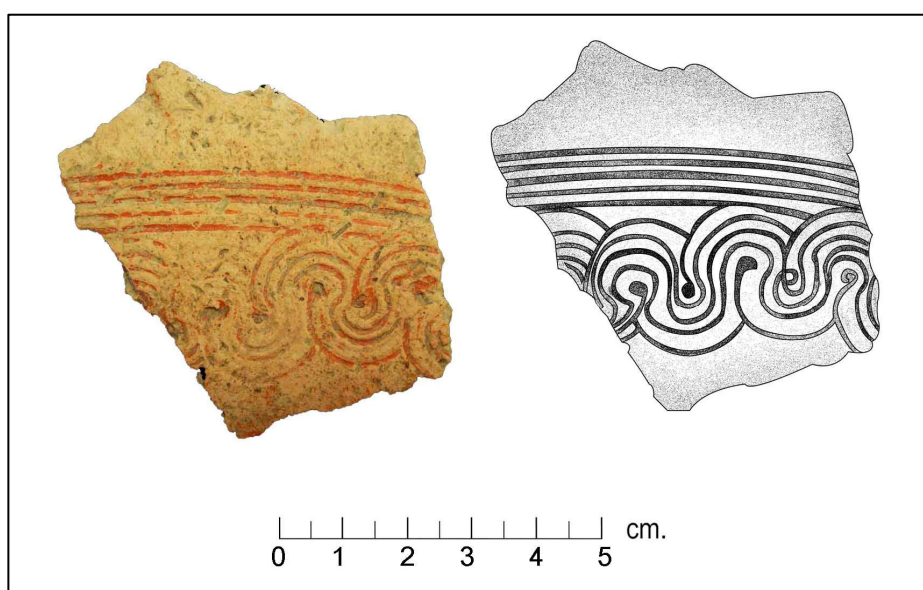
⁶⁴ Heidi Tan, *Art & Archaeology of Fu Nan : Pre-Khmer Kingdom of the Lower Mekong Valley*, (Bangkok : Orchid Press, 2003), 113-114.

⁶⁵ Ibid., 114.

⁶⁶ สฤณีพงศ์ ขุนทรง, “โบราณทวารวดี: ข้อมูลใหม่จากการขุดค้นเมืองนครปฐมและเมืองขีดขิน,” เอกสารประกอบการเสวนาในโครงการเสวนาเพื่ออนุรักษ์และพัฒนามรดกวัฒนธรรม “วัฒนธรรมเสวนา”(Cultural Dialogues) ครั้งที่7 ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ, 23 กรกฎาคม 2554.

นอกจากนั้นแล้วในชั้นทับถมระดับก่อนถึงชั้นดินธรรมชาติก็ยังได้พบเศษภาชนะเคลือบน้ำดินสีแดง แล้วขูดขีดเป็นลายคลื่น(ภาพที่46) 1 ชิ้น ที่ระดับ 497 cm.dt. ซึ่งลักษณะรูปแบบเทคนิคการตกแต่งภาชนะแบบนี้ ยังไม่เคยพบจากแหล่งโบราณคดีใดมาก่อน และน่าจะเป็นรูปแบบเทคนิคการตกแต่งภาชนะที่ปรากฏมาตั้งแต่วัฒนธรรมก่อนสมัยทวารวดี ดังจะได้กล่าวถึงในส่วนเทคนิคการตกแต่งภาชนะต่อไป

จากการค้นพบเศษภาชนะลายคลื่นรูปแบบนี้แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมที่มีมาตั้งแต่เริ่มแรกของการใช้พื้นที่และพบว่าช่วงก่อนวัฒนธรรมทวารวดีนั้นได้ปรากฏร่องรอยการติดต่อสัมพันธ์ของเมืองท่าโบราณรุ่นแรกอย่างเมืองออกแก้ว กับเมืองอุททอง ซึ่งตรงกับการศึกษาที่ผ่านมาของ ศาสตราจารย์ ของ บวสเชอริเยร์ เมื่อ ปี 2507 ด้านกับการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างเมืองท่าในแถบแหลมอินโดไชนากับเมืองอุททอง และเมืองในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา ⁶⁷

ภาพที่43 เศษภาชนะลายคลื่นที่พบจากคันดินคูเมืองอุททองด้านนอก ระดับ 430 cm.dt.

⁶⁷ ของ บวสเชอริเยร์, ความรู้ใหม่ทางโบราณคดีจากเมืองอุททอง (พระนคร: ศิวพร, 2511), 20-22.

ภาพที่44 เศษภาชนะลายคลื่นที่พบจากแหล่งเรือจมประเทศมาเลเซีย

ที่มา: Heidi Tan, Art & Archaeology of Fu Nan : Pre-Khmer Kingdom of the Lower Mekong Valley, (Bangkok : Orchid Press, 2003), 117.

เศษภาชนะจากแหล่งเรือจมประเทศมาเลเซีย

เศษภาชนะจากคันดินคูเมืองอู่ทอง

0 1 2 3 4 5 cm.

ภาพที่45 เปรียบเทียบร่องรอยน้ำเคลือบที่ปรากฏบนพื้นผิวด้านในของภาชนะ

ภาพที่46 เศษภาชนะเคลือบน้ำดินสีแดงขูดลายคลื่น ที่ระดับ 497 cm.dt.

ผลการกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์

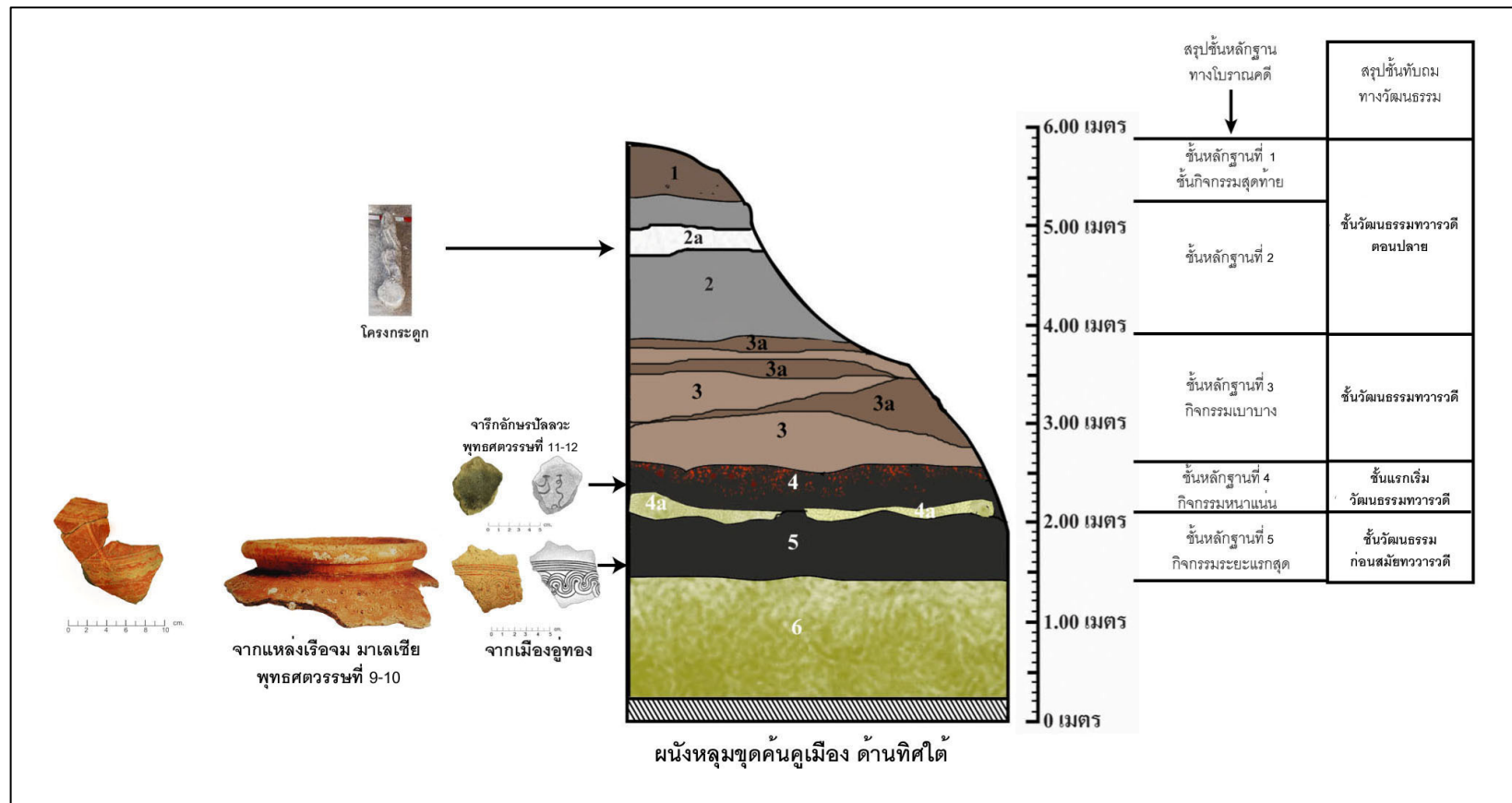
การกำหนดอายุสมัยของคันดินนั้นสำหรับการขุดค้นคันดินครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกตัวอย่างการกำหนดอายุจากเศษอิฐและดินเผาไฟที่พบตามชั้นระดับทับถมนำไปเข้ากระบวนการทางวิทยาศาสตร์ด้วยการหาค่าการเรืองแสงความร้อนครั้งสุดท้าย และได้ทำการส่งตัวอย่างถ่านที่พบจากร่องรอยกิจกรรมนำไปกำหนดอายุด้วยวิธี เรดิโอคาร์บอน ซึ่งทั้งสองวิธีนี้เป็นวิธีที่นิยมใช้ในการกำหนดอายุและมีค่าความน่าเชื่อถือมากอีกวิธีหนึ่ง

ผลการกำหนดอายุอิฐดินเผาไฟและตัวอย่างถ่านที่ได้เก็บตัวอย่างตามชั้นทับถมต่างๆ นำส่งวิเคราะห์หาค่าอายุทางวิทยาศาสตร์ด้วยวิธีเรืองแสงความร้อน และผลของเรดิโอคาร์บอน โดยได้ผลวิเคราะห์ออกมาดังนี้

ตารางที่ 11 แสดงผลวิเคราะห์อายุอิฐ ด้วยวิธี Thermoluminescence laboratory จากภาควิชาวิทยาศาสตร์พื้นพิภพ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลำดับ ตัวอย่าง	ระดับความลึก	ค่าอายุตัวอย่างอิฐ (พ.ศ.)	ช่วงอายุ
1	0-50 cm.dt.	1623 ± 48	พ.ศ.1575 - พ.ศ.1671
2	160-200 cm.dt.	$1,538 \pm 51$	พ.ศ.1487 – พ.ศ.1589
3	200-250 cm.dt	$1,356 \pm 70$	พ.ศ.1286 – พ.ศ. 1426
4	400-450 cm.dt	1098 ± 75	พ.ศ.1023 – พ.ศ.1173
5	450-500 cm.dt	1065 ± 75	พ.ศ.990 – พ.ศ.1140

จากตารางที่ 11 จะเห็นว่าค่าอายุที่ได้เรียงกันตามลำดับชั้นทับถมโดยไม่ขาดตอนและอยู่ในช่วงเวลาที่ควรจะเป็น และถือว่ามีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานน้อยมาก เมื่อเทียบกับช่วงอายุสมัยของแหล่งโบราณคดีจึงเป็นค่าอายุที่สามารถนำมาใช้กำหนดอายุร่วมกับโบราณวัตถุที่พบได้

ภาพที่ 47 สรุปการจัดลำดับชั้นวัฒนธรรมหลุมขุดค้นคันดินคูเมือง TP.1

สรุปผลการกำหนดอายุสมัยคันดิน

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบโบราณวัตถุที่พบ ร่วมกับผลกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์ จากตัวอย่างอิฐด้วยวิธีเรืองแสงความร้อน(ตารางที่10) ทำให้สามารถจัดลำดับชั้นทับถมทางวัฒนธรรมได้ 5 ชั้นทับถม(ภาพที่47) และพบว่ามี 2 ชั้นวัฒนธรรมดังมีรายละเอียดดังนี้

ชั้นวัฒนธรรมที่1

วัฒนธรรมก่อนสมัยทวารวดี ช่วงพุทธศตวรรษที่ 10-11 ในชั้นทับถมที่ 5 จากการเปรียบเทียบการกำหนดอายุโบราณวัตถุที่พบคือ เศษภาชนะลายคลื่นที่มีลักษณะคล้ายกันกับที่พบในแหล่งเรือจมที่ประเทศมาเลเซีย และที่เมืองออกแก้วประเทศเวียดนาม ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 9-10 ร่วมกับผลการกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์ในตัวอย่างที่5 แล้ว พบว่าในชั้นทับถมช่วงนี้ น่าจะมีการเริ่มเข้ามาใช้พื้นที่ตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ 10 เป็นอย่างน้อย ต่อเนื่องไปถึงพุทธศตวรรษที่12 ซึ่งชุมชนนี้มีการติดต่อกับเมืองท่าโบราณรุ่นแรกในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่รับวัฒนธรรมมาจากอินเดีย อย่างเช่นที่เมืองออกแก้วประเทศเวียดนามซึ่งเป็นเมืองท่าโบราณร่วมสมัยกับเมืองอู่ทอง

ชั้นวัฒนธรรมที่2 แบ่งย่อยได้ 3 ระยะคือ

ระยะที่1 วัฒนธรรมแรกเริ่มสมัยทวารวดี ช่วงพุทธศตวรรษที่11-12 อยู่ในชั้นทับถมที่4 ในชั้นนี้ พบหลักฐานสำคัญคือ เศษเชิงภาชนะมีจากรีกเป็นอักษรปัลลวะ อายุรูปแบบตัวอักษรอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-12 มีความสอดคล้องกับผลการกำหนดอายุจากตัวอย่างอิฐตัวอย่างที่4 ได้ค่าอายุที่สอดคล้องกัน ซึ่งมีค่าอายุกลางอยู่ที่พุทธศตวรรษที่ 11 ในชั้นนี้พบว่าร่องรอยกิจกรรมในการอยู่อาศัยมีความต่อเนื่อง และมีความหนาแน่นขึ้นมากกว่าชั้นดินที่แล้ว แสดงให้เห็นว่า ชุมชนเริ่มมีการขยายตัว ต่อเนื่องมาจากชั้นวัฒนธรรมที่แล้ว และพบว่ามีการใช้ภาษาตัวอักษรแล้วในช่วงเวลานี้ในเมืองอู่ทอง เพื่อสำหรับเป็นสื่อกลางในการติดต่อค้าขายกับอินเดีย และเมืองท่าร่วมสมัย ในช่วงระยะเวลานี้เองที่เมืองอู่ทองน่าจะเป็นช่วงที่มีความเจริญทางการค้าเป็นอย่างยิ่ง และนำไปสู่การพัฒนาจากระบบสังคมการเมืองไปสู่ระบบรัฐ ซึ่งมีกษัตริย์เป็นผู้ปกครอง

ระยะที่2 วัฒนธรรมสมัยทวารวดี ช่วงพุทธศตวรรษที่13-15 เป็นช่วงแห่งการพัฒนาไปสู่การเป็นรัฐทวารวดีอย่างเต็มตัว มีความชัดเจนจากการที่มีการสร้างคูน้ำคันดินขึ้นในครั้งแรก ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสิ่งแรกที่ผู้ปกครองเมืองต้องปฏิบัติ เพื่อสร้างแหล่งสาธารณูปโภคให้กับประชาชนที่อาศัยอยู่ภายในเมือง และใช้เป็นเส้นทางในการติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติ และเมืองทำอื่นๆได้สะดวกยิ่งขึ้น ในขั้นนี้ถึงแม้ไม่พบโบราณวัตถุที่พอจะใช้เปรียบเทียบหาการกำหนดอายุได้ แต่ยังคงมีผลจากตัวอย่างอิฐที่ได้ส่งกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์ตัวอย่างที่ 3 ซึ่งเป็นค่าอายุที่มีความต่อเนื่องและสอดคล้องกับชั้นดินที่แล้ว จึงพอที่จะกำหนดอายุชั้นดินนี้ซึ่งเป็นคันดินคูเมือง ที่สร้างขึ้นขั้นแรกได้ว่า น่าจะสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-15

ระยะที่3 วัฒนธรรมทวารวดีตอนปลาย ช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-17 ชั้นหลักฐานทั้ง 2 ชั้นนี้ ไม่พบหลักฐานใดๆนอกจากโครงกระดูก และ ก้อนดินเผาไฟเล็กๆเท่านั้นจึงต้องใช้ผลวิทยาศาสตร์ตัวอย่างที่ 2 และตัวอย่างที่ 1 มาเป็นตัวช่วยในการกำหนดอายุ พบว่าในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-16 การใช้งานคูน้ำยังคงมีการใช้และพัฒนาต่อเนื่องดังจะพบชั้นทับถมจากการขุดลอกคันดินอีกครั้ง ในชั้นทับถมที่2 แต่ในช่วงเวลานี้ พบว่ามีการใช้พื้นที่คันดินคูเมือง เป็นสถานที่ฝังศพของผู้คนในเมืองอุ้มทอง และอาจมีสาเหตุมาจากการที่มีการตายซึ่งน่าจะมีจำนวนมาก โดยพบว่ายังคงมีความเชื่อดั้งเดิมของชาวพื้นเมืองที่ยังคงยึดแนวทิศทางการฝังศพ ซึ่งเป็นพิธีกรรมมีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และในชั้นดินสุดท้าย ช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-17 ในช่วงนี้เป็นช่วงปลายของวัฒนธรรมสมัยทวารวดีแล้วแต่ก็ยังพบว่า ยังมีการใช้ประโยชน์จากคูน้ำคันดินต่อเนื่องจากชั้นทับถมที่แล้ว และน่าจะเป็นครั้งสุดท้ายของการใช้ประโยชน์จากคูน้ำคันดิน

สรุปผลการขุดค้นคันดินคูเมือง

ร่องรอยการเข้ามาใช้พื้นที่ในการประกอบกิจกรรมบริเวณคันดินคูเมืองอุทุมพร น่าจะปรากฏขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 10 เป็นอย่างน้อย จากโบราณวัตถุพยานพบว่าเป็นชุมชนที่มีการติดต่อแลกเปลี่ยนกับเมืองท่าทางการค้าโบราณที่สำคัญๆ เช่น จากอินเดีย และ เมืองออกแก้ว ประเทศเวียดนามมาตั้งแต่ต้น เรื่อยมาจนถึงช่วงช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 11-12 ชุมชนเหล่านี้ได้พัฒนาขึ้นจากความเจริญรุ่งเรืองทางการค้า ซึ่งน่าจะเป็นผลต่อเนื่องมาจากการติดต่อค้าขายที่มีมานานแล้วก่อนหน้านี้ ในช่วงระยะเวลานี้เองพบว่ามีการใช้ตัวอักษรกันในพื้นที่เพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสาร ต่อมาช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-15 พื้นที่ได้เปลี่ยนการใช้งานมาเป็นการสร้างคันดินคูเมืองขึ้น ชุมชนที่เคยอยู่อาศัยมาก่อนหน้านี้ก็ได้ย้าย ไปใช้พื้นที่อื่นเพื่อประกอบกิจกรรมแทนพื้นที่เดิม สังเกตได้จากปริมาณภาชนะใช้ชั้นทับถมนี้ที่พบเพียงน้อยชิ้น ต่างจากชั้นทับถมก่อนเป็นอย่างมาก ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-16 ได้มีการลอกคันดินคูเมืองอีกครั้งซึ่งในครั้งนี้นับว่าคันดินได้มีการใช้งานเป็นสุสานของชุมชน พบการฝังศพบริเวณคันดินโดยฝังเป็นแนวยาวเรียงต่อกันตลอดคันดิน ซึ่งน่าจะเป็นการตายที่มีจำนวนมากเพราะไม่พบร่องรอยของหลุม และน่าจะเป็นการฝังพร้อมกันต่อเนื่องตลอดแนวคันดิน และฝังโดยยึดถือพิธีกรรมที่สืบจากความเชื่อท้องถิ่นที่ยังคงนับถือควบคู่กับพุทธศาสนาที่ได้ยอมรับเข้ามาก่อนหน้านี้ และชั้นกิจกรรมสุดท้ายได้มีการขุดลอกถมคันดินอีกครั้งในช่วงปลายของสมัยทวารวดี ช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-17 ก่อนที่เมืองอุทุมพรจะถูกทิ้งร้างไป อันน่าจะมาจากการที่สภาพภูมิประเทศเปลี่ยนแปลงซึ่งทำให้ยากต่อการติดต่อค้าขายกับชุมชนภายนอกที่ไกลออกไป

วิเคราะห์หลักฐานประเภทโบราณวัตถุประเภทต่างๆ จากหลุมขุดค้น TP.2, TP.3

โบราณวัตถุประเภทดินเผา เป็นประเภทของโบราณวัตถุที่พบมากที่สุดในบรรดาโบราณวัตถุประเภทอื่นและส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับของใช้ในชีวิตประจำวันของผู้คนในอดีต ประกอบกับผลิตมาจากวัตถุดิบที่สามารถหาได้ทั่วไปในพื้นที่ซึ่งจากการขุดค้นจากทั้ง 3 หลุมทดสอบแล้วนั้นพบโบราณวัตถุที่ทำมาจากดินเผาไฟดังนี้

ภาชนะดินเผา

ภาชนะดินเผาก็ถือว่าเป็นหลักฐานประเภทต่างๆ ที่พบมากที่สุดตามแหล่งโบราณคดี และเป็นหลักฐานที่มีความคงทนและหลงเหลือให้นำมาใช้ในการศึกษาแหล่งโบราณคดีได้เป็นอย่างดี การศึกษาภาชนะที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีนั้นจะศึกษาทั้งทางด้านปริมาณ, รูปแบบ, เทคนิคการตกแต่งลวดลาย, เนื้อภาชนะ ซึ่งเปรียบเทียบทางกายภาพ(ด้วยตาเปล่า)แล้วจึงเปรียบเทียบกับแหล่งโบราณคดีอื่นที่อยู่ร่วมสมัยเดียวกันในการวิเคราะห์ภาชนะจากการขุดค้นในครั้งนี้จะทำการวิเคราะห์รูปแบบและรูปทรงของเศษภาชนะจากหลุมทดสอบ TP.2 และ TP.3 เท่านั้น เนื่องจากเศษภาชนะที่พบจากการขุดค้นคันดินคูเมืองไม่สามารถนำมาจำแนกประเภทของรูปทรงได้ เพราะเนื่องจากพบเป็นจำนวนน้อยและมีขนาดเล็กจนไม่สามารถสันนิษฐานถึงรูปทรงได้ ผลจากการวิเคราะห์สามารถแบ่งประเภทของภาชนะได้ดังนี้

ภาชนะที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นกลุ่มภาชนะที่พบเป็นจำนวนมากที่สุดจากการขุดค้น โดยภาชนะในกลุ่มส่วนใหญ่จะเป็นภาชนะประเภทเครื่องครัวที่ใช้ในครัวเรือนและน่าจะมีการผลิตขึ้นเพื่อใช้เองภายในท้องถิ่นหรือพื้นที่ใกล้เคียงกับแหล่งโบราณคดี เพราะวัตถุดิบหาได้ง่ายและมีการผลิตที่ไม่ซับซ้อน⁶⁸ ลักษณะของเนื้อภาชนะเป็นภาชนะแบบเนื้อดินเผาธรรมดา (Earthenware) มีเนื้อค่อนข้างหยาบมีเม็ดทรายเป็นส่วนผสมมากและเผาไม่สุกโดยที่เนื้อด้านในของเศษภาชนะมีสีดำหรือเทาสามารถมองเห็นจากชั้นส่วนที่แตกหักได้ด้วยตาเปล่า ซึ่งเผาด้วยอุณหภูมิต่ำไม่เกิน 1100° เซลเซียส⁶⁹ สีของพื้นผิวของภาชนะภายนอกจากการพิจารณาด้วยตาเปล่าส่วนใหญ่พบตั้งแต่สีแดงอมส้ม ไปจนถึงสีส้มอ่อน ในการจำแนกประเภทของภาชนะที่ขุดพบ

⁶⁸ ผาสุข อินทรารุณ, ดรรชนีภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี (กรุงเทพฯ: สยามการพิมพ์, 2528), 13-14.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, 13.

จากเศษภาษะนั้นในส่วนของลำตัวภาษะนั้นไม่สามารถที่จะบอกถึงรูปทรงของภาษะนั้นได้นอกจากจะทราบถึงเทคนิควิธีและการตกแต่งลวดลายภาษะนั้นเท่านั้น ชิ้นส่วนที่สามารถพอจะจำแนกและทราบรูปทรงได้บ้างนั้นจะเป็นในส่วนของปากภาษณะ, ส่วนคอ, และบ่าหรือไหล่ภาษณะ และในส่วนของสันภาษณะ, ชิ้นส่วนภาษณะมีเชิง, ภาษณะมีพวย เป็นต้น จากการพิจารณาเศษภาษณะที่พบซึ่งจะใช้ตัวอย่างจากหลุมขุดทดสอบ TP.2 และ TP.3 มาใช้เป็นตัวอย่างในการเปรียบเทียบเพราะตัวอย่างเศษภาษณะที่จะนำมาใช้แบ่งประเภทจากทั้งสองหลุมขุดคั่นนี้มีปริมาณที่มากและขนาดของเศษภาษณะมีขนาดใหญ่ซึ่งง่ายต่อการจำแนกประเภทและสามารถแบ่งประเภทของภาษณะได้ดังนี้คือ

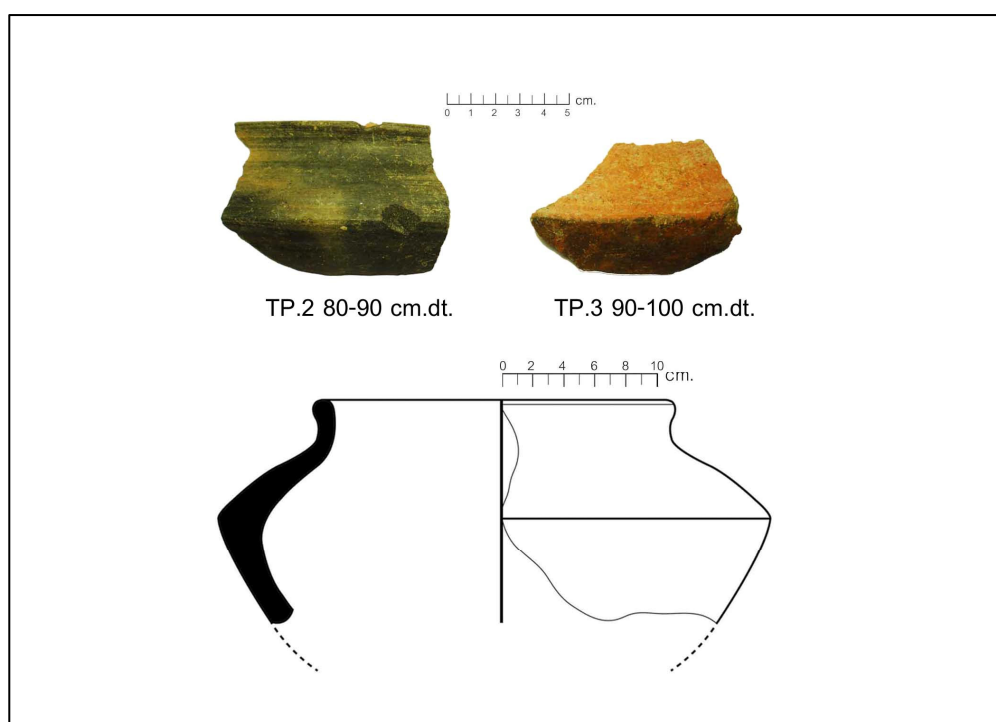
ภาษณะประเภทหม้อมีสัน เป็นภาษณะที่มีรูปแบบต่อเนื่องมาจากสมัยก่อนประวัติศาสตร์และพบเป็นส่วนใหญ่ในชั้นวัฒนธรรมทวารวดี และเป็นภาษณะรูปแบบเด่นที่พบในแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี⁷⁰ โดยมีรูปแบบที่มีความหลากหลายและมีความแพร่หลายตามเมืองโบราณต่างๆที่ร่วมสมัยทวารวดี เป็นภาษณะที่ใช้ในครัวเรือนอาจจะเป็นภาษณะสำหรับหุงต้มอาหารเนื่องจากมีเนื้อที่หยาบ และมีความแกร่งสามารถทนความร้อนจากการหุงต้มได้ดี⁷¹

จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีในเมืองอุทุมพรพิสัยสามารถนำเศษภาษณะที่พบในส่วนของปากที่ติดกับสันภาษณะมาพิจารณาร่วมด้วยซึ่งในหลุมขุดทดสอบ TP.2 พบจำนวน 22 ชิ้น น้ำหนัก 740 กรัม คิดเป็น ร้อยละ 0.43 ของจำนวนภาษณะที่พบในหลุม TP.2 ส่วนหลุมขุดทดสอบ TP.3 พบจำนวน 29 ชิ้น น้ำหนัก 1,176 กรัม คิดเป็นร้อยละ 1.01 ของภาษณะที่พบในหลุมขุดทดสอบ TP.3 ทำให้ได้รูปแบบและรูปทรงของภาษณะมีสันได้ 6 รูปแบบดังนี้

⁷⁰ ผาสุข อินทราวุธ, ดรรชนีภาษณะดินเผาสมัยทวารวดี (กรุงเทพฯ: สยามการพิมพ์, 2528), 15.

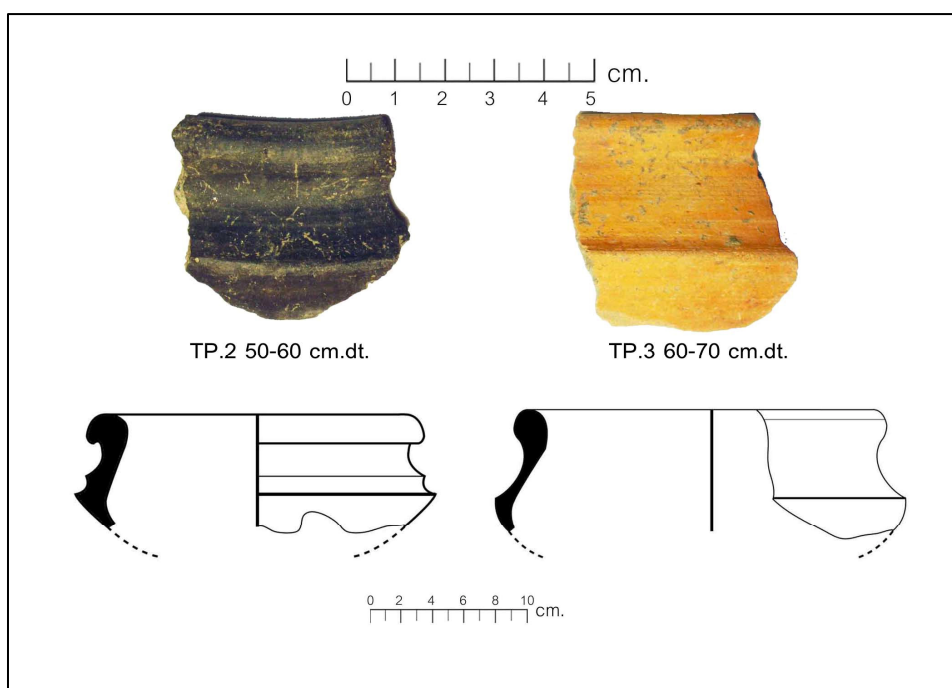
⁷¹ เรื่องเดียวกัน, 44.

รูปแบบที่ 1 สันมีลักษณะเป็นมุมเหลี่ยมชัดเจนเกือบคล้ายมุมฉากในรูปแบบที่ 1 ตำแหน่งของเส้นขอบภาชนะจะอยู่เกือบกึ่งกลางของลำตัวภาชนะ พื้นผิวที่พบจะเป็นลักษณะที่เรียบบางชิ้นมีการขัดมันแต่เนื้อส่วนใหญ่ค่อนข้างหยาบมีความหนาไม่เกิน 1 เซนติเมตร

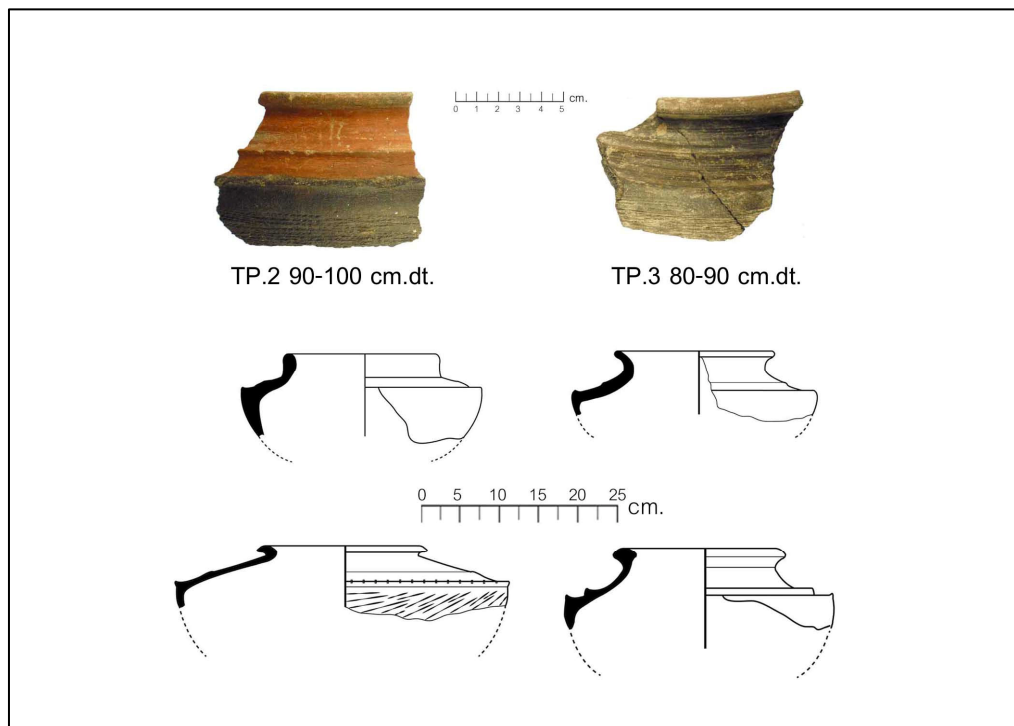
ภาพที่ 48 ภาชนะมีสันรูปแบบที่ 1 จากการขุดค้นเมืองโบราณอู่ทอง

รูปแบบที่2 สันภาชนะในรูปแบบที่2นี้ในช่วงของไหล่ภาชนะตั้งแต่ปากจนถึงส่วนที่เป็นสันภาชนะจะมีลักษณะเว้าเข้าไปตลอดรอบทั้งใบ ตำแหน่งของสันภาชนะจะอยู่ต่ำกว่าใน
รูปแบบแรกเนื้อเป็นภาชนะที่มีก้นตันภาชนะมีเนื้อค่อนข้างหยาบ พบส่วนใหญ่มีการขัดมันมีความ
หนาไม่เกิน 1 เซนติเมตร

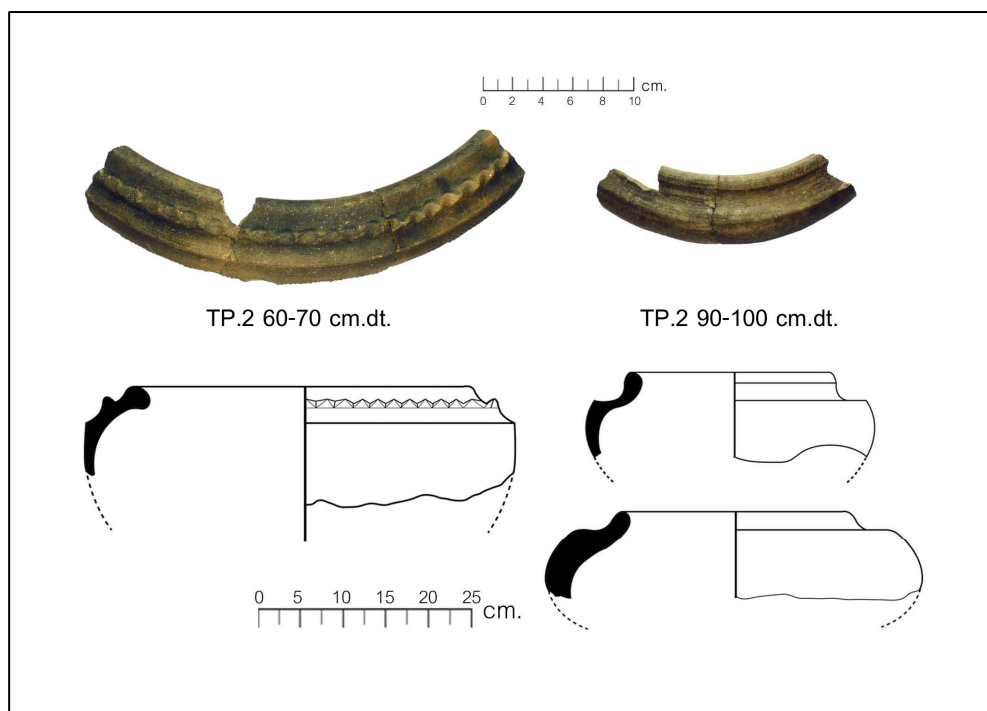
ภาพที่49 ภาชนะมีสันรูปแบบที่2 จากการขุดค้นเมืองโบราณอู่ทอง

รูปแบบที่3 สันภาชนะในรูปแบบที่3 หม้อมีสันในรูปแบบนี้ส่วนมาก พบปากที่มีลักษณะเป็นจอยยื่นออกมา มีลักษณะความคล้ายกับปากของภาชนะประเภท หม้อ,ไห ซึ่งหากพบเพียงส่วนปากภาชนะอาจยากต่อการจำแนกประเภท พบความลาดเอียงของไหล่ภาชนะจะมีความลาดเอียงน้อยกว่ารูปแบบที่1 และลักษณะของปากจะเป็นลักษณะที่สอบเข้าไปและปลายของปากมีลักษณะที่มนและบานออกมีพื้นที่ส่วนลำตัวถึงส่วนก้นมากกว่าสองรูปแบบแรก สันมีลักษณะเป็นเส้นจุ่มขึ้น และมีการทำเป็นแนวเส้นสันปรากฏที่ไหล่ อีก 1 – 2 แนว

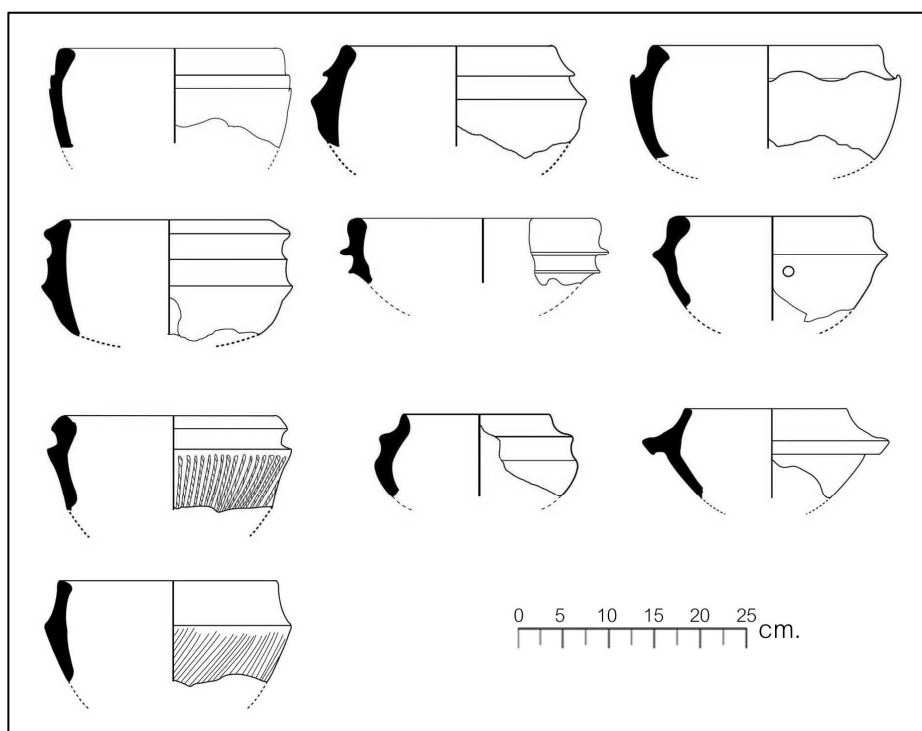
ภาพที่50 ภาชนะมีสันรูปแบบที่3 จากการขุดค้นเมืองโบราณคูทอง

รูปแบบที่4 ภาชนะในรูแบบนี้จะมีลักษณะคล้ายกับอ่างเป็นภาชนะที่มีก้นตันโดยที่พื้นที่ส่วนที่เป็นไหล่ของภาชนะจะมีพื้นที่น้อยมากเมื่อเทียบกับทั้ง 3 รูปแบบที่ผ่านมาลักษณะของสันภาชนะในรูแบบนี้มีลักษณะที่โค้งมน และรูปแบบของปากมีเพียงลักษณะที่มนโดยไม่มีจอยยื่นออกมาเลย และยังพบการตกแต่งสันด้วยการใช้มือจับให้เป็นจีบอีกด้วย พบว่ารูแบบนี้มีความหนาตั้งแต่ 0.7-1 เซนติเมตรขึ้นไป

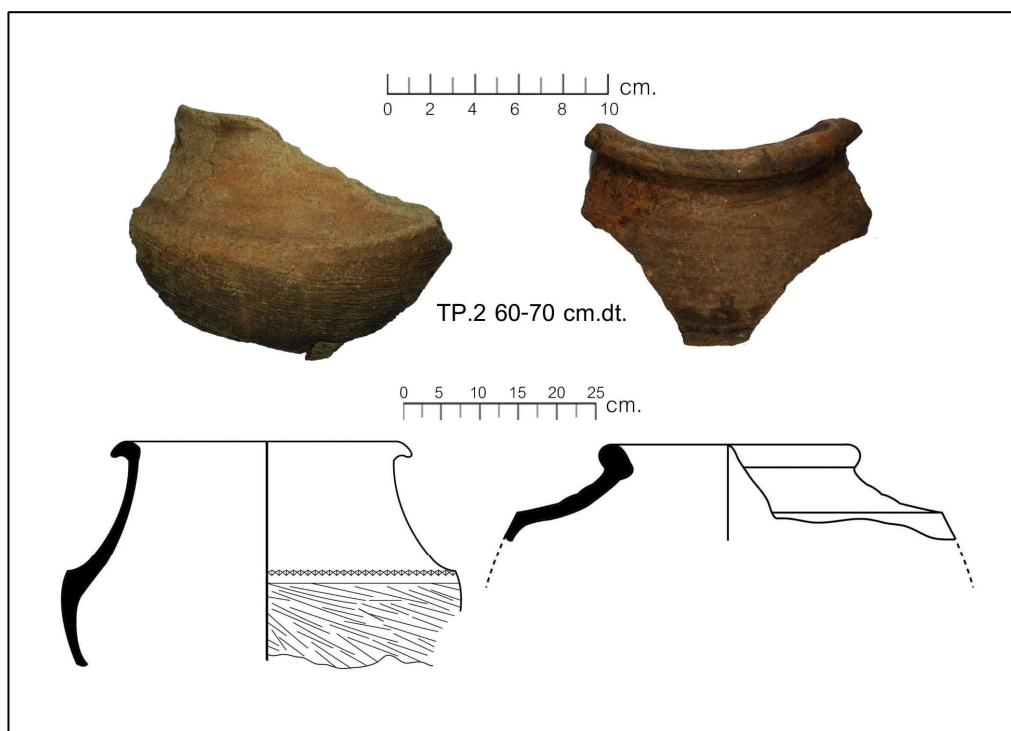
ภาพที่51 ภาชนะมีสันรูปแบบที่4 จากการขุดค้นเมืองโบราณคู่มือทอง

รูปแบบที่ 5 เป็นภาชนะมีสันที่มีลักษณะคล้ายกับภาชนะทรงสามเป็นรูปแบบที่พบมากที่สุดในการขุดค้นในครั้งนี้ ตำแหน่งของสันจะอยู่เกือบกึ่งกลางของช่วงลำตัวปากมีลักษณะที่ตรงขึ้นไปจากลำตัวแล้วงอเข้าเล็กน้อยภาชนะรูปแบบนี้ไม่พบรูปแบบปากที่เป็นจอยยื่นออกมาและมีความหนาตั้งแต่ 0.8 – 1.2 เซนติเมตร โดยสามารถแบ่งรูปแบบของสันภาชนะที่ปรากฏบนภาชนะในรูปแบบนี้ได้ย่อยอีก 10 รูปแบบดังภาพ

ลายเส้นที่ 2 ภาชนะมีสันรูปแบบที่ 5 จากการขุดค้นเมืองโบราณคู่มือทอง

รูปแบบที่6 มีลักษณะคล้ายกับภาชนะประเภท ไหและหม้อก้นกลมพบอยู่เพียง
รูปแบบละหนึ่งตัวอย่างเท่านั้นที่ระดับ 70 cm.dt ที่หลุมขุดค้น TP.2

ภาพที่52 ภาชนะมีสันรูปแบบที่6 จากการขุดค้นเมืองโบราณคูทอง

จากการจำแนกรูปแบบของภาชนะมีสันที่พบจากการขุดค้นทั้งจากหลุมทดสอบ TP.2 และ TP.3 นั้นพบว่า ภาชนะส่วนใหญ่ขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน และน่าจะเป็นการเผากลางแจ้งที่เผาหลายๆใบพร้อมกันเพราะผิวภาชนะส่วนมากมีรอยสูกของสีดินที่ไม่สม่ำเสมอกัน รวมถึงไส้ในของภาชนะ มีสีดำเทา แสดงว่าใช้อุณหภูมิที่ไม่สูงมากในการเผาภาชนะ

ด้าน รูปแบบภาชนะมีสันนั้นมีความหลากหลาย ซึ่งมีรูปแบบของสันทั้งหมด 22 แบบ สามารถแบ่งกลุ่มรูปแบบโดยพิจารณาจากรูปทรงและปากได้ 6 รูปแบบใหญ่ๆ ด้วยกันโดยที่ภาชนะมีสัน แบบที่ 1, 3, 4 และ 5 จะเป็นรูปแบบที่พบมากที่สุด และจะพบความหลากหลายและความหนาแน่นในช่วงระดับ 70-100 cm.dt.ซึ่งน่าจะเป็นช่วงที่แหล่งโบราณคดีที่ได้ทำการขุดค้นนี้มีการใช้พื้นที่ของผู้คนในอดีตมากที่สุดในช่วงชั้นดินนี้ และยังแสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของวัฒนธรรมที่มีมาตั้งแต่เริ่มเข้ามาใช้พื้นที่บริเวณนี้ ขนาดของเส้นผ่าศูนย์กลางปากของตัวอย่างหม้อมีสันพบว่ามีความตั้งแต่ 16-24 เซนติเมตร และ 28-40 เซนติเมตร แต่รูปแบบของภาชนะที่พบนี้ยังไม่แสดงถึงเอกลักษณ์หรือรูปแบบเฉพาะของแหล่งโบราณคดีนี้เท่าไรนักเพราะเป็นรูปแบบของภาชนะที่พบได้ตามเมืองโบราณร่วมสมัยหลายแห่งเช่น เมืองฟ้าแดดสงยาง⁷², เมืองจันเสน⁷³, เมืองศรีมโหสถ⁷⁴, แหล่งโบราณคดีขี้ขาม⁷⁵, เมืองพระรถ⁷⁶ เป็นต้น และเมืองที่อยู่ใกล้เคียงเช่น

⁷² ผาสุข อินทราวุธ และคณะ, รายงานการขุดค้นเมืองฟ้าแดดสงยาง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ (นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544).

⁷³ Bennet Bronson, "Excavations at Chansen and the cultural chronology of protohistoric central Thailand" (Ph.D dissertation, University of Pennsylvania Museum, 1976)

⁷⁴ กรมศิลปากร, ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองศรีมโหสถ (กรุงเทพฯ, 2535).

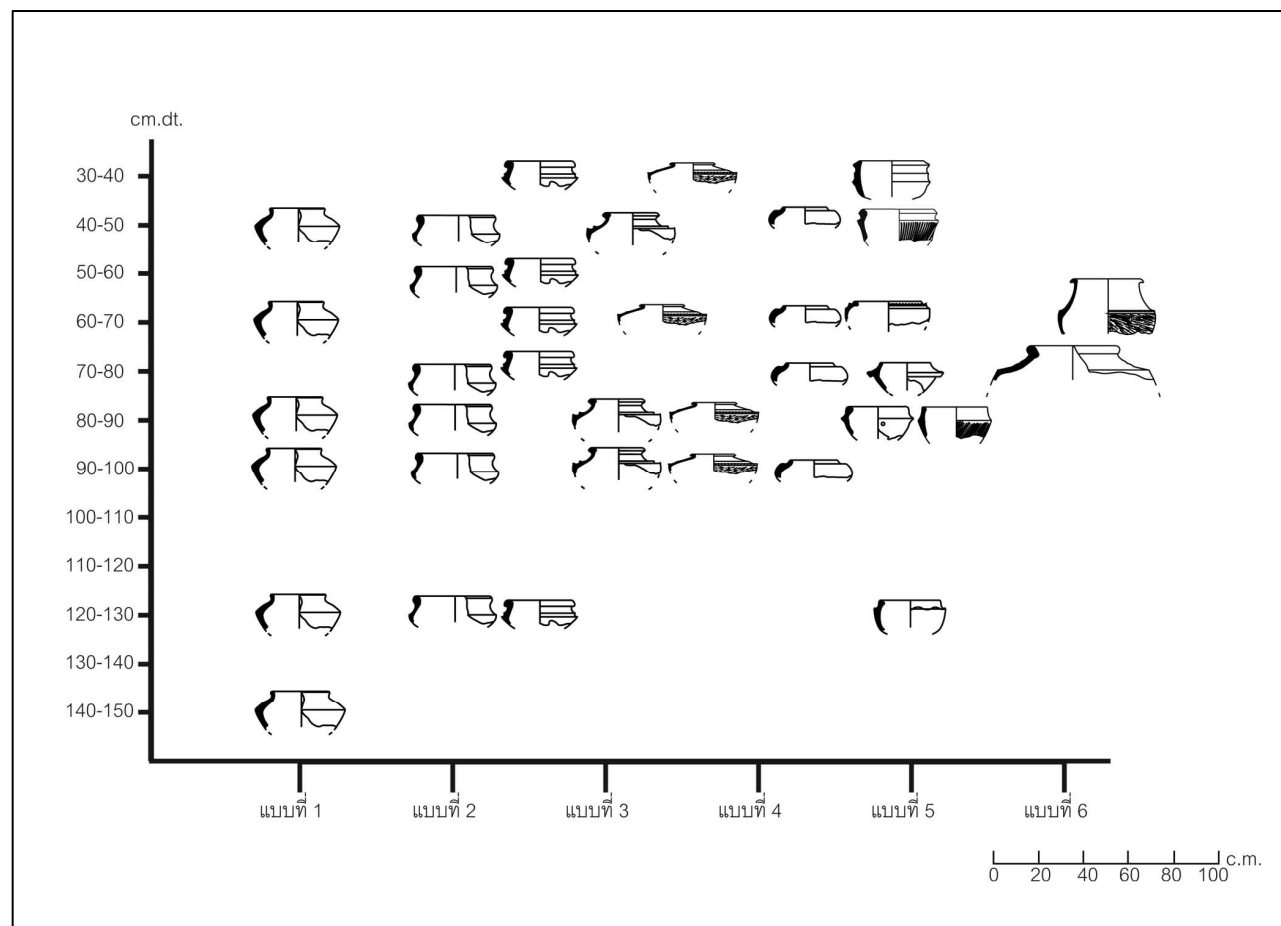
⁷⁵ สุภรัตน์ ตีตะกุล, "การศึกษาปัจจัยการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณขี้ขาม" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาโบราณสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547), 80-83.

⁷⁶ อำไพ สุลักษณ์านนท์, "การศึกษาเมืองพระรถ อำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี จากหลักฐานโบราณวัตถุสถานและชั้นดินทางโบราณคดี" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530), 88-89.

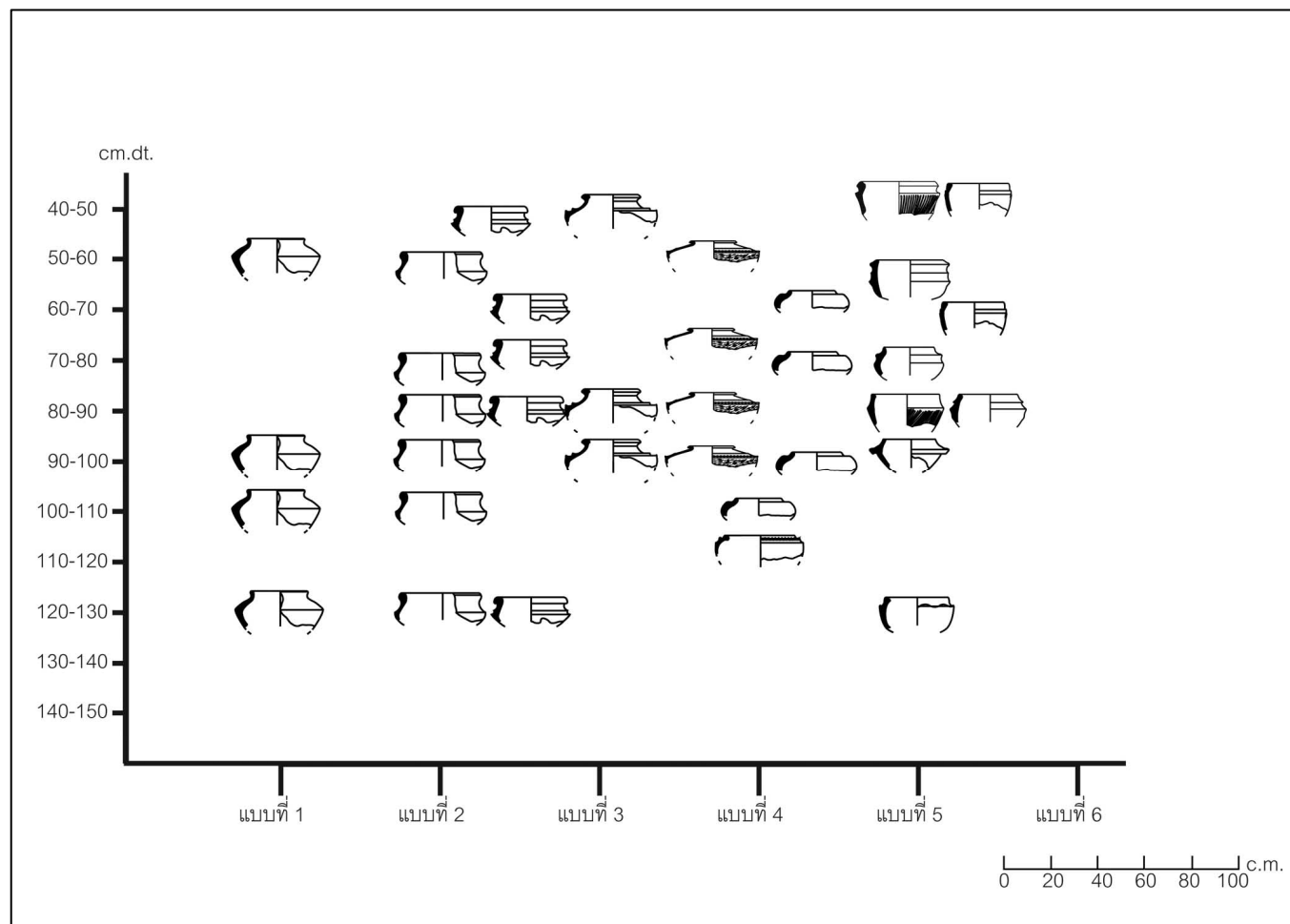
เมืองนครปฐมโบราณ⁷⁷, เมืองคูบัว⁷⁸ ซึ่งหม่อมมีสันนี้พบว่าหลังสมัยทวารวดีไปแล้วความนิยมในการใช้ภาชนะประเภทนี้ได้ลดลง

⁷⁷ สฤณีดีพงศ์ ชุนทรวง “รายงานเบื้องต้นการขุดค้นแหล่งโบราณคดีหอยเอ็ก เมืองนครปฐมโบราณ” (ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552), 68-73.

⁷⁸ เอ็นดู นิลกุล, “การศึกษาภาชนะดินเผาที่ตำบลบ้านคูบัว อ.เมือง จ.ราชบุรี ที่ได้จากการขุดค้นระหว่างปี 2524-2525” (วิทยานิพนธ์ปริญามหาบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528).

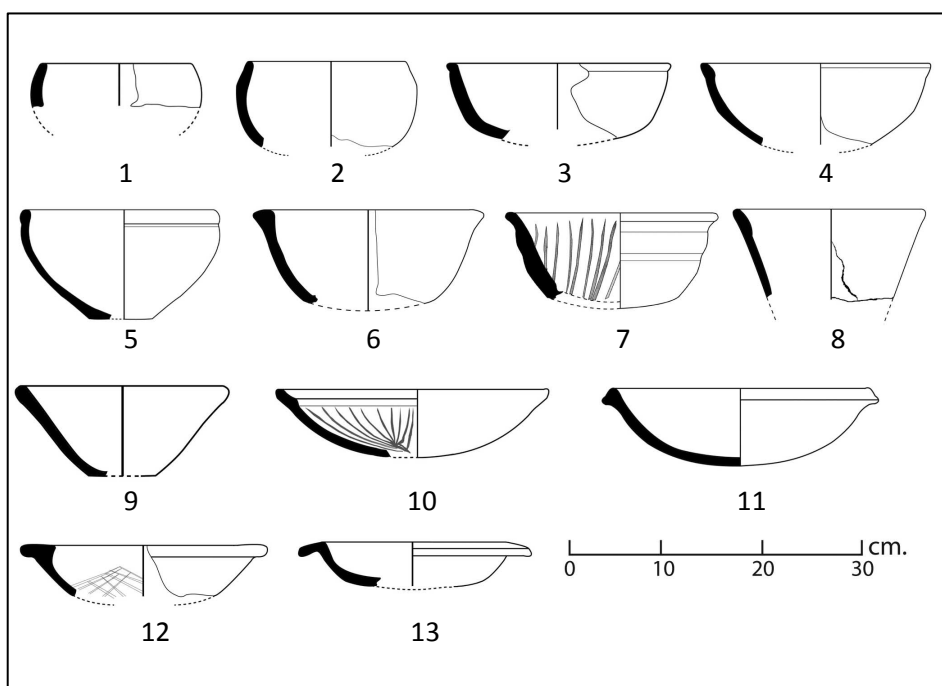

ภาพที่ 53 สรุปรูปแบบภาชนะหม้อมีสัน ที่พบตามระดับสมมติจากหลุมขุดค้น TP.2

ภาพที่ 54 สรุปรูปแบบภาชนะหม้อมีสันที่พบตามระดับสมมติจากหลุมขุดค้น TP.3

ภาชนะประเภทชาม,อ่าง เศษภาชนะที่ได้จากการขุดทดสอบทั้งสองหลุมขุดค้น พบ เศษภาชนะส่วนลำตัวที่ติดกับปากภาชนะที่พอจะสันนิษฐานรูปทรงได้ว่าเป็นภาชนะประเภทชาม หรืออ่างจำนวนหนึ่ง ซึ่งส่วนมากจะพบเป็นลักษณะชิ้นส่วนของชามหรืออ่างในลักษณะของปากที่มนและโค้งเข้าโดยพบรูปแบบปากแบบนี้พบมากกว่าแบบอื่นของภาชนะประเภทชามนี้ ส่วนปากที่มีลักษณะเป็นจงอยก็พบเช่นกัน(แบบที่11-13) โดยพบเฉพาะที่หลุมขุดทดสอบ TP.3 แต่ที่พบ คล้ายกันคือการตกแต่งพื้นผิวภายในและภายนอกของภาชนะประเภทนี้ด้วยการขัดมันเป็นริ้ว ซึ่งจะกล่าวถึงเทคนิควิธีนี้ในส่วนของ การตกแต่งภาชนะ โดยภาชนะที่พบเทคนิคการขัดมันเป็นริ้วนี้ จากการขุดค้นหลุมทดสอบ TP.2 พบทั้งสิ้น 15 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 0.38 ของปริมาณภาชนะทั้งหมด ส่วนหลุมทดสอบ TP.3 พบจำนวน 26 ชิ้นคิดเป็นร้อยละ 1.10 ของปริมาณภาชนะทั้งหมด พบขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 14-36 เซนติเมตร ขนาดที่พบมากที่สุดคือ 27-30 เซนติเมตร โดยมีรูปแบบก้นกลมและก้นตัดและสามารถแบ่งรูปแบบได้ 13 รูปแบบ(ลายเส้นที่3)

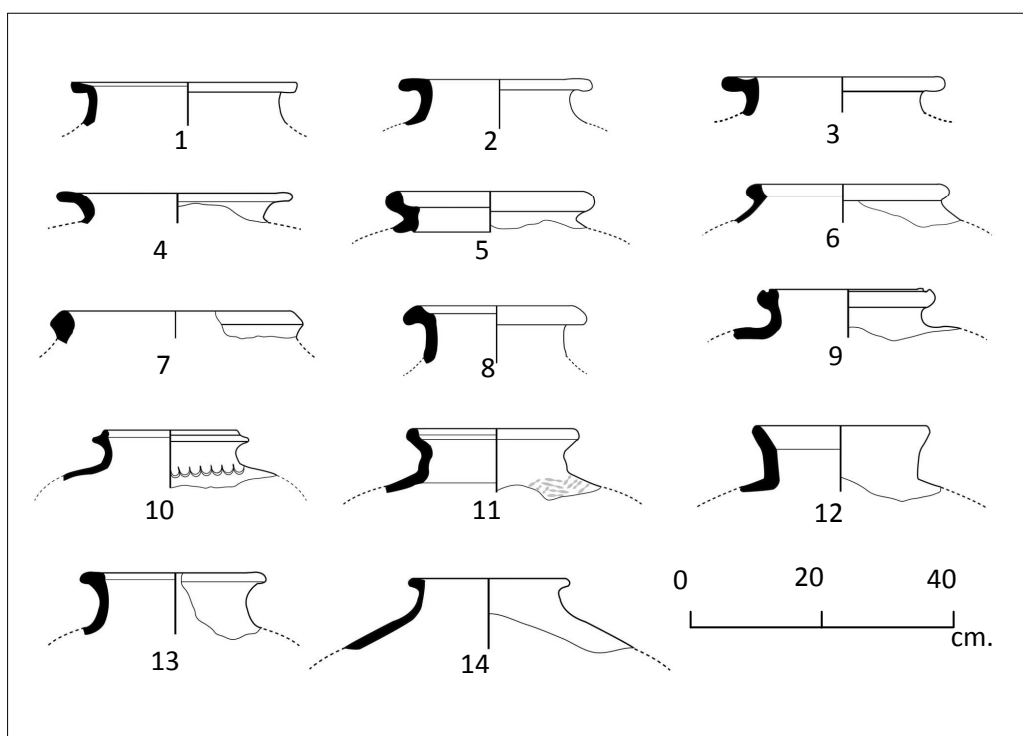
ลายเส้นที่3 ตัวอย่างภาชนะทรงชามที่พบจากหลุมทดสอบ TP.2 และ TP.3

ภาพที่ 55 ตัวอย่างเศษภาชนะภาชนะทรงสาม ที่พบจากหลุมขุดทดสอบ TP.2 และ TP.3

ภาชนะประเภทหม้อและไห การศึกษารูปแบบของภาชนะประเภทหม้อหรือไหนั้น คงต้องอาศัยการศึกษาจากปากของภาชนะที่พบ ส่วนมากเศษภาชนะชิ้นใหญ่สุดที่พบจากการขุดค้นครั้งนี้คือช่วงปากลงมาถึงเพียงช่วงไหล่ แต่จากการพิจารณาแล้วพบทั้งภาชนะประเภทไหและหม้อก้นกลม จากการขุดขยายหลุมได้พบเศษภาชนะประเภทหม้อก้นกลมที่สามารถต่อกันได้เกือบสมบูรณ์หนึ่งใบ ซึ่งหม้อก้นกลมนี้เป็นหม้อที่มีรูปแบบมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เช่นกัน แต่ใบที่พบนี้ ทั้งเนื้อดินและเทคนิควิธีในการตกแต่งมีการพัฒนาและไม่น่าเป็นของพื้นเมือง เพราะเนื้อดินและสีที่พบไม่เหมือนกับเศษภาชนะที่ได้พบจากการขุดค้นมาก่อนเลย รวมถึงเทคนิคที่ใช้ไม่พบในเศษภาชนะอื่นๆเช่นกัน ดังจะอธิบายเพิ่มเติมต่อไปในส่วนขอเทคนิควิธีตกแต่งภาชนะ ภาชนะประเภทหม้อไหส่วนมากไม่ค่อยมีการตกแต่งลวดลาย ส่วนที่พบการตกแต่งลวดลายมีอยู่บ้างโดยการใช้วัตถุปลายแหลมขูดขีดเป็นเส้นบ้าง , ลายคลื่นบ้าง และมีการกดประทับลายคล้ายเครื่องจักสานที่คล้ายกับที่พบจากแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ทั้งในภาคกลาง และ

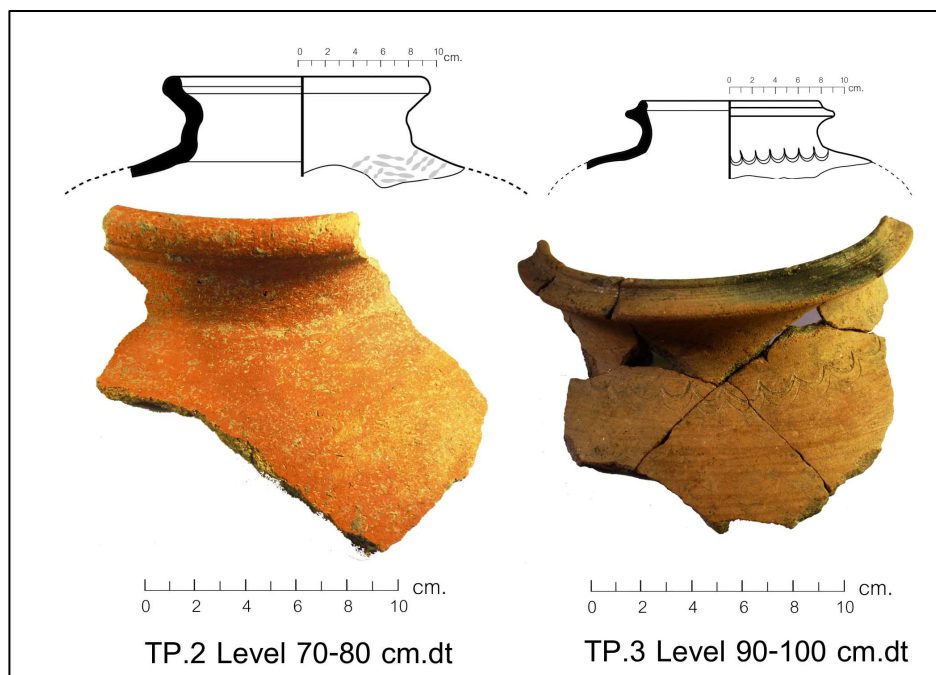
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเช่นที่บ้านกระเบื้องนอก จังหวัดนครราชสีมา⁷⁹ นอกจากนั้นยังพบการตกแต่ง โดยใช้แม่ลายกดประทับเป็นรูปสี่เหลี่ยมมุมตั้งแต่ช่วงลำตัวไปถึงก้นภาชนะ(ภาพที่57) สีของผิวภาชนะที่พบมี สีแดงเข้ม สีส้ม น้ำตาล สีเทาและสีออกครีม รูปแบบปากที่พบส่วนใหญ่ปากจะผายออกพบปากโค้งเข้าเป็นส่วนน้อยมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 18-36 เซนติเมตร และมีความหนาตั้งแต่ 1 เซนติเมตรขึ้นไป

ลายเส้นที่4 รูปแบบปากภาชนะประเภท หม้อ,ไห จากการขุดค้นเมืองโบราณคู่งทอง

⁷⁹

ผาสุข อินทราวุธ, สิ้นชัย กระบวนแสง และพะเยาว์ นาคเวก, การศึกษาแหล่งโบราณคดีที่บ้านกระเบื้องนอก ตำบลกระเบื้องนอก อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา (นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533)

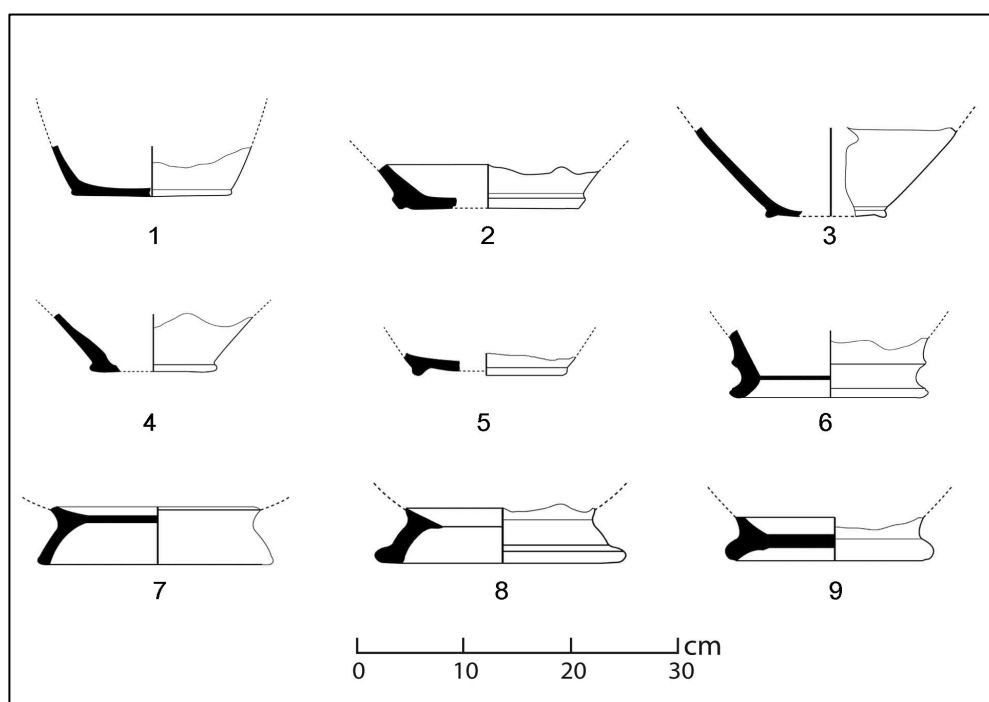

ภาพที่ 56 ตัวอย่างชิ้นส่วนภาชนะทรงหม้อ, ไม่มีการตกแต่งลวดลาย

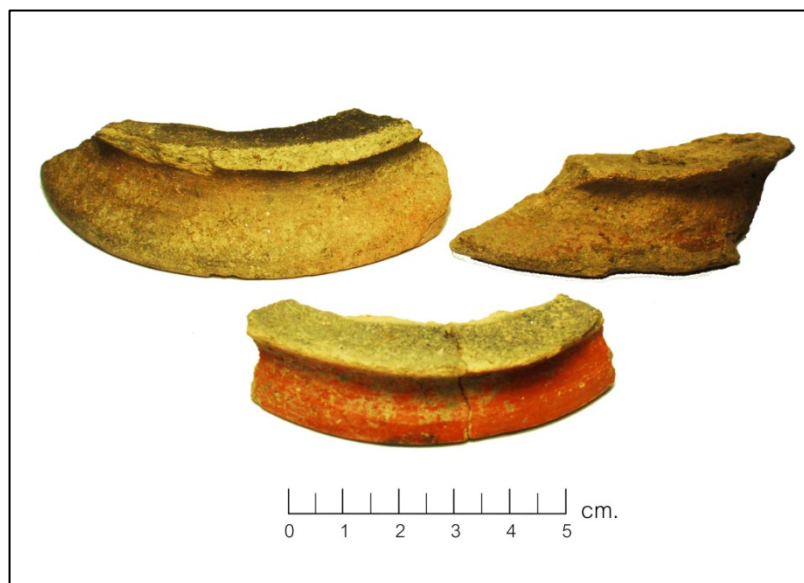
ภาพที่ 57 ภาชนะประเภทหม้อก้นกลมมีการตกแต่งลายกดประทับช่องสี่เหลี่ยมเล็กๆ พบจากการขุดหลุมทดสอบ TP.2 ระดับ 70 cm.dt.

ส่วนฐาน, ก้นภาชนะ ชิ้นส่วนภาชนะในส่วนนี้เป็นส่วนที่พบน้อยที่สุดจากการขุดค้นในครั้งนี้ โดยที่หลุมขุดทดสอบ TP.2 พบเพียง 20 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 0.39 ของปริมาณภาชนะทั้งหมดที่พบ ส่วนที่หลุมขุดทดสอบ TP.3 พบ 13 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 0.45 ของปริมาณภาชนะที่พบทั้งหมด ก้นภาชนะที่พบทั้งสองหลุมมีความคล้ายคลึงกัน ส่วนมากรูปทรงคล้ายกันของภาชนะทรงไห แบบที่ 1-5 ซึ่งพบทั้งสองหลุมและยังพบชิ้นส่วนของเชิงภาชนะอีกจำนวน 5 ชิ้น สามารถแบ่งรูปแบบได้สี่รูปแบบ แบบที่ 6-9 โดยที่แบบที่ 6 พบที่หลุมขุดทดสอบ TP.2 ส่วนรูปแบบที่ 7-9 พบที่หลุมขุดทดสอบ TP.3 โดยพบในช่วงระดับความลึก 100-120 cm. dt ซึ่งภาชนะมีเชิงนี้น่าจะเป็นภาชนะประเภทที่ใช้ในโอกาสพิเศษหรือใช้ในโอกาสที่เกี่ยวข้องในพิธีกรรมเป็นรูปแบบที่นิยมมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ต่อมาจนถึงสมัยทวารวดี แต่ส่วนใหญ่จะพบน้อยชิ้นแล้วจะพบใกล้โบราณสถาน⁸⁰

ลายเส้นที่ 5 ภาพส่วนฐาน, ก้น ของภาชนะที่พบในแหล่งโบราณคดีเมืองอู่ทอง

⁸⁰ ผาสุข อินทราวุฒ, ดรรชนีภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี (กรุงเทพฯ: สยามการพิมพ์, 2528), 17.

ภาพที่ 58 ชิ้นส่วนฐานของภาชนะมีเชิงพบจากหลุมขุดทดสอบ TP.3

ภาชนะจากต่างถิ่น สามารถแยกออกจากภาชนะแบบท้องถิ่นได้ชัดเจน โดยจากวัตถุที่ใช้รวมถึงเทคนิควิธีที่ใช้ในการผลิต ในการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเมืองอุ้มทองพิเศษ เคลือบประเภทเครื่องถ้วยจีน (ภาพที่ 59) ทั้ง 2 หลุมขุดค้นคือ TP.2 และ TP.3 โดยพบตั้งแต่ระดับหน้าดินจนถึงระดับ 40 cm.dt. จากการวิเคราะห์ เนื้อภาชนะและสีของเคลือบที่ปรากฏอยู่บนผิวภาชนะด้วยการใช้ตาเปล่าโดยท่านอาจารย์ ญัฐภัทร จันทวิช พบว่าเป็นเศษเครื่องถ้วยจีนทั้งหมด และเป็นเครื่องถ้วยในสมัยราชวงศ์ถัง อยู่ในช่วงสมัยราชวงศ์ถังถึงสมัยห้าราชวงศ์ มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 14-15⁸¹ และจากการพิจารณาสีของน้ำเคลือบและเนื้อภาชนะ โดยคุณ เขมชาติ เทพไท เป็นเครื่องถ้วยจีนประเภทสีเขียวมะกอกแบบยั่ว มีรูปทรงคล้ายลูกแพร์ และชิ้นส่วนพวยภาชนะที่พบจากชั้นผิวดินนั้น เป็นเครื่องถ้วยแบบฉางซา ทั้งสองแบบมีอายุอยู่ในสมัยราชวงศ์ถังช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-16⁸² เครื่องถ้วยจีนนี้พบในเมืองโบราณสมัยทวารวดีทุกแห่งที่อยู่ใกล้ชายฝั่งทะเลโบราณเช่นที่ แหล่งโบราณคดีธรรมศาลาเมืองนครปฐมโบราณ ก็พบเศษภาชนะ

⁸¹ ญัฐภัทร จันทวิช, กลุ่มงานวิชาการพิพิธภัณฑ์, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2554.

⁸² เขมชาติ เทพไชย, หัวหน้าผู้ตรวจการกระทรวงวัฒนธรรม, สัมภาษณ์, 21 มีนาคม 2555.

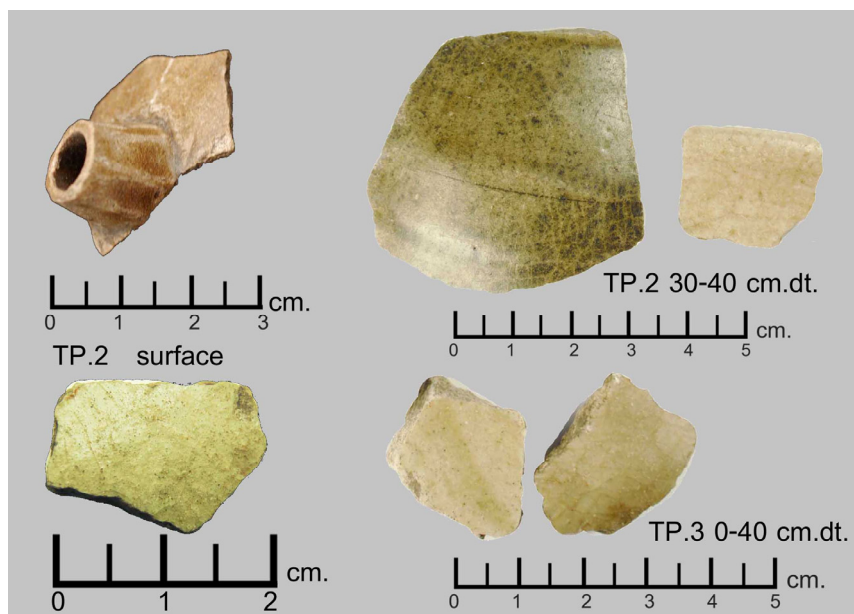
ประเภทนี้ด้วยเช่นกัน⁸³ รวมถึงเมืองท่าต่างๆทางภาคใต้ด้วย เช่นที่แหล่งโบราณคดีทุ่งตึก⁸⁴ แล้วยังพบกระจายทั่วไปแถบเกาะคอเขา จังหวัดพังงา และตำบลท่าเรือ จังหวัดนครศรีธรรมราช⁸⁵ การพบชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนนี้แสดงให้เห็นถึงว่าในพื้นที่แถบเมืองโบราณนี้ได้มีการติดต่อกับชุมชนภายนอกที่ไกลออกไปโดยเฉพาะกับจีน และเมืองท่าทางแถบภาคใต้ของประเทศไทย เพราะเมืองอุททองเองก็พบร่องรอย ศิลปะศรีวิชัยที่แพร่มาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 ด้วยเช่นกัน และนอกจากนั้นยังพบในพื้นที่ใกล้เมืองอุททอง อย่างเช่นที่ โบราณสถานคอกช้างดินก็จะพบเศษเครื่องถ้วยจีนประเภทนี้อยู่ด้วยเช่นกันโดยพบเป็นจำนวนมากทั้งจากการขุดค้นและการสำรวจบนผิวดิน⁸⁶

⁸³ สฤณีพงศ์ ชุนทอง, “พัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองนครปฐมโบราณในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19” (ปริญาปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553), 192-193.

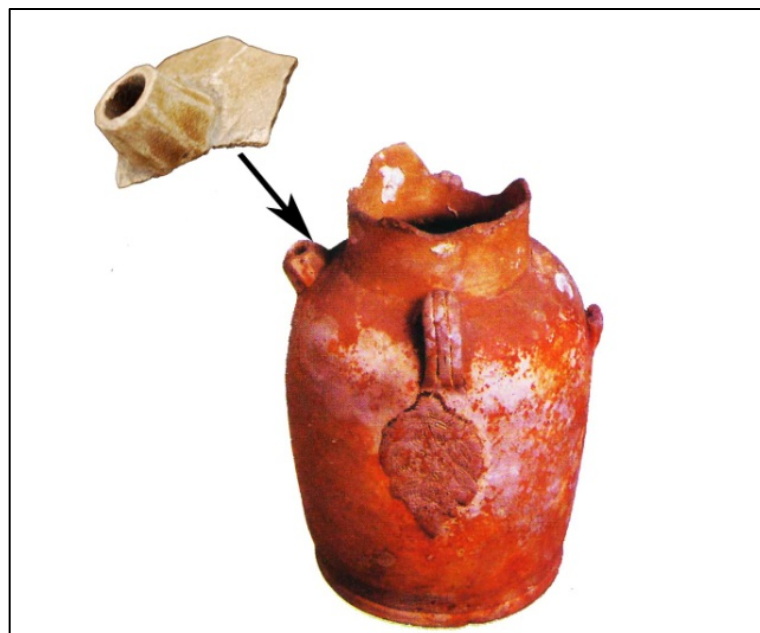
⁸⁴ บุญบฤทธิ์ ฉายสุวรรณ, ทุ่งตึกเมืองท่าการค้าโบราณ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาพันธ์, 2550), 101-104.

⁸⁵ เขมชาติ เทพไชย, แหลมโพธิ์ แหล่งเศรษฐกิจศรีวิชัย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2531), 89-92.

⁸⁶ ภัทรพงษ์ เก่าเงิน, โบราณคดีคอกช้างดิน (กรุงเทพฯ: ฟันนี้พลับลิขชิง, 2545), 59-60.

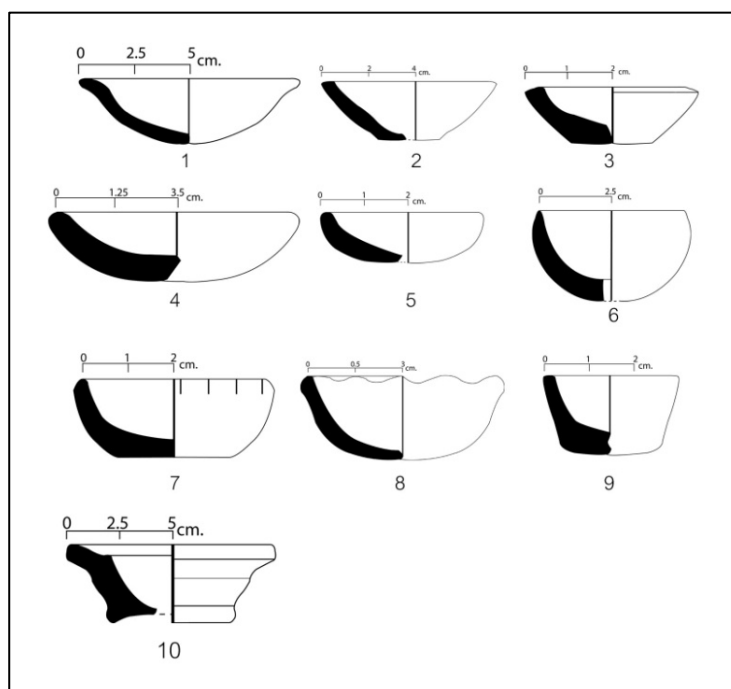

ภาพที่ 59 เศษเครื่องถ้วยจีนเคลือบสีเขียวจากหลุมขุดค้น TP.2 และ TP.3

ภาพที่ 60 ชิ้นส่วนพวยของภาชนะเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ถังที่พบในช่วงระดับ 0-30 cm.dt
ที่มา: บุญบฤทธิ ฉายสุวรรณ. ทุ่งตึกเมืองท่าการค้าโบราณ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมพันธ์, 2550), 106.

ตะคันดินเผา ถือเป็นภาชนะรูปแบบหนึ่งที่ใช้ทั้งในชีวิตประจำวันและเนื่องในพิธีกรรม โดยสามารถพบได้ตามเมืองโบราณต่างๆร่วมสมัย และยังพบใช้ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ที่ส่วนใหญ่ใช้จุดบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตัวภาชนะมีลักษณะคล้ายกับถ้วยก้นตื้นขนาดเล็ก ด้านของประโยชน์ใช้สอย คาดว่าใช้สำหรับใส่น้ำมันและใส่ตะเกียงเพื่อจุดประทีปให้แสงสว่าง(ลายเส้นที่6) และอาจใช้เนื่องในพิธีกรรมได้ด้วย โดยจากการขุดค้นไม่พบชิ้นสมบูรณ์เลย พบเพียงเศษชิ้นส่วนของภาชนะประเภทนี้เท่านั้น แต่ชิ้นส่วนตะคันที่พบนี้บางชิ้นยังพบร่องรอยจากการใช้งานปรากฏอยู่คือเป็นรอยไหม้ดำที่ด้านในของภาชนะ การขึ้นรูปภาชนะรูปแบบนี้ส่วนมากใช้การขึ้นรูปด้วยมืออย่างง่าย ๆ แต่ก็ยังพบการขึ้นรูปด้วยแป้นหมุนอยู่บ้าง(ลายเส้นที่6 แบบที่ 1, 2, 3, 5และ10) โดยเฉพาะแบบที่10 น่าจะเป็นตะคันที่ใช้ในพิธีกรรม เพราะรูปทรงคล้ายลักษณะของภาชนะมีฐานเป็นเชิงแตกต่างจากตะคันที่พบทั้งหมด ตะคันที่พบจากการขุดค้นมีความหลากหลายของรูปแบบ เพราะเป็นภาชนะที่มีขนาดเล็กสามารถขึ้นรูปด้วยมือได้อิสระ ที่หลุมขุดค้น TP.1 พบเพียง 1 ชิ้นที่ระดับล่างสุด หลุมขุดค้น TP.2 พบชิ้นส่วนตะคันทั้งหมด 7 ชิ้น ส่วนหลุมขุดค้น TP.3 พบทั้งหมด 6 ชิ้น โดยทั้งหลุมขุดค้น TP.2และ TP.3 พบสิ้นสุดที่ระดับ 100-110 cm.dt. เช่นกัน

ลายเส้นที่6 ตะคันดินเผาที่พบจากการขุดค้นเมืองอู่ทอง

ภาพที่ 61 ชิ้นส่วนตะคันดินเผาที่พบจากการขุดค้นเมืองโบราณอู่ทอง

เทคนิคการตกแต่งภาชนะ เศษภาชนะที่พบจากการขุดค้นนั้นพบว่าการตกแต่งด้วยเทคนิคอยู่หลากหลายประเภทซึ่งทั้งลักษณะที่คล้ายคลึงกับแหล่งโบราณคดีอื่นๆ และยังพบเทคนิคการตกแต่งที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของแหล่งโบราณคดีนี้อีกด้วย โดยสามารถแบ่งได้ 6 รูปแบบดังนี้

เทคนิคการทําน้ำดินและเขียนสี

เทคนิคการชุบขีด

เทคนิคผสมระหว่างการทําน้ำดินและชุบขีด

เทคนิคลายกดประทับ ด้วยแม่พิมพ์ลายทั้งจากวัสดุธรรมชาติและเชือกทาบ

เทคนิคการขีดมันเป็นริ้ว

เทคนิคการปั้นแปะ

เทคนิคการทาน้ำดินและเขียนสี ถึงแม้ว่าจากการขุดค้นจะพบจำนวนไม่มากนัก เมื่อเทียบกับปริมาณของลำตัวภาชนะเนื้อดินธรรมดาที่มีปริมาณมากกว่า ซึ่งพบทั้งเทคนิคการเคลือบด้วยน้ำดินสีแดง เทคนิคการเขียนสีนี้เป็นการใช้สีที่ได้จากแร่ธรรมชาตินำมาเขียนลงบนภาชนะที่แห้งแล้ว หรืออาจใช้น้ำดินชั้นเขียนเป็นลวดลายลงบนตัวภาชนะก็ได้⁸⁷ ภาชนะที่พบว่ามีการเขียนสีนี้พบเป็นการเขียนสีเป็นเส้นขนานในแนวนอน จากการพิจารณา พบว่ามีการเขียนสี 3 สีด้วยกัน คือ สีแดง สีขาว และดำ โดยเป็นเส้นขนานกันไปรอบส่วนลำตัวหรือไหล่ของภาชนะ

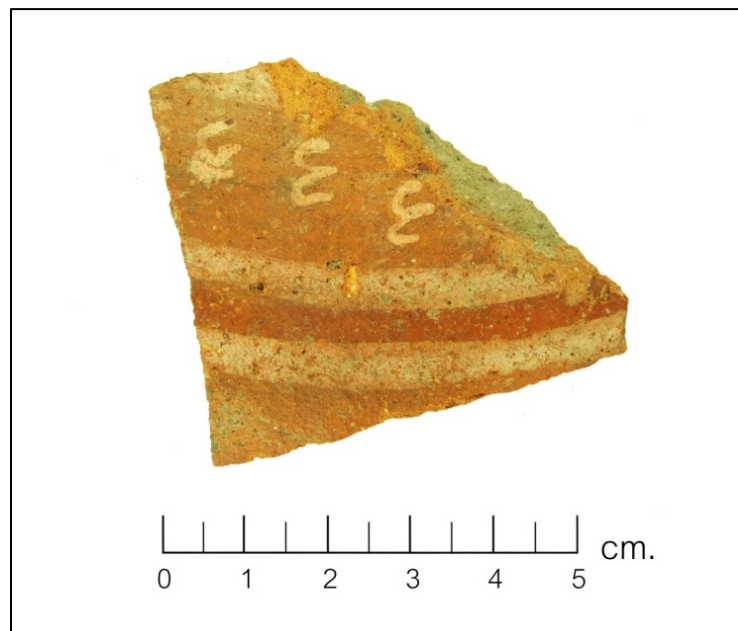
นอกจากนี้ยังพบการเขียนสีซึ่งมีลักษณะคล้ายกับตัวอักษรปัลลวะ(ภาพที่63) จากการสอบถามจากผู้เชี่ยวชาญด้านจารึกและภาษาโบราณจาก ท่านอาจารย์ ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และท่านอาจารย์ กรรณิการ์ วัฒนเกษม มีความเห็นที่คล้ายกันว่าภาชนะมีลวดลายเขียนสีเป็นเส้นลายขาวสลับแดง และมีการเขียนสีขาวเป็นเส้นคล้ายกับตัวเลขอารบิก เลข3 กลับด้านนั้นมีลักษณะคล้ายกับตัวอักษร ช.ช้าง ในอักษรปัลลวะที่อยู่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 14⁸⁸ ซึ่งเศษภาชนะนี้พบอยู่ที่ระดับ 53 cm.dt ผังกริด NWQ โดยพบร่วมกับเศษภาชนะดินเผาเนื้อธรรมดา แต่เนื่องจากสีที่เขียนลงบนตัวภาชนะนั้นหลุดลอกและจางลงมากทำให้ไม่สามารถระบุได้แน่ชัดเกี่ยวกับลวดลายที่ปรากฏแต่คาดว่าเศษภาชนะนี้อาจจะเป็นภาชนะที่ใช้ในพิธีกรรม

⁸⁷ พัชรี สาริกบุตร, เทคโนโลยีสมัยโบราณ (กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2523), 119-122.

⁸⁸ ก่องแก้ว วีระประจักษ์, กรรณิการ์ วัฒนเกษม, สัมภาษณ์ 23 มกราคม 2555.

ภาพที่62 ชิ้นส่วนปากภาชนะทรงชามเคลือบน้ำดินสีแดง และเศษภาชนะเขียนสีแดงสลักขาว

ภาพที่63 ชิ้นส่วนภาชนะเขียนสีแดงสลักขาว มีลายเส้นสีขาวคล้ายตัวอักษร ช. ในอักษรปัลลวะ
ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่14

เทคนิคการขูดขีด, ขูด เป็นการใช้วัสดุซึ่งอาจเป็นไม้หรือเหล็กที่มีลักษณะแหลมขูดขีดลงไปบนพื้นผิวภาชนะเพื่อให้เกิดลวดลาย⁸⁹ โดยเศษภาชนะที่มีการตกแต่งด้วยการขูดขีดที่พบจากการขุดค้นนี้ส่วนมากจะเป็นลายคลื่นซึ่งเป็นเทคนิคพื้นเมืองที่สืบทอดต่อมาจากวัฒนธรรมสมัยหัวเลี้ยวประวัติศาสตร์⁹⁰ และนอกนั้นยังพบการขูดขีดเป็นเส้นแหว่งหลายเส้นในบริเวณของไหล่ภาชนะเช่นกัน

ภาพที่ 64 เศษภาชนะมีการตกแต่งด้วยเทคนิคการขูดขีด

⁸⁹ พัชรีย์ สาริกบุตร, เทคโนโลยีสมัยโบราณ (กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523), 116.

⁹⁰ ผาสุข อินทราวุธ, ดรรชนีภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี (กรุงเทพฯ: สยามการพิมพ์, 2528), 44

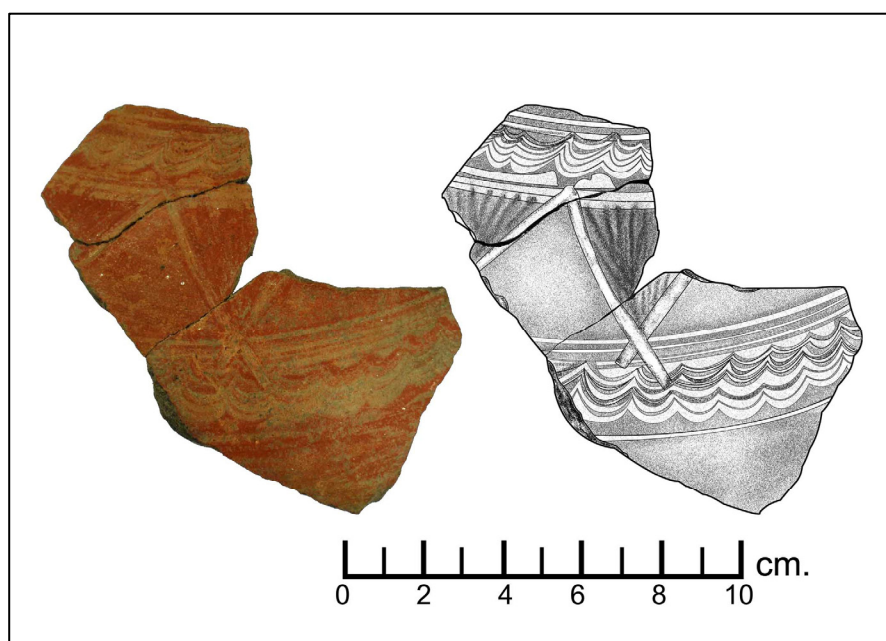
เทคนิคการทําน้ำดินผสมขูดขีด ในการขูดคัน แหล่งโบราณคดีที่เมืองอุทุมพรในครั้งนี้ทำให้ได้พบเศษภาชนะที่ปรากฏลักษณะเด่น คือการตกแต่งที่มีรูปแบบแตกต่างจากที่ได้เคยพบมาเป็นเทคนิคการทําน้ำดินหรือเคลือบน้ำดินลงไปผิวภาชนะก่อนแล้วจึงทำการใช้อุปกรณ์ขูดขีดให้เป็นลวดลายตามที่ต้องการ ซึ่งเศษภาชนะที่ได้มาจากการขูดคันทั้งจากคันดินนอกเมืองอุทุมพร และภายในเมืองทั้ง 2 หลุมขูดคัน พบว่ามีเศษภาชนะที่ใช้เทคนิคผสมนี้ทุกหลุมขูดคันในครั้งนี้

โดยมีลักษณะของลวดลายที่โดดเด่น และน่าเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งโบราณคดีอุทุมพรที่พบจากการขูดคันในครั้งนี้ จากการพิจารณาเทคนิคพบว่าเศษภาชนะที่พบนั้นมีลักษณะเป็นเศษภาชนะที่เคลือบน้ำดินสีครีมบางๆก่อนหนึ่งครั้งแล้วนำไปเผิงหรืออบให้น้ำดินแห้งเกาะตัวดีจากนั้นจึงทำการเคลือบด้วยน้ำดินสีแดงทั่วพื้นผิวอีกครั้งหนึ่ง แล้วจากนั้นพบว่ามีการใช้ วัสดุที่มีลักษณะคล้ายซีหัว หรือ ส้อม ขูดขีดเป็นลายคลื่นที่มีลักษณะวงโค้งซ้อนกันคล้ายชายผ้าມ່าน ตามแนวนอนของตัวภาชนะ ทั้งลำตัวไปจนถึงส่วนไหล่และคอภาชนะ โดยมีการขูดขีดเป็นเส้นขนานคันระหว่างลายคลื่นโดยจะมีพื้นที่ว่างระหว่างลายคลื่น พื้นที่ว่างระหว่างลายคลื่นนี้เองจะทำการขูดเส้นแหยงเป็นรูปสามเหลี่ยมและเป็นสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด แล้วภายในช่องสี่เหลี่ยมจะใช้เทคนิคการขัดมันเป็นริ้วภายในนั้น สลับกับการใช้เครื่องมือขูดเป็นลายคลื่นเล็กๆ โดยเศษภาชนะที่พบจะมีลักษณะดังที่กล่าวมานี้เป็นส่วนใหญ่ โดยจะมีรายละเอียดย่อยต่างกันไปตามสีของลายคลื่นที่มีทั้งสีดำและขาวหรือครีม ลายคลื่นที่มีสีดำน่าจะเกิดจากการนำภาชนะไปเผาและรมให้ดำก่อนในขั้นตอนแรกจากนั้นนำมาเคลือบน้ำดินสีแดงจนทั่วพื้นผิว แล้วทำการขูดขีดด้วยเครื่องมือดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น แต่ไม่สามารถบอกรูปทรงที่แน่นอนของภาชนะที่ใช้เทคนิคการตกแต่งนี้ได้เพราะพบเฉพาะส่วนลำตัวและส่วนไหล่เพียงเล็กน้อย

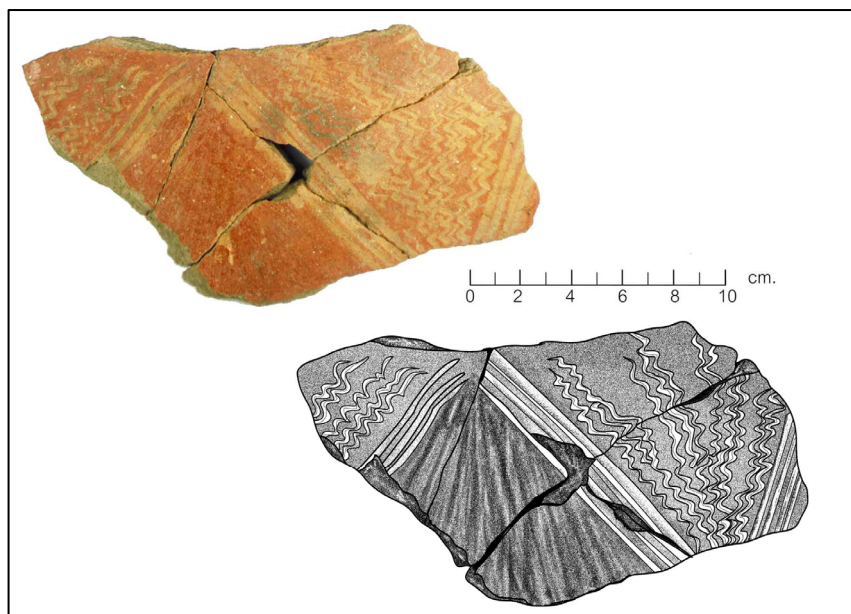
โดยที่หลุมขูดคัน TP.1 พบจำนวน 25 ชิ้น จากเศษภาชนะต่างไป คิดเป็นร้อยละ 3.22 ของภาชนะที่พบทั้งหมด โดยพบหนึ่งชิ้นที่ระดับชั้นแรกเริ่มการใช้พื้นที่ส่วนหลุมขูดคัน TP.2 พบ 15 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 0.37 ของปริมาณภาชนะที่พบ และหลุมขูดคัน TP.3 พบ 72 ชิ้น คิดเป็นปริมาณร้อยละ 3.05 ของปริมาณภาชนะ เทคนิคนี้สามารถแบ่งย่อยจากการพิจารณาได้เป็น 2 ประเภทคือ

ประเภทที่ 1 หลังจากที่ผ่านมากระบวนการเคลือบน้ำดินสีครีมก่อนหนึ่งชั้นแล้วเคลือบน้ำดินสีแดงทับ และชุบขีดเป็นลวดลายแล้วน่าจะใช้ การอบหรือใช้ความร้อนต่ำที่ทำให้น้ำดินที่เคลือบแห้งพอยึดติดพื้นผิว โดยจะพบตัวอย่างประเภทนี้เฉพาะที่หลุมขุดค้น TP.1 ในระดับชั้น 497cm.dt. (ภาพที่65) เรื่อยมาถึงระดับ 400-450 cm.dt. ลักษณะของน้ำดินที่เคลือบตัวภาชนะที่พบในระดับชั้น 497 cm.dt. จะมีสีขีดและหลุดเป็นผงไม่มีความคงทน เกิดจากการที่การใช้ความร้อนที่ต่ำในกรรมวิธีการผลิตขั้นตอนสุดท้าย ต่างจากที่พบในชั้นที่เหนือขึ้นไป ที่น้ำดินที่เคลือบจะมีความแน่นและยึดติดกับผิวภาชนะมากกว่า(ภาพที่66)

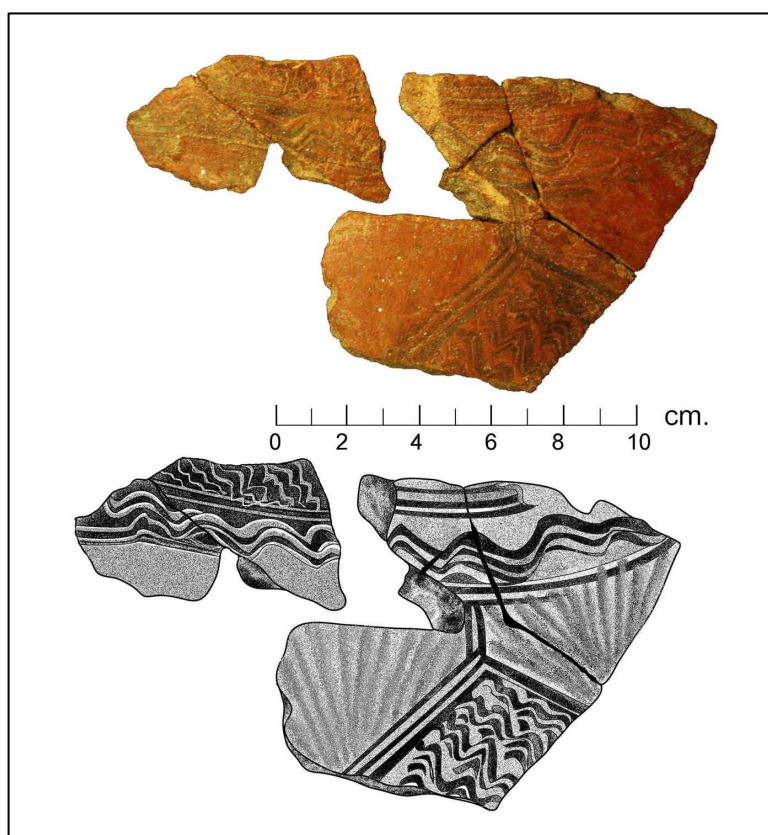
ประเภทที่ 2 มีความแตกต่างจากแบบแรกคือ น่าจะใช้ภาชนะที่เผาและรมดำมาครั้งหนึ่ง ก่อนแล้วจึงทำการเคลือบน้ำดินและจึงทำการตกแต่งลายคลื่น แล้วนำไปเผาด้วยความร้อนสูงกว่าประเภทที่1 ลายคลื่นที่ปรากฏบนผิวภาชนะจะเป็นสีดำตัดกับน้ำดินสีแดงหรือสีน้ำตาลแดง (ภาพที่67) แต่น่าสังเกตว่าประเภทที่2 นี้เนื้อภาชนะจะมีความหนาและหยาบกว่าแบบแรก พบในหลุมขุดค้นTP.2 พบอยู่กับร่องรอยกิจกรรมระดับ 50-60 cm.dt. ส่วนใน TP.3 พบอยู่ร่วมกับเศษภาชนะประเภทอื่นๆ โดยที่ภาชนะประเภทที่2 นี้พบมากกว่าประเภทที่1

ภาพที่65 ชิ้นส่วนภาชนะชุบขีดเป็นลายคลื่นประเภทที่1 จากหลุมขุดค้นคันดินคูเมือง TP.1

ภาพที่66 ตัวอย่างชิ้นส่วนภาชนะขูดขีดเป็นลายคลื่นประเภทที่1 จากหลุมขุดค้น TP.3

ภาพที่67 ตัวอย่างชิ้นส่วนภาชนะ ขูดขีดเป็นลายคลื่นประเภทที่2 จากหลุมขุดค้น TP.2

ซึ่งจากการตรวจสอบเทคนิคการทำลวดลายประเภทนี้ ได้ทำการเปรียบเทียบกับ ข้อมูลรายงานวิจัยเกี่ยวกับภาชนะดินเผาทวารวดีในเบื้องต้น⁹¹ และการขุดค้นที่เมืองคูทองในปี 2541⁹² ไม่พบเทคนิคลักษณะนี้ และได้เปรียบเทียบกับแหล่งโบราณคดีในสมัยทวารวดีร่วมสมัย ที่อยู่ใกล้เคียง เช่น เมืองนครปฐมโบราณ⁹³ เมืองคูบัว⁹⁴ และแหล่งอื่นๆเช่นที่ เมืองโบราณจันเสน⁹⁵ และบ้านคูเมืองอินทร์บุรี⁹⁶ แล้วไม่พบว่ามีรูปแบบที่เกี่ยวกับลวดลายประเภทนี้ นอกจากนั้นยังได้ เทียบกับแหล่งโบราณคดีในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่พบภาชนะตกแต่งเคลือบน้ำดินสีแดงเช่นใน แหล่งโบราณคดีทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งตรวจสอบแล้วพบว่า ด้านเทคนิคนั้นก็ต่างจากที่เมืองคูทอง เพราะที่แหล่งโบราณคดีทุ่งกุลาร้องไห้จะเป็นลักษณะของการทาสีลงบนตัวภาชนะ เป็นสีแดงทึบ

⁹¹ ผาสุข อินทราวุธ, ดรรชนีภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี (กรุงเทพฯ: สยามการพิมพ์, 2528)

⁹² กลุณี มีแก้ว, “การศึกษาภาชนะดินเผาในเชิงปริมาณจากการขุดค้นแหล่งโบราณคดี คูทอง พ.ศ. 2541” (ปริญาศิลปศาสตรบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2541)

⁹³ ได้เทียบจากรายงานการขุดค้นที่พระประโทนเจดีย์เมื่อปี 2526 ใน ผาสุข อินทราวุธ, รายงานการขุดค้นที่ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม (กรุงเทพฯ: ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526), 25-38, และจากการขุดค้นในปี 2552-2553 ใน สฤติพงษ์ ชุนทรง, “พัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองนครปฐมในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19” (ปริญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553)

⁹⁴ เอ็นดู นิลกุล, “การศึกษาภาชนะดินเผาที่ตำบลบ้านคูบัว อ.เมือง จ.ราชบุรี ที่ได้จากการขุดค้นระหว่างปี 2524-2525” (วิทยานิพนธ์ปริญามหาบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528)

⁹⁵ Bennet Bronson, “Excavations at Chansen and the cultural chronology of protohistoric central Thailand” (Ph.D dissertation, University of Pennsylvania Museum, 1976)

⁹⁶ ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, การขุดค้นและการศึกษาวัฒนธรรมของชุมชนโบราณที่บ้านคูเมือง อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523), 78-84.

เกือบทั้งใบ และเขียนลายคลื่นเป็นเส้นเดี่ยว⁹⁷ ซึ่งคล้ายกับเศษภาชนะเขียนสีแดงบนพื้นสีครีมจาก วัฒนธรรมก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายที่เมืองฟ้าแดดสงยางมากกว่า⁹⁸

จากการสอบถามจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านโบราณคดีเกี่ยวกับสมัยทวารวดี ท่านศาสตราจารย์ ดร.ผาสุข อินทราวุธ ได้ให้ความเห็นว่ามีลวดลายคล้ายกับการตกแต่งภาชนะ สมัยก่อนประวัติศาสตร์แต่น่าจะเป็นเทคนิคการตกแต่งที่สืบเนื่องมาจากสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และยังไม่คุ้นเคยสำหรับการตกแต่งภาชนะแบบนี้แหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีอื่นๆ⁹⁹ รองศาสตราจารย์ สุรพล นาถะพินธุ ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ได้พิจารณาเนื้อภาชนะและลวดลาย ได้ให้ความเห็นว่า ไม่คุ้นเคยกับลักษณะการตกแต่งด้วยเทคนิค และลวดลายลักษณะนี้ทั้งในแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ และในสมัยประวัติศาสตร์เลย และได้เสนอข้อคิดเห็นว่ามันน่าจะเป็นภาชนะที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งโบราณคดีเมืองอุ้มทอง¹⁰⁰ ด้านคุณสมชาย ณ นครพนม ได้ให้ความเห็นว่า จากลักษณะของเนื้อและเทคนิควิธีการทำน้ำดินสีแดงที่เคลือบมีความคล้ายกับภาชนะเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ แต่มันน่าจะเป็นภาชนะในสมัย ทวารวดี เพราะพิจารณาจากรอยของลายคลื่นแล้วพบว่าใช้วัสดุที่คล้ายซีเมนต์มีลักษณะของ ปลายด้านที่ใช้ขูดขีดมีลักษณะปลายตัดหรือทื่อ ซึ่งต่างกับการตกแต่งลวดลายของภาชนะใน สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่มักใช้วัสดุปลายแหลมขูดขีดเป็นลวดลายลงบนผิวภาชนะ และไม่คุ้นเคย กับการตกแต่งลวดลายในลักษณะนี้¹⁰¹

⁹⁷ สุภัฏญา เบาเนต, โบราณคดีในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ (อุบลราชธานี: ศรีธรรมออฟเซ็ท, 2553)

⁹⁸ ผาสุข อินทราวุธ, รายงานการขุดค้นเมืองโบราณฟ้าแดดสงยาง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ (นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544), 120.

⁹⁹ ผาสุข อินทราวุธ, อาจารย์ประจำคณะภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2554.

¹⁰⁰ สุรพล นาถะพินธุ, อาจารย์ประจำภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2555

¹⁰¹ สมชาย ณ. นครพนม, ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ สำนัก โบราณคดี กรมศิลปากร. สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2554.

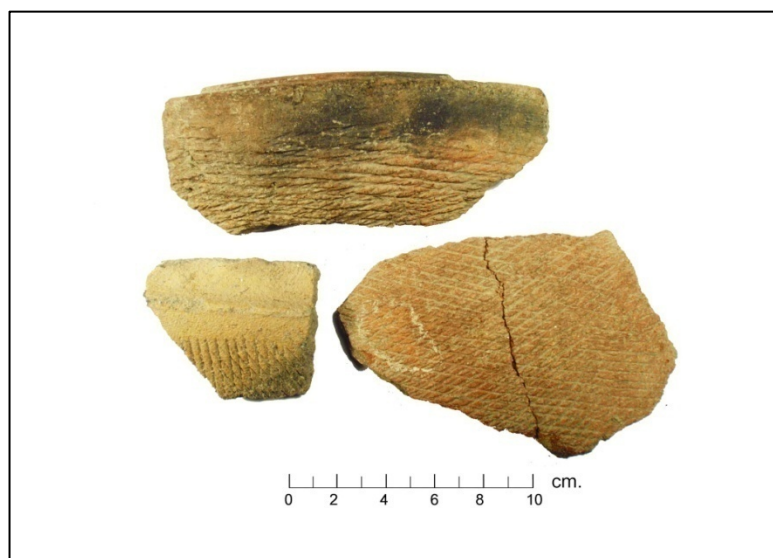
สำหรับผู้วิจัยจากการพิจารณาจากชั้นดินที่พบ จะพบว่าพบเศษภาชนะนี้ตั้งแต่สมัยแรกเริ่มการสร้างคันดิน จนถึงระดับชั้นดินที่ 3 ซึ่งตรงกับช่วงระดับ 50-70 cm.dt. ของหลุมขุดค้นภายในเมืองเท่านั้น โดยที่ชั้นดินในช่วงบนไม่พบเศษภาชนะประเภทนี้เลย และถึงแม้ว่าจะพบเศษภาชนะประเภทนี้เป็นจำนวนไม่มากนัก เมื่อเทียบกับจำนวนของเศษภาชนะที่พบ แต่ก็ถือว่ามีจำนวนตัวอย่างที่มากพอในการใช้ศึกษารูปแบบการตกแต่งภาชนะด้วยวิธีนี้ ซึ่งพบจากการขุดค้นทุกหลุมขุดค้นซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของพื้นที่ต่อการใช้ภาชนะประเภทนี้ ซึ่งอาจเป็นภาชนะประเภทพิเศษที่ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาหรือใช้ในโอกาสพิเศษคล้ายกับภาชนะประเภทเขียนสีที่พบในการขุดค้นครั้งนี้ด้วย

ซึ่งจากการเปรียบเทียบภาชนะรูปแบบนี้ที่ได้จากชั้นแรกเริ่มกิจกรรม บริเวณคันดินคูเมือง กับหลุมขุดค้นภายในตัวเมือง 2 หลุมแล้วทำให้พอเห็น พัฒนาการของลายภาชนะประเภทนี้ว่า เทคนิคการทำภาชนะรูปแบบนี้น่าจะมีมาตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ 11 เป็นอย่างน้อย เมื่อเทียบจากระดับชั้นทับถมที่พบ ซึ่งในช่วงแรกนี้คงจะไม่ได้ใช้ความร้อนที่สูงมากในการเผาภาชนะที่ทำน้ำดินแล้ว จึงทำให้น้ำดินที่เคลือบหลุดร่อนออกมาได้ง่าย และเนื้อภาชนะมีลักษณะที่บางประมาณ 0.7-0.8 เซนติเมตร และใช้ทรายละเอียดผสมในเนื้อภาชนะ แล้วช่วงแรกพบว่าช่องว่างระหว่างลายคลื่น ยังไม่มีลายคลื่นเล็กๆ แต่มีการขัดมันเป็นริ้วๆ ภายในช่องว่างนั้น (ภาพ 65) แล้วในช่วงต่อมาพบว่ามีการใช้ความร้อนที่สูงขึ้นทำให้น้ำดินที่เคลือบสุกและจับกับตัวภาชนะหลุดออกได้ยาก แต่ภาชนะที่พบจะมีเนื้อหนาขึ้น ประมาณ 1 เซนติเมตร แล้วมีเนื้อภาชนะที่หยาบขึ้นด้วยภายในช่องว่างยังพบว่ายังคงนิยมขัดมันเป็นริ้วอยู่ แต่มีการขูดขีดลายคลื่นเล็กๆ ลงไปภายในช่องว่างนั้นสลับกับการขัดมันเป็นริ้ว (ภาพที่ 66 และภาพที่ 67)

จากการพิจารณาและเปรียบเทียบกับแหล่งโบราณคดีที่ได้กล่าวไปข้างต้น ร่วมกับการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว จึงพอที่จะกล่าวได้ว่า รูปแบบเทคนิคการตกแต่งภาชนะเคลือบน้ำดินสีแดงแล้ว ขูดน้ำดินออกเป็นลายคลื่นนี้ น่าจะเป็นภาชนะที่มีเทคนิคการตกแต่งที่เป็นลักษณะเด่น ที่น่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ ที่ได้ทำการขุดค้นภายในเมืองอุททองทั้ง 3 หลุมขุดค้น ที่มีเทคนิคการตกแต่งที่สืบเนื่องต่อมาอย่างน้อยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11 และเป็นการตกแต่งที่คิดค้นขึ้นเองจากชาวเมืองอุททองที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ จึงอาจเรียกรูปแบบเทคนิคการตกแต่งภาชนะ

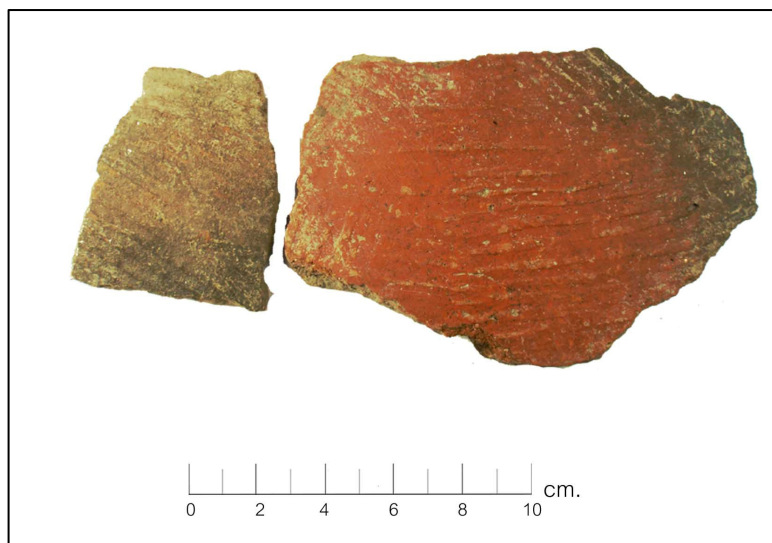
รูปแบบที่พบนี้ได้ว่า “ภาชนะแบบอุ้งทอง” ซึ่งเป็นหลักฐานและข้อมูลใหม่ที่เราควรทำการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับภาชนะนี้ในอนาคต

เทคนิคลายกดประทับ ลวดลายที่เกิดจากการกดประทับบนผิวภาชนะที่พบจากเมืองอุ้งทองนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นลายเชือกทาบ(ภาพที่68) ซึ่งเป็นการกดประทับที่พบมากที่สุดในการขุดพบภาชนะลายกดประทับอื่นๆ ลายเชือกทาบนี้สืบเนื่องมาจากสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และพบทั่วไปในอารยธรรมเก่าแก่ในเอเชีย¹⁰² เนื้อภาชนะที่พบจากการกดประทับประเภทนี้ส่วนใหญ่จะมีสีเทาไปจนถึงสีดำ เนื้อค่อนข้างหยาบ และเผาไม่สุกตำแหน่งที่ทำการกดประทับจะพบมากในภาชนะประเภทหม้อมีสัน โดยพบการกดประทับตั้งแต่ช่วงลำตัวลงมาจนถึงก้นภาชนะ และยังพบการกดประทับด้วยแม่ลายที่มีลักษณะคล้ายเครื่องจักสาน(ภาพที่69) เป็นรูปแบบที่พบมีจำนวนรองลงมาจากลายเชือกทาบ ลักษณะลายที่พบจะเป็นลายที่กดลงตื้นๆมีทั้งไม่มีการท่อน้ำดิน และ มีการท่อน้ำดินทับหลังจากที่ได้ทำการกดประทับไปแล้ว ตำแหน่งพบการกดประทับตั้งแต่ส่วนปากลงมาจนถึงก้นภาชนะ

ภาพที่68 ตัวอย่างภาชนะลายเชือกทาบที่พบจากการขุดค้นเมืองโบราณอุ้งทอง

¹⁰² ผาสุข อินทราวุธ, ดรรชนีภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี (กรุงเทพฯ: สยามการพิมพ์, 2528), 29-30

ภาพที่69 ตัวอย่างเศษภาชนะกวดประทับลายจักสานที่พบจากการขุดค้นเมืองโบราณคู่มอง

นอกจากนั้นแล้วยังพบการกวดประทับจากแม่ลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัสเล็กๆหลายช่อง เรียงต่อกันเป็นแถวบนภาชนะรูปทรงหม้อก้นกลมที่พบจากการขยายหลุมขุดค้น TP.2 ในระดับ 70 cm.dt.(ภาพท68) ซึ่งพบใบเดียวโดยไม่พบเศษภาชนะที่กวดประทับรูปแบบนี้อีกเลยจากทั้งในหลุมขุดค้น TP.2 TP.1 และTP.3 ซึ่งเป็นลายกวดประทับที่มีความน่าสนใจ ภาชนะที่พบนี้เป็นภาชนะใบใหญ่ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณเกือบ 40 เซนติเมตร และยังไม่เคยพบลายกวดประทับรูปแบบนี้ที่ใดมาก่อน และมีลักษณะที่ต่างจาก ภาชนะดินเผาหลายชิ้นข้างที่พบจากแหล่งโบราณคดี โนนป่าหวาย จังหวัดลพบุรี เพราะภาชนะลายหนึ่งข้างเป็นรอยที่ถูกกดบุ๋มลงไป¹⁰³ ส่วนภาชนะที่พบลายกวดประทับเป็นรอยสี่เหลี่ยมจตุรัสขนาด 1 เซนติเมตร นูนขึ้นมา จากการเปรียบเทียบกับแหล่งโบราณคดีต่างๆทั้งก่อนสมัยประวัติศาสตร์ และสมัยทวารวดีแล้วยังไม่พบลายกวดประทับในลักษณะนี้ รวมถึงในแหล่งที่ทำการขุดค้นเองแล้ว พบเพียงตัวอย่างเดียว ซึ่งน่าจะ

¹⁰³ สุรพล นาถะพินธุ, “การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย,” ใน การประชุมทางวิชาการระดับชาติ ฝรั่งเศส-ไทย ครั้งที่3 เรื่อง “พัฒนาการของรัฐในประเทศไทยจากหลักฐานทางโบราณคดี,” 171, กรุงเทพฯ: อติตตา พรินติ้ง, 2538.

มีความเป็นไปได้ที่อาจจะผลิตขึ้นมาในโอกาสพิเศษเพื่อใช้งานบางประการภายในพื้นที่ของเมืองอู่ทอง เนื่องจากไม่พบในแหล่งโบราณคดีที่ใด ซึ่งน่าจะมีการศึกษาต่อไปเกี่ยวกับภาชนะกดประทับที่พบนี้

ภาพที่ 70 เศษภาชนะมีลายกดประทับเป็นรูปสี่เหลี่ยมมนต่อกัน ก่อนการต่อประกอบ

ภาพที่ 71 รูปทรงภาชนะมีลายกดประทับ ภายหลังประกอบเสร็จสิ้น

นอกจากนี้ยังพบการกดประทับด้วยการใช้วัสดุธรรมชาติเช่นการใช้ไม้ปลายแหลม กดลงบนส่วนไหล่ภาชนะเป็นรูปสามเหลี่ยม หรือการใช้เปลือกหอยขมซึ่งเป็นวัสดุที่หาได้ในพื้นที่ มากดประทับลงบนช่วงบริเวณคอของภาชนะก็พบจำนวนหนึ่งขึ้นจากหลุมชุดคัน TP.3 ซึ่งการตกแต่งนี้ก็พบตามเมืองโบราณอื่นๆด้วยเช่นกัน เช่นเมืองนครปฐมโบราณ และเมืองกำแพงแสน เป็นต้น

ภาพที่ 72 ตัวอย่างเศษภาชนะมีการกดโดยใช้ไม้ปลายแหลม และใช้เปลือกหอยขมกดประทับ

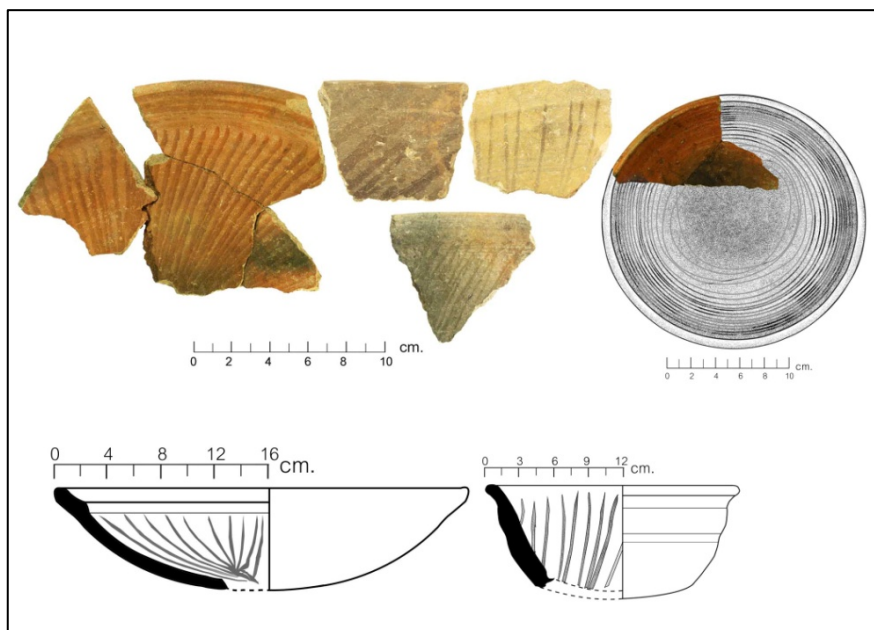

ภาพที่ 73 (ซ้าย: ภาชนะกดประทับด้วยไม้ปลายแหลมเป็นฟันปลา พบที่เมืองโบราณ
กำแพงแสน, ขวา: ภาชนะกดประทับด้วยเปลือกหอยขม พบที่แหล่งโบราณคดีห่อเอก)

ที่มา: ภาพถ่ายจาก Matthew D. Gallon และ สุทธิพงศ์ ชูนทรง “รายงานเบื้องต้นการขุดค้น
แหล่งโบราณคดีห่อเอก เมืองนครปฐมโบราณ” (ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, 2552), 84.

เทคนิคการขัดมันเป็นริ้ว ในการขุดค้นพบเทคนิคนี้ในภาชนะประเภทชามหรืออ่าง
มีเนื้อค่อนข้างละเอียด สีของตัวภาชนะ พบตั้งแต่สีแดง, แดงอมส้ม และสีดำ มีการขัดมันเป็นริ้วๆ
เป็นมัน มีสีเข้มกว่าตัวภาชนะ เกิดจากการที่ใช้วัสดุจำพวกเมล็ดพืช หรือวัสดุที่มีผิวเรียบ ขัดถูลงไป
ที่ตัวภาชนะให้เป็นริ้ว เศษภาชนะที่ได้จากการขุดค้นพบการขัดทั้งเป็นแนวเรียงกันไปตามลำตัว
ภาชนะ และขัดวนไปมาไม่มีระเบียบ โดยที่หลุมขุดค้น TP.2 พบ 15 ชิ้น และหลุมขุดค้น TP.3 พบ
26 ชิ้น โดยพบในช่วงระดับ 40-50 cm. dt. ลักษณะของการขัดริ้วลงบนภาชนะแบบนี้มีลักษณะที่
คล้ายกับ ภาชนะดินเผาสีดำขัดมันแบบพิมายดำ ที่พบในแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ เช่น
ที่แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาทและแหล่งโบราณคดีบ้านส่วย จังหวัดนครราชสีมา¹⁰⁴ ส่วนในเมือง
โบราณสมัยทวารวดีแห่งอื่นๆก็พบเช่น ที่เมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรีและ แหล่งโบราณคดี
ธรรมศาลาและห่อเอก เมืองนครปฐมโบราณ เป็นต้น

¹⁰⁴ รัตน์ ทศรัตน์ และอำพัน กิจงาม, รายงานการขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านส่วย
อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา (กรุงเทพฯ: ศุภสภาลาดพร้าว), 2547

ภาพที่ 74 ตัวอย่างเศษภาชนะที่ตกแต่งด้วยเทคนิคขัดมันเป็นริ้วจากการขูดคั้นเมืองโบราณ
คูทอง

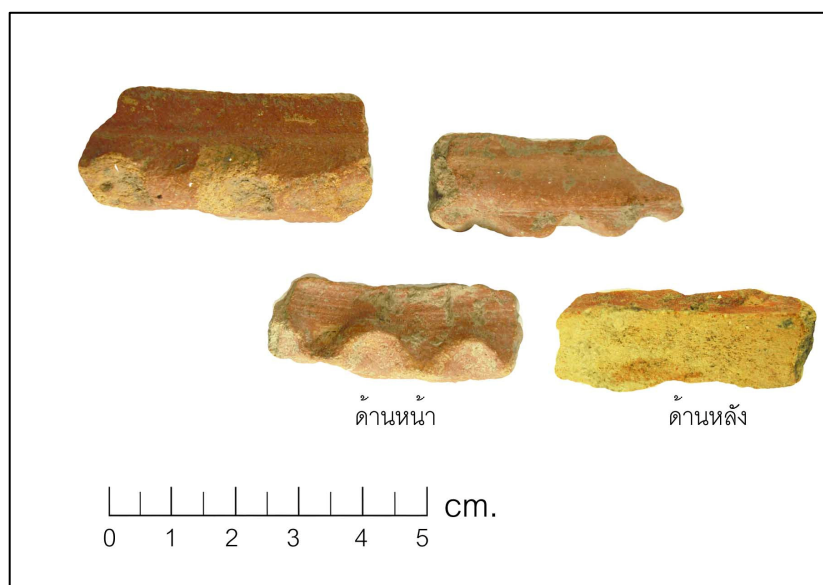
ภาชนะทรงชามขัดมันเป็นริ้ว
จากเมืองศรีมโหสถ จ.ปราจีนบุรี

เศษภาชนะทรงชามขัดมันเป็นริ้ว
แหล่งโบราณคดีหอยแครง จ.นครปฐม

ภาพที่ 75 (ซ้าย: ภาชนะทรงชามขัดมันเป็นริ้วจากเมืองศรีมโหสถ ขวา: เศษภาชนะทรงชามขัด
มันเป็นริ้วจากแหล่งโบราณคดีหอยแครง)

ที่มา: กรมศิลปากร, ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองศรีมโหสถ (กรุงเทพฯ: สมาพันธ์, 2535), 88
และ สฤณีพงศ์ ชุนทอง “รายงานเบื้องต้นการขุดค้นแหล่งโบราณคดีหอยแครง เมืองนครปฐมโบราณ”
(ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552), 74.

เทคนิคการปั้นแปะ เป็นเทคนิคการตัดแผ่นดินเป็นท่อนหรือเส้นแล้วนำมาติดบนผิวภาชนะขณะที่ยังหมาดๆอยู่¹⁰⁵ แล้วทำการกดหรือบีบให้เป็นรูปทรงบนภาชนะตามต้องการ จากการขุดค้นพบชิ้นส่วนของการตกแต่งแบบนี้จำนวน 3 ชิ้น ภายในหลุมขุดค้น TP.3 อยู่ในช่วงระดับ 60-70 cm.dt. ซึ่งคาดว่าน่าจะหลุดออกมาจากผิวภาชนะส่วนไหล่หรือปากของภาชนะ มีลักษณะเป็นเส้นดินที่ปั้นแล้วมีการจับจีบเป็นลอน 2 ชั้นซึ่งนำมาจากชั้นเดียวกันและ อีก 1 ชั้น เป็นเส้นดินนูนเช่นกันแต่ใช้การกดเป็นระยะๆ ชิ้นส่วนที่พบนี้อีกทางด้านหนึ่งจะมีลักษณะเรียบซึ่งเป็นด้านที่ถูกติดเข้ากับตัวภาชนะ การปั้นแปะนี้จะเชื่อมดินที่ปั้นขึ้นมาเข้ากับตัวภาชนะด้วยน้ำดินแต่ถ้าหากตัวภาชนะนั้นแห้งเกินไปแล้วได้ทำการติดตบแต่งไปแล้วจะมีโอกาสที่หลุดออกได้ง่ายกว่า เพราะเนื้อดินจะประสานเชื่อมกันได้ดีกว่าในขณะที่ยังเปียกอยู่

ภาพที่ 76 ชิ้นส่วนดินที่ใช้ตกแต่งภาชนะด้วยเทคนิคปั้นแปะ

¹⁰⁵ พัชรีย์ สาริกบุตร, เทคโนโลยีสมัยโบราณ (กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523), 117.

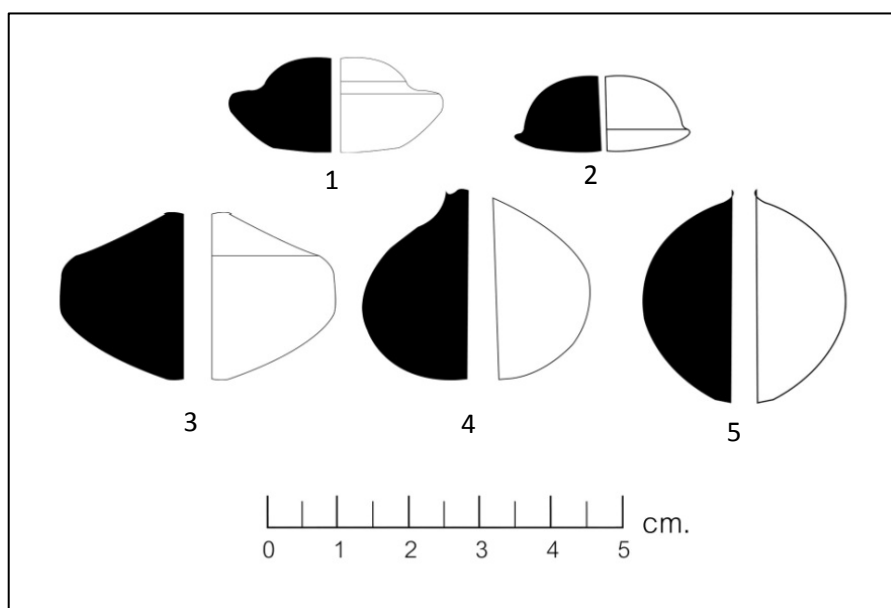
เบี้ยดินเผา เป็นโบราณวัตถุอีกประเภทหนึ่งที่พบมากตามแหล่งโบราณในสมัยทวารวดีทุกแห่ง ทำมาจากเศษภาชนะส่วนลำตัวนำมากระเทาะให้ได้ใกล้เคียงกับรูปทรงที่ต้องการ แล้วจึงทำการฝนให้ผิวเรียบมนเป็นรูปวงกลมหรือสี่เหลี่ยมมน ส่วนใหญ่จะพบเบี้ยที่ทำมาจากเศษภาชนะที่มีผิวเรียบแต่ก็พบทำมาจากเศษภาชนะที่มีลวดลายบ้างเล็กน้อย จากการขุดค้นพบทั้งเบี้ยที่ทำจากภาชนะผิวเรียบ และภาชนะที่มีการตกแต่ง ด้วยลายเชือกทาบ, ชูดขีด และ เคลือบน้ำดินผสมชูดขีดลายคลื่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่านอกจากการใช้งานจากเบี้ยดินเผาแล้วยังมีความต้องการความสวยงาม โดยการเลือกผิวภาชนะที่ผิวมีการตกแต่งนำมาทำเบี้ยดินเผา ส่วนด้านการใช้งานยังไม่มีทราบได้แน่ชัดเพราะยังไม่พบบริบทจากการขุดค้นที่จะบอกการใช้งานได้ แต่มีนักโบราณคดีชาวอินเดียได้สันนิษฐานไว้ว่า น่าจะเป็นอุปกรณ์กีฬาประเภทต้องเตของเด็กในสมัยโบราณ¹⁰⁶

ภาพที่ 77 เบี้ยดินเผาที่พบจากการขุดค้นภายในเมืองโบราณอู่ทอง

¹⁰⁶ ผาสุข อินทราวุธ, ทวารวดีการศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี (กรุงเทพฯ: อักษรสมัย, 2542), 140.

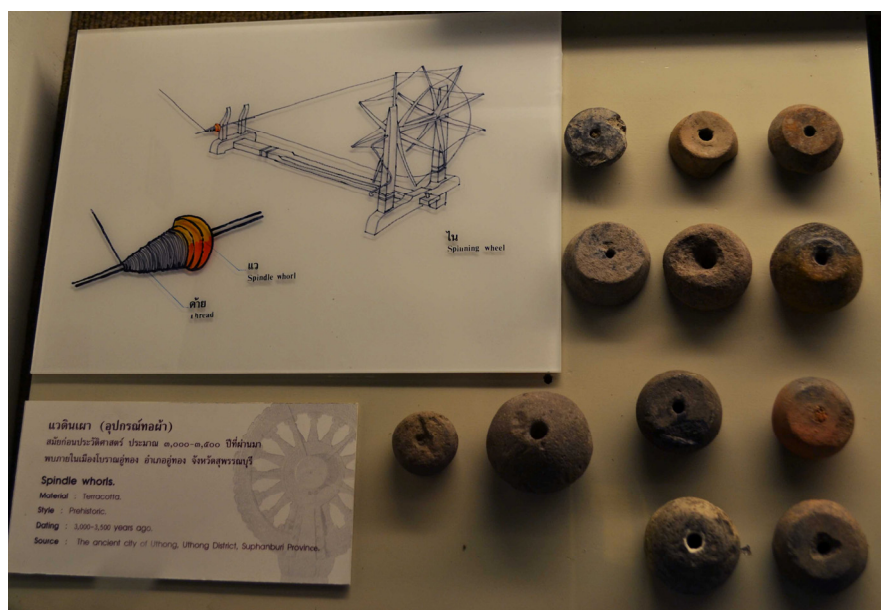
แวนดินเผา เป็นเครื่องมือที่คาดว่าใช้สำหรับการปั้นด้วยผลิตขึ้นจากดินเผา มีลักษณะกลมแบน สันนิษฐานว่าเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องปั้นดินเผาทำหน้าที่คล้ายกระสวย แวนดินเผานี้พบได้ทั่วไปตามแหล่งโบราณคดีตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เป็นต้นมา ลักษณะที่พบทั่วไปคือมีลักษณะกลมแบนและนูนตรงกลางและมีการเจาะรูทะลุถึงอีกด้าน จากการขุดค้นพบทั้งหมด 5 ชั้น มี 2 ชั้นที่มีลักษณะที่ประณีตกว่าคือแบบที่ 1 และ 2 ได้จากหลุมขุดค้น TP.3 ที่ระดับ 74 และ 95 cm.dt เนื้อดินมีความเนียนละเอียด แกร่งมีน้ำหนักเบา ส่วนอีกสามชั้นเป็นการขึ้นอย่างง่าย ๆ โดยปั้นเป็นก้อนกลมแล้วเจาะรูมีเนื้อหยาบและมีน้ำหนักมากซึ่งอาจจะใช้เป็นตุ้มถ่วงในการใช้งานบางอย่างก็เป็นได้ พบในหลุมขุดค้น TP.2 จำนวน 2 ชั้น และ หลุมขุดค้น TP.3 จำนวน 1 ชั้น

ลายเส้นที่ 7 แวดินเผาแบบต่างๆที่พบจากการขุดค้นจากหลุม TP.2 และ TP.3

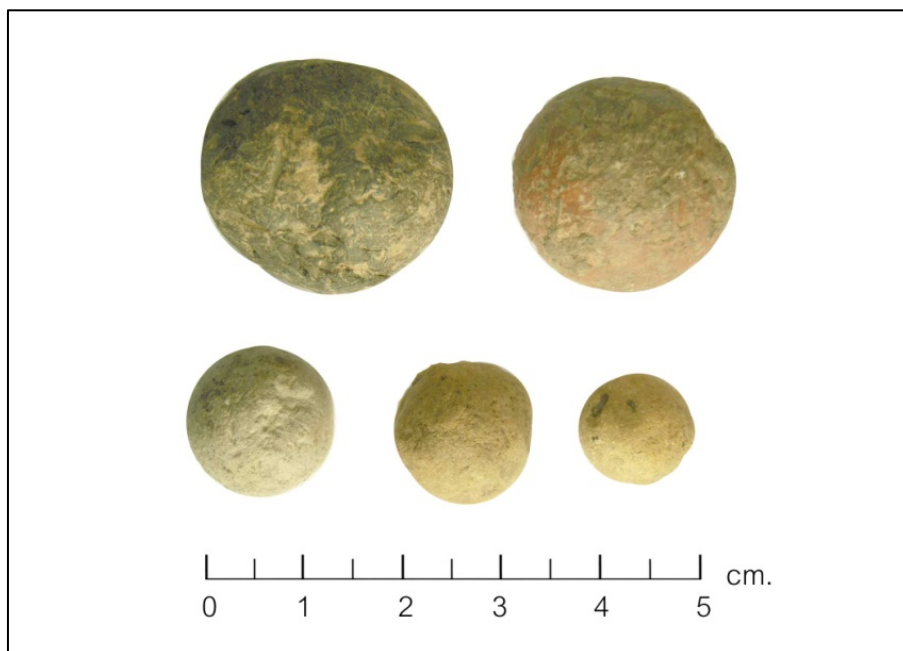

ภาพที่ 78 แวดินเผาที่พบจากการขุดค้นเมืองโบราณอู่ทอง

ภาพที่ 79 แวดินเผาจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุ้มผาง

กระสุนดินเผา น่าจะเป็นองค์ประกอบของเครื่องมือที่ใช้ล่าสัตว์พวกหน้าไม้ ทำขึ้นเพื่อใช้ในการล่าสัตว์ขนาดเล็กเช่น นก หรือไก่ เป็นต้น หรืออาจเป็นอุปกรณ์ในการเล่นเกมบางอย่างก็ได้ ทำจากดินปั้นเป็นลูกกลมแล้วนำไปเผาไฟให้แข็งตัว ขนาดที่พบในการขุดค้น พบตั้งแต่ขนาด 1 -2.5 เซนติเมตร พบจากหลุมขุดค้นสองหลุมเท่านั้นคือ TP.2 จำนวน 4 ลูก และ TP.3 จำนวน 9 ลูก โดยที่จำนวน 5 ลูกที่ระดับ 150-160 cm.dt. อยู่ในร่องรอยดินเผาไฟ ซึ่งน่าจะเกี่ยวเนื่องในพิธีกรรมซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในช่วงต่อไป ซึ่งจะเห็นว่าโบราณวัตถุประเภทนี้นอกจากที่จะใช้ในชีวิตประจำวันแล้ว ยังสามารถพบในหลักฐานที่เกี่ยวข้องในพิธีกรรมได้อีกด้วย

ภาพที่ 80 กระสุนดินเผาที่พบจากการขุดค้นเมืองอู่ทอง

กระเบื้องดินเผา เป็นเครื่องประกอบอาคารสถาปัตยกรรมในส่วนงานเครื่องไม้ของหลังคา เศษกระเบื้องที่พบมีลักษณะเป็นแผ่นดินเผาสีเหลืองมีความหนา 1.5 เซนติเมตร มีส่วนที่นำไปใช้สำหรับเกี่ยวกับโครงสร้างที่เป็นไม้ สูงขึ้นมา 0.5 เซนติเมตร และมีความกว้างจากขอบกระเบื้อง 3.5 โดยพบที่หลุมขุดค้น TP.2 ตั้งแต่ระดับ 50-80 cm.dt. พบ 5 ชิ้น ส่วนหลุมขุดค้น TP.3 พบ ที่ระดับ 60 cm.dt. 2 ชิ้น นอกจากจะพบกระเบื้องแบบเรียบแล้วยังพบชิ้นส่วนกระเบื้องลอนโค้ง อีก 1 ชิ้นที่หลุมขุดค้น TP.2 ซึ่งน่าจะเป็นส่วนที่ใช้ประกบวางตรงช่วงระหว่างรอยต่อของกระเบื้องแบบแบนเพื่อกันไม่ให้น้ำฝนไหลลงมาภายในอาคารได้ เนื้ออิฐจะมีความหยาบกว่าเนื้อภาชนะมีเม็ดทรายหยาบๆผสมอยู่มาก และด้านที่ยื่นออกมาเพื่อใช้เกี่ยวกับโครงสร้างไม้ จะมีรูไว้เพื่อใช้วัสดุผูกยึดติดเพื่อเพิ่มความแข็งแรงไม่หลุดง่าย ซึ่งในตัวเมืองอู่ทองเองนั้นเมื่อครั้งที่ได้ทำการขุดแต่งโบราณสถานเมื่อปี พ.ศ. 2507 พบว่ามีซากอาคารที่น่าจะเป็นวิหารและมณฑป อยู่ใน

กลุ่มโบราณสถานที่ได้ทำการขุดแต่งด้วยคือ โบราณสถานหมายเลข 5¹⁰⁷, โบราณสถานหมายเลข 16 และ 21¹⁰⁸ โดยพบเศษชิ้นส่วนกระเบื้องด้วยเช่นกัน นอกจากนั้นกระเบื้องนี้ยังมีรูปทรงและขนาดที่คล้ายกันกับที่พบจากเมืองนครปฐมโบราณจากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีห่อเอก และแหล่งโบราณคดีธรรมศาลา ทั้งสองแหล่งพบว่าเป็นแหล่งผลิตกระเบื้องและอิฐในสมัยทวารวดี สำหรับใช้สร้างศาสนสถานภายในเมือง¹⁰⁹ กระเบื้องที่พบจากการขุดค้นจากแหล่งโบราณคดีเนินพลับพลาทั้ง 2 หลุม ก็น่าจะมีความเกี่ยวข้องกับศาสนสถานเช่นกัน เพราะโบราณสถานหมายเลข 5 ที่เป็นซากของอาคารประเภทวิหาร ที่ขุดพบกระเบื้องนั้นอยู่ใกล้กับหลุมขุดค้น TP.2 เพียง 200 เมตรเท่านั้น

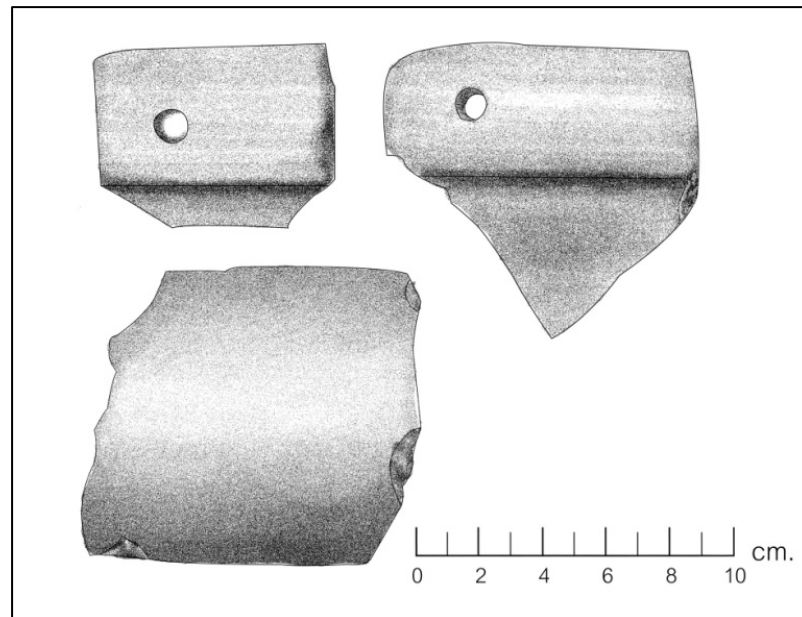

ภาพที่ 81 กระเบื้องดินเผาที่พบจากการขุดค้นเมืองโบราณอู่ทอง

¹⁰⁷ กรมศิลปากร, รายงานการสำรวจและขุดแต่งโบราณวัตถุสถานเมืองเก่าอู่ทอง อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี (พระนคร: ศิวพร, 2509), 18-19.

¹⁰⁸ ของบวส เซอริเยร์, ความรู้ใหม่ทางโบราณคดีที่เมืองอู่ทอง (พระนคร: ศิวพร, 2511), 10-13

¹⁰⁹ สฤกษ์พงศ์ ชุนทอง, “พัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองนครปฐมโบราณในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19” (ปริญาญาปรัชญาดุชะฎิบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553), 271-273.

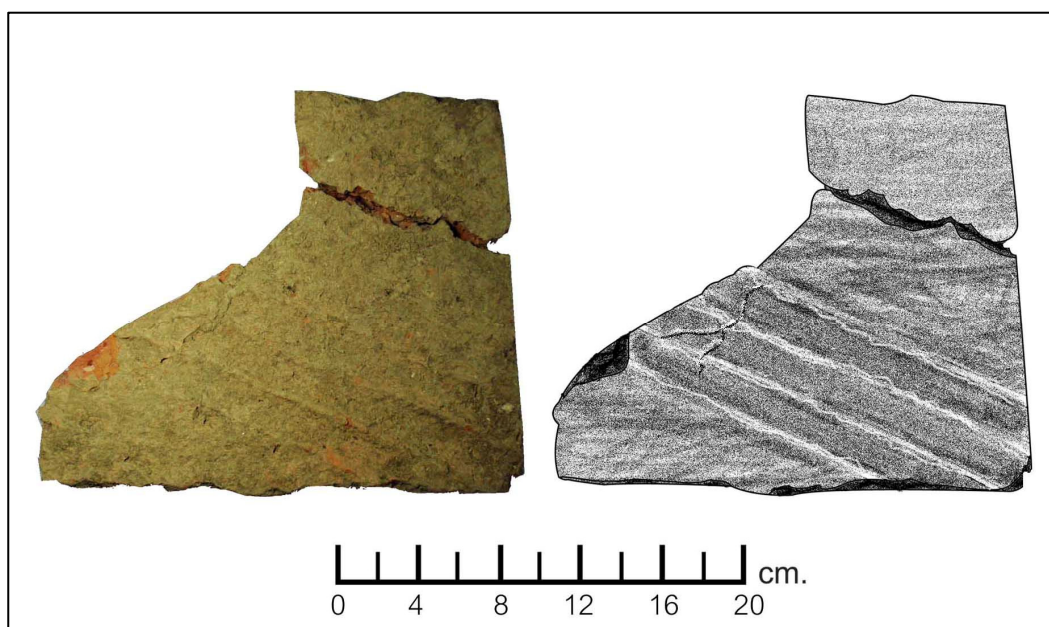
ลายเส้นที่ 8 กระเบื้องดินเผาที่ได้จากการขุดค้นจาก TP.2 และ TP.3

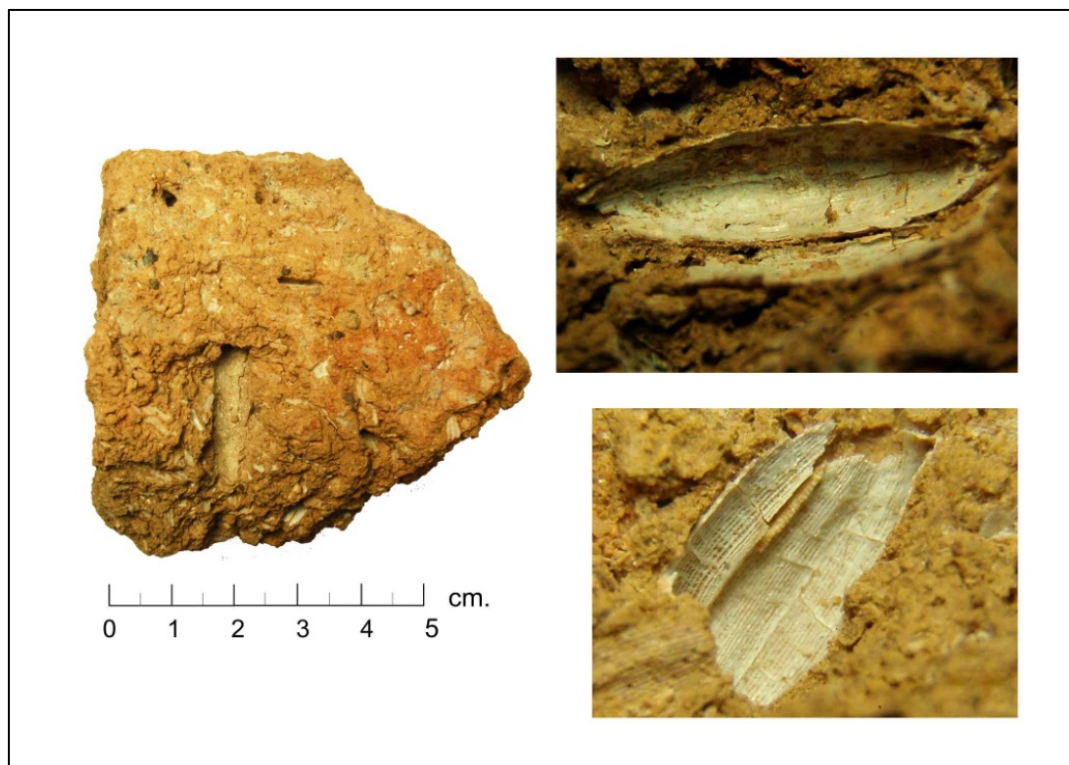
ภาพที่ 82 กระเบื้องดินเผาเครื่องประกอบโครงสร้างศาสนสถาน ที่พบภายในเมืองอู่ทอง

ที่มา: จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอู่ทอง

อิฐ เป็นหลักฐานที่พบมากเช่นกันจากการขุดค้นแต่จะเป็นเศษอิฐที่แตกหักเสียเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะของอิฐที่พบนั่นเป็นอิฐที่มาจากอาคารก่อสร้างโบราณสถานเพราะมีความหนาและขนาดใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะอิฐที่ได้จากการขุดค้นคันดินคูเมืองจะพบอิฐที่มีลายนิ้วมือปาดเป็นแนวต่างๆหลายก้อน ซึ่งน่าจะมีความสัมพันธ์กับซากโบราณสถานที่อยู่ใกล้กับหลุมขุดค้นเพราะจากการสำรวจซากโบราณสถานพบว่าเป็นอิฐที่มีลายนิ้วมือเกือบทั้งหมดซึ่งเป็นลักษณะพิเศษที่พบในสมัยทวารวดีช่วงต้น อิฐในรูปแบบนี้ยังพบในวัฒนธรรมปยู ที่ร่วมสมัยกับทวารวดีอีกด้วย ขนาดของอิฐที่พบมีความกว้าง 17.5 เซนติเมตร หนา 7.5 เซนติเมตรด้านยาวไม่สามารถทราบได้ เพราะไม่พบก้อนที่สมบูรณ์ อิฐที่พบจะเห็นรอยของแถบขาวที่มีลักษณะป้อมสั้นซึ่งเป็นข้าวที่พบในวัฒนธรรมทวารวดีอยู่ทั่วไป และอิฐที่แตกหักบางก้อนยังสามารถเห็นแถบขาวที่ยังคงอยู่ในส่วนไส้ในของอิฐที่โดนความร้อนน้อยที่สุด จากการพิจารณาพบว่ามีการใช้แถบผสมลงในเนื้อดินเพื่อให้อิฐมีความโปร่งตัวและมีน้ำหนักเบาขึ้น แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ในแถบบริเวณทั้งในและใกล้ๆ ตัวเมืองมีความอุดมสมบูรณ์สามารถทำเกษตรกรรมปลูกข้าวได้เป็นอย่างดีในช่วงสมัยทวารวดี

ภาพที่ 83 ตัวอย่างอิฐมีรอยนิ้วมือพบจากการขุดค้นคันดิน TP.1 ระดับ 200-250 cm.dt.

ภาพที่ 84 ตัวอย่างเศษหินที่แตกหัก พบเกลบข้าวที่ยังสมบูรณ์อยู่ภายใน

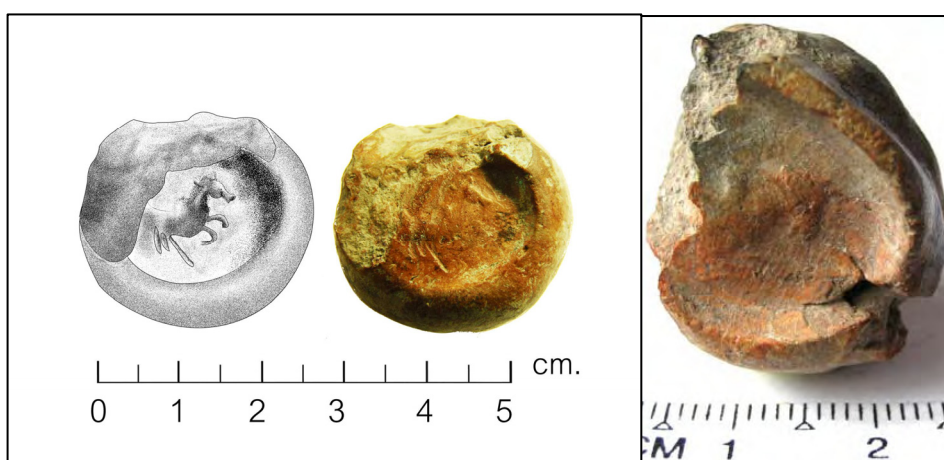
ตราประทับและก้อนดินที่ถูกระบายตรา พบจากการขุดพบหลุม TP.2 ตราประทับดินเผาอยู่ในระดับ 47 cm.dt. ส่วนดินถูกระบายตรานั้นอยู่ที่ระดับ 72 cm.dt. ตราประทับที่พบในแถบเมืองโบราณภาคกลางตอนล่างของไทย มันพบในเมืองโบราณที่เป็นเมืองท่าหรือศูนย์กลางการค้าในสมัยโบราณ เช่นเมืองนครปฐมโบราณ เมืองชัยบาดาล จังหวัดลพบุรีและเมืองจันทบุรี จังหวัดนครสวรรค์ ตราประทับมักนิยมประทับเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่นสิงห์ ม้า โคมีโหนด จัดเป็นสัญลักษณ์อันเป็นมงคลของอินเดีย¹¹⁰ ตราประทับและดินถูกระบายตรานี้เป็นสัญลักษณ์ที่ใช้ในการติดต่อดำขายของพ่อค้าที่เดินทางเข้ามาติดต่อกับเมืองโบราณอุทอง ก้อนดินถูกระบายตราที่พบลักษณะเป็นก้อนดินกลมขนาด 2.5 เซนติเมตร กดประทับเป็นรูปสัตว์คล้ายม้ากำลังยกขาหน้า แต่ส่วนท้ายลำตัวแตกหักไม่สมบูรณ์ลายม้านี้มีความคล้ายคลึงกับดินเผาประทับตรารูปม้าที่พบจากเมืองจันทบุรี ตราประทับที่พบในครั้งนี้ถือว่าเป็นตราประทับที่พบจากการขุดค้นจากชั้นวัฒนธรรมที่เมืองอุทองชั้นแรก ซึ่งมีประโยชน์สำหรับใช้เป็นข้อมูลเทียบอายุสมัยเพื่อใช้ศึกษารูปแบบตราประทับต่อไปในอนาคต

ส่วนตราประทับดินเผาที่พบเป็นตราประทับรูปกลีบดอกไม้ม้วนด้านที่มีลายแตกหักไม่สมบูรณ์ตราประทับนี้น่าจะเป็นตราประทับที่ผลิตขึ้นเองในท้องถิ่นเพราะเนื้อดินมีความหยาบมากเมื่อเทียบกับดินที่ถูกระบายตราที่เนื้อดินมีความละเอียดและแน่นมาก ซึ่งอาจใช้ในการประทับลงบนภาชนะ หรือ แต่จากหลักฐานที่พบภายในคลังพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุทอง มีความเป็นไปได้ว่าตราประทับนี้อาจใช้เป็นเครื่องมือกดประทับลงบนอิฐเพื่อทำอิฐฤกษ์(ภาพที่88)ก็ว่าได้ เพราะตัวลวดลายบนอิฐ และ ขนาดของตราประทับมีขนาด 3 เซนติเมตรเท่ากัน

¹¹⁰ ผาสุข อินทราวุธ, ทวารวดีการศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี (กรุงเทพฯ: อักษรสมัย, 2542), 136-137.

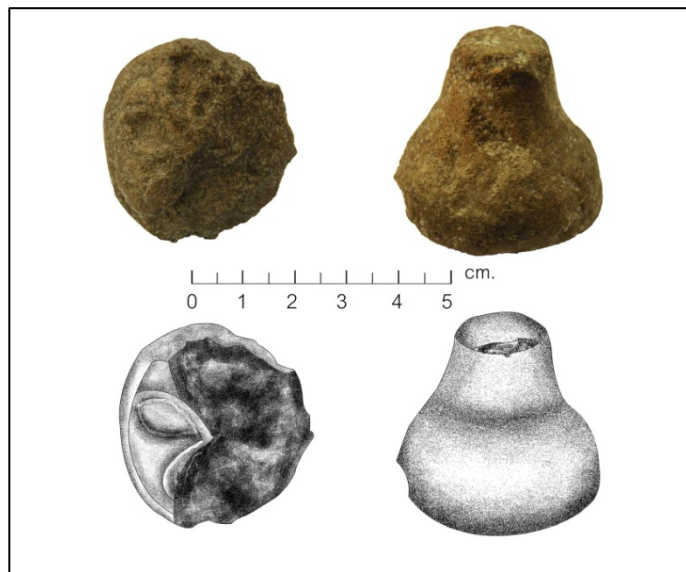

ภาพที่ 85 ก้อนดินถูกประทับตรา

ภาพที่ 86 (ขวา: ก้อนดินถูกประทับตรารูปม้าที่พบจากการขุดค้นเมืองอู่ทอง, ซ้าย: ดินเผาถูกประทับตรารูปม้าพบที่เมืองจันเสน จังหวัดนครสวรรค์)

ที่มา: อนันต์ กลิ่นโพธิ์กลับ, “การศึกษาความหมายและรูปแบบของตราประทับสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอู่ทอง อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี,” วิทยานิพนธ์ปริณามหาบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,

ภาพที่ 87 ตราประทับดินเผารูปกลีบดอกไม้

ภาพที่ 88 อักษรมีลายกดประทับรูปดอกไม้ 5 กลีบ เลขทะเบียน 20/2502

ที่มา: คลังพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทุมพร

ตุ๊กตาดินเผาและดินเผาไฟปั้นเป็นรูปต่างๆ ประติมากรรมที่ปั้นขึ้นจากดินนี้พบทั่วไปในสังคมยุคโบราณ ในแหล่งอารยธรรมต่างๆของโลก ก้อนดินจะถูกสร้างขึ้นให้เป็นสัญลักษณ์แทนความคิดของมนุษย์ในสังคมแต่ละยุคสมัย¹¹¹ จากการขุดค้นในหลุมขุดค้น TP.2 พบกับดินเผาไฟไม่สุกปั้นเป็นรูปคล้ายกับหัวของสัตว์มีเขา ส่วนที่เป็นเขาได้หักหายไปทั้งสองเขา ส่วนที่เป็นคอมีลักษณะมนคล้ายกับเป็นการปั้นเพื่อนำไปประกบกับอีกส่วนที่ปั้นแยกกันก็เป็นได้ คุณ Matthew D. Gallon ได้ให้ความเห็นว่าน่าจะเป็นหัวของสัตว์ประเภทกวาง เพราะมีลักษณะคล้ายกับที่ได้พบจากการสำรวจที่เมืองโบราณกำแพงแสน ซึ่งก็จะคล้ายกับกวางหมอบศิลาในคลังพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง ที่สลักแยกส่วนหัวและลำตัว สามารถนำมาประกบกันได้ภายหลัง(ภาพที่90)

ส่วนดินเผาไฟอีกชิ้นหนึ่งเป็นหัวของตุ๊กตาลักษณะคล้ายเด็กมีจุก(ภาพที่91) ตุ๊กตาดินเผาที่พบทั้งสองชิ้นนี้เป็นการทำขึ้นมาจากดินเหนียวปั้นด้วยมือแบบง่ายๆซึ่งการปั้นรูปสัตว์ด้วยดินนี้พบมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เรื่อยมาซึ่งประโยชน์ด้านการใช้งานที่แท้จริงไม่สามารถทราบได้เพราะไม่พบบริบทร่วมใดที่สามารถบอกได้ อาจจะเป็นของเล่นหรืออาจใช้เนื่องในพิธีกรรมหรืออาจเป็นสิ่งสะท้อนที่ผู้คนในอดีตพบเห็นในสภาพแวดล้อมขณะนั้นก็เป็นได้

ภาพที่89 ซ้าย: ดินเผารูปหัวสัตว์มีเขา, ขวา: หัวกวางดินเผาพบที่เมืองโบราณกำแพงแสน
ที่มา: โดย Matthew D. Gallon

¹¹¹ อนุสรณ์ คุณประกิจ, “การศึกษาคติและรูปแบบประติมากรรมดินเผาขนาดเล็กสมัยทวารวดีที่พบในบริเวณภาคกลางของประเทศไทย” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529), 133.

ภาพที่90 กวางหมอบศิลา สลักแยกส่วนหัวและลำตัว

ที่มา: คลังพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทุมพร

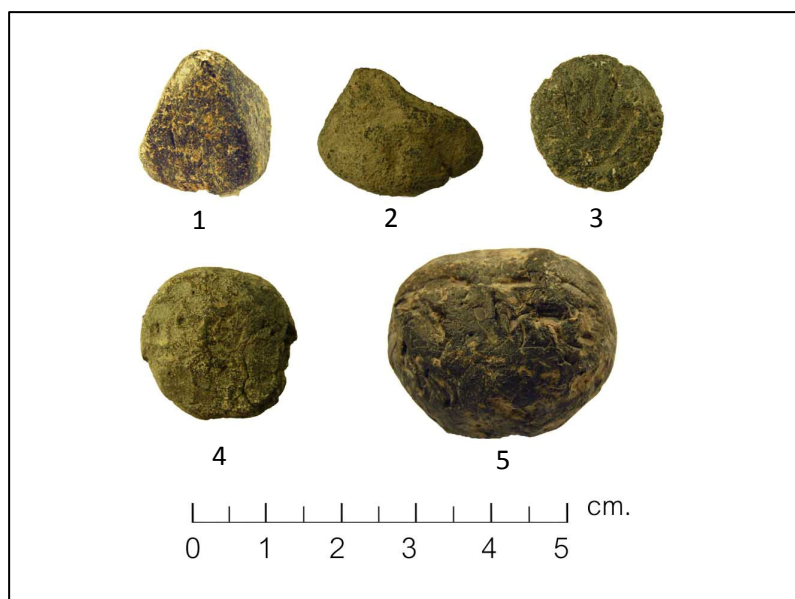

ภาพที่91 ซ้าย: หัวตุ๊กตาดินเผาจากการขุดค้น ขวา: หัวตุ๊กตาดินเผาจัดแสดงใน
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทุมพร

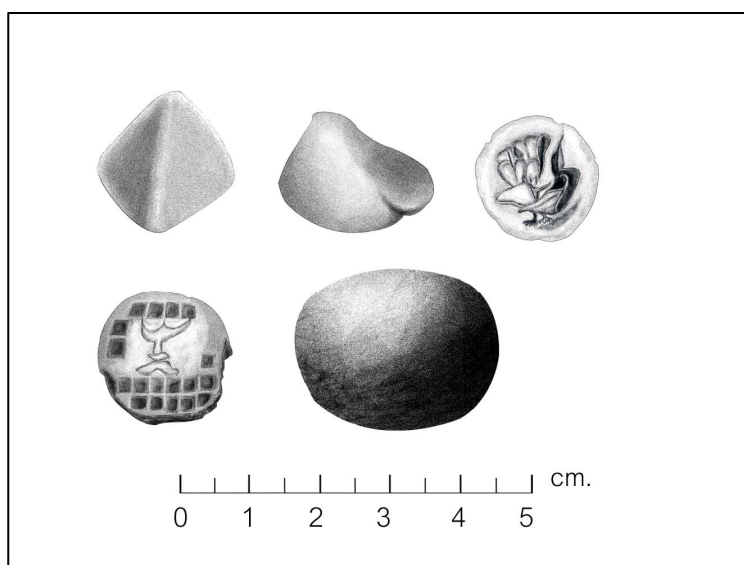
ดินเผาไฟที่ใช้ในพิธีกรรม นอกจากดินเผาไฟรูปหัวสัตว์และตุ๊กตาดินเผาแล้ว ยังพบดินเผาไฟปั้นเป็นรูปแบบต่างๆขนาดเล็ก ที่คาดว่าน่าจะใช้เนื่องในพิธีกรรมอีกด้วย โดยพบที่หลุมชุดคัน TP.3 ในระดับ 150cm.dt. ได้พบร่องรอยกิจกรรมของกองดินเผาไฟเป็นรูปวงกลมขนาด 21 เซนติเมตร มีความลึก 10 เซนติเมตร ภายในกองดินเผาไฟนี้ พบกระสุนดินเผาขนาด 2.5 เซนติเมตร จำนวน 5 ลูก ที่ NWQ ซึ่งคาดว่าจะป็นกองกุธท์ ที่ใช้ในการประกอบพิธีเนื่องในศาสนาพราหมณ์ และ ในชั้นดินเดียวกันนี้ยังพบหลักฐานอื่นๆร่วมด้วยอีก 5 ชิ้น รายละเอียดดังในตารางที่12

ตารางที่12 สรุปรายละเอียดดินเผาไฟที่พบจากหลุมชุดคัน TP.3

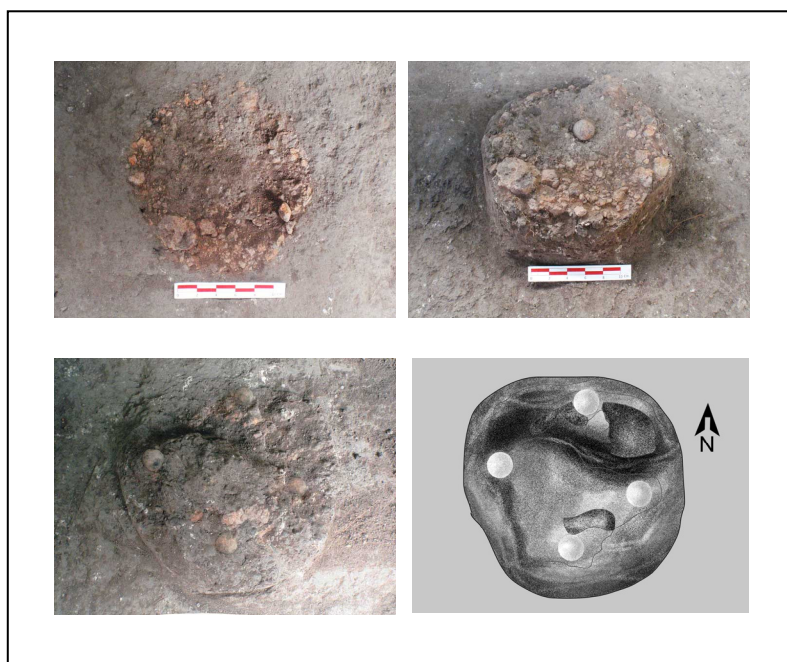
โบราณวัตถุ	รายละเอียด
ดินเผาไฟรูป พีระมิด(ภาพที่ 92/1)	ฐานกว้าง 1.5 เซนติเมตร
ดินปั้นไม่เป็นรูปร่างมีรอยบีบ (ภาพที่92/2)	ขนาด 2 เซนติเมตร
แผ่นดินกลมแบนมีรอยขีดขีด2 ด้าน (ภาพที่92/3)	ด้านหนึ่งเป็นรูปสัตว์คล้ายหงส์ และอีกด้านเป็นรูปศรีวิวัตสะ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1.5 เซนติเมตร
แผ่นดินกลมแบนมีรอยกดประทับ (ภาพที่92/4)	ขนาด 2 เซนติเมตร ด้านหนึ่งมีรอยกดประทับเป็นตาราง สี่เหลี่ยมเล็กๆตรงกลางมีสัญลักษณ์คล้ายตรีศูร? หรือศรี วิวัตสะ
ดินเผาไฟลักษณะคล้ายกระสุนดิน เผาปั้นเป็นรูปรี(ภาพที่92/5)	ด้านกว้าง 2.5 เซนติเมตร และด้านยาว 3 เซนติเมตร

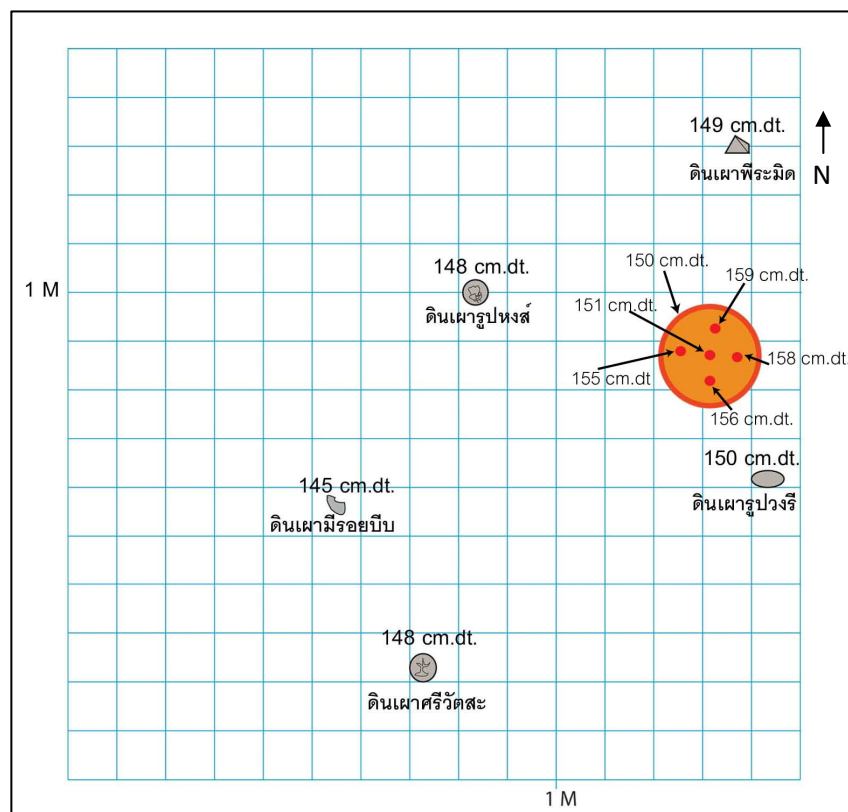
ภาพที่ 92 โบราณวัตถุเป็นดินเผาปั้นเป็นรูปต่างๆที่พบร่วมกับร่องรอยกิจกรรม

ภาพที่ 93 ภาพลายเส้นของโบราณวัตถุที่พบ

ภาพที่ 94 ภาพรวมของร่องรอยกิจกรรมที่คาดว่าเป็นกองกฐณฑ์

แผนผังที่ 8 ตำแหน่งโบราณวัตถุที่พบร่วมกับร่องรอยกิจกรรม

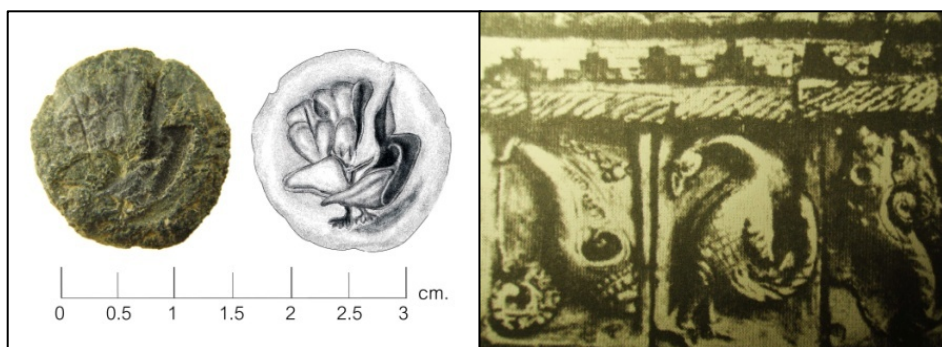
จากตำแหน่งของของร่องรอยประกอบกับหลักฐานแวดล้อมที่พบจึงอาจพอทำให้เชื่อได้ว่าร่องรอยกิจกรรม กับโบราณวัตถุที่เป็นดินเผาที่พบนี้ น่าจะเป็นวัตถุที่ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมที่น่าจะเกี่ยวเนื่องในศาสนาพราหมณ์ เพราะทางด้านตัวร่องรอยกิจกรรมที่เป็นกองดินเผาไฟขนาด 21 เซนติเมตรนั้น(ภาพที่ 94) ภายใน ยังพบดินเผาไฟปั้นเป็นลูกกลม ขนาด 2 เซนติเมตร วางอยู่ตำแหน่งกึ่งกลางด้านบน1ลูก และด้านล่างอยู่เกือบตามแนวทิศทั้งสี่ อีก 4 ลูก จากที่กล่าวมานี้จึงคาดว่าตำแหน่งของโบราณวัตถุที่พบในร่องรอยดินเผาไฟ น่าจะเป็นการจงใจหรือตั้งใจวางอยู่ในตำแหน่งที่พบ ส่วนในด้านความหมายเชิงสัญลักษณ์ของดินเผาไฟรูปร่างต่างๆที่พบไม่สามารถที่จะชี้ชัดเจาะจงได้ทุกชิ้นเพราะบางชิ้นขึ้นรูปโดยไม่มีรูปแบบหรือไม่อาจสังเกตได้เลยจึงจะขอกล่าวถึงเฉพาะชิ้นที่สามารถสันนิษฐานตีความได้เท่านั้น

สำหรับแผ่นดินเผาที่มีลักษณะคล้ายกับเหรียญมีลวดลายปรากฏอยู่สองด้าน ด้านแรกเป็นรูปหงส์ลักษณะหันข้างคล้ายกับรูปหงส์ที่ปรากฏบนแผ่นดินเผาประดับศาสนสถานที่ปหรปุระ ในแคว้นเบงกอล ประเทศอินเดียเป็นหงส์ที่มีลักษณะหันข้างและมีปากแหลม หงส์นั้นเป็นสัตว์มงคลตามความเชื่อทางศาสนา หงส์ (Hamsa) หรือห่านป่า ถือว่าเป็นสัตว์ประเสริฐตามคติทางศาสนาพราหมณ์หงส์เป็นสัญลักษณ์ของการสร้างสรรค์ที่ดีงาม ในสมัยพระเวทหงส์มีความมีความเกี่ยวข้องกับพระอาทิตย์หรือแสงสว่างและเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ รวมถึงความบริสุทธิ์ ในวรรณคดีทางพุทธศาสนา มักเปรียบผู้มีปัญญา เช่นพระอรหันต์เป็นเสมือนหงส์ที่ทิ้งโคลนตมขึ้นสู่สวรรค์ เพราะหงส์เป็นสัตว์ที่สามารถบินได้สูงจึงได้เป็นสัญลักษณ์ของจิตวิญญาณแห่งความมานะพยายามในการเข้าถึงพระเป็นเจ้า และเป็นความหมายของความอิสระ เนื่องจากหงส์อาศัยอยู่ทั้งบนผิวน้ำ พื้นดิน และท้องฟ้า¹¹² ในวัฒนธรรมทวารวดีพบปรากฏทั้งลายปูนปั้นที่ประดับ ศาสนสถาน เช่นที่ เมืองนครปฐมโบราณ เมืองคูบัว วัดนครโกษา เมืองลพบุรี เมืองศรีมโหสถ นอกจากนั้นยังพบการประดับลงบนภาชนะดินเผาอยู่ในลายกรอบสี่เหลี่ยมรวมกับ

112

อุษา จ้วนเพียรภาค, “การศึกษาเรื่องภาชนะลายกตประทับอินโด-โรมันสมัยประวัติศาสตร์ยุคแรกในภาคกลางประเทศไทย.” เอกสารรายงานพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระปฐมเจดีย์, 16.

สัญลักษณ์หรือสัตว์มงคลอื่นๆ เช่นสิงห์ ช้าง เป็นต้น¹¹³ ส่วนอีกด้านของแผ่นดินเผาคล้ายเหรียญนี้เป็นรูปของสัญลักษณ์ศรีวิตสะคล้ายตรีศูรปักอยู่บนฐานหรือบัลลังค์อยู่เหนือเส้นลายคลื่นข้างใต้ เส้นลายคลื่นมีการขูดขีดเป็นรูปปลาและมีพระจันทร์เสี้ยวอยู่ด้านขวาบนลักษณะของศรีวิตสะลักษณะนี้มีความหมายถึงจักรวาล หรือ โลกทั้ง3 คือ บาตาล โลกมนุษย์ และสวรรค์ สัญลักษณ์ศรีวิตสะที่มีลักษณะนี้ยังพบในการขุดค้นโบราณสถานคอกช้างดิน แต่ตัวสัญลักษณ์ของศรีนั้นจะมีลักษณะคล้ายอาคารมีจั่วและมีพุ่มทั้งพระอาทิตย์และพระจันทร์อยู่เบื้องบน ส่วนด้านล่างมีปลาอยู่เช่นกัน แต่ก็พอที่จะเทียบเคียงได้กับตราประทับดินเผาที่พบที่คลองท่อม จังหวัดกระบี่ โดยมีลักษณะคล้ายตรีศูร ตั้งบนฐาน และมีพระจันทร์เสี้ยวอยู่ด้านซ้าย แต่หากเมื่อประทับลงบนวัสดุแล้วพระจันทร์จะอยู่ทางด้านขวาเช่นเดียวกัน สัญลักษณ์นี้นิยมใช้เป็นสัญลักษณ์มงคลของชาวอินเดียทุกศาสนา ทั้งศาสนาพราหมณ์ พุทธและเชน¹¹⁴ ในช่วงแรกสัญลักษณ์นี้มีความหลากหลายของตัวสัญลักษณ์แต่ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะของเส้นสามแฉกคล้ายอาวุธต่อมาช่วงราชวงศ์คุปตะและราชวงศ์ปัลลวะ นิยมใช้สัญลักษณ์ศรีวิตสะร่วมกับสัญลักษณ์สวัสดิกะ ซึ่งแสดงถึงความสมบูรณ์ ต่อมาได้มีความเคร่งครัดในเรื่องระเบียบบลวดลายของสัญลักษณ์นี้มากขึ้น¹¹⁵

ภาพที่95 ช้าง: แผ่นดินเผาที่มีการขูดขีดเป็นรูปหงส์ หรือ นกยูง ? , ขวา: แผ่นดินเผาประดับฐานเจดีย์รูปหงส์ที่ปहरปุระ แคว้นเบงกอล ช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-14.

¹¹³ พยุง วงศ์น้อย, ลายศิลป์ดินเผาเมืองคูบัว, (ราชบุรี: สำนักศิลปากรที่1), 147-149.

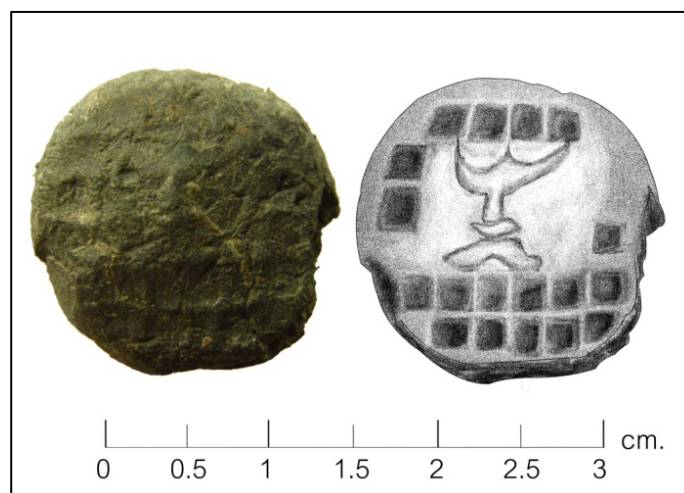
¹¹⁴ ผาสุข อินทราวุธ, ทวารวดีการศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานโบราณคดี (กรุงเทพฯ: อักษรสมัย, 2542), 128-129.

¹¹⁵ SAVITA SHARMA, Early Indian Symbol (Delhi, 1990), 79-91.

ภาพที่ 96 ซ้าย: สัญลักษณ์ศรีวิฑูสะพร้อมกับพระจันทร์เสี้ยว อีกหนึ่งด้านของ
แผ่นดินเผา, ขวา: ตราประทับดินเผา ศรีวิฑูสะกับพระจันทร์เสี้ยวจาก
แหล่งโบราณคดี ควนลูกปัด จ.กระบี่

แผ่นดินเผากลมมนอีกชิ้น พบการประทับลายตารางสี่เหลี่ยมแต่ตื้นมากสังเกตได้ยาก
โดนกดประทับเป็นตารางต่อเนื่องกันคล้ายฐานด้านล่าง 11 ช่อง และรอบๆอีก 7 ช่องส่วนตรงกลาง
มีลักษณะคล้ายตรีศูร หรือศรีวิฑูสะซึ่งโดยรวมเป็นสัญลักษณ์มงคล อีกด้านหนึ่งไม่มีลวดลาย

ภาพที่ 97 แผ่นดินเผากลมมนมีลายสัญลักษณ์ศรีวิฑูสะด้านเดียว

โบราณวัตถุอีกชิ้นคือดินเผาปั้นเป็นก้อนกลมรีขนาดยาว 3 เซนติเมตร เนื้อดินมีรอย แกลบข้าวผสมอยู่ พบอยู่ใกล้กับร่องรอยดินเผาไฟประมาณ 15 เซนติเมตร ซึ่งน่าจะเป็นสัญลักษณ์ ส่วนหนึ่งของพิธีกรรมเพราะลักษณะของดินเผาไฟนี้หากเป็นกระสุนดินเผาก็ถือว่ามีขนาดใหญ่ มาก พิจารณาแล้วพบว่าการจงใจปั้นให้ออกมาเป็นทรงรีเพราะไม่ได้มีรอยเบี้ยวหรือเอียงไปด้าน ไตด้านหนึ่ง สำหรับก้อนดินรูปรีนี้ อาจารย์กองแก้ว วีระประจักษ์ก็ได้ให้ความเห็นว่าอาจมี ความหมายสัญลักษณ์หมายถึงพระศิวะก็เป็นได้เพราะหินรูปกลมรีที่ใช้สมมติเป็นรูปพระศิวะลึงค์ ใช้กันมากในอินเดียทุกภาค¹¹⁶ มีความหมายว่า สวयัมภูลึงค์ทรงที่กลมทั้งบนและล่าง แสดงถึง ความที่มีได้ตั้งอยู่และดับไป หรือมีรากฐานอยู่ในดินหรือเวลาใดในจักรวาล¹¹⁷

ซึ่งน่าจะมีความสัมพันธ์กับ ดินเผาก้อนกลมทั้ง 5 ลูกในหลุมดินที่อาจใช้เป็นที่พักกอง กุณฑลก็เป็นได้ซึ่ง ก้อนดินเผาทั้ง 5 อาจหมายถึงปัญจมูรติคือภาคปรากฏทั้ง 5 ของพระศิวะ ซึ่งการ วางตัวของก้อนดินเผาทั้ง 5 ลูกตรงตามแนวทิศ โดยที่ 4 ลูกนั้นอยู่ด้านล่างวางตัวใกล้เคียงตาม แนวทิศทั้ง 4 และอีก 1 ลูกอยู่ช่วงบนของกองดินเผาไฟมีตำแหน่งอยู่เกือบกึ่งกลางของร่องรอยนี้ อาจแสดงให้เห็นถึงทิศทั้งหลายของจักรวาล คือ ทิศ 4 ทิศ กับ ทิศเบื้องกลางอันแสดงอำนาจที่แผ่ ไปทั่วสากลจักรวาลของพระผู้เป็นเจ้าของคัมภีร์¹¹⁸ ทิศทั้ง 5 มีชื่อประจำแต่ละทิศ ได้แก่ สทโยชาตตะ, วามะเทวะ, อโหมระ ตตปุระ และ อีศาณะ เป็นพระพัตร์ทั้ง 5 ของพระศิวะมีความสัมพันธ์ กับกิจ ทั้ง 5 ของพระผู้เป็นเจ้าของ คือ การสร้าง รักษา ทำลาย ก่อภาพมายา และอนุเคราะห์¹¹⁹ แต่ ความหมายโดยรวมของทิศทั้ง 5 นั่นก็คือ ความหมายแห่งจักรวาล ดังนั้น ร่องรอยของพิธีกรรมนี้ก็ เปรียบได้กับการจำลองจักรวาล มาไว้บนโลกมนุษย์นั่นเอง

¹¹⁶ Gopiantha Rao,T.A., *Elements of Hindu Iconography* (New Delhi,1996), 76-77.

¹¹⁷ Rawson,Philip.,*The Art of Tantra*, (London,1973), 1936.

¹¹⁸ นันทนา ชุตินวงศ์, “ถวายเป็นเจ้าแห่งพนมรุ้ง.” *ศิลปากร* 33, 2 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2532): 56-63.

¹¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 63.

แต่จากการศึกษาที่ผ่านมายังไม่เคยมีการบ่งชี้กิจกรรมเกี่ยวกับพิธีกรรมในลักษณะนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เพื่อเปรียบเทียบกับพิธีกรรมในปัจจุบัน จากท่านพระมหาราชครูศรีวิสุทธิ-คุณฯ ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมพราหมณ์ในราชสำนัก ได้ให้ความเห็นว่าร่องรอยที่เห็นน่าจะเป็น กองกฐนที่ที่ใช้ในพิธีพราหมณ์ และเป็นพิธีบูชาเทวดาต่างๆ ซึ่งดินที่อยู่ในหลุมกองกฐนนี้ จะใส่มูลโค และมูลดินลงไปรองก้นหลุม นอกจากนั้นเวลาที่ทำพิธีและจุดไฟก็จะทำการใส่สมุนไพร ที่มีกลิ่นหอมต่างๆลงไปเพื่อบูชาเทพเจ้าส่วนความเห็นเกี่ยวกับก้อนดินต่างๆที่พบน่าจะเป็นสัญลักษณ์แทนตัวเทพพระเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งในการบูชาครั้งนั้นๆ ซึ่งอาจใช้วางตามตำแหน่งรอบหลุมพิธีก็เป็นได้ ซึ่งในปัจจุบันใช้ข้าวสารถ้อยเป็นสีต่างๆ ทำเป็นตารางในแต่ละตารางก็จะทำสัญลักษณ์ของเทพที่จะบูชาลงไป¹²⁰ ผู้วิจัยยังได้ส่งตัวอย่างของดินเผาไฟภายในหลุมพิธีนี้หาค่าอายุทางวิทยาศาสตร์ด้วยวิธี เทอร์โมลูมิเนสเซนส์ได้ค่าช่วงอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 14 - 15 มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 66 ปี ค่าอายุกลางอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 15 ซึ่งในชั้นดินนี้เป็นชั้นหลักฐานช่วงแรกสุดของการที่บ่งชี้ร่องรอยการใช้พื้นที่บริเวณนี้

อาจกล่าวโดยรวมสำหรับร่องรอยกิจกรรมและหลักฐานที่พบร่วมกัน โดยสันนิษฐานได้ว่า อาจจะเป็นร่องรอยของการประกอบพิธีกรรมเนื่องในศาสนาพราหมณ์ เพราะพบหลักฐานเป็นดินเผาไฟมีสัญลักษณ์มงคล ร่วมกับรอยดินเผาไฟที่คาดว่าจะเป็นกองกฐนที่ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมและอาจเป็นการประกอบพิธีเพื่อบูชาเทวดาหรือเทพเจ้าเพื่อความเป็นสิริมงคล แก่ผู้ประกอบพิธีเองหรือเพื่อความเป็นมงคลของพื้นที่บริเวณนั้น¹²¹ ถือได้ว่าเป็นข้อมูลใหม่ที่มีความสำคัญเกี่ยวกับร่องรอยการประกอบพิธีกรรมของพราหมณ์ในช่วงสมัยทวารวดี และเป็นข้อมูลพื้นฐานไว้ศึกษาต่อไปในอนาคต

ชั้นส่วนประติมากรรมหิน เป็นหลักฐานที่พบทั้งจากร่องรอยกิจกรรม และระหว่างการทำขุดค้นชั้นดิน โดยจากชั้นกิจกรรมพบชิ้นส่วนแท่นหินบดทำจากหินปูนสีเขียวที่ระดับ 50-60 cm.dt. อยู่รวมกับกองเปลือกหอยแครงจำนวน 5 ฝาติดริมผนังด้านทิศเหนือ แต่เมื่อได้ทำการขยายผนังหลุมขุด

¹²⁰ มหาราชครูศรีวิสุทธิคุณ วิบูลย์เวทย์พรหมพงศ์ พุฒาจารย์, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2555.

¹²¹ เรื่องเดียวกัน.

ค้นแล้วพบว่าด้านในผนังนั้นเป็นกองของเปลือกหอยแครงพบจำนวน 25 ฝาเป็นเปลือกหอยที่แกะใช้แล้ว แสดงให้เห็นว่าเมื่อขึ้นส่วนของแท่นหินบดข้าวสุกแตกหักแล้วก็ยังไม่ได้นำไปทิ้งเสียทีเดียวแต่นำกลับมาใช้ซึ่งอาจใช้ฝนหรือใช้รองตอกวัสดุที่มีความแข็งก็เป็นได้เพราะพบรอยกระแทะแตกเป็นจุดๆที่ด้านหน้าของตัวหินบด หินบดนี้พบทั่วไปตามแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี ซึ่งในแถบภาคกลางตอนล่างนั้นแหล่งผลิตและส่งออกหินน่าจะมาจากแหล่งโบราณคดีหนองปรังจังหวัดเพชรบุรีซึ่งเป็นแหล่งอุตสาหกรรมใหญ่ที่ส่งออกIRONประติมากรรมหินไปยังเมืองต่างๆพบว่าการติดต่อกับชุมชน ไกล่เคียงเช่น คูบัว เมืองนครปฐมโบราณด้วย¹²² ด้านประโยชน์ใช้สอย จะใช้คู่กับแท่งหินบดซึ่งอาจใช้ในครัวเรือนสำหรับบดเครื่องเทศหรือเมล็ดธัญพืช

ภาพที่98 ขวา: ชิ้นส่วนแท่นหินบดที่พบจากร่องรอยกิจกรรม ซ้าย: แท่นหินบดที่พบภายในเมืองคูทองเก็บรักษาอยู่ในคลังพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติคูทอง

โบราณวัตถุประเภทลูกปัดแก้ว เป็นโบราณวัตถุประเภทเด่น ที่พบมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เรื่อยมา ในสมัยทวารวดีเองพบว่ามีคนนิยมนำเข้าลูกปัดแก้วสี ลูกเล็กๆ ทั้งลูกปัดแก้วสีเดียวไปจนถึงหลายสีในลูกเดียวกัน จากการขุดค้นทางโบราณคดีที่เมืองคูทองพบลูกปัดทั้งประเภทที่มาจากอินเดียที่มีลักษณะเป็นลูกปัดแก้วสีเดียวที่น่าจะมีแหล่งผลิตอยู่ที่ เมือง

¹²² กรมศิลปากร, ทุ่งเศรษฐีโบราณสถานทวารวดีชายฝั่งทะเลเพชรบุรี (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมานันท์, 2543), 22.

อริกะเมซุ¹²³ ลักษณะเป็นลูกปัดแก้วมีสีเดียวในลูกเดียวเช่น ฟ้า เหลือง เขียว น้ำเงิน ดำและแดง เป็นต้นซึ่งพบเป็นจำนวนมาก ซึ่งได้มีผู้กำหนดเรียกชื่อลูกปัดประเภทนี้ว่าลูกปัดแบบ อินโด-แปซิฟิก ตามแหล่งโบราณคดีที่พบลูกปัดประเภทนี้ในแถบมหาสมุทรอินเดีย และมหาสมุทรแปซิฟิก¹²⁴ การผลิตลูกปัดแบบอินโด-แปซิฟิกนี้ น่าจะมีมาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 4-5 ที่เมืองอริกะเมซุ¹²⁵ และช่วงพุทธศตวรรษที่ 6-7 แหล่งผลิตน่าจะอยู่ที่ Mantai ประเทศศรีลังกา, เมืองออกแก้ว ประเทศเวียดนาม, กัวลาเซลิงซิง ประเทศมาเลเซีย, และแหล่งโบราณคดีควนลูกปัดจังหวัดกระบี่¹²⁶

นอกจากนั้นยังพบลูกปัดแก้วที่มีหลายสีภายในลูกเดียวกัน อีก 1 ลูกจากการขุดยาลหลุมชุดคัน TP.2 อยู่ที่ระดับ 70 cm.dt. ลูกปัดแก้วหลายสีแบบนี้จะเรียกว่าลูกปัดโรมัน และคาดว่าลูกปัดนี้ น่าจะมาจากเมืองท่าจากประเทศอินเดียที่พ่อค้าโรมันเข้ามาตั้งสถานีการค้า ช่วงพุทธศตวรรษที่ 6-7¹²⁷ แต่เมื่อพิจารณาจากชั้นดินที่พบ ไม่น่าจะมีอายุอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าวได้ ดังนั้นลูกปัดที่พบ จึงน่าจะเป็นเครื่องประดับที่ใช้ต่อเนื่องตกทอดมาจากอดีตมากกว่า แต่ก็ถือว่าเป็นหลักฐานจากการขุดค้นที่ยืนยันได้ว่าผู้คนในแถบนี้ได้เคยมีการติดต่อกับโรมันโดยตรงหรืออาจติดต่อกับเมืองท่าที่มีการติดต่อกับชาวโรมันในอดีต ซึ่งช่วยยืนยันหลักฐานประเภทลูกปัดที่เคยพบภายในเมืองคูทอง และแสดงให้เห็นว่าเมืองคูทองน่าจะเป็นเมืองท่าที่รู้จักอย่างแพร่หลายตั้งแต่อดีตมานานแล้ว

ผลจากการส่งตัวอย่างลูกปัดจำนวน 22 ลูกเพื่อวิเคราะห์หาองค์ประกอบเทียบกับแหล่งโบราณคดีพรหมทินใต้(ตารางที่13) พบว่ามีองค์ประกอบที่คล้ายกันเกือบทุกตัวอย่าง ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับลูกปัดที่พบในแหล่งโบราณคดีที่เมืองท่าทางภาคใต้ เช่นที่ควนลูกปัด และ

¹²³ Peter Francis, Jr., Asia's Maritime Bead Trade 300 B.C. to the Present (Honolulu: University of Hawai'i Press, 2002), 27.

¹²⁴ Ibid., 19-20.

¹²⁵ Ibid., 30.

¹²⁶ Ibid., 31-32.

¹²⁷ บุญยฤทธิ์ ฉายสุวรรณ, ทุ่งตึกเมืองท่าการค้าโบราณ, 119.

คลองท่อม เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าเมืองอู่ทองนี้เองก็ได้รับวัตถุโบราณมาจากที่เดียวกันกับเมืองท่าที่เป็นแหล่งผลิตลูกปัดทางภาคใต้เช่นกัน

จากการขุดค้นครั้งนี้พบลูกปัดแก้วจากหลุมขุดค้น TP.2 จำนวน 530 ลูก และที่หลุมขุดค้น TP.3 จำนวน 338 ลูก นอกจากนั้นยังพบเศษแก้วและลูกปัดแก้วที่เสียจากการผลิตด้วยจำนวนหนึ่งจากหลุมขุดค้น TP.2 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในพื้นที่นี้คงรับเอาวัตถุโบราณที่เป็นแท่งแก้วจากอินเดียเข้ามาแปรรูปเองที่แหล่งโบราณคดีแห่งนี้ก็เป็นได้ ลูกปัดที่พบทั้งหมดสองหลุมขุดค้นสามารถแบ่งสีต่างๆตามตารางดังนี้

ตารางที่ 13 เปรียบเทียบองค์ประกอบที่พบในลูกปัด ระหว่างแหล่งโบราณ พรหมทินใต้ กับเมืองอู่ทอง

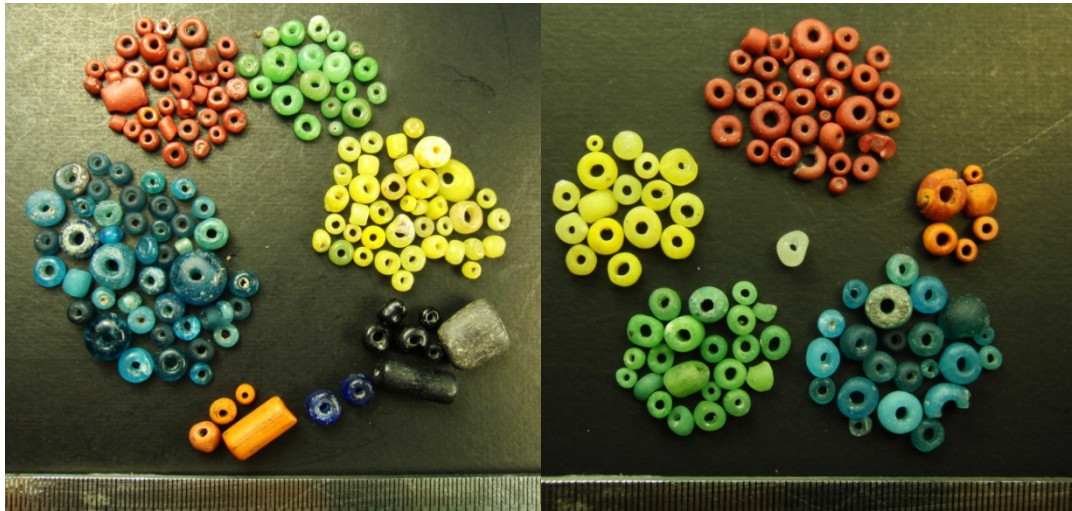
	พรหมทินใต้	อู่ทอง
Black	7	-
Cobalt blue	23	2
High Lead1	21	2
High Lead2	21	4
High Lead3	30	1
High Lead1	11	2
High Lead2	97	11

ตารางที่ 14 สรุปจำแนกสีลูกปัดที่พบตามระดับชั้นสมมติ จากหลุมขุดค้น TP.2

ระดับ (cm.dt.)	สีของลูกปัดแก้ว											รวม (ลูก)
	เขียว	เหลือง	ฟ้า	น้ำเงิน	แดง	ส้ม	ม่วง	น้ำตาล	ดำ	ขาว	ใส	
0-30	1		1		1							3
30-40	1	1	2		3							7
40-50	21	15	19	1	29	6					2	93
50-60	2		2		3							7
60-70	33	42	26	2	30	3		1	3			140
80-90	15	29	20	3	12	7			2			88
90-100	19	38	44	2	34	4			7			148
100-110	3	11	4		4	1	1		1	1		26
110-120	3	1	3	1	2							10
140-150	1	1	5						1			8
รวม (ลูก)	99	138	126	9	118	21	1	1	14	1	2	530
ร้อยละ	18.68	26.04	23.77	1.70	22.26	3.96	0.19	0.19	2.64	0.19	0.38	100

ตารางที่ 15 สรุปจำแนกสีลูกบิดที่พบตามระดับสมมติจากหลุมชุดคัน TP.3

ระดับ (cm.dt.)	สีของลูกบิดแก้ว								รวม (ลูก)
	เขียว	เหลือง	ฟ้า	น้ำเงิน	แดง	ส้ม	ดำ	ขาว	
70-80	-	1	-	-	1	-	-	-	2
80-90	29	38	59	1	82	2	1	-	212
90-100	8	13	17	-	33	6	1	-	78
100-110	-	-	-	-	-	-	-	-	-
110-120	6	9	10	-	19	1	-	1	46
รวม (ลูก)	43	61	86	1	135	9	2	1	338
ร้อยละ	12.72	18.05	25.44	0.30	39.94	2.66	0.59	0.3	100

ภาพที่99 ตัวอย่างลูกปัดสีเดียวที่ได้จากหลุมขุดค้น TP.2 และ TP.3

ภาพที่100 ซ้าย: ลูกปัดหลายสีแบบโรมัน พบจากการขุดหลุม TP.2 ระดับ 70 cm.dt.

ขวา: ลูกปัดหลายสีในลูกเดียวกันแบบโรมันที่พบภายในเมืองอู่ทอง

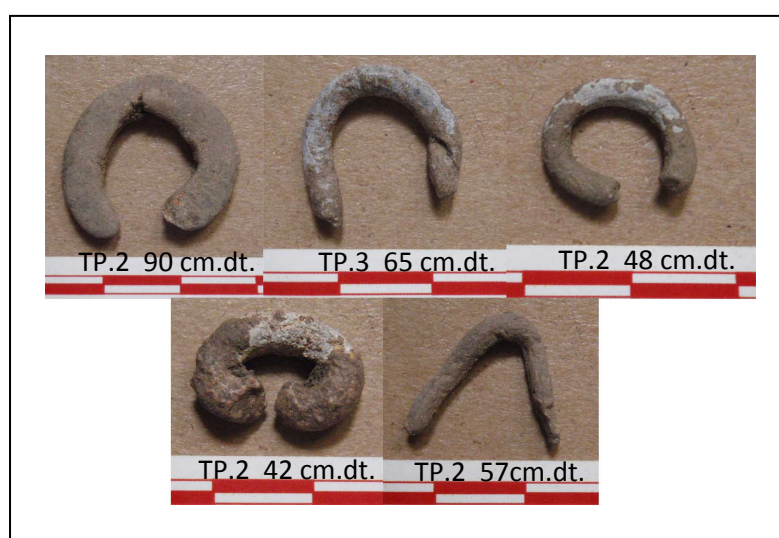
ที่มา: จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอู่ทอง

ภาพที่101 ซ้าย: วัสดุดิบในการผลิตลูกปัดเศษแก้วและหิน เศษลูกปัดที่เสียหายจากการผลิต
ขวา: เศษลูกปัดแก้วแตกหักที่ได้จากการขุดค้น

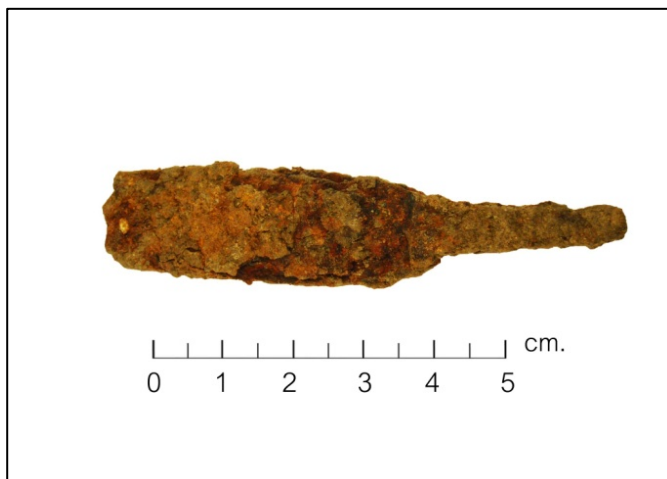
โบราณวัตถุประเภทโลหะ

ห่วงตะกั่ว เป็นโลหะที่ได้จากการหล่อ หรือดึงให้เป็นเส้นคล้ายลวดพบทั่วไปตามแหล่งโบราณคดี พบทั้งแบบที่คล้ายกับต่างหูและพบแบบที่นำไปใช้ในการมัดของเพราะบางชิ้นพบรอยบิดเกลียวอยู่บนวัตถุ เพราะคุณสมบัติของตะกั่วนั้นสามารถดัดและง้างออกได้เมื่อเย็นตัวแล้ว แต่ก็มีความเสี่ยงเปราะขาดง่ายเมื่อตีกักพบไปมาหลายครั้งจากการขุดค้น พบห่วงตะกั่ว 5 ชิ้น

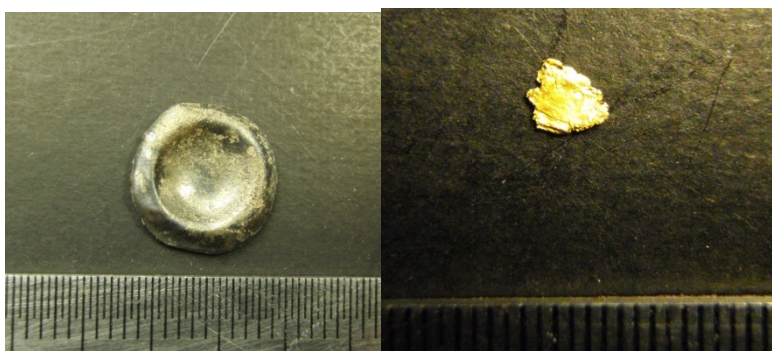
ภาพที่102 ห่วงตะกั่วที่พบจากหลุมขุดค้น TP.2, TP.3

ใบมีดเหล็ก จากการขุดค้นหลุมทดสอบ TP.3 พบอุปกรณ์ลักษณะคล้ายใบมีดเหล็ก อยู่ร่วมกับร่องรอยกิจกรรมที่ระดับ 90-100 cm.dt. พบอยู่ร่วมกับกองหอยขมและกองกระดูกปลา ทำให้สันนิษฐานได้น่าจะเป็นเครื่องมือที่ใช้ในครัวเรือน ลักษณะใบมีดคล้ายกับใบพายขนาดเล็ก ขนาดยาว 7.5 เซนติเมตร กว้าง 1.5 เซนติเมตร

ภาพที่103 ใบมีดเหล็กพบจากหลุมขุดค้น TP.3

เงินและทอง จากการขุดค้นหลุมขุดค้น TP.2 พบแผ่นเงินวงกลมขนาด 1 เซนติเมตร มีการดุนช่วงกลางเป็นรอยบุ๋ม 1 ชั้นที่ระดับ 64 cm.dt. ไม่ทราบลักษณะการใช้งานที่แน่ชัดอาจเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องประดับก็เป็นได้ และจากการนำดินที่ได้จากการขุดค้นไปร่อนด้วยวิธีร่อนเปียก พบเศษทองคำเป็นแผ่นบางขนาด 2 มิลลิเมตร มีน้ำหนัก 0.005 กรัม อาจจะเป็นวัตถุติดส่วนหนึ่งในการผลิตลูกปัดประเภทเคลือบทองหรืออาจเป็นเศษชิ้นส่วนที่ชำรุดของเครื่องประดับประเภททองคำเพราะในเมืองโบราณคู่มือเองก็เคยพบเครื่องประดับที่ทำจากทองคำหลายชิ้น

ภาพที่104 ซ้าย: แผ่นเงินดุนจากหลุมขุดค้น TP.2 ขวา: เศษทองคำจากการร่อนหลุมขุดค้น TP.2

ภาพที่105 เครื่องประดับทองคำที่พบภายในเมืองคู่มือ จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติคู่มือ

ตะกรัน หรือ ชีแร่ เป็นสิ่งที่ได้จากการหลอมถลุงทั้งโลหะและแก้วจากการขุดค้นพบ ชีตะกรันของเหล็กจากการถลุงที่หลุมขุดค้นทั้งสองหลุม แต่หลุมขุดค้น TP.2 มีความหลากหลายมากกว่า โดยได้พบชีตะกรันทั้งจากแก้วและโลหะ ซึ่งตะกรันจากแก้ว พบ 2 ชั้นซ้อนกัน และยังพบร่องรอยกิจกรรมเป็นกองชีตะกรันอยู่ที่ระดับ 50 cm.dt. ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของกอง 25 เซนติเมตร นอกจากนี้ยังพบร่องรอยที่น่าจะเกี่ยวข้องกับชีตะกรันที่พบ คือพบรอยแนวดินเผาไฟเป็นลานกว้างออกไปทางผนังหลุมขุดค้นด้านทิศเหนือ จากการขุดขยายเพื่อตามหาแนวดินเผาไฟนี้พบว่า เป็นพื้นที่ๆของหลุมขุดค้นTP.2ในส่วนขยาย ช่วง 70 cm.dt นี้เป็นคงแหล่งอุตสาหกรรมที่ใช้ต้องใช้ความร้อนตลอดเวลาโดยพบการสร้างเตาที่ทำด้วยดิน 1 เตา และเตาที่ใช้เศษอิฐมาล้อมคล้ายเตาเผา 1 เตา ทั้งจากการพิจารณาและความเห็นของ อาจารย์ สุรพล นาอะพินธุ ได้ให้ความเห็นว่าร่องรอยกิจกรรมนี้น่าจะเป็นพื้นที่ของอุตสาหกรรมขนาดเล็ก และใช้ความร้อนที่ไม่มากนักเมื่อพิจารณาจากซากเตาที่พบ ซึ่งอาจจะใช้ในการถลุงโลหะประเภทตะกั่วก็ได้ และมีการจัดการของเสียที่ได้จากการผลิตด้วยการนำไปทิ้งอีกที่หนึ่ง

เพราะจากร่องรอยของแนวดินเผาไฟที่มีขนาดกินพื้นที่ 4 ตารางเมตร น่าจะมีเศษตะกรันที่ได้จากการถลุงโลหะมากทีเดียวแต่กลับพบเพียง 982 กรัมเท่านั้น แต่ก็พบร่องรอยการจัดการเกี่ยวกับของที่ไม่ใช้แล้วเช่นเศษดินเผาไฟที่มาจากการพังเตารวมถึงชีเถ้าที่มากจากการใช้ความร้อนจากไม้ พบว่ามีการขุดหลุมลึกเพื่อใช้ทิ้งเศษดินเผาไฟนี้ทางด้านมุมผนัง กริด NWQ ลึกลงไปถึงชั้นดินธรรมชาติ แหล่งอุตสาหกรรมนี้ก่อนหน้าอาจเป็นที่แปรรูปวัตถุดิบถูกปิดแก้วด้วยก็ได้ เพราะพบชิ้นส่วนของดินเผาไฟที่มีชีตะกรันของแก้วเคลือบอยู่ร่วมกับกองดินเผาไฟ และชีตะกรันของแก้วอีก 1 ชั้น ที่ได้ถูกทิ้งลงไปหลุมขยะซึ่งอาจเป็นชิ้นส่วนของผนังเตาหลอม และยังพบลูกปัดแก้วและเศษลูกปัดแก้วเป็นจำนวนมากที่หลุมขุดค้น TP.2 ชั้นดินที่พบลูกปัดแก้วมากที่สุดอยู่ในช่วงชั้นดินตั้งแต่ 60-100 cm.dt.ซึ่งเป็นชั้นดินที่อยู่ระดับเดียวกันกับร่องรอยกิจกรรมนี้ซึ่งน่าจะมีความสัมพันธ์กัน ร่องรอยกิจกรรมนี้เมื่อขุดค้นเสร็จแล้วพบว่ามีความลาดเอียงของแนวดินเผาไฟจากทางทิศเหนือมาทางทิศใต้ มีความสูงต่างกัน 20 เซนติเมตร ข้อสังเกตของก้อนดินเผาไฟที่พบบางก้อนมีร่องรอยของไม้ไผ่ทาบ(ภาพที่107)อยู่ในชั้นที่พบกองชีเถ้าเป็นแนวยาวเข้าไป

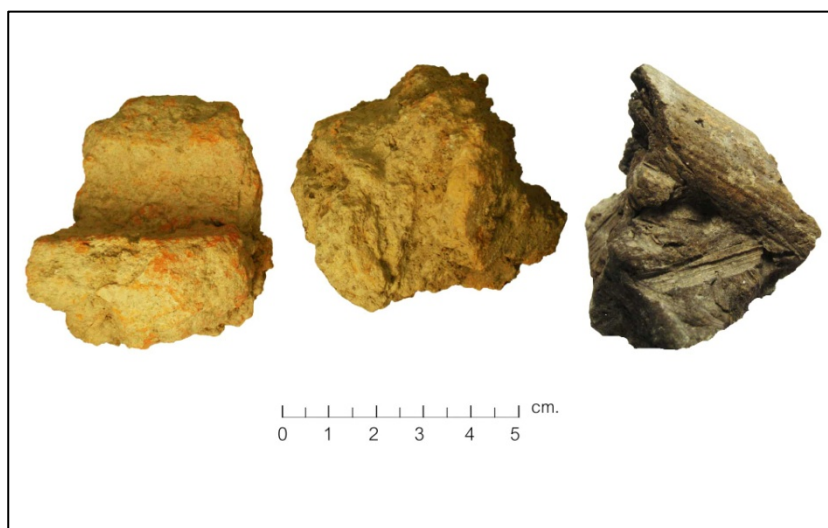
ในผนังที่ระดับที่ 150-160 cm.dt. มีความคล้ายคลึงกับหลุมชุดคัน 1 ที่เมืองฟ้าแดดสูงยาง¹²⁸ แต่มีความแตกต่างที่บริบทของหลักฐานที่พบ ที่เมืองฟ้าแดดสูงยางจะพบร่วมกับเศษภาชนะจำนวนมาก แต่ที่หลุมชุดคัน TP.2 กลับไม่พบเศษภาชนะร่วมอยู่ด้วยจึงไม่น่าเป็นสถานที่ใช้เผาภาชนะมาก่อนแต่อาจมีการใช้ไม้ไผ่เป็นโครงเพื่อทำเตาประเภทใดประเภทหนึ่งก็เป็นได้ แต่การที่พบร่องรอยกิจกรรมนี้สามารถสรุปได้ว่าน่าจะเป็นสถานที่ประกอบอุตสาหกรรมขนาดย่อมที่ต้องมีการใช้ความร้อนเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นประจำหลายครั้ง โดยอาจใช้เป็นที่ถลุงโลหะ จำพวกตะกั่ว หรือเหล็ก และยังน่าที่จะเป็นแหล่งแปรรูปลูกปัดแก้วอีกด้วย

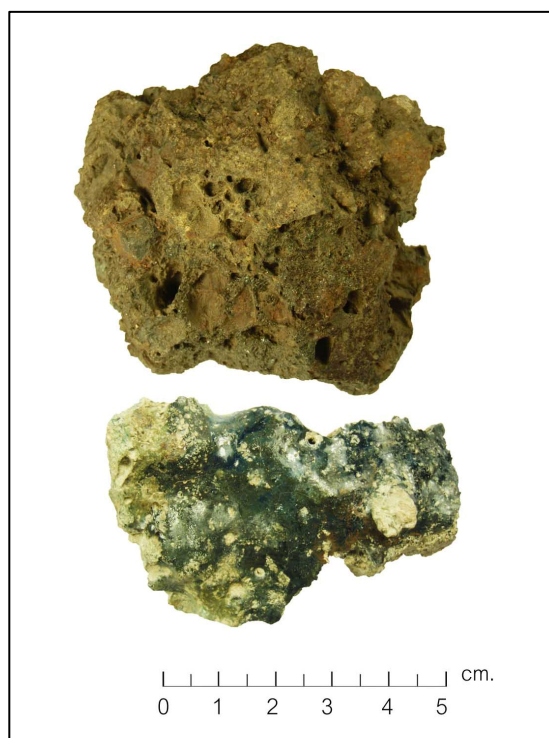
ภาพที่ 106 ภาพรวมแนวดินเผาไฟส่วนขยายผนังด้านทิศเหนือหลุมชุดคัน TP.2

¹²⁸

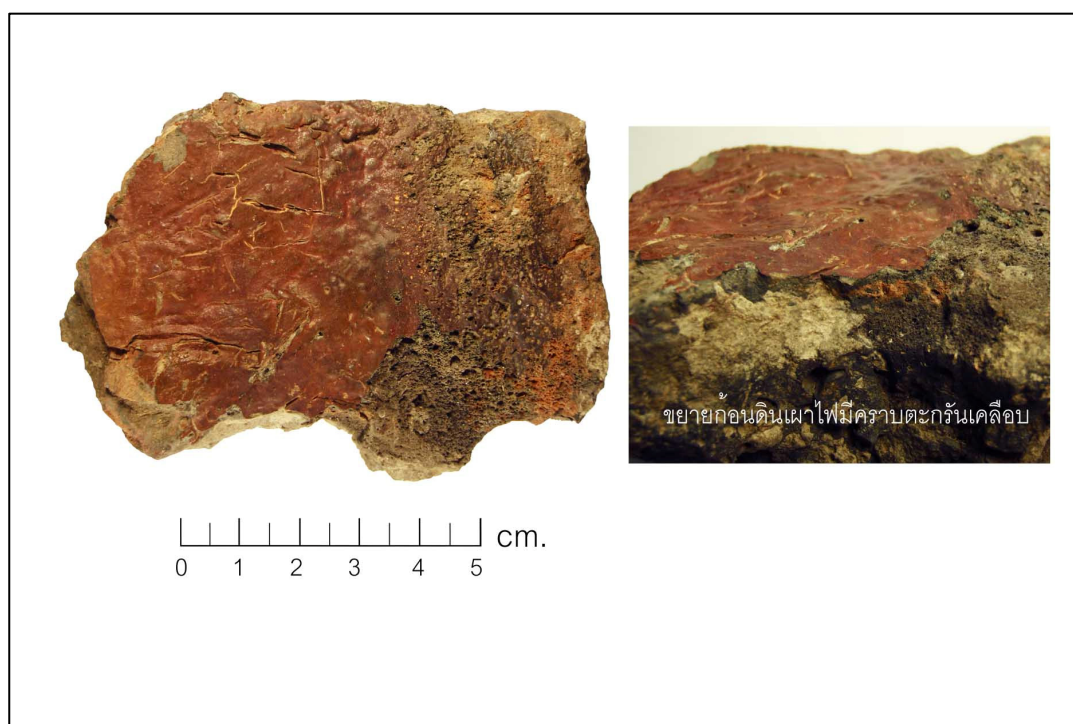
ผาสุข อินทราวุธ, รายงานขุดค้นเมืองโบราณฟ้าแดดสูงยาง (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544), 15.

ภาพที่107 ตัวอย่างดินเผาไฟที่มีรอยทาบของไม้ไฟ จากกลุ่มดินเผาไฟ

ภาพที่108 ตะกรันเหล็กและแก้วที่พบจากแนวดินเผาไฟ

ภาพที่109 ก้อนดินเผาไฟคาดว่าเป็นเศษของผนังเตาถลุง มีคราบของตะกรันเคลือบอยู่

โบราณวัตถุประเภทพืช

ข้าว พบเมล็ดข้าวสีดำจากการร่อนทั้งหลุมชุดค้น TP.2 และ TP.3 ได้เคยมีผู้วิจัยข้าวโบราณจากการกลบที่พบในอิฐ พบว่าช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 16 มีข้าวเมล็ดป้อมมาก ในระยะเวลานี้จะไม่พบข้าวเมล็ดเรียวยาวในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเลย และสรุปได้ว่าการทำนาในประเทศไทยมาแล้วกว่า 5,000 ปี¹²⁹ ซึ่งเมล็ดข้าวที่พบมีลักษณะเดียวกันกับที่ได้กล่าวไว้คือมีลักษณะสั้นป้อมมีลักษณะเดียวกับกลบข้าวที่พบในอิฐและดินเผาไฟ ซึ่งตามเมืองโบราณต่างที่ร่วมสมัยก็จะพบข้าวลักษณะนี้เช่นเดียวกัน

ภาพที่ 110 ตัวอย่างเมล็ดข้าวสีดำที่ได้จากหลุมชุดค้น TP.2

¹²⁹ ชิน อยู่ดี, “ข้าวจากหลักฐานโบราณคดีในไทย.” ศิลปากร 15, 2 (กรกฎาคม 2514): 39-45.

หลักฐานประเภทนิเวศวัตถุ

จากการขุดค้นทั้งสามหลุมนั้น หลุมขุดค้น TP.1 พบเศษกระดูกสัตว์น้อยมากเมื่อเทียบกับอีกสองหลุมภายในเมืองและยากที่จะบอกประเภทได้ มีแต่ดินช่วง 80 cm.dt. ที่พบชิ้นส่วนกระดูกส่วนขาหน้าของสัตว์ประเภทวัว ขึ้นเดียวเท่านั้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกวิเคราะห์แบ่งประเภทของกระดูกสัตว์ที่พบจากหลุมขุดค้น TP.2 และ TP.3 ซึ่งการนำแนกประเภทในครั้งนี้ได้รับความอนุเคราะห์จาก ดร.อำพัน กิจงาม¹³⁰ ผู้เชี่ยวชาญด้านกระดูกสัตว์ประจำสำนักโบราณคดี และอาจารย์ ดร.ประสิทธิ์ เอื้อตระกูลวิทย์¹³¹ ภาควิชาโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร ได้กรุณาจำแนกประเภท ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

หลุมขุดค้น TP.2

ชั้นดินที่ 1 ถูกรบกวนตั้งแต่ระดับ 0-30 cm.dt.พบเศษกระดูกสัตว์ไม่มากและส่วนมากเป็นเศษที่แตกหักเป็นชิ้นเล็กๆจึงไม่สามารถนำมาแบ่งแยกประเภทได้

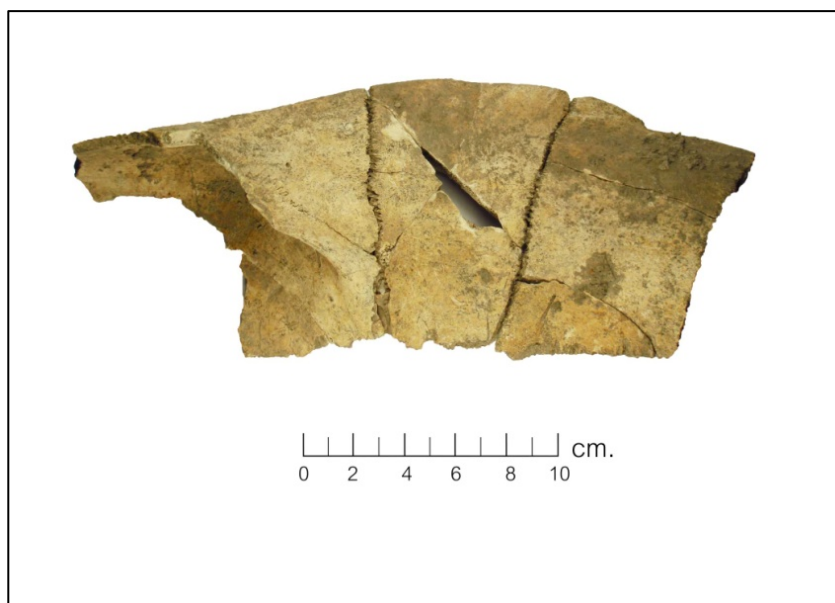
ชั้นดินที่ 2 ช่วงของการขุดช่วงแรกไม่พบกระดูกสัตว์มากนัก แต่ที่พบหนาแน่นคือชั้นที่ 50-60 cm.dt. พบชิ้นส่วนกระดูกเต่าจากร่องรอยกิจกรรมที่ 2 ขนาดใหญ่ 2 ชิ้น อยู่ร่วมกับเศษภาชนะดินเผา และกองเปลือกหอยแครง นอกจากนั้นยังพบกระดูกสัตว์ จำพวกเก้ง กวาง ละอง, ละมั่ง และหมู ระหว่างขุดตามระดับสมมติอีกด้วย

ชั้นดินที่ 3 พบกระดูกสัตว์ตระกูลเก้ง และกวางรวมถึงตะพาน้ำด้วย และในระดับที่ 90-100 cm.dt ถึงแม้ว่าจะพบหลักฐานประเภทภาชนะลดลง แต่ก็ยังพบกระดูกสัตว์อยู่ เป็นสัตว์ที่มีขนาดใหญ่ประเภท วัวควาย

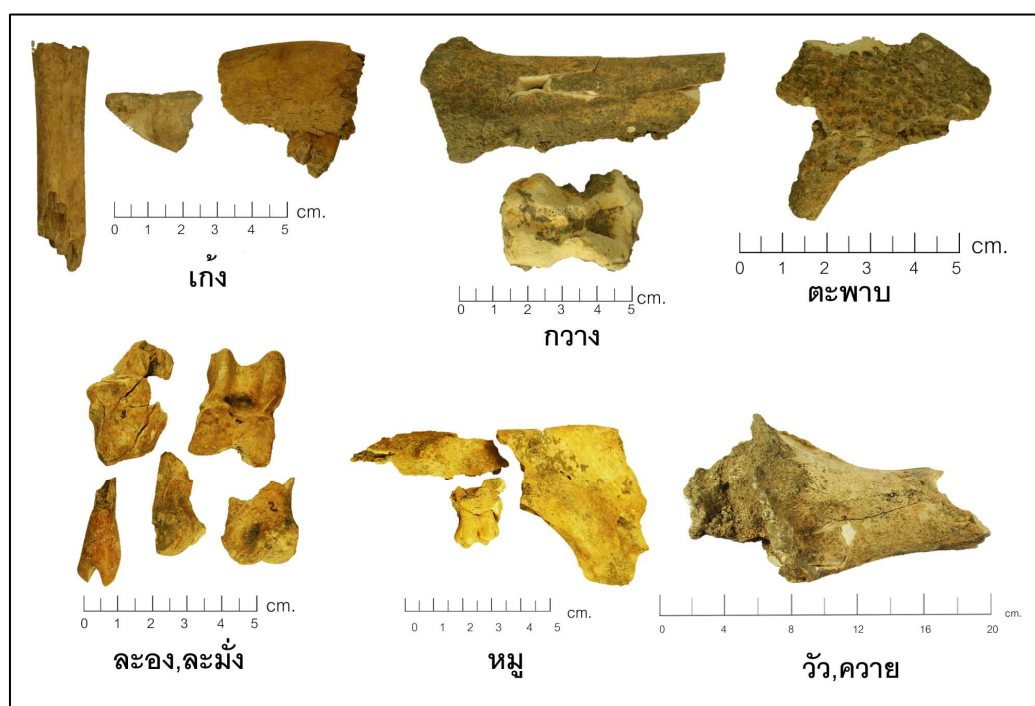
ชั้นดินที่ 4 เป็นชั้นดินก่อนชั้นธรรมชาติไม่พบกระดูกสัตว์แล้วตั้งแต่ชั้นนี้ลงไป

¹³⁰ อำพัน กิจงาม, ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านโบราณคดี สำนักโบราณคดี, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ 2555.

¹³¹ ประสิทธิ์ เอื้อตระกูลวิทย์, อาจารย์ประจำภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, สัมภาษณ์ 17 กุมภาพันธ์ 2555.

ภาพที่ 111 กระดองเต่าที่พบจากร่องรอยกิจกรรมที่ 2

ภาพที่ 112 ตัวอย่างกระดูกสัตว์ที่พบจากหลุมขุดค้น TP.2

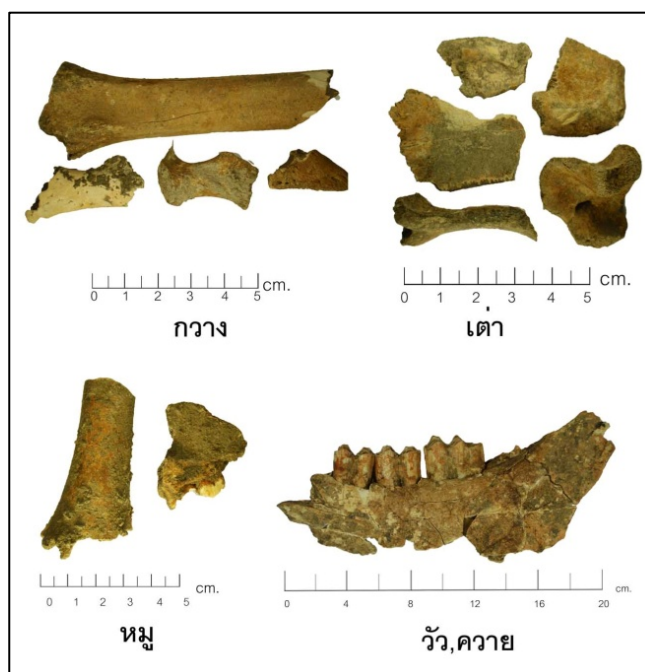
หลุมขุดค้น TP.3

ชั้นดินที่ 1 ช่วง 0-35 cm.dt. เป็นช่วงที่ชั้นดินถูกรบกวนพบกระดูกสัตว์ที่อยู่ในสมัยปัจจุบันรวมอยู่ด้วยตั้งแต่ผิวดิน โดยเฉพาะเป็นกระดูกของหมู ซึ่งผู้วิจัยไม่นำมารวมในการวิเคราะห์นี้

ชั้นดินที่ 2 พบหลักฐานที่กระดูกสัตว์ประเภท เก้ง กวาง และสัตว์ใหญ่ประเภท วัว กระจายอยู่ตามกริดต่างๆมีจำนวนไม่มากนัก

ชั้นดินที่ 3 พบหลักฐานเป็นร่องรอยกิจกรรมที่ 1 ซึ่งพบร่องรอยการบริโภคสัตว์น้ำประเภทหอยขม หอยโข่ง เต่า โดยเฉพาะหอยขมที่พบมีปริมาณมากถึง 150 ตัว ส่วนใหญ่จะมีรอยตัดที่ก้นหอยแสดงว่าเป็นหอยที่น่าจะนำมารับประทาน นอกจากนั้นยังพบกองกระดูกปลาซึ่งมี 2 ประเภทหลักๆคือ ปลาช่อน และปลาดุก แต่กระดูกปลาทั้งหมดที่ได้ทำการจำแนกประเภทพบว่าส่วนใหญ่เป็นกระดูกของปลาช่อนมากกว่า ในชั้นนี้พบกระดูกสัตว์บกประเภท เก้ง กวาง หมู และกระดูกของวัว,ควาย

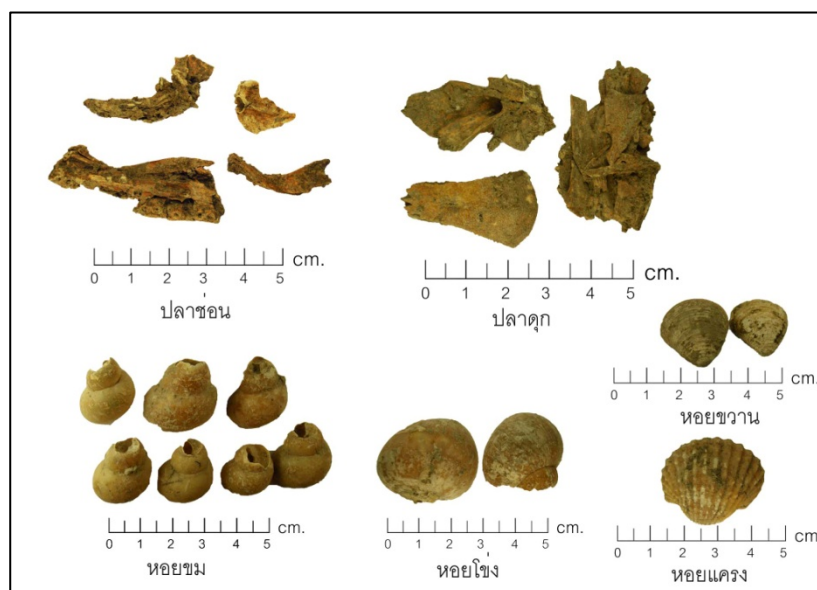
ชั้นดินที่ 4 ไม่พบกระดูกสัตว์อีกตั้งแต่ชั้นดินนี้ลงไปถึงชั้นดินธรรมชาติ

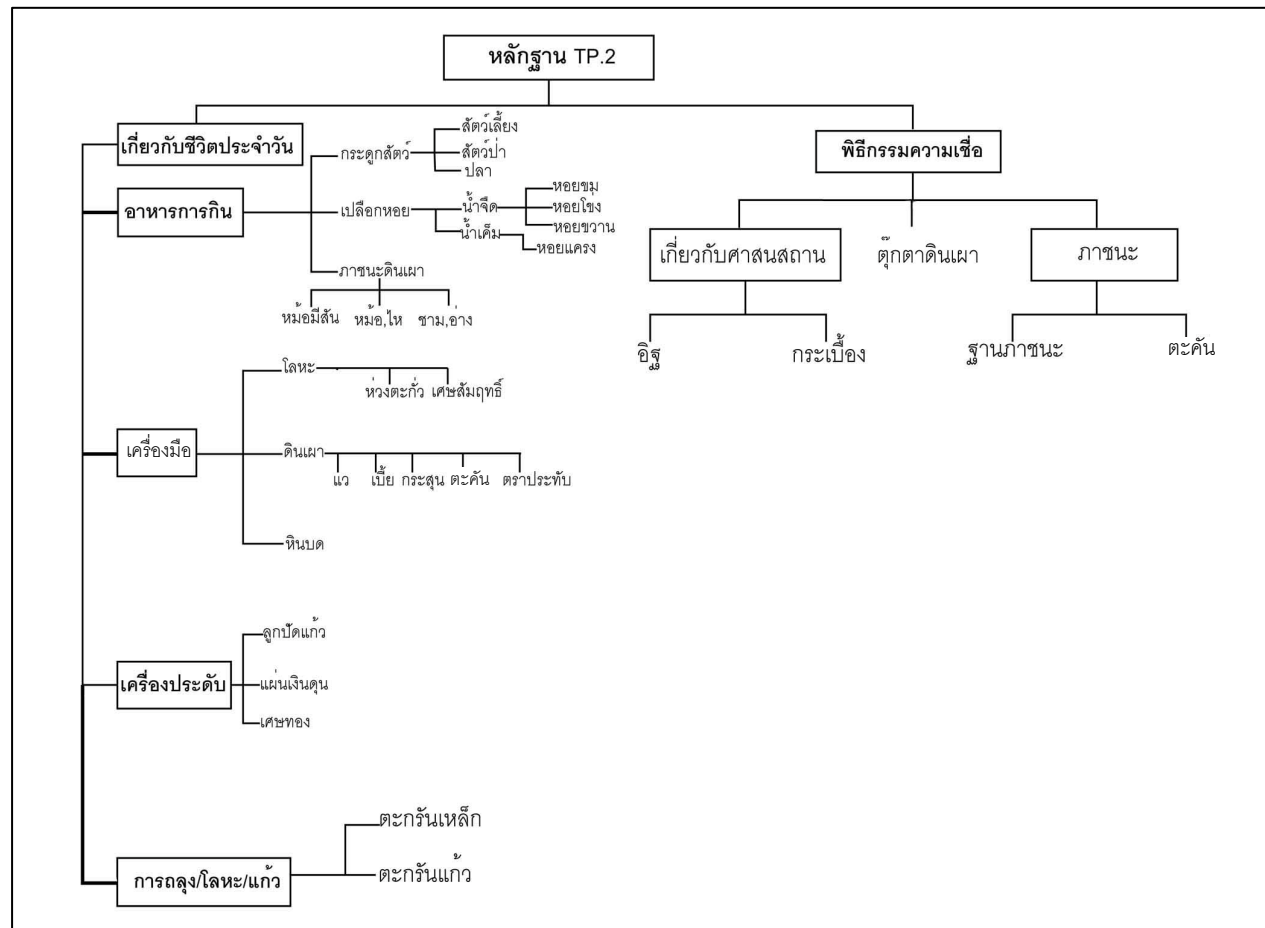
ภาพที่ 113 ตัวอย่างกระดูกสัตว์ที่พบหลุมขุดค้น TP.3

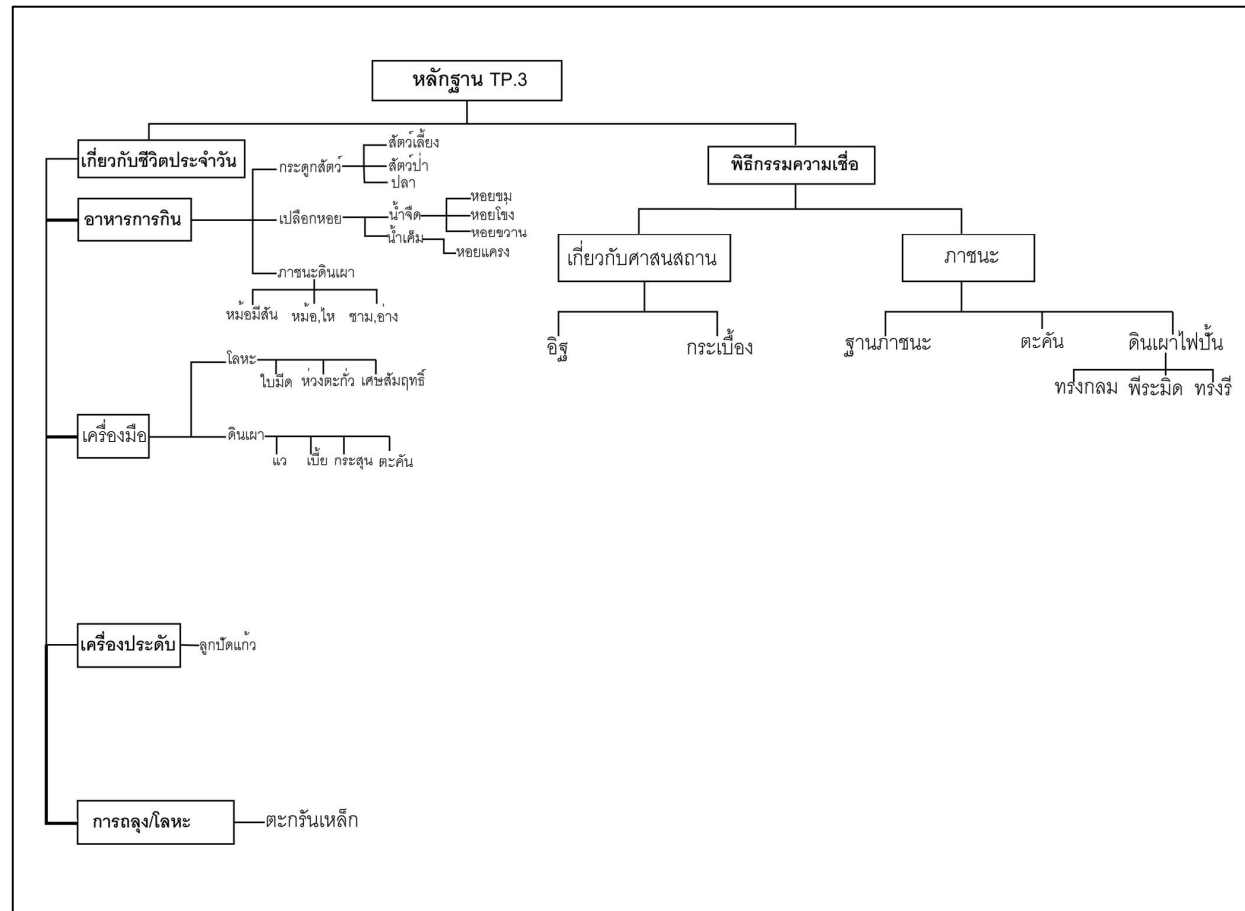
ภาพที่ 114 ร่องรอยกิจกรรมที่ 1 หลุมทดสอบ TP.3 ขั้ว: กองกระดูกปลา
ขวา: กองเปลือกหอยนม

ภาพที่ 115 กระดูกปลาและเปลือกหอยที่พบจากร่องรอยกิจกรรมที่ 1 หลุมชุดค้น TP.3

ภาพที่ 116 สรุปหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในหลุมขุดค้น TP.2

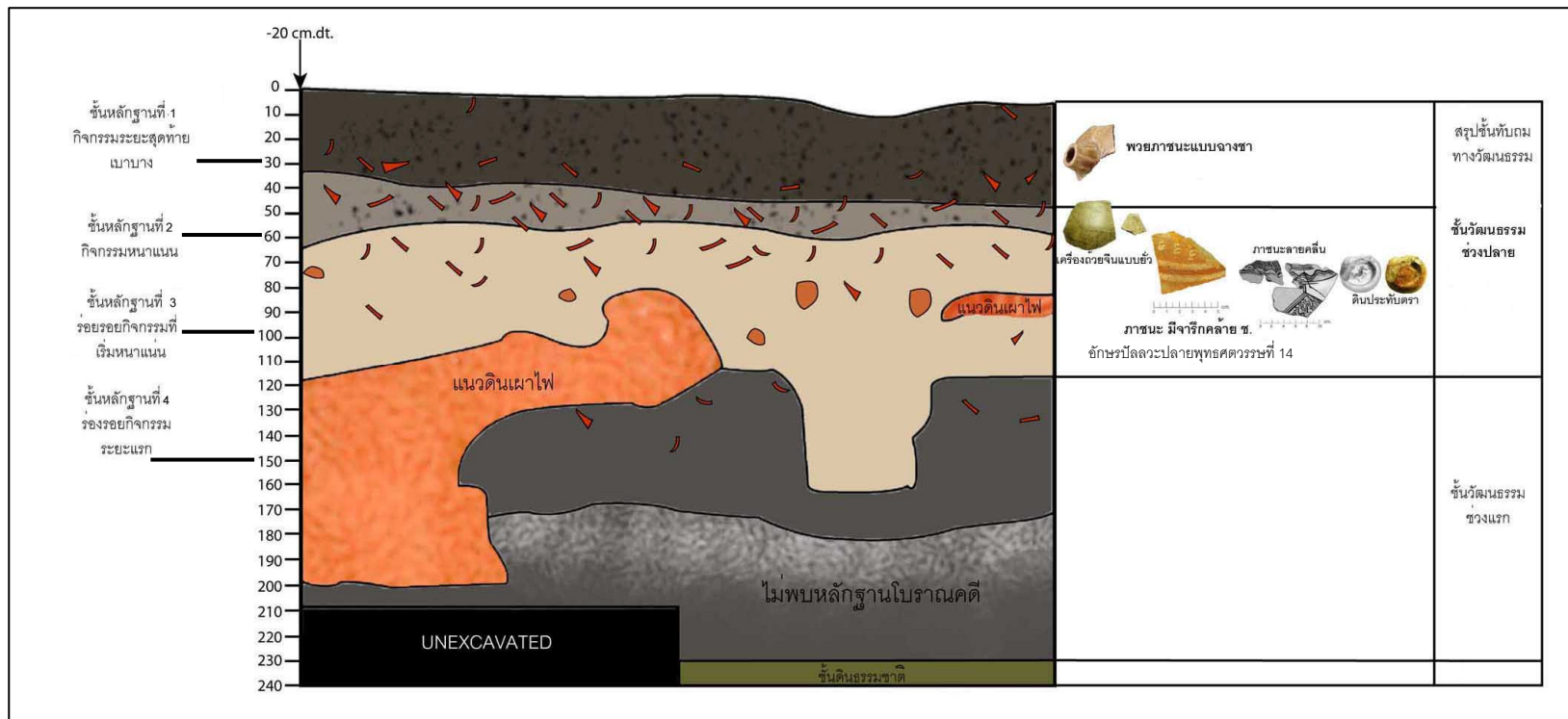
ภาพที่ 117 สรุปหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในหลุมขุดค้น TP.3

การจัดลำดับชั้นทับถมทางวัฒนธรรมTP.2

หลุมขุดค้นเมื่อขุดเสร็จแล้วมีความลึกประมาณ 240 cm.dt. สามารถแบ่งชั้นหลักฐานออกได้ 4 ชั้นหลักฐานด้วยกัน ดังนี้

ตารางที่16 สรุปชั้นหลักฐานทางโบราณคดีที่พบภายในหลุมขุดค้น TP.2

ชั้นหลักฐาน	ระดับ	ลักษณะของชั้นหลักฐาน
ชั้นหลักฐานที่1	0-30 cm.dt.	เป็นชั้นประกอบกิจกรรมสุดท้าย พบหลักฐานเบาบาง
ชั้นหลักฐานที่2	30-60 cm.dt.	เป็นชั้นพบกิจกรรมหนาแน่น ตั้งแต่ระดับ 40-70 cm.dt พบกระดูกสัตว์และเศษภาชนะมากขึ้น แสดงให้เห็นถึงการเข้ามาใช้พื้นที่อยู่อาศัยหนาแน่น.
ชั้นหลักฐานที่3	60-100 cm.dt.	เป็นชั้นกิจกรรมที่มีหลักฐาน เบาบาง พบร่องรอยกิจกรรมเกี่ยวกับการใช้ความร้อนในพื้นที่ ตั้งแต่ระดับ 80-90 cm.dt.
ชั้นหลักฐานที่4	100-150 cm.dt.	พบหลักฐานเบาบางมากซึ่งน่าจะเป็นชั้นกิจกรรมระยะเริ่มแรก ของพื้นที่นี้

ภาพที่ 118 สรุปการจัดลำดับชั้นวัฒนธรรมหลุมขุดค้น TP.2

ผลการกำหนดอายุชั้นวัฒนธรรมTP.2

ผลการกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์

ในหลุมขุดค้นที่ 2 ได้มีการส่งตัวอย่างถ่านและอิฐที่พบจากร่องรอยกิจกรรมที่เป็นแนวดินเผาไฟไปเพื่อกำหนดอายุ ได้ค่าอายุดังนี้

ตารางที่17 ค่าอายุตัวอย่างอิฐจากวิธีเรืองแสงความร้อน

ตัวอย่าง	ค่าอายุตัวอย่างอิฐ (พ.ศ.)	ช่วงอายุ
ดินเผาไฟ 70-80 cm.dt.	1544 ± 71	พ.ศ. 1473 - พ.ศ.1615
ถ่าน 100-120 cm.dt.	1873 ± 420	พ.ศ.1453 - พ.ศ.2293

จากผลกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์ของอิฐ จะเห็นว่าในช่วงชั้นทับถมที่3 มีค่าอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-16 ซึ่งมีค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน 71 ปี ยังถือว่าไม่มากนัก ส่วนค่ากำหนดอายุจากตัวอย่างถ่านนั้นจะเห็นได้ว่ามาจากชั้นดินที่ลึกกว่า ตัวอย่างอิฐ แต่ค่าที่ได้กลับมีค่าอายุที่อ่อนกว่าซึ่งนำมาใช้ในการกำหนดอายุไม่ได้ หากสังเกตค่าต่ำสุดจะเห็นว่าตรงกับค่าอิฐช่วงพุทธศตวรรษที่15 แต่มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 420 ปี ซึ่งถือว่ามียะห่างมากเกินไป ในการกำหนดอายุชั้นวัฒนธรรมนี้จึงได้ใช้ตัวอย่างอิฐนำมาช่วยกำหนดอายุร่วมกับโบราณวัตถุเพียงตัวอย่างเดียว จากการวิเคราะห์โบราณวัตถุ ร่วมกับผลการวิเคราะห์อายุทางวิทยาศาสตร์พบว่ามี 1 ชั้นวัฒนธรรมคือ วัฒนธรรมทวารวดี แบ่งออกได้เป็น 2 ระยะเวลาคือ

ระยะที่1 เป็นชั้นแรกเริ่มกิจกรรมที่อยู่ในช่วงสมัยทวารวดีแล้ว ชั้นดินนี้เริ่มตั้งแต่ระดับ 160 cm.dt.-110 cm.dt. พบว่าร่องรอยหลักฐานเบาบางมากในชั้นดินนี้

ระยะที่2 เป็นชั้นที่มีความหนาแน่นของการเข้ามาใช้พื้นที่อย่างเห็นได้ชัดเริ่มตั้งแต่ระดับ100 cm.dt. ในชั้นทับถมที่3 พบว่าพื้นที่นี้ได้ถูกใช้งานเกี่ยวกับอุตสาหกรรมบางอย่างที่ต้องใช้ความร้อนอยู่ตลอดเวลา และพบว่าเป็นอุตสาหกรรมที่มีขนาดใหญ่พอควรและมีการขุดหลุมเพื่อใช้ทิ้งของเสียที่ได้จากการประกอบกิจกรรมในชั้นนี้ โดยพบการขุดหลุมตัดผ่านมายังชั้นทับถมแรกทางด้านมุมผนังระหว่างทิศเหนือทิศกับตะวันตก โดยใช้ในการทิ้งดินเผาไฟซึ่งน่าจะเป็นเศษชิ้นส่วนของเตาที่ได้ใช้มาแล้วและพังลงเพื่อสร้างใช้ใหม่ รวมถึงเป็นที่ทิ้งขี้เถ้าที่มากจากการใช้พื้นที่ไม่ในการให้ความร้อนในการประกอบกิจกรรม ซึ่งจากการวิเคราะห์โบราณวัตถุที่พบร่วมจากร่องรอยดินเผาไฟนี้พอที่จะทราบได้ว่า พื้นที่นี้ได้ใช้พื้นที่เป็นแหล่งถลุงโลหะ รวมถึงเป็นแหล่งแปรรูปผลิตลูกปัดแก้วในช่วงนี้ จากผลการกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์จากตัวอย่างดินเผาไฟ ได้ค่าอายุ อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-16 ดังนั้น ร่องรอยการประกอบกิจกรรมในการให้ความร้อนภายในพื้นที่นี้ก็จะเริ่ม อย่างน้อยช่วงพุทธศตวรรษที่15 ซึ่งมีความสอดคล้องกับเศษภาชนะเครื่องถ้วยจีนที่พบในชั้นดินที่2 รวมถึงเศษภาชนะเขียนสีมีตัวอักษรคล้ายอักษรปัลลวะในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่14 และสิ้นสุดการใช้พื้นที่ช่วงพุทธศตวรรษที่16

สรุปการจัดอายุชั้นวัฒนธรรม TP.2

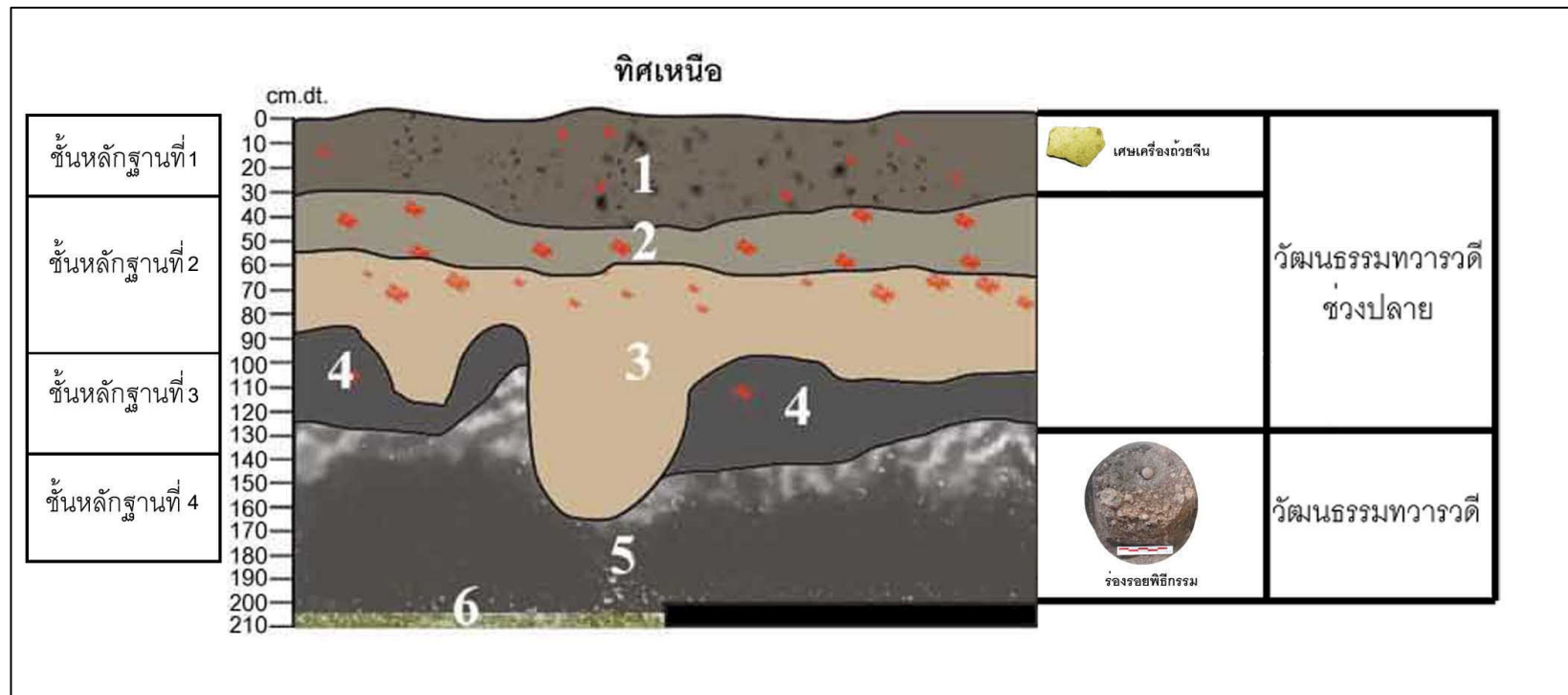
จากการศึกษา ชั้นทับถมทางวัฒนธรรม พบว่ามีการเริ่มเข้ามาใช้พื้นที่ในช่วงพุทธศตวรรษที่15 ในการประกอบกิจกรรมทำอุตสาหกรรมขนาดย่อมในพื้นที่ซึ่งน่าจะเกี่ยวข้องกับการถลุงโลหะ ซึ่งจากหลักฐานที่เป็น ตะกรัน ขี้แร่ ที่พบ บอกได้ว่าเป็นแร่ประเภทเหล็ก รวมถึงยังใช้พื้นที่นี้ในการแปรรูปลูกปัดแก้วอีกด้วยเพราะเนื่องจากพบ ลูกปัด และเศษลูกปัดเสียหายจากการผลิตจำนวนหนึ่งร่วมในชั้นทับถมนี้ด้วย จึงเป็นไปได้ว่าในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 ในพื้นที่นี้น่าจะมีการผลิตลูกปัด รวมถึงการถลุงโลหะอย่างเป็นล่ำเป็นสัน เพราะถึงแม้จะพบตัวอย่างของขยะที่เหลือจากการผลิตน้อยก็ตาม แต่พื้นที่ลานดินเผาไฟที่กินบริเวณกว้าง 4x4เมตร จึงแสดงให้เห็นว่าต้องมีการใช้งานต่อเนื่องและผลิตเป็นจำนวนมาก ประกอบกับพื้นที่อยู่ใกล้กับคูเมือง ซึ่งน่าจะเป็นทำเลที่สะดวกต่อการใช้น้ำสำหรับงานอุตสาหกรรม และง่ายต่อการขนส่งสินค้า และในช่วงทำยพื้นที่นี้ได้เปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยแต่ไม่หนาแน่นมากนักก่อนที่จะทิ้งร้างไป

การจัดลำดับชั้นทับถมทางวัฒนธรรม TP.3

หลุมชุดคันมีความลึกทั้งหมดเมื่อถึงชั้นดินธรรมชาติ 210 cm.dt. พื้นที่หลุม TP.3 อยู่ห่างจากหลุม TP.2 เพียง 300 เมตรโดยประมาณและมีความสูงกว่าหลุม TP.2 ประมาณ 20 เซนติเมตร สามารถแบ่งชั้นหลักฐานได้ 4 ชั้นดังนี้

ตารางที่18 สรุปชั้นหลักฐานทางโบราณคดีที่พบภายในหลุมชุดคัน TP.3

ชั้นหลักฐาน	ระดับ	ลักษณะชั้นหลักฐาน
ชั้นหลักฐานที่1	0-30 cm.dt.	เป็นช่วงท้ายของการใช้พื้นที่ก่อนทิ้งร้างไป พบหลักฐานเบาบาง
ชั้นหลักฐานที่2	30- 100 cm.dt.	มีการเข้ามาใช้พื้นที่ในการอยู่อาศัยและประกอบกิจกรรมเกี่ยวกับครัวเรือนอย่างชัดเจนในชั้นนี้พบมีปริมาณหลักฐานหนาแน่นพบภาชนะมีความหลากหลาย รวมถึงปริมาณลูกปัดที่พบมากที่ระดับ 90-100 cm,dt,
ชั้นหลักฐานที่3	100-140 cm.dt.	เป็นชั้นที่กิจกรรมมีความเบาบางมาก โดยที่ระดับ 140 cm.dt. ไม่พบโบราณวัตถุใดๆ จึงเป็นไปได้ว่าในชั้นหลักฐานนี้ ไม่ได้มีผู้คนมาใช้พื้นที่
ชั้นหลักฐานที่4	140-180 cm.dt.	ชั้นหลักฐานนี้พบว่ามีการใช้พื้นที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรม ซึ่งคาดว่าน่าจะเกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ จากปริมาณของเศษภาชนะที่พบมีจำนวนน้อยมาก จึงเป็นไปได้ที่ แรกเริ่มของการใช้พื้นที่นี้ น่าจะเป็นพื้นที่สำหรับใช้ประกอบพิธีกรรมเพียงอย่างเดียว ในช่วงแรก

ภาพที่ 119 รูปการจัดลำดับชั้นวัฒนธรรมหลุมขุดค้น TP.3

ผลการกำหนดอายุชั้นวัฒนธรรมTP.3

ผลการกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์

ผู้วิจัยได้ส่งตัวอย่างของถ่านจากร่องรอยกิจกรรมในครัวเรือนที่ระดับ 90-100 cm.dt. และดินเผาไฟจากร่องรอยกิจกรรมที่คาดว่าเป็นร่องรอยพิธีกรรมในระดับ 150-160 cm.dt. เพื่อหา ค่าอายุได้ค่าดังนี้

ตารางที่19 ค่าอายุตัวอย่างอิฐด้วยวิธีเรืองแสงความร้อน

ตัวอย่าง	ค่าอายุตัวอย่างอิฐ (พ.ศ.)	ช่วงอายุ
ดินเผาไฟ 150-160 cm.dt.	1451 $\pm$ 66	พ.ศ. 1385 - พ.ศ.1517
ถ่าน 90-100 cm.dt.	1863 $\pm$ 350	พ.ศ.1513 - พ.ศ.2213

จากตารางค่าอายุของผลถ่านมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานมากเกินไปเมื่อเทียบกับชั้นดิน และโบราณวัตถุที่พบ ส่วนตัวอย่างดินเผาไฟที่พบน่าจะมีความสอดคล้องกับชั้นหลักฐานที่พบ ภายในหลุมมากที่สุด สามารถแบ่งชั้นวัฒนธรรมได้ 1ชั้นวัฒนธรรม คือชั้นวัฒนธรรมสมัยทวารวดี ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระยะดังนี้

ระยะที่1ชั้นทับถมนี้พบร่องรอยกิจกรรมของการใช้พื้นที่แรกเริ่มในช่วงของชั้นทับถมที่ 5 ซึ่งมีความลึกประมาณ 150 cm.dt.โดยพบร่องรอยและหลักฐานที่น่าจะเกี่ยวกับการประกอบ พิธีกรรม ที่สันนิษฐานว่าน่าจะเกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์โดยพบรอยหลุมดินเผาไฟเป็นรูป วงกลมขนาด 21 เซนติเมตร พร้อมด้วย ดินเผาไฟปั้นมีสัญลักษณ์ต่างๆ ที่มีความหมายเกี่ยวกับ ความเป็นมงคล และได้้นำตัวอย่างดินเผาไฟภายในหลุมที่คาดว่าน่าจะเป็นหลุมพิธีกรรมนี้ส่ง กำหนดอายุด้วยวิธีเรืองแสงความร้อน ได้ค่าอายุจากการคำนวณแล้วอยู่ในช่วง พุทธศตวรรษที่14 - 16 ที่น่าจะเป็นช่วงสมัยแรกเริ่มของการใช้พื้นที่บริเวณนี้ และน่าจะเป็นพื้นที่ใช้สำหรับประกอบ พิธีกรรมเพียงอย่างเดียวเพราะในระดับนี้ ไม่พบหลักฐานอื่นใด นอกจากร่องรอยกิจกรรมที่ได้ กล่าวมาข้างต้น

ระยะที่2 พบร่องรอยการใช้พื้นที่นี้อยู่อาศัยอย่างหนาแน่น โดยพบร่องรอยกิจกรรมที่ 1 เป็นร่องรอยการใช้พื้นที่ในการประกอบอาหารเกือบทั้งพื้นที่ของการขุดค้นพบการนำสัตว์น้ำที่หาได้จากในท้องถิ่นมาประกอบอาหารในบริเวณนี้ และยังพบลูกปัดหนาแน่นในช่วง 80-90 cm.dt. พบถึง 212 ลูก ดังนั้นในชั้นวัฒนธรรมนี้น่าอยู่ช่วงเดียวกับ ชั้นวัฒนธรรมที่ 2 ของหลุมขุดค้น TP.2 เช่นกันเพราะทั้งปริมาณของความหนาแน่นของหลักฐานรวมถึงลำดับชั้นทับถมมีความคล้ายคลึงกัน และชั้นทับถมสุดท้าย เป็นชั้นทับถมที่พบร่องรอยการอยู่อาศัยที่เบาบางลงมากซึ่งน่าจะเป็นช่วงสุดท้ายของการใช้พื้นที่ พบเศษเครื่องถ้วยจีนเคลือบสีเขียวอ่อนซึ่งเป็นเครื่องถ้วยแบบเดียวกันกับที่พบในชั้นดินช่วงบนของหลุมขุดค้น TP.2 จึงน่าจะเป็นชั้นอยู่อาศัยก่อนที่จะทิ้งร้างไปช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 พร้อมกับพื้นที่หลุมขุดค้น TP.2

สรุปผลการจัดลำดับชั้นวัฒนธรรม TP.3

พื้นที่บริเวณหลุมขุดค้น TP.3 ได้ปรากฏร่องรอยการเข้ามาใช้พื้นที่ในระยะแรกช่วงพุทธศตวรรษที่14 พื้นที่ในช่วงแรกน่าจะเป็นพื้นที่ใช้เพื่อสำหรับประกอบพิธีกรรม เพียงอย่างเดียว เพราะไม่พบหลักฐานและเศษภาชนะในชั้นทับถมนี้เลย แสดงให้เห็นว่ามีความเคร่งครัดในการแบ่งพื้นที่สำหรับประกอบกิจกรรมและคาดว่าน่าจะเกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ โดยจากการศึกษามาก่อนหน้านี้ พบว่าร่องรอยของศาสนาพราหมณ์นั้นจะอยู่ที่คอกช้างดิน ซึ่งห่างจากตัวเมืองอุทองประมาณ 3 กิโลเมตร และมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 ส่วนในการพบร่องรอยการประกอบกิจกรรมของศาสนาพราหมณ์ในช่วง พุทธศตวรรษที่14 ก็ทำให้เห็นว่าช่วงระยะเวลาดังกล่าว ศาสนาพราหมณ์ก็ได้เจริญเข้ามาในพื้นที่ตัวเมืองอุทองด้วย ซึ่งก็สอดคล้องกับหลักฐานที่เป็นประติมากรรมพระวิษณุทั้ง4 องค์ ที่พบในบริเวณเมืองอุทองมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-14 เช่นเดียวกัน และในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-16 ได้มีการเข้ามาใช้พื้นที่นี้เป็นที่อยู่อาศัยและประกอบกิจกรรม ในครัวเรือน เพราะได้พบร่องรอยหลักฐานเป็นกระดูกของสัตว์น้ำประเภทปลา และหอยจำนวนมากปะปนอยู่กับเศษภาชนะที่ใช้สำหรับครัวเรือนเช่นหม้อมีสัน ในชั้นทับถมที่ 3 และยังคงใช้พื้นที่นี้หนาแน่นไปจนถึงชั้นทับถมที่ 2 ก่อนที่จะทิ้งพื้นที่บริเวณนี้ไป

สรุปการตีความจากหลักฐานทางโบราณคดีในบริบทต่างๆของแหล่งโบราณคดี เมืองอู่ทอง

ด้านสภาพของสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตในอดีต

จากการที่พบกระดูกสัตว์ซึ่งมีประเภทที่หลากหลายแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ในบริเวณเมืองอู่ทองในสมัยทวารวดีนั้นมีความสมบูรณ์เป็นอย่างมากเพราะพบทั้งสัตว์ที่เป็นสัตว์ป่าจำพวก เก้ง กวาง ละอง ละมั่ง เป็นจำนวนมากกว่ากระดูกของวัว และควาย สัตว์จำพวกเก้งกวางนั้นคงเป็นสัตว์ที่สามารถพบได้ในพื้นที่นี้อยู่แล้วตั้งแต่อดีตและสะดวกในการล่ามาทำเป็นอาหาร เพราะพบว่าในบันทึกที่กล่าวถึงในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ในเมืองอู่ทองนี้ยังมีสัตว์จำพวกเก้งกวางอาศัยอยู่ ดังในบันทึกว่า “ข้างในเมืองท่าอู่ทองเมื่อฉันไปดู เป็นแต่ที่อาศัยของสัตว์ป่า ได้เห็น อีเก้งวิ่งผ่านหน้าม้าไปไกลๆ”¹³⁴ แสดงให้เห็นว่าความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเมืองอู่ทองตั้งแต่สมัยทวารวดียังคงอยู่ถึงแม้ว่าเมืองจะถูกทิ้งร้างไปนานแล้วก็ตาม ส่วนสัตว์ประเภทวัว และควายนั้น พบเป็นจำนวนไม่มาก ซึ่งน่าจะแสดงให้เห็นว่าสัตว์ประเภทวัวควายนี้น่าจะเอาไว้ใช้งานทางด้านการเกษตรกรรม มากกว่าที่จะนำมาใช้เป็นอาหารดังหลักฐานที่พบว่ามีกระดูกข้าว ทำนาแล้วจากแถบข้าวที่จะพบในก้อนอิฐโบราณสถานเกือบทุกแห่ง รวมถึงจากการขุดค้นนี้ก็ได้พบเมล็ดข้าวบางส่วนด้วย

ส่วนด้านความสมบูรณ์ของชลประทานนั้นแหล่งน้ำในช่วงนี้น่าจะมีความสมบูรณ์อยู่พอควร ดังจะพบกองเปลือกหอยขมซึ่งนำมาใช้ทำเป็นอาหารร่วมกับหอยน้ำจืดชนิดอื่นๆอีกด้วย รวมถึงการจับสัตว์น้ำประเภทปลา ซึ่งพบนิยมนำปลา ช่อนและปลาตุ๋นมาประกอบเป็นอาหาร โดยเฉพาะปลาช่อนซึ่งน่าจะเป็นปลาที่พบมากในแหล่งน้ำบริเวณเมืองอู่ทอง ส่วนหอยทะเลนั้นพบหอยแครงที่หลุมขุดค้น TP.2 มากกว่าหลุมขุดค้น TP.3 หอยแครงเป็นหอยที่พบอยู่ในชายทะเลที่เป็นชายเลนซึ่งแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ตั้งของเมืองอู่ทองนั้นไม่น่าห่างจากชายฝั่งเท่าไรนักในช่วงเวลาดังกล่าว ด้านภาชนะดินเผาที่พบนั้นพบรูปแบบของพื้นเมืองมากกว่าการนำเข้า โดยพบว่ามีการใช้เทคนิควิธีการตกแต่งหลายรูปแบบ ภาชนะที่พบมากที่สุดคือ ภาชนะหม้อมีสันซึ่งพบหลายหลายรูปแบบรองลงมาเป็นภาชนะรูปแบบชาม ซึ่งภาชนะทั้งสองนี้เป็นภาชนะที่น่าจะไว้ใช้ภายใน

¹³⁴ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, “เรื่องเมืองอู่ทอง จาก รายงานเสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี”, ใน โบราณวิทยาเมืองอู่ทอง (กรุงเทพฯ: ศิวพร, 2509), 38.

ครัวเรือนและชีวิตประจำวันเป็นส่วนมาก แล้วพบว่าใช้ต่อเนื่องกันมาตั้งแต่เริ่มเข้ามาใช้พื้นที่จนละทิ้งไป นอกจากนี้ยังพบว่าพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษามีรูปแบบเอกลักษณ์ การตกแต่งภาชนะด้วยการเคลือบน้ำดินและการขูดขีดเป็นลายคลื่นซึ่งยังไม่พบบันทึกว่าพบที่ไหนมาก่อน ซึ่งน่าจะเป็นเทคนิคที่ใช้ต่อเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์แล้วพัฒนาดัดแปลงจนเป็นเทคนิคเฉพาะของพื้นที่นี้ และยังพบว่ามีการทำอุตสาหกรรมในบริเวณนี้ด้วย ซึ่งน่าจะเป็นอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการถลุงโลหะ หรืออาจจะเป็นการแปรรูปลูกบิดเพื่อส่งออก ไปยังเมืองอื่นๆที่ใกล้เคียง เพราะพบว่าเศษลูกบิดที่พบนี้มีลักษณะองค์ประกอบเหมือนกับลูกบิดที่พบตามเมืองท่าชายฝั่งทางภาคใต้เช่นกัน โดยรวมแล้วชุมชนนี้มีการหาเลี้ยงชีพจากการล่าสัตว์รวมถึงการผลิตสินค้าประเภทลูกบิดและเครื่องมือโลหะ คำชายแลกเปลี่ยนทั้งในชุมชนเดียวกันและชุมชนใกล้เคียง

สภาพเศรษฐกิจและสังคม

เกี่ยวกับเศรษฐกิจพบว่าพื้นที่ทำศึกษาน่าจะเป็นพื้นที่ในการใช้ติดต่อค้าขายด้วยซึ่งน่าจะหนาแน่นอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-16 ตามหลักฐานที่พบที่จะบอกถึงการติดต่อทางการค้ากับภูมิภาคอื่นๆที่ไกลออกไปรวมถึงชุมชนใกล้เคียงคือการพบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ถังซึ่งเป็นการช่วยกำหนดอายุในช่วงชั้นดินได้เป็นอย่างดี เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ถังนี้พบแพร่กระจายไปตามเมืองท่าต่างๆโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองท่าในแถบภาคใต้ของประเทศไทย เช่นที่แหลมโพธิ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี, แหล่งโบราณคดีทุ่งตึก เป็นต้น หลักฐานอีกชิ้นหนึ่งที่สำคัญที่จะบอกถึงการติดต่อค้าขายได้คือดินถูกประทับตราดินเผาเป็นรูปคล้ายม้ากำลังวิ่ง ซึ่งตราประทับนี้เป็นสัญลักษณ์ที่ใช้ในการติดต่อค้าขายซึ่งน่าจะเป็นของพ่อค้าที่ติดตัวมาเพื่อใช้เป็นใบอนุญาตผ่านทางหรือนำสินค้าเข้าออกได้ หรือใช้พกติดตัวเป็นเครื่องรางของขลังเพื่อความเป็นสิริมงคล¹³⁵ หลักฐานนี้มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษาเพราะพบร่องรอยของการทำอุตสาหกรรมครัวเรือนขนาดย่อมซึ่งอาจเป็นการถลุงแร่เหล็กและตะกั่วเป็นวัตถุดิบเพื่อส่งออก หรืออาจเป็นการแปรรูปลูกบิดเพื่อส่งขายไปยังเมืองโบราณใกล้เคียงก็เป็นได้เพราะพบว่าพื้นที่นี้ได้ใช้งานเกี่ยวกับอุตสาหกรรมที่ใช้ความร้อนตลอดตั้งแต่เริ่มใช้พื้นที่ และมีการใช้พื้นที่อย่างมีระบบคือมีวิธีการ

¹³⁵

ผาสุข อินทราวุธ, ทวารวดีการศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานโบราณคดี (กรุงเทพฯ: อักษรสมัย, 2542), 136.

จัดการกับของเสียที่ได้จากการประกอบอุตสาหกรรมนี้ด้วยการขนไปทิ้งอีกที่หนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่า ได้มีการวางแผนเกี่ยวกับการผลิตด้วย ถือได้ว่าพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ประกอบอุตสาหกรรมของชุมชน และน่าจะเป็นพื้นที่เศรษฐกิจสำคัญแห่งหนึ่งของเมืองอุททองในการแปรรูปสินค้าเพื่อส่งออกอย่างเป็นล่ำเป็นสันในช่วงหนึ่งซึ่งพอถึงช่วงท้ายของการใช้พื้นที่พบว่าพื้นที่นี้ได้หยุดการผลิตลงอาจเนื่องจากการติดต่อกับขายได้ยากลำบากขึ้นจากการที่สภาพภูมิประเทศได้เปลี่ยนไป.

ศาสนาและคติความเชื่อ

จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าชาวเมืองอุททองในอดีตได้เริ่มรับเอาพุทธศาสนาเข้ามา นับถืออย่างน้อยตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 8 ดังปรากฏหลักฐานในงานประติมากรรมปูนปั้นและดินเผาที่มีรูปแบบศิลปะแบบอมราวดี รวมถึงในสมัยต่อมาเมื่อได้พัฒนาเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าแล้ว ได้พบว่ามี การสร้างเจดีย์ โบราณสถานเนื่องในพุทธศาสนาหลายแห่งทั้งภายในและรอบนอกเมืองอุททอง จากหลักฐานที่ว่ามีมานี้แสดงให้เห็นถึงความเลื่อมใสในการนับถือพุทธศาสนาของชาวเมืองอุททองเป็นอย่างยิ่ง ด้านศาสนาพราหมณ์ที่ได้รับเข้ามานับถือควบคู่ไปด้วยนั้นไม่ปรากฏหลักฐานศาสนสถานเกี่ยวกับพราหมณ์ภายในเมืองอุททอง แต่ก็พบประติมากรรมพระวิษณุ ปรากฏภายในเมืองเช่นกันซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-14 ส่วนตัวกลุ่มโบราณสถานของพราหมณ์ที่ปรากฏชัดเจนนั้นอยู่ที่บริเวณคอกช้างดินซึ่งอยู่ไกลออกมาจากตัวเมืองอุททอง แสดงให้เห็นว่าได้มีการจัดระเบียบแบ่งพื้นที่ของการนับถือศาสนาไว้ชัดเจนโดยมีการนับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก และนับถือศาสนาพราหมณ์ควบคู่ไปด้วยแต่น่าจะเป็นศาสนาที่นับถือรองลงมา

จากการขุดค้นหลุมขุดค้น TP.3 ที่ชั้นดินแรกเริ่มของการใช้พื้นที่พบร่องรอยการประกอบพิธีกรรมเนื่องในศาสนาพราหมณ์ คาดว่าน่าจะเป็นการบูชาเทพเทวดาเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล แก่ผู้ประกอบพิธีเองและพื้นที่บริเวณนั้นด้วย จากการค้นพบนี้ทำให้เห็นภาพของการประกอบพิธีกรรมและความเชื่อที่เกิดขึ้นภายในตัวเมืองอุททองในช่วงเวลานั้นได้เป็นอย่างดี แสดงให้เห็นว่าถึงแม้ว่าภายในเมืองอุททองจะมีร่องรอยของการนับถือพุทธศาสนาที่เด่นชัด แต่ก็ยังพบกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่ได้นับถือศาสนาพราหมณ์ควบคู่ไปด้วยซึ่งศาสนาพราหมณ์นี้มีความเกี่ยวข้องกับชนชั้นกษัตริย์ในสมัยทวารวดีอย่างชัดเจนเพราะพบหลักฐานหลายชิ้นที่เกี่ยวกับการทำพิธีราชสุยะ ของกษัตริย์ที่แสดงให้เห็นถึงการที่กษัตริย์นั้นมีความเท่าเทียมกับเทพเจ้า

การเมืองและการปกครอง

หลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงระบบการปกครองของรัฐทวารวดีได้แก่การพบจารึกบนเหรียญเงินในสมัยทวารวดีที่จารึกว่า ศรีทวารวดีศวรปุณยะ ซึ่งแปลว่าพระเจ้าศรีทวารวดีผู้มีบุญอันประเสริฐหรือการบุญของพระเจ้าศรีทวารวดี กำหนดอายุจากตัวอักษรอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16 และพบกระจายตัวตามเมืองโบราณสมัยทวารวดีเกือบทุกเมือง¹³⁶ แต่นอกเหนือจากหลักฐานที่เป็นจารึกแล้วหลักฐานอีกด้านที่สะท้อนให้เห็นถึงการบริหารจัดการเมืองที่ได้ปกครองอยู่อย่างเป็นระบบคือ ด้านสาธารณูปโภคซึ่งเป็นระบบที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเมืองให้มีความสมบูรณ์และมีศักยภาพของการเป็นเมืองท่าศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญในแถบภาคกลาง จากการขุดค้นค้นดินคูเมืองทำให้เห็นว่าช่วงพุทธศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมาเมืองอุททองได้มีการสร้างระบบชลประทานแล้ว โดยการจัดการน้ำซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในบริเวณตัวเมืองทั้งด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตกให้สามารถมีหมุนเวียนใช้สอยภายในตัวเมืองได้ตลอดปี รวมถึงใช้เป็นเส้นทางเชื่อมต่อกับเมืองโบราณอื่นๆ และการติดต่อค้าขายกับดินแดนที่ไกลออกไป การที่จะขุดลอกคูเมืองและสร้างคันดินนี้แสดงให้เห็นว่าต้องมีการสั่งการจากผู้บังคับบัญชาที่เหนือกว่าในการใช้กำลังคนจำนวนมากในการขุดลอกคูเมืองจนสำเร็จ ซึ่งน่าจะมาจากกษัตริย์ที่ปกครอง ซึ่งเป็นหน้าที่ในการบริหารเมืองส่วนหนึ่งของกษัตริย์ที่จะต้องทำให้ผู้คนภายในเมืองมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีซึ่งจะส่งผลต่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจของตัวเมืองอุททองให้มีความเจริญโดยไม่สะดุด ระบบชลประทานของเมืองอุททองนี้พบว่ายังคงมีการปรับปรุงและใช้ประโยชน์เรื่อยมาจนถึงช่วงพุทธศตวรรษที่ 17

¹³⁶

ผาสุข อินทราวุธ, ทวารวดีการศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานโบราณคดี (กรุงเทพฯ: อักษรสมัย, 2542), 173.

บทที่ 5

สรุปผลการวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดี

จากการศึกษาวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบจากการขุดค้นในปี 2553 ทั้ง 3 หลุมขุดค้นคือ คันทินคูเมืองชั้นนอก และพื้นที่ภายในตัวเมืองอุทงทางด้านทิศใต้ของตัวเมือง 2 พื้นที่ ประกอบกับการตีความร่วมกับเอกสาร ทำให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับลำดับพัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองอุทงดังนี้

เมืองอุทงระยะที่ 1 (ราวพุทธศตวรรษที่ 10-11)

พบร่องรอยชุมชนโบราณ อยู่อาศัยต่อเนื่องมาก่อนที่จะสร้างคูน้ำคันดินเมืองอุทง ชุมชนเหล่านี้น่าจะรู้จักและได้ติดต่อกับอินเดียมาก่อนหน้านี้แล้ว น่าจะมีการเริ่มเข้ามาใช้พื้นที่ ตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ 10 เป็นอย่างน้อย ต่อเนื่องไปถึงพุทธศตวรรษที่ 12 จากร่องรอยของหลุมขุดค้น TP.1 พบว่าชุมชนเหล่านี้น่าจะมีการติดต่อกับเมืองท่าโบราณรุ่นแรกในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่รับวัฒนธรรมมาจากอินเดีย อย่างเช่นที่เมืองออกแก้วประเทศเวียดนามซึ่งเป็นเมืองท่าโบราณร่วมสมัยกับเมืองอุทง แสดงให้เห็นว่าในช่วงก่อนที่จะมีการสร้างคูน้ำคันดินนั้น ผู้คนในแถบนี้ได้รู้จักการติดต่อทางการค้ากับเมืองท่าโบราณต่างๆ ในแถบนี้มานานแล้วสอดคล้องกับหลักฐานที่เคยได้พบภายในเมืองอุทงว่าเป็นเมืองแห่งศูนย์กลางทางการค้ามาตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ 5-9

เมืองอุทงระยะที่ 2 (ราวพุทธศตวรรษที่ 11-12)

ในช่วงนี้ได้มีการรวมตัวกันของชุมชนที่อยู่อาศัยต่อเนื่องกันมาก่อนหน้านี้ และได้พัฒนาไปเป็นเมืองท่าที่มีการปกครองในรูปแบบรัฐ ผู้ปกครองได้นำเอาศาสนาและวัฒนธรรมเข้ามาใช้ร่วมในการปกครอง โดยยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาซึ่งได้ยอมรับเข้ามาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 8 เข้ามาเป็นศาสนาหลัก ในระยะนี้การค้าได้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก สังเกตได้จากหลักฐานที่เป็นโบราณสถานบริเวณทั้งภายในเมืองและนอกเมือง ที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นับเป็นจำนวนมาก รวมถึงหลักฐานที่พบจากการขุดค้นคันดินพบว่าได้มีการใช้ตัวอักษรและภาษาในการติดต่อสื่อสารของผู้คนในพื้นที่เองแล้ว จึงพอสรุปได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นั้นเมืองอุทงได้พัฒนาเข้าการเป็นเมืองท่าทางการค้าที่สำคัญและมีความเจริญในช่วงนี้เป็นอย่างมาก

เมืองอุททองระยะที่3 (ราวพุทธศตวรรษที่13-14)

ความเจริญทางการค้าได้พัฒนาต่อเนื่องเรื่อยมา ดังจะเห็นได้จากช่วงเวลานี้ ได้มีการขุดสร้างคันดินขึ้นในช่วงแรก เพื่อเป็นการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค โดยเฉพาะระบบชลประทาน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ที่อาศัยบริเวณเมืองอุททองได้ใช้อุปโภคบริโภค รวมถึงยังใช้เป็นเส้นทางที่ทำให้สะดวกต่อการเข้ามาติดต่อค้าขายของพ่อค้าต่างถิ่นได้อีกด้วย

นอกจากนั้นจากหลุมขุดค้น TP.3 พบว่าในช่วงเวลานี้ยังได้พบร่องรอยของการประกอบพิธีกรรมที่น่าจะเกี่ยวเนื่องกับศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมี 2 ข้อสันนิษฐานคือ ประเด็นแรก ร่องรอยที่พบอาจเป็นการประกอบพิธีกรรม ของการขอพร ของพราหมณ์เองก็เป็นได้ หรือประเด็นที่สอง อาจจะมีข้องเกี่ยวกับชนชั้นปกครอง ก็เป็นไปได้ ดังที่ได้พบแผ่นดินเผาไว้ใช้ประกอบพิธีสงฆ์ที่เมืองนครปฐมโบราณ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการที่จะสร้างความชอบธรรมในการปกครองในฐานะสมมติเทพ และยังสร้างความศรัทธาเลื่อมใสให้กับประชาชน ซึ่งจะทำให้การปกครองนี้เป็นไปโดยราบรื่น และพัฒนาไปได้อย่างไม่สะดุด

เมืองอุททองระยะที่4 (ราวพุทธศตวรรษที่15-16)

เมืองอุททองมีความเจริญต่อเนื่องขึ้นมา ซึ่งพื้นฐานหลักอยู่ที่ระบบเศรษฐกิจที่เป็นปัจจัยทำให้เมืองอุททอง เป็นเมืองท่าสำคัญในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยาเมืองหนึ่ง จากหลักฐานที่พบจากหลุมขุดค้น TP.2 พบร่องรอยอุตสาหกรรมในการผลิตลูกปัดแก้ว รวมถึงการถลุงโลหะขนาดใหญ่ ที่น่าจะผลิตเพื่อส่งออกไปยังเมืองต่างๆในภูมิภาคใกล้เคียง โดยน่าจะนำเข้าวัตถุดิบมาจากที่เดียวกันกับแหล่งผลิตลูกปัดทางภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งเมืองอุททองน่าจะเป็นแหล่งผลิตและส่งออกที่สำคัญในภูมิภาคนี้ ในช่วงท้ายของการอยู่อาศัยก็ยังคงได้พบเครื่องถ้วยจีนซึ่งเป็นโบราณวัตถุชิ้นสำคัญที่พบทั้งหลุมขุดค้น TP.2 และ TP.3 ในชั้นทับถมเดียวกัน แสดงให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองด้านการค้าทางทะเลซึ่งมีความสัมพันธ์กับหลักฐานการผลิตลูกปัดที่ได้กล่าวไปแล้วต่อเนื่องเรื่อยมา จนเมืองอุททองต้องถูกทิ้งร้างไป ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่16 ซึ่งน่าจะมีสาเหตุหลักมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิประเทศบริเวณชายฝั่งทะเลที่ถอยร่น ทำให้ตัดขาดกับลำน้ำสายหลักที่เป็นตัวเชื่อมไปสู่เส้นทางการค้าทางทะเล บทบาทเมืองท่าทางการค้าของเมืองอุททองจึงได้ลดลง และได้ทิ้งร้างไปในที่สุด

ข้อมูลใหม่ที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้

1. ทำให้ทราบว่าเมืองโบราณอู่ทองเริ่มมีการขุดคุ้ยน้ำคันดินเพื่อใช้ในประโยชน์ทางการชลประทาน และเป็นเส้นทางติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติ และชุมชนภายนอก ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-13
2. พบหลักฐานการผังศพ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 บริเวณคันดินคูเมืองทางทิศตะวันตกแสดงให้เห็นความเชื่อแบบพื้นเมืองที่สืบทอดมาจนถึงสมัยทวารวดี
3. พบร่องรอยกิจกรรมที่น่าจะเป็นอุตสาหกรรมการผลิตลูกปัด และถลุงโลหะ อยู่ในชั้นวัฒนธรรมช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 ที่มีขนาดใหญ่พอสมควร โดยมีระบบการจัดการกับของเสียที่เกิดจากกระบวนการผลิต และน่าจะเป็นแหล่งส่งออกสำคัญในภูมิภาคนี้
4. พบการใช้พื้นที่ ในการประกอบพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ ของหลุมขุดค้น TP.3 แสดงให้เห็นถึงการนับถือพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ควบคู่กัน และเป็นร่องรอยของศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏขึ้นภายในเมืองอู่ทองช่วงพุทธศตวรรษที่ 14
5. ได้พบเศษภาชนะที่มีเทคนิค พิเศษที่ไม่เคยพบจากแหล่งโบราณคดีร่วมสมัย และสมัยก่อนประวัติศาสตร์มาก่อน คือภาชนะตกแต่งด้วยเทคนิค การเคลือบน้ำดินสีแดงและขูดขีดเป็นลายคลื่น ซึ่งเทคนิคนี้น่าจะเป็นรูปแบบเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์ความนิยมเฉพาะของชุมชนโบราณของเมืองอู่ทอง เพราะพบตัวอย่างจากการขุดค้นทุกหลุม และได้เรียกชื่อเทคนิคนี้ว่า “ภาชนะแบบอู่ทอง” ซึ่งควรที่จะมีการศึกษาเชิงลึกต่อไป

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาในครั้งนี้ถึงแม้ว่าจะได้พบหลักฐานที่พอจะตอบคำถามเกี่ยวกับพัฒนาการด้านวัฒนธรรมของเมืองอู่ทองได้ก็ตาม แต่ก็ยังเป็นข้อมูลที่มาจากการสุ่มขุดพื้นที่ ซึ่งไม่สามารถตอบคำถามได้อย่างละเอียดและครอบคลุม จึงควรที่จะมีการศึกษามากกว่านี้ ก่อนที่หลักฐานจะเสื่อมสภาพไปตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และทำให้ยากต่อการศึกษาในอนาคต

รายการอ้างอิง

หนังสือภาษาไทย

- กรมศิลปากร, โบราณวิทยาเมืองอุททอง (กรุงเทพฯ: สหมิตรพรินต์ติ้ง, 2545)
- กรมศิลปากร, โบราณวิทยาเมืองอุททอง (กรุงเทพฯ: สหมิตรพรินต์ติ้ง, 2545)
- กรมศิลปากร, ทุ่งเศรษฐีโบราณสถานทวารวดีชายฝั่งทะเลเพชรบุรี (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
สมาพันธ์, 2543)
- กรมศิลปากร, โบราณคดีและประวัติศาสตร์เมืองสุพรรณ (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนสารรังสรรค์,
2542)
- กรมศิลปากร, โบราณคดีและประวัติศาสตร์เมืองสุพรรณบุรี (กรุงเทพฯ: สารรังสรรค์, 2542)
- กรมศิลปากร, ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองศรีมโหสถ (กรุงเทพฯ, 2535)
- กรมศิลปากร, รายงานการสำรวจและขุดแต่งโบราณวัตถุสถานเมืองเก่าอุททอง อำเภออุททอง จังหวัด
สุพรรณบุรี (พระนคร: ศิวพร, 2509)
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, โครงการศึกษาและจัดทำข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์จังหวัด
สุพรรณบุรี (กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2542)
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์, “เอกสารการวิเคราะห์จารึกบนเศษภาชนะดินเผามีจารึกพบที่คันดินคูเมือง
อุททองปี 2553,” 2554.
- กุลนรี มีแก้ว, “การศึกษาชนะดินเผาในเชิงปริมาณจากการขุดค้นแหล่งโบราณคดี อุททอง พ.ศ.
2541” (ปริญาศิลปศาสตรบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2541)
- เขมชาติ เทพไชย, แหลมโพธิ์ แหล่งเศรษฐกิจศรีวิชัย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2531)
- จังหวัดสุพรรณบุรี, ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดสุพรรณบุรี (สุพรรณบุรี: มนัสการพิมพ์
, 2528)
- จารึก วิลแก้ว, โบราณคดีเมืองอุตะเกา (กรุงเทพฯ, 2534)
- ของ บวสเชลลีย์, ความรู้ใหม่ทางโบราณคดีจากเมืองอุททอง (พระนคร: ศิวพร, 2511)
- ของ บวสเชลลีย์, “ทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับที่ตั้งอาณาจักรฟูนัน”, หม่อมเจ้าสุภัทดิศ ดิศกุล ทรงเก็บ
ความเรียบเรียง, ใน โบราณวิทยาเมืองอุททอง, (กรุงเทพฯ: ศิวพร, 2509)

ของ บวสเชอเลียร์, “เมืองอุททองและความสำคัญของเมืองอุททอง”, แปลโดย อุไรศรี วรรณะริน, ใน

โบราณวิทยาเรื่องเมืองอุททอง (กรุงเทพฯ : ศิวพร, 2509)

ของบวส เชอริเยร์, ความรู้ใหม่ทางโบราณคดีที่เมืองอุททอง (พระนคร: ศิวพร, 2511)

ของบวส เชอริเยร์, ความรู้ใหม่ทางโบราณคดีจากเมืองอุททอง (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2511)

ชิน อยู่ดี, “ข่าวจากหลักฐานโบราณคดีในไทย.” ศิลปากร 15, 2 (กรกฎาคม 2514): 39-45.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระ กรมพระยา, นิทานโบราณคดี (กรุงเทพฯ: มหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2511)

ดุขฎิ สมบุญยะวิโรจน์, “รูปแบบเมืองทวารวดีในภาคกลางของประเทศไทย.” สารนิพนธ์ปริญญา

ศิลปศาสตรบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2522, 74-75.

นันทนา ชุตินวงศ์, “ถวายเป็นเจ้าแห่งพนมรุ้ง.” ศิลปากร 33, 2 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2532): 56-63.

บุญยฤทธิ์ ฉายสุวรรณ, ทุ่งตึกเมืองท่าการค้าโบราณ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมพันธ์, 2550)

ปรีชา กาญจนาคม, “รายงานผลของนักศึกษาคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งไปฝึกงาน
โบราณคดีที่อำเภออุททอง จังหวัดสุพรรณบุรี ตั้งแต่วันที่ 7- 21 พฤศจิกายน 2508.”
โบราณคดี ปฐมฤกษ์ (พฤษภาคม 2509): 13-20.

ผ่องศรี วนาสิน และทิวา ศุภจรรยา, เมืองโบราณบริเวณชายฝั่งทะเลเดิมที่ราบภาคกลางประเทศไทย : การศึกษาตำแหน่งที่ตั้งภูมิศาสตร์สัมพันธ์ (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524)

ผาสุข อินทราวุธ และคณะ, รายงานการขุดค้นเมืองฟ้าแดดสงยาง อำเภอภมมลาวัย จังหวัด
กาฬสินธุ์ (นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544)

ผาสุข อินทราวุธ, “ร่องรอยวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”, ใน โบราณคดีและ
ประวัติศาสตร์ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2545), 138.

ผาสุข อินทราวุธ, “ศิวลึงค์: ในภาคใต้”, ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2542 เล่มที่ 15
(กรุงเทพฯ: 2542)

ผาสุข อินทราวุธ, ดรรชนีภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี (กรุงเทพฯ: สยามการพิมพ์, 2528)

ผาสุข อินทราวุธ, ทวารวดีการศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2542)

ผาสุข อินทราวุธ, รายงานการขุดค้นที่ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม (กรุงเทพฯ: ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526)

ผาสุข อินทราวุธ, รายงานการขุดค้นเมืองโบราณฟ้าแดดสงยาง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ (นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544)

ผาสุข อินทราวุธ, สิ้นชัย กระบวนแสง และเพียว นาคเวก, การศึกษาแหล่งโบราณคดีที่บ้านกระเบื้องนอก ตำบลกระเบื้องนอก อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา (นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533)

พยุ่ง วงศ์น้อย, ลายศิลปดินเผาเมืองคูบัว, (ราชบุรี: สำนักศิลปากรที่1)

พรชัย สุจิตต์, รายงานการขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านนาลาว ต.จระเข้ม่ามพัน อ.อุทุมพร จ.สุพรรณบุรี (กรุงเทพฯ: ภาควิชามนุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529)

พัชรี สาริกบุตร, เทคโนโลยีสมัยโบราณ (กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523)

พิมพ์ชนก พงษ์เกษตรกรรม, “พัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองโบราณดงแม่นางเมือง อ.บรพตพิสัย จ.นครสวรรค์,” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552

พิริยะ ไกรกฤษ, ศิลปทัศนก่อนพุทธศตวรรษที่19 (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2523)

ภัทรพงษ์ เก่าเงิน, โบราณคดีคอกช้างดิน (กรุงเทพฯ: ฟันี่พลับลิขซึ่ง, 2545)

ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, การขุดค้นและการศึกษาวัฒนธรรมของชุมชนโบราณที่บ้านคูเมือง อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523)

ยอร์ช เซเดส์, “การค้นพบเหรียญโบราณในสยามกับอาณาจักรทวารวดี”, แปลโดย รัชฎาพร ฤทธิจันทร์, ใน นครปฐมศึกษาในเอกสารฝรั่งเศส (กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2552)

รัชณี ทศรัตน์ และอำพัน กิจงาม, รายงานการขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านส่วย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา (กรุงเทพฯ: ศุภสกลาตพรวัว), 2547

วนกร ลอสุวรรณ, “ร่องรอยหลักฐานการนับถือศาสนาพราหมณ์ก่อนช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 ที่พบบริเวณเมืองโบราณคูทอง จังหวัดสุพรรณบุรี” (สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2541)

วสันต์ เทพสุริยานนท์, “รายงานผลการขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านนาลาว ตำบลคูทอง อำเภอกู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี พ.ศ. 2544”, ใน โบราณคดีเมืองคูทอง (นนทบุรี: สหมิตรพรินต์ติ้ง, 2545)

วันชัย จันทน์ฉาย, แผนการใช้ที่ดินจังหวัดสุพรรณบุรี (กรุงเทพฯ: กรมพัฒนาที่ดิน, 2530)

ศุภรัตน์ ตีตะกุล, “การศึกษาปัจจัยการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณทับจำปา” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาโบราณสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547)

สมศักดิ์ รัตนกุล, รายงานการสำรวจและขุดแต่งโบราณวัตถุสถาน เมืองเก่าคูทอง อำเภอกู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี (พระนครศรีอยุธยา: ศิวพร, 2509)

สฤณีพงศ์ ขุนทอง, “รายงานเบื้องต้นการขุดค้นแหล่งโบราณคดีหอยเค เมืองนครปฐมโบราณ” (ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552)

สฤณีพงศ์ ขุนทอง, “โบราณทวารวดี: ข้อมูลใหม่จากการขุดค้นเมืองนครปฐมและเมืองขีดขิน,” เอกสารประกอบการเสวนาในโครงการเสวนาเพื่ออนุรักษ์และพัฒนามรดกวัฒนธรรม “วัฒนธรรมเสวนา”(Cultural Dialogues) ครั้งที่ 7 ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ, 23 กรกฎาคม 2554.

สฤณีพงศ์ ขุนทอง, “พัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองนครปฐมโบราณในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19” (ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553)

สว่าง เลิศฤทธิ์, “ทับจำปา 2544: การปฏิบัติงานโบราณคดีและหลักฐานที่พบ,” เมืองโบราณ 27, 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2544): 117-113.

สายยันต์ ไพโรชาญจิตร และ สุภมาศ ดวงสกุล, “หลักฐานและความรู้ใหม่ทางโบราณคดีเกี่ยวกับโบราณสถานคอกช้างดินเมืองคูทอง.” ศิลปากร 41, 4 (กรกฎาคม-สิงหาคม, 2541): 15-40.

สุกัญญา เบาเนต, โบราณคดีในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ (อุบลราชธานี: ศรีธรรมออฟเซต, 2553)

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., “มหิษมรรทนี.” โบราณคดี 1, 3 (มกราคม – มีนาคม 2511): 9 -13.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า, “รายงานการนำนักศึกษาคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ไป
ทำการขุดค้นทางโบราณคดีที่อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรีครั้งที่1 และ ครั้งที่ 2.”
ศิลปากร 3, 2 (กรกฎาคม 2502): 78-79.

สุรพล นาถะพินธุ, “ประวัติวัฒนธรรมในกลุ่มแม่น้ำทวน-จรเข้สามพัน และเมืองอุ้มทอง”(เอกสาร
ประกอบการสัมมนาสุวรรณภูมิศึกษา, 2554), 12-14.

สุรพล นาถะพินธุ, “การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย,” ใน การ
ประชุมทางวิชาการระดับชาติ ฝรั่งเศส-ไทย ครั้งที่3 เรื่อง “พัฒนาการของรัฐใน
ประเทศไทยจากหลักฐานทางโบราณคดี,” 171, กรุงเทพฯ: อติตตา พรินตติ้ง, 2538.

สุรพล นาถะพินธุ, “ข้อมูลเพิ่มใหม่จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเมืองอุ้มทอง”, เอกสาร
ประกอบการสัมมนาจากทวารวดีถึงสุวรรณภูมิ: หลักฐานและข้อมูลใหม่ทางโบราณคดี
, (สุพรรณบุรี: สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่2, 2542), 102-
103.

อนันต์ กลิ่นโพธิ์กลับ, “การศึกษาความหมายและรูปแบบของตราประทับสมัยแรกเริ่ม
ประวัติศาสตร์ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุ้มทอง อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี,”
วิทยานิพนธ์ปริญามหาบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547

อนุสรณ์ คุณประกิจ, “การศึกษาคติและรูปแบบประติมากรรมดินเผาขนาดเล็กสมัยทวารวดีที่พบ
ในบริเวณภาคกลางของประเทศไทย” (วิทยานิพนธ์ปริญามหาบัณฑิต สาขาวิชา
โบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529)

อำไพ สุกษณานนท์, “การศึกษาเมืองพระรถ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี จากหลักฐาน
โบราณวัตถุสถานและชั้นดินทางโบราณคดี” (วิทยานิพนธ์ปริญามหาบัณฑิต สาขา
โบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530)

อุษา จัวนเพียรภาค, “การศึกษาเรื่องภาชนะลายกดประทับอินโด-โรมันสมัยประวัติศาสตร์ยุคแรก
ในภาคกลางประเทศไทย.” เอกสารรายงานพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระปฐมเจดีย์

เอกสุดา สิงห์ลำพอง, “ข้อเสนอการกำหนดอายุใหม่ของรูปพระวิษณุแบบทรงสังข์ที่พระโศภน,”

พิพิธภัณฑสาร 12, 4 (กรกฎาคม-กันยายน 2548): 5-7.

เอ็นดู นิลกุล, “การศึกษาภาชนะดินเผาที่ตำบลบ้านคูบัว อ.เมือง จ.ราชบุรี ที่ได้จากการขุดค้นระหว่างปี 2524-2525” (วิทยานิพนธ์ปริญามหาบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528).

หนังสือต่างประเทศ

Bennet Bronson, “Excavations at Chansen and the cultural chronology of protohistoric central Thailand” (Ph.D dissertation, University of Pennsylvania Museum, 1976)

Gopiantha Rao,T.A., Elements of Hindu Iconography (New Delhi,1996)

H.G.Q. WALES, “RECENT DVARVATII DISCORIES AND SOME KHMER COMPARISON”
JSS 68, PART 1

Heidi Tan, Art & Archaeology of Fu Nan : Pre-Khmer Kingdom of the Lower Mekong Valley, (Bangkok : Orchid Press, 2003)

Paul Wheathly, “NAGARA and Commandery: Origins of the early Southeast Asian urban tradition.” (Department of geography research papers university of chicago, 1983), 226-230.

Peter Francis, Jr., Asia's Maritime Bead Trade 300 B.C. to the Present (Honolulu: University of Hawai'i Press, 2002)

Ramachandran K.S., Archaeology of South India Tamil Nadu (Delhi: Sundeep Prakashan, 1980)

Rawson,Philip.,The Art of Tantra, (London,1973)

SAVITA SHARMA, Early Indian Symbol (Delhi,1990)

Stanley J. O'Connor, Hindu Gods of Peninsular Siam (Switzerland: Ascona, 1972)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นายสันต์ ไทยานนท์
ที่อยู่	459/5 ถ.ราชดำเนิน ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 73000
เบอร์โทรศัพท์	081-192-6241
อีเมล	san_tasa@hotmail.com
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2540-2542	ประกาศนียบัตรวิชาชีพ สาขาวิชาช่างก่อสร้าง วิทยาลัยเทคนิคนครปฐม
พ.ศ. 2543-2544	ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สาขาวิชาช่างก่อสร้าง วิทยาลัยเทคนิคนครปฐม
พ.ศ. 2545-2546	สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยี อุตสาหกรรมก่อสร้าง มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
พ.ศ. 2550-2555	ศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชาโบราณคดี สมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร